

ISSN 1987-5789

ეკონომიკა და ბიზნესი

ECONOMICS and BUSINESS
ЭКОНОМИКА и БИЗНЕС

მარტი-აპრილი
MARCH-APRIL
МАРТ-АПРЕЛЬ

2012

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და პიზნის ფაკულტეტის საერთაშორისო რეფერირებალი
და რევენზირებალი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

International refereed and reviewed scientific and practical journal
of the Faculty of Economics and Business,
Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Международный реферируемый и рецензируемый научно-
практический журнал факультета Экономики и Бизнеса
Тбилисского государственного университета имени Ив.
Джавахишвили

გამოდის 2008 წლის იანვრიდან, ორ თვეში ერთხელ
Published since January, 2008 once in two month
Выходит с Января 2008 года раз в два месяца

რედაქციის მისამართი: თბილისი, უნივერსიტეტის ქ., №1,
თსუ მაღლივი კორპუსი, მე-13 ხართ., ტელ. 230-36-68, 599-10-38-16
e-mail: ebf.journal@tsu.ge

სარედაქციო კოლეგია

რევამ გოგოხია – მთავარი რედაქტორი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები: **ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაგაძე, ლეო ჩიკავა**.

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები: **იური ანანიშვილი, რამაზ აბესაძე, სიმონ გელაშვილი, რევამ გველესიანი, ნუგზარ თოდუა, ირაკლი კოვზანაძე, ეკა ლეკაშვილი, მურთაზ მაღრაძე, მაია მარგველაშვილი, ქეთევან მარშავა, ელგუჯა მექვაბიშვილი, იაკობ მესხია, ნუგზარ პაიჭაძე, სერგო სანაძე, მურმან ტუღაშვილი, მირიან გუხაშვილი, ეთერ ხარაბაძე, ელენე ხარაბაძე, რომან ხარბედია, ნოდარ ხადური, აკაკი ხელაძე, თემურ შენგელია, ემზარ ჯგერენაია**.

EDITORIAL BOARD

Revaz Gogokhia – Editor-in-chief Doctor of Economic sciences, professor.

Corresponding members of Georgian National Academy of Sciences, doctors of Economic Sciences: **Vladimer Papava, Avtandil Silagadze, Leo Chikava**.

Doctors of Economic Sciences, professors: **Iuri Ananiashvili, Ramaz Abesadze, Simon Gelashvili, Revaz Gvelesiani, Nugzar Todua, Irakli Kovsanadze, Eka Lekashvili, Murtaz Magradze, Maya Margvelashvili, Ketevan Marshava, Elguja Mekvabiishvili, Iakob Meskhia, Nugzar Paichadze, Sergo Sanadze, Murman Turava, Mirian Tukhashvili, Eter Kharaiashvili, Elene Kharabadze, Roman Kharbedia, Nodar Khaduri, Akaki Kheladze, Temur Shengelia, Emzar Jgerenaia**.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Реваз Гогохия – главный редактор, доктор экономических наук, профессор.

Члены-корреспонденты Национальной Академии наук Грузии – **Владимер Папавა, Автандил Силагадзе, Лео Чикава**.

Доктора экономических наук, профессора: **Юрий Ананишвили, Рамаз Абесадзе, Симон Гелашвили, Реваз Гвелესиანი, Нугзар Тодуа, Ираклий Ковзанадзе, Ека Лекашвили, Муртаз Маградзе, Майя Маргвелашвили, Кетеван Маршава, Злгуджа Мекვაбишвили, Якоб Месхия, Нугзар Пайчадзе, Серго Санадзе, Мурман Турава, Мириан Тухашвили, Етер Хараишвили, Элене Харабадзе, Роман Харбедия, Нодар Хадური, Акаки Хеладзе, Темура Шенгелия, Эмзар Джгеренаия**.

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები.

ვოლფგანგ ვენგი – ბერლინის (გერმანია) უნივერსიტეტის პროფესორი, ჰარალდ კუნცი – ბრანდერბურგის (გერმანია) უნივერსიტეტის ეკონომიკური თეორიის კათედრის გამგე, კიმ ტაქსირი – რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, ჯოზეფ ხასიდი – პირეუსის (საბერძნეთი) უნივერსიტეტის ეკონომიკური ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი, ტომას ჰალდმა – ტარტუს (ესტონეთი) უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი.

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD OF ECONOMICS:

Wolfgang Weng – Professor at Berlin University (Germany), Harald Kunz – Head of department of Economic theory at Branderburg University (Germany), Kim Taksir – Academician of Russian Academy of Sciences, Joseph Hassid - Dean of the Faculty of Economics Piraeus University (Greece), Professor, Toomas Haldma – Tartu University’s Dean Faculty of Economics and Business Administration, professor (Estonia).

ИНОСТРАННЫЕ ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Волфганг Венг - Профессор Берлинского Университета (Германия), Кунц Гаралд – зав. кафедрой экономической теории Брандербургского Университета (Германия), Ким Таксир – Академик Российской Академии Наук, Джозеф Хассид – декан экономического факультета Пирейского Университета (Греция), Тоомас Халдма - декан факультета экономики и администрирования бизнеса Университета Тарту (Эстония), профессор.

შინაარსი

ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა

იანა (იანოზ) მუსხია. ტრანსნაციონალური კორუფცია – საერთაშორისო ეკონომიკური უსაფრთხოების მუქარა ..... .11

მამია ჭუმბურიძე. მაკროეკონომიკის საგნის, კვლევის მეთოდოლოგიისა და მიზნების შესახებ 50

სიმონ ბელაშვილი. განათლებიდან მიღებული სარგებელი და მისი სტატისტიკური გაზომვის მეთოდები 65

ჯამალ ხარიბონაშვილი. დევიდ რიკარდო (1772-1823) – ეკონომიკური მეცნიერების კორიფე (დაბადებიდან 240 წელი) 81

მიკრო-მაკროეკონომიკა

ეთერ ხარაიშვილი. ფერმერულ მეურნეობათა დივერსიფიკაცია აღმოსავლეთ ვეროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში 95

მანანა ნანიტაშვილი. სამომხმარებლო ქცევის ფსიქოლოგიური ასპექტები 109

ლოილ ქარჩავა, ეთერ სარჯველაძე. ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციები ბიზნესში 123

მენეჯმენტი. მარკეტინგი. ტურიზმი

იოსებ მასურაშვილი. ტექნოლოგიების მენეჯმენტის აქტუალური საკითხები 133

სერგო საბარაშვილი, ეკა ლევიძე. ტურიზმი იმერეთის რეგიონში: რეალობა და პერსპექტივები 143

მარიამ ნიჭაბაძე. კონკურენტული ბაზარი საქართველოს მობილური კომუნიკაციების სექტორში 149

შინაწილები და საბანკო საქმე

ხათუნა ბარბაქაძე. ლიკვიდობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლების დაბალანსების შესახებ 155

ნატო კაკაშვილი. სადაზღვევო კომპანიების ფულადი ნაკადების მართვის პრინციპების რეალიზაცია მისი დაგეგმვისა და პროგნოზირების პროცესში 165

კონსტანტინე სულამანიძე. ახალი საბანკო პროდუქტების დანერგვის პროცესში რისკების მართვის კონტროლისა და მმართველობითი გადაწყვეტილების შეფასების პრინციპები 179

ახალი წიგნები:

როგორია პროფესიონალ-რეპნეგნტთა აზრი?

ელგუჯა იმეჩვაბიშვილი. მაკროეკონომიკის ბესტსელერი სახელმძღვანელო ქართულ ენაზე 192

ნოლარ ზითანავა, ამირან ჯიბუბი, მურმან სარსიძე. საინტერესო მონოგრაფიული გამოკვლევა 194

CONTENTS

ECONOMIC THEORY AND ECONOMIC POLICY

IASHA (JACOB) MESKHIA. Transnational Corruption – Threat to International Economic Security	11
MAMIA CHUMBURIDZE. Regarding the Methodology and Goals of Macroeconomic Subject Research	50
SIMON GELASHVILI. Benefit from Education and Statistical Measurement Methods	65
JEMAL KHARITONASHVILI. David Ricardo (1772-1823) – the Coryphaeus of Economic Thinking (240 years since his birth)	81

MICRO-MACROECONOMICS

ETER KHARAISHVILI. Diversification of Farms in Eastern European and Central Asian Countries	95
MANANA NANITASHVILI. Psychological Aspect of Consumer Behavior	109
LOID KARCHAVA, ETER SARDJVELADZE. Integrated Marketing Communications in Business	123

MANAGEMENT. MARKETING. TOURISM

IOSEB MASURASHVILI. Conceptual Issues in Technology Management	133
SERGO TSAGAREISHVILI, EKA DEVIDZE. Tourism in Imereti Region: Reality and Perspectives	143

MARIAM NIKABADZE. Competitive Market in the Mobile Communications Sector of Georgia	149
--	------------

FINANCE AND BANKING

KHATUNA BARBAKADZE. Regarding the Balance between Liquidity and Profitability Indicators	155
NATO KAKASHVILI. Management of Insurance Company Cash Flow in Planning and Forecasting	165
KONSTANTINE SULAMANIDZE. The Principles of Risk Management Control in Development of new Banking Products and Evaluation of Managerial Decisions	179

NEW BOOKS: WHAT ARE THE VIEWS OF PROFESSIONAL - REVIEWERS

ELGUJA MEKVABISHVILI. The Bestseller Macroeconomic Textbook in Georgian	192
NODAR TCHITANAVA, AMIRAN JIBUTI, MURMAN TSARTSIDZE. An Interesting Monographic Research	194

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА

ЯША (ЯКОВ) МЕСХИЯ. Транснациональная коррупция - угроза международной экономической безопасности	11
МАМИЯ ЧУМБУРИДЗЕ. О предмете, методологии исследования и целях макроэкономики.....	50
СИМОН ГЕЛАШВИЛИ. Выгода, полученная от образования и методы её статистического измерения.....	65
ДЖЕМАЛ ХАРИТОНАШВИЛИ. Девид Рикардо (1772-1823) – Корифей экономической науки	81

МИКРО- МАКРОЭКОНОМИКА

ЭТЕР ХАРАИШВИЛИ. Модификация фермерских хозяйств в странах Восточной Европы и Центральной Азии.....	95
МАНАНА НАНИТАШВИЛИ. Психологические аспекты потребительского действия.....	109
ЛОЙД КАРЧАВА, ЭТЕР САРДЖВЕЛАДЗЕ. Интегрированные маркетинговые коммуникации в бизнесе	123

МЕНЕДЖМЕНТ. МАРКЕТИНГ. ТУРИЗМ

ИОСИФ МАСУРАШВИЛИ. Актуальные вопросы менеджмента технологии.....	133
--	------------

СЕРГО ЦАГАРЕЙШВИЛИ, ЭКА ДЕВИДЗЕ. Туризм в регионе Имерети: реальность и перспективы.....	143
МАРИАМ НИКАБАДЗЕ. Конкурентный рынок в секторе мобильных коммуникаций Грузии.....	149

ФИНАНСЫ И БАНКОВСКОЕ ДЕЛО

ХАТУНА БАРБАКАДЗЕ. О сбалансировании показателей ликвидности и рентабельности.....	155
НАТО КАКАШВИЛИ. Реализация принципов управления денежными потоками страховых компаний в процессе его планирования и прогнозирования.....	165
КОНСТАНТИН СУЛАМАНИДЗЕ. Принципы оценки контроля управления рынков и управленческого решения в процессе внедрения новых банковских продуктов.....	179

Новые книги:

Каково мнение профессионалов-рецензентов?

ЭЛГУДЖА МЕКВАБИШВИЛИ. Бестселер учебника макроэкономики на грузинском языке.....	192
НОДАР ЧИТАНАВА, АМИРАН ДЖИБУТИ, МУРМАН ЦАРЦИДЗЕ. Интересное монографическое исследование.....	194

**ტრანსნაციონალური კორუფცია -
საერთაშორისო
ეკონომიკური უსაფრთხოების მუქარა**

იანა (იაკობ) მესხია
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სრული პროფესორი,
საქართველოს სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი

პრობლემის აქტუალურობა. მსოფლიო ეკონომიკის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების ერთ-ერთ ძლიერ მუქარას წარმოადგენს კორუფცია, რომელიც უკანასკნელ წლებში თავისი გამოვლენის მრავალფეროვნებით და დინამიკურობით ხასიათდება. შეიძლება ითქვას, რომ ეკონომიკური გლობალიზაციის გაღრმავების პროცესს თან სდევს კორუფციის როგორც რთული სოციალური ფენომენის ინტერნაციონალიზაცია, რაც მისი ექსპორტით და, შესაბამისად, სივრცით-გეოგრაფიული გაფართოებით გამოიხატება. ამაზე მიუთითებს სამოქალაქო საზოგადოების საერთაშორისო ორგანიზაცია „Transparency International“ - ის მიერ გამოქვეყნებული ანგარიში „მსოფლიო კორუფციის ბარომეტრი“, რომლის თანახმად, 2011 წელს მსოფლიოში ყოველი მეოთხე ადამიანი ქრთამს იღებდა¹.

მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში კორუფციას აქტიურად ებრძვიან, მისი მასშტაბები კი არ მცირდება, არამედ იზრდება კიდევაც. უფრო მეტიც, კორუფცია გასცდა ცალკეული ქვეყნების ეროვნულ

1 <http://www.corrupcia.net/articles/fact-3948.html>

იაშა (იაკობ) მუსხია

საზღვრებს და მან საერთაშორისო, გლობალური ხასიათი მიიღო. თანამედროვე ეტაპზე კორუფციის კიდევ ერთ დამახასიათებელი თავისებურებაა მისი როგორც ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო ბიზნესში შეჭრა და შესაბამისი ნეგატიური ეფექტების წარმოქმნა. უკანასკნელ წლებში კორუფციამ ისეთი არნახული საერთაშორისო მასშტაბები მიიღო, რომ იგი აღმოჩნდა კაცობრიობის უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართულ ისეთი დანაშაულობების ჩამონათვალში, როგორიცაა აგრესია, გენოციდი, აპარტეიდი, ძალადობრივი გზით კოლონიური ბატონობის დამკვიდრება, ბირთვული იარაღის გამოყენება, რასიზმი, ტერორიზმი და ა.შ.

კორუფციის გლობალიზაციამ სერიოზული საფრთხე შეუქმნა საერთაშორისო ეკონომიკურ უსაფრთხოებას და მსოფლიო ეკონომიკის მდგრად და სტაბილურ განვითარებას. საერთაშორისო ეკონომიკური უსაფრთხოების ერთ-ერთი ორგანული შემადგენელი ნაწილია საერთაშორისო ბიზნესის უსაფრთხოება, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა ქვეყნის ბიზნეს-ურთიერთობებისათვის ისეთი პირობების შექმნას, რომელიც ხელსაყრელი იქნება თითოეული მონაწილე მხარისათვის და იმ ნეგატიური პირობებისა და ფაქტორების ნიველირებას ან მინიმუმამდე დაყვანას, რაც საფრთხეს უქმნის საერთაშორისო ბაზრების ეფექტიან და ოპტიმალურ ფუნქციონირებას.

დღევანდელ ეტაპზე ჩამოყალიბებულ ტენდენციებს პოლიტიკაში, ეკონომიკაში, ფინანსებსა და ადამიანური საქმიანობის სხვა სფეროებში, რომლებიც ასოცირდება ტერმინ „გლობალიზაციასთან“, გარკვეული კორექტივები შეაქვს უსაფრთხოებისა ცნების განსაზღვრაში, უპირველეს ყოვლისა, მისი შინაარსის გაფართოების მიმართულებით. თანამედროვე საზოგადოებისათვის უსაფრთხოება გახდა საყოველთაო ცნება, რადგან იგი მოიცავს თითოეული

აკონომიკური თეორია და აკონომიკური პოლიტიკა

ადამიანისათვის ხელშესახებ ყველაზე მწვავე პროცესებს, დაწყებულს ტერორისტული აქტიდან და დამთავრებულს სამუშაოს დაკარგვით ან სახლში ენერჯის გათიშვით, ანუ უსაფრთხოების ქვეშ იგულისხმება ყოველივე ის, რაც არღვევს ადამიანის ნორმალურ სასიცოცხლო რითმს. ამ კუთხით, ტრანსნაციონალური დანაშაულებრივი ქმედებები და, მათ შორის, კორუფცია უკანასკნელი ათწლეულის მანძილზე საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ განიხილება როგორც ერთ-ერთი გლობალური პრობლემა, რომლის გადაჭრა მოითხოვს ყველა სახელმწიფოს ერთობლივი ძალისხმევის გაძლიერებას.

პრობლემის აქტუალურობაზე აშკარად მიუთითებს ის გარემოება, რომ G-20 კანის სამიტზე დღის წესრიგის ერთ-ერთ მთავარ საკითხად იქცა გლობალური კორუფცია. ერთხმად იქნა აღიარებული, რომ დღევანდელი საერთაშორისო ინსტიტუტები ვერ უმკლავდებიან ამ სოციალურ ბოროტებას, რის გამოც საჭირო ხდება მათი ტრანსფორმაცია და ახალი ფინანსური წესრიგის დამყარება. სამიტზე გაცხადდა, რომ მსოფლიო ჩრდილოვანი ბაზრის მოცულობამ 60 ტრლნ აშშ დოლარს მიაღწია, რომელიც დანაშაულებრივი სპეკულაციური გზით კორუმპირებულთა ხელში აღმოჩნდა.¹ ექსპერტ-ეკონომისტების დიდი ნაწილის აზრით, სწორედ ეს ფული გახდა ფინანსურ ბაზრებზე დერივატების (წარმოებული ქაღალდების) გაბერვის მიზეზი. მსოფლიო ბანკის სპეციალისტების გაანგარიშებით კორუფციამ წლიური ეკონომიკური ზრდა 1%-ით შეამცირა, ხოლო საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ექსპერტების მონაცემებით კორუმპირებულ ქვეყნებში ინვესტირება 5%-ით მცირეა იმ ქვეყნებთან შედარებით, სადაც კორუფციის დონე შედარებით დაბალია.

კორუფციასთან დაკავშირებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები და მასთან ბრძოლის

¹ http://segodnya.novostimira.com/n_1700558.html

თაშა (თაქოზ) მესხია

სტრატეგიები დიდი ხანია მეცნიერული კვლევის საგანია მთელ მსოფლიოში¹, მათ შორის, საქართველოში². თუმცა, კორუფციის გლობალიზაციის კომპლექსურად შესწავლის კუთხით ფუნდამენტური კვლევები ჯერჯერობით ნაკლებად მიმდინარეობს. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში, და კერძოდ, საერთაშორისო ბიზნესში კორუფციის თანამედროვე მდგომარეობის ზოგადი ანალიზის, შეფასებისა და განზოგადების საფუძველზე, პრობლემის აქტუალურობის წინა პლანზე წამოწევის მცდელობა და ზოგიერთი კონცეფტუალური ხასიათის მოსაზრებების შემოთავაზება.

ზოგიერთი დაზუსტება. კორუფციის ცნების გაგების სხვადასხვა კონცეფცია არსებობს. კლასიკური გაგებით, კორუფცია მიჩნეულია როგორც სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება პირადი სარგებლის მისაღებად³. ჩვენი აზრით, ეს ყველაზე ვიწრო, მშრალი და დღეისათვის მოძველებული განმარტებაა. თანამედროვე ეტაპზე კორუფციამ, როგორც უკანონო (ან კორუფციული

¹Corruption, Global Security, and World order/**Robert I. Rotberg**(ed), Washington: Brookings Institution Press, 2009; [Richard Duncan](#)., The Corruption of Capitalism: A strategy to rebalance the global economy and restore sustainable growth: [CLSA](#), 2009; **Кузовков Ю. В.**, Мировая история коррупции. –М.: Издательство Аним-Пресс, 2010.

2პაპავა ვ., არატრადიციული ეკონომიკისი, თბ., 2011; Папава В., Об экономике коррупции в посткоммунистических странах. Общество и экономика, 2001, №9; Parava V., Economic Approach to the Restriction of Corruption in Georgia. Georgian Economic Trends, 2000, №3-4; ოთინაშვილი რ., ჩრდილოვანი ეკონომიკა. კორუფცია, თბ., 2001; გოცირიძე რ., კანდელაკი ო., გაგლენიანი ჯგუფები და კორუფცია: საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების მუქარა, თბ., ელფი, 2001; მესხია ი., კორუფციის ევოლუცია: ახალი ფორმები და სახეები, ბიზნესი და კანონმდებლობა, 2008, №10; მესხია ი., კორუფცია საქართველოში: მიზეზები და დაძლევის გზები, გადასახადები, 2001, №2; ჩიქავა ლ., ჩომახიძე დ., კვარაცხელია მ., ილია ჭავჭავაძე კორუფციის შესახებ. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, ეკონომიკის სერია, ტ.10, №1-2 და სხვ.

ЗЕпифанова Н., Исследование коррупции на основе методов экономической теории, журн. «Вопросы экономики», 2007, № 1, с. 33 – 44; **Олик Ю.В., Карасаев В.И.**, Коррупция как механизм социальной деградации. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005.

საქონლის მფლობელი და სახელმწიფო პოლიტიკა

“ხვრელების” შემცველი კანონის ფარგლებში) ქმედებამ, ახალი თვისებები და ფორმები შეიძინა, შეიძლება ითქვას, რომ იგი გლობალიზაციის პარალელურად განვითარდა, უფრო „სრულყოფილი“ და მრავალწახნაგოვანი გახდა. მიგვაჩნია, რომ ყველა ის ქმედება, რაც მიმართულია დაუმსახურებელი, უკანონო ნებისმიერი სახეობის ეკონომიკური და ინტელექტუალური სარგებლის მიღებისაკენ, კორუფციად უნდა ჩაითვალოს. ასეთ ქმედებებად უნდა იქნეს მიჩნეული ქრთამის აღება და მიცემა, ნეპოტიზმი, ლობიზმი, ინტერესთა კონფლიქტი, ამომრჩეველთა ხმების მოსყიდვა, პოლიტიკური პარტიების უკანონო დაფინანსება, გამოძალვა, სახელმწიფო მოხელეებზე შედავათიანი კრედიტების გაცემა, სახელმწიფო შესყიდვები და სახელმწიფო სტრუქტურებში დასაქმების უზრუნველყოფა ნეფოტიზმის ნიშნით, გაუმჭვირვალე ბიუჯეტის მიღება და მისი ხარჯვა მოქალაქეთა მოსყიდვის მიზნით, აგრეთვე ყველა სხვა სახეობის საქმიანობა, რომლითაც შესაძლებელი ხდება მატერიალური, ინტელექტუალური და სხვა სარგებლის მიღება კანონის დარღვევით ან ცალკეული პირებისა და გჯუფებისათვის ხელშესაწყობად სპეციალურად მიღებული კანონების გამოყენებით.

დღეისათვის სპეციალურ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ლიტერატურაში ძირითადად კორუფციის ოთხ სახეობას განიხილავენ¹: პირველი – საყოფაცხოვრებო კორუფცია, რომელიც გულისხმობს რიგითი მოქალაქეებისა და საჯარო მოხელეების ურთიერთობას, გამოხატულს თანამდებობის პირებისათვის ფულისა და სხვადასხვა მატერიალური ფასეულობის გადაცემასა და მომსახურების გაწევაში.

ამგვარი კორუფციის თვალსაჩინო მაგალითია საგზაო მოძრაობის წესების დარღვევისათვის პოლიციელის მიერ ქრთამის (ფულის) აღება; მეორე – საქმიანი კორუფცია,

¹Гриб В. Г., Окс Л. Е., Противодействие коррупции.-М.: [Московская Финансово-Промышленная Академия](#), 2010; [Бинецкий А.](#), Коррупция.-М.: Из-во «[Известия](#)», 2005.

იამა (იაპონი) მესხია

რომელიც წარმოიქმნება ხელისუფლებასა და ბიზნესს შორის და სადავო ან არასადავო საკითხი კორუფციული გარიგების შედეგად ბიზნესის სასარგებლოდ წყდება; მესამე – უმაღლესი ხელისუფლების კორუფცია, რომელიც გულისხმობს სახელისუფლებო უმაღლესი სტრუქტურების (საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო) მიერ გადაწყვეტილებების მიღებას პირადი ინტერესების სასარგებლოდ და მოსახლეობის საზიანოდ. მას ხშირად ელიტარულ კორუფციასაც უწოდებენ; მეოთხე – პოლიტიკური კორუფცია, რაც თავისი შინაარსით მრავალწახნაგოვანია. უპირველეს ყოვლისა, იგი გულისხმობს ცალკეული სახელმწიფოების იმპერიული გაგდენის გაფართოებას მსოფლიოში, რაც, ერთი მხრივ, პრაქტიკულად ვლინდება ცხოვრების სტილის, იდეოლოგიის, კულტურის სხვა ქვეყანაში ძალით ან ნებაყოფლობით დანერგვით საკუთარი ეროვნული ინტერესების უზრუნველსაყოფად, ხოლო, მეორე მხრივ, ძალადობრივი გზით უცხო ქვეყნების ოკუპაციის გამართლებას სხვადასხვა კორუფციული სქემის გამოყენებით (მაგალითად, რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაცია და მოქრთამვის გზით მათი სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღიარების იძულება სხვა სახელმწიფოების მხრიდან). გარდა ამისა, სპეციალურ ლიტერატურაში განიხილება კორუფციის დარგობრივი, სექტორული და სხვა კრიტერიუმებით კლასიფიკაცია, რომლებსაც ფაქტობრივად ადგილი ჰქონდა კაცობრიობის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე და დღესაც ახალი ფორმებით ვლინდებიან ცალკეულ ქვეყანაში, დარგებსა და სფეროებში¹.

ჩვენი აზრით, კორუფციის მოცემული კლასიფიკაცია შემდგომ სრულყოფას და ტრანსფორმაციას საჭიროებს.

---

¹ Коррупция в мире и международная стратегия борьбы с ней. Отв. ред. **В. А. Полюков.** –Владивосток, 2004.

საქმე ისაა, რომ მსოფლიო განვითარების თანამედროვე ეტაპზე სულ უფრო იზრდება საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური და სამართლებრივი ორგანოების და ტრანსნაციონალური კომპანიების როლი და მნიშვნელობა საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგის ფორმირებისა და დაცვის საქმეში. გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარე ტრანსნაციონალიზაციის, ანუ ჭარბი კაპიტალის მქონე ქვეყნებიდან მის დეფიციტურ ქვეყნებში გადაადგილებას თან სდევს ორივე მხარის სწრაფვა მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ. ეს ჩვეულებრივი და საბაზრო ეკონომიკისათვის მისაღები პროცესია, თუმცა მისი პრაქტიკული რეალიზაცია დაკავშირებულია სხვადასხვა ეგზოგენურ და ენდოგენურ წინააღმდეგობრივ ფაქტორებსა და პირობებთან, რომლის გადასატარებლად ხშირ შემთხვევაში ორივე მხარე მზადაა მიმართოს კორუფციულ გარიგებებს.

საერთაშორისო ორგანიზაციები ცალკეულ ქვეყნებს რესურსებს უნაწილებენ მათში დასაქმებული ჩინოვნიკების მეშვეობით, რომლებიც არ არიან ამ რესურსების მესაკუთრეები, და შესაბამისად, ნაკლებად არიან დაინტერესებულნი მათ სამართლიან განაწილებასა და ეკონომიურ და მიზნობრივ ხარჯვაზე. ამასთან ბიუროკრატია საერთაშორისო ორგანიზაციებში არაა ისეთი მუდმივი მონიტორინგის ქვეშ, როგორც ნაციონალურ ორგანიზაციებში, რადგან არ არსებობს საერთაშორისო პროფესიონალური მაკონტროლებელი ორგანო, ხოლო, არსებული საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური და სხვა ორგანიზაციები, რომელთა ერთ-ერთ ფუნქციას შეადგენს მათ მიერ განაწილებული რესურსების მიზნობრივ ხარჯვაზე კონტროლი, ან ვერ უმკლავდებიან ამ კუთხით საქმიანობას ან თავად არიან ჩაფლული კორუფციულ გარიგებებში. ყოველივე ეს იწვევს საერთაშორისო ხასიათის კორუფციის მასშტაბების ზრდას. ჩვენი აზრით, კორუფციას, რომლის ექსპორტირება შეიძლება

იამა (იაპონია) მუსხია

საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ტრანსნაციონალური კორპორაციების მიერ მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში, შეიძლება ვუწოდოთ ტრანსნაციონალური ანდა გლობალური კორუფცია. იგი ვლინდება უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით საწარმოების შექმნისას, ინვესტიციური პროექტების რეალიზაციისა და სახელმწიფო საკუთრების პრივატიზაციის დროს, საბანკო ტრანზაქციების და ორმაგი დაბეგვრიდან გადასახადების ქვეყნებს შორის დანაწილების დროს, ბაზარზე მონოპოლიური მდგომარეობის მოპოვებისა და შენარჩუნებისათვის ბრძოლაში, ლობისტური ჯგუფების საქმიანობისას, საერთაშორისო დანმარებებისა და გრანტების განაწილებისა და მოხმარების დროს. გლობალური ინტერნაციონალური ხასიათისაა ცალკეული ქვეყნების კორუმპირებული ლიდერების, მაღალი თანამდებობის ჩინოვნიკებისა და ტოპ-მენეჯერების მიერ კორუფციული გზით მოპოვებული ფულის მსხვილ საერთაშორისო ბანკებში განთავსება, კორუფციისაკენ ორიენტირებული საწარმოების ოფშორულ ზონებში რეგისტრაცია და ა.შ. საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილე არც ერთი ქვეყანა არაა დაცული გლობალური კორუფციისაგან. ამ პრობლემის აქტუალურობა მსოფლიო თანასაზოგადოებამ ცხადად დაადასტურა უკანასკნელ წლებში G-8 და D-20-ის ფარგლებში ჩატარებულ საერთაშორისო სამიტებზე.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ გლობალიზაციის გაღრმავების კვალდაკვალ კორუფცია შეიჭრა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში: პოლიტიკაში, ეკონომიკის რეალურ სექტორში, საბანკო საქმეში, ვაჭრობაში, სამართალდამცავ ორგანოებში, აღმასრულებელ, საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლებაში, ფინანსური კონტროლისა და აუდიტის სამსახურებში, განათლებაში, მედიცინაში, მასშედიში, სპორტში, რელიგიაში, საერთაშორისო სტრუქტურებში და ა.შ. ამასთან, როგორც

საერთაშორისო გამოკვლევები გვიჩვენებს, მსოფლიოში ყველაზე კორუმპირებული სფეროებია პოლიტიკური პარტიები, საკანონმდებლო ორგანოები, პოლიცია და სასამართლო სისტემა.

ჩვენი აზრით, გლობალური კორუფციის გავრცელების არეალი მოკლედ შეიძლება შემდეგნაირად დავაჯგუფოთ: კორუფცია ტრანსნაციონალურ კომპანიებში, კორუფცია ბიზნესის პოლიტიკებით, კორუფცია მმართველობის უმაღლეს ეშელონებში, ანუ ელიტური კორუფცია, კორუფცია საერთაშორისო სარეიტინგო კომპანიებში, კორუფცია საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუციებში, კორუფცია ლობისტურ ჯგუფებში, კორუფცია უცხოურ ინვესტიციებში.

◆ **კორუფცია ტრანსნაციონალურ კომპანიებში.**

უკანასკნელ წლებში კორუფციამ ფართოდ გაიღვა ფეხი ტრანსნაციონალურ კომპანიებში, რაც დიდ საფრთხეს უქმნის მსოფლიო ეკონომიკას. ტრანსნაციონალური კორუფცია ვლინდება თანამდებობრივი პირების მოსყიდვაში, რომლის მიზანია შესაძლებლობების მიღება განახორციელონ ან გააგრძელონ ეკონომიკური საქმიანობა რომელიმე ქვეყანაში, ან მიიღონ გარკვეული არაკანონიერი უპირატესობები. ტრანსნაციონალურ კორუფციას ძირითადი გამოყენების ორი სფერო გააჩნია: საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობა და ტრანსეროვნული ორგანიზებული დამნაშავეობა¹.

ტრანსნაციონალური კომპანიები კორუფციული სქემების სარეალიზაციოდ განსაკუთრებით ფართოდ იყენებენ ოფშორულ მომსახურებას. ბოლოდროინდელი გლობალური ფინანსური კრიზისების გამომწვევ მიზეზებს

¹Игры экономических убийц. Тайный мир международных махинаций и сеть глобальной коррупции, [Под редакцией Стивена Хайата](#), Перевод с англ.-М.: [Инфра-М](#), 2009; [Тимофеев Л. М.](#), Институциональная коррупция.- М.: РГГУ, 2009; [Галицкий Е.](#), [Левин М.](#) Коррупционные взаимоотношения бизнеса и власти (опыт эмпирического анализа), журн. «Вопросы экономики» 2007, № 1, с. 19 – 32.

იამა (იაკობ) მესხია

შორის განვითარებულ ქვეყნებში კორუფციული ფულის მოზღვავენას ასახელებენ. ამასთან, მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ლიდერები დარწმუნდნენ, რომ ფულადი ნაკადების სტაბილურობა და გამჭვირვალობა გაცილებით მნიშვნელოვანია, ვიდრე გაუმჭვირვალე ოფშორებიდან მოზღვავებული „რუხი“ ინვესტიციების სწრაფი ზრდა. იმისათვის, რომ მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი ჩრდილოვანი ფინანსები, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროდ ჩაითვალა მისი ანონიმურობისადმი უკომპრომისო ომის გამოცხადება: ნომრიანი, უმისამართო-უსახელო საბანკო ანგარიშები, რომლითაც სარგებლობენ კორუმპირებული ბიზნეს-სტრუქტურები და ფიზიკური პირები, საჭიროებს ლიკვიდაციას და ამ მექანიზმის აკრძალვას. ნომინალური ანგარიშები და აქტივების მფლობელები გამჭვირვალედ უნდა „მიემაგროს“ მათ რეალურ მფლობელებს. ოფშორებმა, როგორც „საგადასახადო სამოთხემ“, უნდა შეწყვიტოს საიდუმლო თავშესაფრის ფუნქციის შესრულება. საერთაშორისო და ეროვნულ ბაზრებზე ფუნქციონირებადმა ბიზნეს-სუბიექტებმა უნდა მიიღონ უნიკალური ღია ნომრები, რაც უზრუნველყოფს მათი საქმიანობის საერთაშორისო გამჭვირვალობას.¹

რა თქმა უნდა, ამ გრანდიოზული ცვლილებების განხორციელება რთული და დროში გაწელილი ამოცანაა, მისი ხელის ერთი მოსმით რეალიზაცია პრაქტიკულად შეუძლებელია. უფრო მეტიც, ასეთმა სისწრაფემ უკუეფექტიც შეიძლება მოგვცეს. თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ ამ მიმართულებით სამუშაოები უკვე დაწყებულია. მაგ., შვეიცარია, როგორც საბანკო საიდუმლოების მესაჭე, პირველ ტექნიკურ ნაბიჯებს დგამს საბანკო ანგარიშების ღიაობის უზრუნველსაყოფად. უფრო მეტიც, ევროპული ოფშორები

¹ **Kimberly Ann Elliot**, Corruption and the Global Economy Institute for Economics, Washington: BrookKings Institution, 2009. **Сьюзан Роуз-Аккерман**, Коррупция и государство: причины, следствия, реформы, пер. с английского.– М.: «Логос», 2003.

პრაქტიკულად ემზადებიან ეკონომიკის გამჭვირვალობის უზრუნველსაყოფად. ამერიკის ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟების კომისიამ (Securities and Exchange Commission – SEC) თანამემამულეები დაიყოლია ბაჰამის და ბრიტანეთის ვირჯინიის კუნძულებზე დარეგისტრირებული კომპანიების ფაქტობრივი მფლობელების შესახებ ინფორმაციის გახსნის თაობაზე. მაგრამ ეს მხოლოდ დასაწყისია, რადგან მთელი რიგი მსხვილი სახელმწიფოები (მაგ.ჩინეთი,რუსეთი და სხვ.) არ ჩქარობენ ოფშორებთან საექვო ფინანსური ურთიერთობების შეჩერებას. თუმცა, კორუმპირებულ სახელმწიფოთა ანონიმურ კაპიტალს თავისუფალი გადაადინების შესაძლებლობა თანდათანობით ეზღუდება. ამაზე მიუთითებს ბერმუდის კუნძულებზე ოფშორული ზონის „შერყევა“, რომელიც დაკავშირებულია რუსული კრიმინალური კაპიტალის მოძრაობის გახმაურებასთან. მოკლედ რომ ვთქვათ, თანამედროვე მსოფლიო თანამეგობრობა ერთსულოვანია ძალისხმევაში, რომლის მიზანია მსოფლიო ფინანსების გაწმენდა იმ „ჩრდილებისაგან“, რომელიც ფორმირდება იმ ქვეყნის კორუფციონერების, რეიდერების, თაღლითების და სხვა კრიმინალების მიერ, რომლებსაც ჯერჯერობით მყარი პოზიციები უკავიათ.

აღსანიშნავია, რომ სხვა ქვეყნებთან შედარებით აღმოსავლეთ ევროპისა და დსთ-ს ქვეყნების კორუმპირებული პოლიტიკოსები და ბიზნესმენები ფართოდ იყენებენ ოფშორებს ფულის გასათეთრებლად, გადასახადის თავიდან ასაცილებლად, აგრეთვე იარაღისა და ნარკოტიკების კონტრაბანდისათვის.

ოფშორებიდან კორუმპირებული ფირმების გამოყვანა სახელმწიფოსათვის არანაირ პრობლემას არ წარმოადგენს. ამისათვის საჭიროა ხელისუფლების პოლიტიკური ნება,რათა სახელმწიფომ ოფშორებში დარეგისტრირებულ ფირმებს გაუწყვიტოს სახელმწიფო შეკვეთები ანდა შემოიღოს ისეთი

იამა (იაკოზ) მესხია

საგადასახადო რეგულაციები, რომ მათ თავიანთი ნებით გაწყვიტონ კავშირი ოფშორებთან. მსოფლიო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ოფშორულ ზონებში დარეგისტრირებული ფირმები სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მიღებულ თანხებს მეტწილად კორუფციული სქემით განკარგავენ.

კორუფცია ტრანსნაციონალურ კომპანიებში ძირითადად ვლინდება უცხოური კაპიტალით ერთობლივი საწარმოების შექმნის, სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციისა და ინვესტიციური პროექტების რეალიზაციის დროს, აგრეთვე, საქონლის გასაღებისათვის ბაზრის დანაწილების პრობლემის გადაწყვეტის პროცესში. ექსპერტების შეფასებით ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციაში (Organization for Economic Co-operation and Development – OECD) შემაგავალ ქვეყნებში, სადაც იწარმოება მსოფლიო მთლიანი შიგა პროდუქტის დაახლოებით 60%, ყოველწლიურად უცხოელი ჩინონიკების მოსასყიდად იხარჯება 30 მლრდ-მდე დოლარი, ხოლო იარაღით საერთაშორისო ვაჭრობისას ქრთამის სახით გაიცემა 2,5 მლრდ დოლარამდე¹.

მეორე, უფრო საშიშ სფეროს, რომელთანაც დაკავშირებულია ტრანსეროვნული კორუფცია, წარმოადგენს ორგანიზებული ტრანსეროვნული დანაშაული. სწორედ ასეთი კორუფცია ქმნის პირობებს ზემოვთხსენებულ მისაღებად ტრანსნაციონალური ორგანიზაციების მიერ დანაშაულებრივი ოპერაციების განხორციელების შედეგად. რამდენადაც ასეთი კომპანიების შეიღობილი საწარმოები და ფილიალები ბაზირებულია სხვადასხვა ქვეყანაში, ძნელია მათი გაკონტროლება საერთაშორისო ინსტიტუციებისა და ადგილობრივი სამართალდამცავი ორგანოების მიერ.

◆ **კორუფცია ბიზნესის პოლიტიზებით.** დღევანდელ ეტაპზე მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში მიმდინარეობს

---

¹Международные финансовые институты начали борьбу с коррупцией. журн. «Финансист», 1998, №1, с.66.

მსხვილი ბიზნესის პოლიტიკების პროცესი. ტრანსნაციონალური კომპანიები და მსხვილი ეროვნული ბიზნეს-სტრუქტურები თანდათანობით შეეზარდა სახელმწიფო ორგანოებს. წარმოიქმნა „პოლიტიკური ბიზნესმენების“ კასტა, რომლებიც მმართველი პარტიებისათვის არჩევნებში თანადგომისა და ფულადი დახმარების სანაცვლოდ, მათი ხელისუფლებაში მოსვლის შემდგომ სარგებლობენ სხვადასხვა სახეობის სახელმწიფო პრეფერენციებით და ლოიალური დამოკიდებულებით. თანამედროვე ეტაპზე საერთაშორისო მასშტაბით ყველაზე პოლიტიკებულაა ენერგეტიკული ბიზნესი, განსაკუთრებით ნავთობისა და გაზის მოპოვებისა და ექსპორტის სფერო. რაც დრო მიდის, მით უფრო იზრდება ენერგომატარებლების, მათ შორის, ნავთობისა და გაზის მოხმარება, ხოლო მათი მოპოვების და გადამუშავების პოტენციური საერთაშორისო მოთხოვნას ჩამორჩება. განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების, მათ შორის, განსაკუთრებით ჩინეთისა და ინდოეთის სწრაფმა ეკონომიკურმა ზრდამ მსოფლიოში ენერგორესურსებზე დეფიციტი შექმნა. ადრე მდიდარი საბადოები თანდათანობით იწურება, ხოლო ახალი საბადოების დაზვერვა და ამუშავება, გეოლოგიური სირთულეების გამო, სულ უფრო ძვირი ჯდება. ამას ემატება რეგულაციები და სამოქალაქო ომები აფრიკის ნავთობმომპოვებელ ქვეყნებში, ნაციონალიზაციის პოლიტიკა ვენესუელაში, დივერსიული ქმედებები ნიგერიაში, დაძაბულობა ირანის ბირთვული პროგრამის ირგვლივ, აგრეთვე რუსეთის მიერ პოლიტიკური მიზნებით გაზის ექსპორტირებაში განხორციელებული “პოლიტიკურ-ხელოვანი” ქმედებები როგორც ევროპის, ასევე დსთ-ს ქვეყნების (უკრაინა, ბელარუსი, ადრე საქართველო) მიმართ. ენერგომატარებლების ბიზნესში შექმნილმა კრიზისულმა სიტუაციამ ფართო გასაქანი მისცა კორუფციულ გარიგებებს საერთაშორისო დონეზე. ამის მკაფიო მაგალითია სულ ახლახან ლიბიის ახალი ხელისუფლების მიერ

ნავთობის მოპოვებასა და გადამუშავებაზე წინა ხელისუფლების მიერ რუსეთთან დადებული კორუფციული კონტრაქტების გაუქმება.

◆ **კორუფცია მმართველობის უმაღლეს ეშელონებში, ანუ ელიტური კორუფცია.** იგი გავრცელდა სახელმწიფო მმართველობის უმაღლეს ეშელონებში და მიიღო საერთაშორისო ხასიათი. ელიტური კორუფციის უამრავი მაგალითებია მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნაში. საერთაშორისო დონეზე გახმაურებული მსხვილი ინტერნაციონალური კორუფციის ფაქტების უბრალო ჩამოთვლაც კი ტექნიკურად შეუძლებელია. სულ ახლახან კორუფციასთან დაკავშირებით გამოწვეული ხმაურის გამო თანამდებობიდან გადადგა გერმანიის პრეზიდენტი ქრისტიან ვულფი. საფრანგეთის ექს-პრეზიდენტი ჟაკ შირაკი გაასამართლეს ქ. პარიზის მერობის დროს მისი კორუფციული საქმიანობისათვის, ხოლო უკრაინის ექს პრემიერ-მინისტრი იულია ტიმოშენკო გაასამართლდა კორუფციული გარიგებისათვის. უნიკალურ მაგალითად უნდა იქნას მიჩნეული აშშ-ს ისტორიაში უდიდესი ფინანსური პირამიდის შემქმნელი ბერნარდ მელოფის კორუფციული საქმიანობა, რომელსაც მიესაჯა 150 წლიანი პატიმრობა. მსოფლიოში ყველაზე კორუმპირებული 10 ლიდერის ჩამონათვალი შემდეგნაირად გამოიყურება (ცხრილი 1):

ელიტარული კორუფციის უამრავი მაგალითია თითქმის ყველა განვითარებულ, განვითარებად და გარდამავალ ქვეყნაში. დღეისათვის ყველაზე კორუმპირებულად ითვლება რუსეთისა და ჩინეთის ბიუროკრატია. თუმცა, აშშ-იც საკმაოდ ლიდერობს ამ მხრივ. საკმარისია ითქვას, რომ ამ ბოლოდროინდელი კრიზისის პირობებში აშშ-ის კერძო კორპორაციებში განხორციელებულ აფერაზე აღძრულია 600-ზე მეტი სისხლის სამართლის საქმე, ხოლო 1300-მდე აფერა დაფიქსირდა ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებით. კორუფციული გარიგებებს ჰქონდა ადგილი ერაყის ომთან დაკავშირებით სამხედრო შესყიდვებზე. ფულის გარეცხვასა

ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა

და კორუფციაზე დაკავებულ იქნა 44 ტოპ-მენეჯერი¹.

მსოფლიოს ყველაზე კორუმპირებული 10 ჩინოვნიკი²
ცხრილი 1

სახელი, გვარი	თანამდებობრივი მდგომარეობა	მითვისებული თანხა (აშშ დოლარი)
მუჰამედ სუჰარტო	ინდონეზიის პრეზიდენტი (1967-1998)	15-35 მლრდ
ფერდინანდ მარკოსი	ფილიპინების პრეზიდენტი (1972-1986)	5-10 მლრდ
მობუტუ სესე-სარკო	ზაირის პრეზიდენტი (1965-1977)	50 მლნ
სანი აბაჩა	ნიგერიის პრეზიდენტი (1993-1998)	2-5 მლრდ
სლობოდა მილოშევიჩი	სერბეთის პრეზიდენტი (1989-2000)	100 მლლ
ჟაკ-კლოდ დევილიე	ჰაიტის პრეზიდენტი (1971-1986)	300-900 მლნ
ალბერტო ფუხიმორი	პერუს პრეზიდენტი (1990-2000)	60 მლნ
პაულე კაზარენკო	უკრაინის პრემიერ მინისტრი (1996-1997)	114-200 მლნ
არნოლდო ალემანი	ნიკარაგუას პრეზიდენტი (1997-2002)	100 მლნ
ჟოზეფ ესტრადა	ფილიპინების პრეზიდენტი (1998-2001)	78-80 მლნ

◆ კორუფცია საერთაშორისო სარეიტინგო კომპანიებში. მსოფლიოში საერთაშორისო რეიტინგებისადმი ნდობის ხარისხი დაბალია. საერთაშორისო სარეიტინგო

¹ <http://www.osp.ru/news/2011/1214/13010685/>

² <http://www.10samih.ru/lyudi/top-10-samyx-korrumpirovannyx-chinovnikov-mira.html>

იამა (იაპონია) მესხია

სააგენტოების მონოპოლიურ მდგომარეობასა და მათში საქმიანობის მეთოდოლოგიურ ხარვეზებზე და კორუფციულ სქემებზე ეჭვი სულ უფრო იზრდება¹. საფინანსო-საბანკო სფეროში სარეიტინგო ბიზნესი დღეისათვის წარმოდგენილია კარტელით, რომელშიც გაერთიანებულია სამი უმსხვილესი საერთაშორისო სააგენტო: Standard & Poors, Moodys investors Service და Fitch Ratings-ი. უკანასკნელ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისთან დაკავშირებით ამ „დიდი სამეულის“ მიმართ წაყენებულ მრავალრიცხოვან პრეტენზიებს (არაობიექტური რეიტინგების მინიჭება, მონოპოლიური მდგომარეობა და კონკურენციის არარსებობა, შეფასებებში დაშვებული უხეში შეცდომები) შორის განსაკუთრებით საყურადღებოა სააგენტოების რეიტინგების დამკვეთებთან კორუფციულ გარიგებებში ჩართვის შესაძლებლობა, რომელიც შეიძლება გამხდარიყო არასწორი რეიტინგების მინიჭებისა და, შესაბამისად, გლობალური კრიზისის წარმოშობის ერთ-ერთი მიზეზი. მათ მიერ მინიჭებულ რეიტინგებსა და რეალურ მდგომარეობას შორის დიდი დაშორიშორება სულ უფრო ამცირებს ამ კომპანიების მიმართ საზოგადოების ნდობის ხარისხს. ამჟამად, ევროპაში მიმდინარე სავალდ-საბიუჯეტო კრიზისმა (ევროზონის კრიზისმა) კიდევ უფრო გააძლიერა უნდობლობა მონოპოლისტი „დიდი სამეულის“ მიმართ, რომლებმაც ერთდროულად შეამცირეს ევროზონის თითქმის ყველა ქვეყნის სუვერენული რეიტინგი. თუმცა, ჩვენი აზრით, საქმე გვაქვს ამ კომპანიების მიმართ გლობალური კრიზისის ეტაპზე ჩამოყალიბებული ნეგატიური შეხედულებების ექსტრაპოლაციასთან, რადგან ამ შემთხვევაში მათ, როგორც ჩანს, გაითვალისწინეს ადრე დაშვებული შეცდომები და წინასწარი გამაფრთხილებელი სიგნალი მისცეს იმ ქვეყნებს, რომლებსაც ფაქტობრივად ემუქრებათ საბიუჯეტო კრიზისი.

---

¹ მესხია ი., საერთაშორისო სარეიტინგო ბიზნესი და ფინანსური კრიზისები, ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2011, №5.

აღსანიშნავია, რომ ევროპის წამყვანი ქვეყნების ლიდერების გადაწყვეტილებით შეიქმნა ახალი ევროპული სარეიტინგო კომპანია, რომელიც უახლოეს პერიოდში დაიწყებს თავის საქმიანობას. ასეთი გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა ევროკავშირის ქვეყნების მხრიდან აშშ-ს ტერიტორიაზე ბაზირებული „დიდი სამეულის“ მიმართ უნდობლობის ზრდის გამო, რომელიც აშკარად გამოიკვეთა უკანასკნელი მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის დროს.

◆ **კორუფცია საერთაშორისო ფინანსურ ინსტიტუციებში.** ტრანსნაციონალური კორუფციის ერთ-ერთი ფართო არეალია საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტებისა და ცალკეულ სახელმწიფოთა ფინანსური და ტექნიკური დახმარებები. მართალია, საერთაშორისო ორგანიზაციები ცდილობენ მათ მიერ გაღებული სახსრების მიზნობრივ პროექტებსა და პროგრამებზე ხარჯვის ზედამხედველობას, მაგრამ იგი ხშირ შემთხვევაში მოჩვენებითი, ზედაპირული ხასიათისაა, რადგან მათ არ გააჩნიათ კონტროლის ეფექტიანი მექანიზმები.

საერთაშორისო ფინანსური დახმარებების მიზნობრივი გამოყენებისა და კორუფცია-თაღლითობის დონის ანალიზი და შეფასება სულ უფრო რთული და ნაკლებეფექტიანი ხდება გამომდინარე იქიდან, რომ ზოგიერთი სახელმწიფო მმართველობის უმაღლესი ჩინოვნიკები საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ანგარიშგებებში ფართოდ იყენებენ ცრუ პიარ-ინფორმაციებს, რისი საველეგადამოწმება და კონტროლი ფაქტობრივად შეუძლებელია. ამავე დროს, ფინანსური და სხვა სახეობის დახმარების გამცემი ინსტიტუტები ვერ ითვალისწინებენ ცალკეული ქვეყნების ადგილობრივ ეთნო თავისებურებებს, რაც გულისხმობს სახელმწიფო და ბიზნეს-სტრუქტურების კეთილსინდისიერების უფრო დაბალ დონეს, ფრო მეტ გაბედულობას და თავხედობას კორუფციულ და თაღლითურ გარიგებებში, სამართალწარმოების უფრო

იამა (იამოზ) მესხია

დაბადლ დონეს და ა.შ.

რიგი კლექტოკრატიული (ქურდული) სახელმწიფო ბლოკავს ისეთ პროექტებს, რომლებიც გათვლილია მოსახლეობის ღარიბი ფენისათვის და პროგრამებს, რომლებიც ითვალისწინებს თავისუფალი კონკურენციის განვითარებას. ამავე დროს არიან სახელმწიფოები, რომლებიც მიღებულ ფინანსურ და ტექნიკურ დახმარებებს იყენებენ თავიანთი მმართველობითი ძალაუფლების (ხელისუფლების) შესანარჩუნებლად და არა მოქალაქეების კეთილდღეობისათვის. ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ასეთ ქვეყნებს არ უნდა გაეწიოს საერთაშორისო დახმარებები¹.

უახლოეს წარსულში მსოფლიო ბანკის ანალიტიკოსების განსაკუთრებული ყურადღება მიპყრობილი იყო საერთაშორისო დახმარების პროგრამების დამტკიცების სტადიაზე. მართალია, კრედიტების მიღებაზე მოითხოვებოდა მათი გამოყენების ფინანსური გამჭვირვალობის მექანიზმი, თუმცა შემოწმების საშუალებები ნაკლებადეფექტური აღმოჩნდა. სესხების გაცემის პრინციპები ისეთნაირად იყო ფორმულირებული, რომ უზრუნველყოფილიყო მსხვილ პროექტებზე პრეტენდენტების კომპეტენტურობის საკმარისი დონე, თუმცა კორუფციის შესაძლებლობები თითქმის არ გაითვალისწინებოდა. მხოლოდ 1996 წელს მსოფლიო ბანკმა გადასინჯა თავისი დირექტივები ისეთნაირად, რომ კორუფციისა და თაღლითობის შემჩნევის შემთხვევაში ბანკს შეუძლია ხელშეკრულების შეჩერება, თუ მსხვილმა მსესხებელმა არ გაატარა საჭირო ანტიკორუფციული ზომები. მომდევნო ერთი წლის შემდეგ კიდევ უფრო გამკაცრდა კრედიტების გამოყოფა. მსოფლიო ბანკს მიეცა

¹ **Роз-Аккерман С.**, Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы: Пер. с англ. –М.:Колос, 2003. с.47; **Андреанов В. Д.**, Коррупция как глобальная проблема. История и современность. –М.: **Экономика**, 2009; **Гевелинг Л. В.** Клептократия. Социально-политическое измерение коррупции и негативной экономики. – М.: Изд-во «Гуманитарий» Академии гуманитарных исследований, 2001.

=====   **ჯანმრთელობის თეორია და ჯანმრთელობის პოლიტიკა**

უფლება მსესხებელი ქვეყნისათვის კრედიტის გამოყოფისას გამოითხოვოს ანტიკორუფციული ვალდებულებები, რომელშიც სრულად იქნება გამორიცხული ნებისმიერი სახის კორუფცია და თაღლითობა. 2010 წელს განვითარების საერთაშორისო ბანკებმა გადადგეს კიდევ ერთი ნაბიჯი კორუფციასა და თაღლითობასთან ბრძოლაში. მათ ხელი მოაწერეს შეთანხმებას, რომლის თანახმადაც კორუფციაში შემჩნეული იურიდიული და ფიზიკური პირები არანაკლებ ერთი წლის ვადით კარგავენ უფლებას მონაწილეობა მიიღონ განვითარების საერთაშორისო ბანკების მიერ დაფინანსებული პროექტების რეალიზაციაში. შეთანხმების თანახმად განვითარების საერთაშორისო ბანკის ჯგუფში შემავალ ბანკებს ეძლევათ უფლება პასუხისგებაში მისცენ ის კომპანიები, რომლებიც ჩართული არიან თაღლითობასა და კორუფციაში. „განვითარების წესი“, როგორც მას უწოდებენ ბანკირები უფრო მკაცრი და მიზანმიმართული გახდა.

მსოფლიო ბანკი 1996 წლიდან ახორციელებს კორუფციასთან ბრძოლის 600-ზე მეტ პროგრამას და ინიციატივას 100-ზე მეტ კლიენტ-ქვეყანაში, რომლებიც ითვალისწინებენ სხვადასხვა ზომების გატარებას: სახელმწიფო მოხელეების მიერ საშემოსავლო დეკლარაციის სავალდებულო შევსება (შემოსავლების, ქონების და მისი წყაროების მითითებით), მოსამართლეების და ჟურნალისტების სწავლება, რომლებიც მუშაობენ კორუფციული დანაშაულის და შეფასების სფეროში და სხვა. მსოფლიო ბანკის ძალისხმევა იქითკენაა მიმართული, რომ მის მიერ დაფინანსებული პროექტების რეალიზაციისას გამოირიცხოს კორუფციის შესაძლებლობანი. უკანასკნელ წლებში მსოფლიო ბანკმა დააწესა, აგრეთვე, სახელმწიფო შესყიდვების მკაცრი წესები და პროცედურები, გააფართოა კორუფციასთან ბრძოლის პრინციპები და გახსნა ანონიმური „ცხელი ხაზი“, სადაც შესაძლებელია კორუფციის შესახებ

იამა (იაკობ) მუსხია

ინფორმაციის მიწოდება.

ჩვენი აზრით, მაინც არსებობს დიდი რისკი იმისა, რომ არაკეთილსინდისიერი ბიზნესი, რომელიც ძალიან მომძლავრდა თანამედროვე გლობალურ სამყაროში, მაინც იპოვის გზას კორუფციისა და თაღლითობისაკენ. ფირმები, რომლებიც ფორმალურად უარს იტყვიან მოსყიდვასა და ქრთამზე, ფაქტობრივად მაინც ვერ შეეღწვიან არაკეთილსინდისიერი გზებით ზემოგების მიღების ცდუნებას, შეეცდებიან ბაზარზე ფარული კარტელებისა და მოჩვენებითი კონკურენციის ილუზიის შექმნას და ბაზრებზე გავლენის სფეროების შენარჩუნებას. ამის მაგალითი უამრავია თანამედროვე მსოფლიო და ეროვნულ ბაზრებზე და, მათ შორის, საქართველოშიც (მედიკამენტების ბიზნესი, ნავთობპროდუქტების ბიზნესი და სხვ.).

გლობალური კორუფცია შეიჭრა საერთაშორისო საბანკო სისტემაშიც. მაგ., დიდი ბრიტანეთის ბანკები შემჩნეულია ნიგერიის კორუმპირებული პოლიტიკური პირების პირადი ანგარიშის გახსნასა და მომსახურებაში. ინგლისის ფინანსური ადმინისტრაციის გამოკვლევის თანახმად, ქვეყნის საბანკო დაწესებულებების 75%-მა არ იცის მათი კლიენტების მიერ დაბანდებული აქტივების წარმოშობის ისტორია, არ ფლობს ინფორმაციას მათ პოლიტიკურ, სახელმწიფო და ბიზნეს-საქმიანობაზე. თითქმის ანალოგიური მდგომარეობაა სხვა ქვეყნებშიც. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მხრივ, უკანასკნელ წლებში კონტროლი ძლიერდება აშშ ბანკებში, რაც განაპირობა ქვეყნის კონგრესის მოთხოვნამ აშშ ფინანსთა მინისტრისადმი განახორციელოს მკაცრი კონტროლი ბანკებში განთავსებულ საექვო აქტივებზე და უზრუნველყოს მათი ლეგალიზება¹.

საექვო ბანკების სიაში მოხვდა ვატიკანის ბანკიც

¹Многоликая коррупция. Выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления, [Под редакцией Эдгардо Кампоса, Санджая Прадхана](#). -М.: Издательство: [Альпина Пабlisher](#), 2010.

(იგივე რელიგიის საქმეთა ინსტიტუტი), რომელიც წლების განმავლობაში ეწეოდა „ფულის გათეთრების“ ოპერაციებს, ხოლო ექვემდებარებოდა მდევდელმსახურმა-ბანკირმა სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა¹. ისლანდიის ბანკები დაკავშირებულია რამდენიმე მმართველ ოჯახსა და 2 პოლიტიკურ პარტიასთან, რომლებიც ათწლეულების განმავლობაში მართავენ ქვეყანას. უნდა აღინიშნოს, რომ ისლანდიის ექს პრემიერ-მინისტრის, დამოუკიდებლობის პარტიის ლიდერის როგორც კორუმპირებული მაღალჩინოსანის მიმართ სასამართლო პროცესის მოლოდინშია რეიკიავიკი².

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ გლობალური კორუფციის მაკონტროლებელი ინსტიტუციები, როგორც ჩანს, სათანადოდ არ უფრთხილდებიან თავიანთი ავტორიტეტის შენარჩუნებას. ამის ერთ-ერთ ფაქტად შეიძლება დავასახელოთ ამერიკელი კონგრესმენის რიჩარდ ლუგარის (ცნობილი რესპუბლიკელი სენატორი, სენატის საგარეო საქმეთა კომიტეტის თავმჯდომარე) განცხადება იმის თაობაზე, რომ მსოფლიო ბანკში კორუფციის მასშტაბმა მიაღწია 130 მლრდ დოლარს³. მისი აზრით, კორუფცია ნეგატიურად აისახება ბანკის საქმიანობაში და ის ვერ უზრუნველყოფს ღარიბი ქვეყნების დაშვებას მნიშვნელოვან პროექტებზე. მთელ რიგ ქვეყნაში ნაქურდალი ფული გამოიყენება დიქტატურის მხარდაჭერისა და ადამიანის უფლებათა დარღვევის დასაფინანსებლად.

◆ **კორუფცია ლობისტურ ჯგუფებში.** ლობიზმის ინსტიტუტი ზოგადად გულისხმობს იმ კანონშემომქმედებზე ზეწოლას, რომლებიც მუშაობენ სამართლებრივი აქტის მომზადებაზე. ფარო გაგებით, ლობიზმი გულისხმობს სახელმწიფო, საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასა-

¹ <http://www.vokrugsveta.ru/news/14122/>

² http://economics.lb.ua/world/2012/03/06/139929_ekspremera_islandii_sudyat.html

³ <http://www.ria-arbitr.ru/anons.htm?id=7368>

მართლო ხელისუფლების ორგანოებზე ზემოქმედებას, მიმართულს ეკონომიკის ცალკეული დარგისა და სფეროების, რეგიონების, საწარმოების, სოციალური ჯგუფების მხარდაჭერისაკენ, რაც დაფუძნებულია არა ობიექტურ აუცილებლობაზე, არამედ ინდივიდუალურ ან ჯგუფურ დაინტერესებაზე, ზოგჯერ თანამდებობის პირთა მოსყიდვაზე, რათა მიღებულ იქნეს სახელმწიფო შეკვეთები, შეღავათიანი კრედიტები, დახმარებები, ლიცენზიები, სხვა ხელსაყრელი პირობები ეკონომიკური და კომერციული საქმიანობისათვის. ლობისტური საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების მთავარი პრობლემა პატიოსან ლობისტური აქციასა და მოსყიდვას შორის კანონიერების დადგენაა. მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში როგორც იფიციალურმა, ასევე არაფეგალურმა ლობიზმმა, კორუფციული შეფერილობა მიიღო. თანაც კორუფციულ ელემენტებს შეიცავს როგორც ნაციონალური, ასევე უცხოური ლობისტური ინსტიტუტები. ეს უკანსკნელი პირდაპირაა დაკავშირებული ქვეყნის უმაღლესი თანამდებობის იმ პირებთან, რომლებსაც შეუძლიათ სერიოზული გავლენა მოახდინონ საკანონმდებლო და აღმასრულებელი სტრუქტურების გადაწყვეტილებებზე.

მრავალ ქვეყანაში უზარმაზარი ფინანსური სახსრების მფლობელ ცალკეულ მსხვილ კორპორაციებს და ბიზნეს-დაჯგუფებებს, როგორც წესი, ჰყავთ თავიანთი არაოფიციალური წარმომადგენლები აღმასრულებელ ხელისუფლებაში – სამინისტროებში, უწყებებსა და სხვა სახელმწიფო დაწესებულებებში. არაკრთილსინდისიერ ლობიზმს ხშირად აქვს ადგილი საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ორგანიზაციების კონსულტანტების მხრიდან, რომლებიც მრავლად არიან წარმოდგენილი განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ყველა სამთავრობო სტრუქტურებში. სამრეწველო და საბანკო გიგანტები მჭიდრო კოორდინაციას უწევენ თავიანთ საქმიანობას ლობისტური

ჯგუფების მეშვეობით კონკურსებში გაამარჯვებინონ თავიანთ წარმომადგენლებს. განსაკუთრებით მაღალია კორუფციული რისკი იმ ქვეყნებში, სადაც დამკვიდრებულია ყოფილი მაღალი თანამდებობის პირების მიერ მსხვილ და გავლენიან ბიზნეს-სტრუქტურებში მაღალ თანამდებობებზე დანიშვნა. ყოფილ სახელმწიფო ჩინოვნიკებს ძველი კავშირების შენარჩუნება აღმასრულებელ და საკანონმდებლო ხელისუფლებასთან აძლევს არაოფიციალური ლობიზმის გზით სასურველი გადაწყვეტილების მიღების საშუალებას.

პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ ძალიან რთულია პატიოსან ლობიზმსა და კორუფციულ ლობიზმს შორის ზღვარის გავლება¹. არ არსებობს ასეთი მეთოდოლოგია და არც იარსებებს მომავალში. დღეისათვის მსოფლიოში ლობიზმის ინსტიტუტებმა იმდენად ფართო მასშტაბები მიიღო, რომ მათი საქმიანობის კეთილსინდისიერების გაკონტროლება ფაქტობრივად შეუძლებელია. აშშ კონგრესში დარეგისტრირებულია უცხოური ბიზნესის 7 ათასზე მეტი ლობისტის რეგისტრირებული ცხოვანია პოლიტიკური ლობისტები. მიუხედავად იმისა, რომ აშშ-ში მოქმედებს კანონი ლობიზმის შესახებ, რომელიც საკმაოდ მკაცრია არალეგალური (ოფიციალურად არაანაზღაურებადი) ლობისტების წინააღმდეგ, გართულებულია მათი გაკონტროლება. აშშ არ ითვლება მაღალ კორუმპირებულ ქვეყნად, მაგრამ ფაქტია, რომ იქაც პერიოდულად იფეთქებს კორუფციული სკანდალები, რომელთა „გმირები“ არიან ცნობილი პოლიტიკოსები და ჩინოვნიკები, რომლებიც ლობირებენ ამა თუ იმ ჯგუფის პირად ინტერესებს. ლობიზმის ნეგატიური ქმედებები ხშირად ვლინდება საბიუჯეტო სახსრების განაწილების დროს. ამერიკელმა ეკონომისტებმა ასეთი საყურადღებო დასკვნა გააკეთეს: რაც უფრო მეტ თანხას გამოყოფს ამერიკის სახელმწიფო სტიქიური უბედურების შედეგების

¹ [Брянцев И. И.](#), Коррупция как форма теневого лоббизма, [Власть. - 2008. - № 3.](#)

იამა (იამოზ) მესხია

სალიკვიდაციოდ – მით უფრო მაღალია კორუფციის დონე დაზარალებულ რეგიონში¹. მსგავს მოვლენებს აქვს ადგილი მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში.

◆ **კორუფცია უცხოურ ინვესტიციებში.** ინვესტიციურ საქმიანობაში ტრანსნაციონალური კორუფცია შეიძლება დაიყოს სამ ტიპად: ადმინისტრაციული კორუფცია (ქრთამის პირდაპირ მიცემა ჩინოვნიკებზე); სახელმწიფო „მოსყიდვა“ (კანონების გამოცემა და კორპორაციებისათვის შერჩევითი პოლიტიკის გატარება); კორუფცია სახელმწიფო შესყიდვებისას (არაოფიციალური გადასახადები სასურველი სამთავრობო კონტრაქტების დადებაზე). საერთაშორისო ინსტიტუციების გამოკვლევების თანახმად, ტრანსნაციონალური კომპანიები საშუალოდ იმდენ ქრთამს ხარჯავენ ადგილობრივ ბიუროკრატებზე, რამდენსაც უცხოური ინვესტიციების გარეშე ადგილობრივი კომპანიები, მაგრამ ქვეყნებს შორის განსხვავებაა მასშტაბებში. ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები, ბალტიის ქვეყნები უფრო ნაკლებად არიან ჩართული ადმინისტრაციულ მექრთამეობაში, ვიდრე დსთ-ს წევრი ქვეყნები. ამასთან, ქრთამს უფრო ხშირად აძლევენ ის საწარმოები, რომელთა სათაო ოფისი მდებარეობს არა საზღვარგარეთ, არამედ დსთ-ს ერთ რომელიმე ქვეყანაში.

კორუფციის გეოგრაფია. როგორც საერთაშორისო გამოკვლევები გვიჩვენებს, “დიდი ოცეულის” მრავალი მსხვილი კომპანია ჩართულია კორუფციულ გარიგებებში. ყველაზე ნაკლებად კორუმპირებული კომპანიები ძირითადად ევროპაშია – ჰოლანდია, შვეიცარია, ბელგია, გერმანია, აგრეთვე იაპონიაში. მსოფლიოში ყველაზე კორუმპირებული მსხვილი ქვეყნებია ჩინეთი და რუსეთი. დღეისათვის დედამიწაზე არ არსებობს არც ერთი ქვეყანა, სადაც კორუფცია მთლიანად აღმოფხვრილია. თუმცა, ევროპის განვითარებულ ქვეყნებსა

---

¹ **Руденко В. Н.**, Лоббизм, группы интересов и коррупции в США. Вестник Уральского института экономики, управления и права, Том 5, 2008, с. 216.

აქონების დაცვა და აქონების პოლიტიკა

და აშშ-ში მისი დონე შედარებით დაბალია, ხოლო აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონსა და ლათინურ ამერიკაში უფრო ფართოდაა გავრცელებული.

ცნობილია, რომ Transparency International კორუფციას იკვლევს სამი მიმართულებით. პირველია „კორუფციის აღქმის ინდექსი“ (CPI, corruption perceptions index), რომელიც გვიჩვენებს მსოფლიოს 180-ზე მეტ ქვეყანაში სახელმწიფო ორგანოების კორუმპირებულობის დონეს. ასეთი კვლევა ეფუძნება ექსპერტების მიერ კორუფციის დონის 10 ქულიანი სისტემით შეფასებას¹. მეორე - „ქრთამის მიცემის ინდექსი“ (BPI, bribe payers index), აფასებს მეწარმეებს შორის კორუფციის გავრცელების დონეს. ფაქტობრივად ეს უკანასკნელი გამოხატავს მექრთამეობის მასშტაბებს კერძო ბიზნესში. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, „ქრთამის მიცემის ინდექსი“ გამოხატავს მსოფლიოს წამყვანი ექსპორტიორი ქვეყნების კომპანიების მიდრეკილებას მისცენ ქრთამი განვითარებულ ქვეყნების შესაბამისი სტრუქტურების მოხელეებს. აქ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებას უნდა გაეხვას ხაზი. საქმე ისაა, რომ „კორუფციის აღქმის ინდექსისაგან“ განსხვავებით, „ქრთამის მიცემის ინდექსის“ გამოკვლევა ძირითადად ხდება მსოფლიოს მსხვილი 28 ქვეყნის ჭრილით, რაც ხშირად, ცალკეულ ქვეყანაში კორუფციის შეფასებისას, ქმნის ცრუ წარმოდგენებს. მაგალითად, ის გარემოება, რომ ამ სახეობის ინდექსის ჩამონათვალში არ ფიგურირებს ისეთი მცირე ზომის ქვეყნები, როგორცაა აზერბაიჯანი, სომხეთი და საქართველო, სრულიად არ ნიშნავს, რომ ამ ქვეყნების საერთაშორისო ბიზნეს-საქმიანობაში ქრთამის მიცემა-აღებას არა აქვს

1 კორუფციის აღქმის ინდექსი წარმოადგენს კრებსით ინდიკატორს, გაანგარიშებულს და წარმოდგენილს ექსპერტული შეფასებების საფუძველზე ისეთი ორგანიზაციებიდან როგორცაა: მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი (World Economic Forum), მსოფლიო ბანკი (World Bank), განვითარების აზიური ბანკი (Asian Development Bank), ბერტელსმანის ფონდი (Bertelsmann Foundation), განვითარების აფრიკული ბანკი (African Development Bank) და სხვა.

იამა (იაკობ) მესხია

ადგილი. ჩვენი აზრით, ამ გამოკვლევამ უნდა მოიცვას მცირე ზომის ქვეყნებიც, რადგან გლობალიზაციის გაღრმავების კვალდაკვალ, მათი როლი და ადგილი მსოფლიო ეკონომიკაში დღითიდღე იზრდება. დღეისათვის დედამიწაზე არ არსებობს სახელმწიფო საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების გარეშე და არ ახდენს ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციებს. მესამე – მსოფლიო კორუფციის ბარომეტრი (global corruption barometer), ეფუძნება საზოგადოებრივი აზრს, “ხალხის ხმას” და ზომავს იმას, თუ როგორ აფასებს საშუალო მოქალაქე კორუფციის მოცემულ დონეს. კორუფციის აღქმის ინდექსისა და ქრთამის მიცემის ინდექსისაგან განსხვავებით ეს მაჩვენებელი ეფუძნება არა ექსპერტების ინტერვიუებებს, არამედ მოსახლეობის გამოკითხვას, საზოგადოებრივ აზრს.

ჩვენი აზრით, კორუფციის ნებისმიერი სახეობის ინდექსის მიმართ ნდობის საკითხი სადისკუსიოა, ტუმცა, ერთი რამ აშკარაა - არც ერთი მათგანი ზუსტად არ ასახავს კორუფციის დონეს. ეს უკანასკნელი განპირობებულია, ერთი მხრივ, კორუფციული გარიგებების მკაცრად გასაიდუმლოებული ხასიათით, ხოლო, მეორე მხრივ, გამოკვლევაში მონაწილე ექსპერტების, ფირმების და საზოგადოების წევრების აზრთა სუბიექტური მოსაზრებებით. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ დიქტატორული ან ნახევრად დიქტატორული რეჟიმის ქვეყნებში საზოგადოებრივი აზრი არ ასახავს რეალურ სურათს, რის გამოც კორუფციის დონე გაზომილი საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ და ფაქტობრივად არსებული, შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან. კორუფციის ინდექსების ობიექტურობის მიმართ ეჭვს აძლიერებს ის გარემოებაც, რომ ზოგიერთი ქვეყანა, რომელიც კორუფციის აღქმის ინდექსით დადებითად ხასიათდება, ქრთამის მიცემის ინდექსით ნეგატიურ პოზიციას იკავებს, რაც ერთმანეთთან ლოგიკურ წინააღმდეგობაშია. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ Transparency

საქონლიანი თერაპია და საქონლიანი პოლიტიკა

International-ის როგორც კორუფციასთან ბრძოლის მეთაური არასამთავრობო ორგანიზაციის მიმართაც არ არსებობს სრული საზოგადოებრივი ნდობა, რადგან მის ერთ-ერთ მიზნად მიჩნევენ ტრანსნაციონალური კომპანიებისათვის ახალი ბაზრების გახსნას კორუფციაში იმ მთავრობების დადანაშაულებით, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან მას და საბოლოო ანგარიშით, ხელს უწყობენ ეკონომიკურ გლობალიზაციას.

2011 წლისათვის Transparency International-ის მიერ ჩატარებული კვლევების შედეგების ფრაგმენტი მოცემულია 2 ცხრილში.

2011 წელს, კორუფციის აღქმის ინდექსის მიხედვით, 183 ქვეყნას შორის ბოლო ადგილზე აღმოჩნდა სომალი, ჩრდილოეთ კორეა, ავღანეთი, უზბეკეთი, თურქმენეთი, სუდანი, ერაყი და ა.შ. ჩინეთი 64 ადგილზეა. საყურადღებოა, რომ აშშ-მ, რომელიც ადრე პირველ ოცეულში ფიგურირებდა, 24 ადგილზე გადაინაცვლა, ხოლო, რუსეთმა ნაწილობრივ გაიუმჯობესა მდგომარეობა - 154 ადგილიდან 143 ადგილზე ჩამოქვეითდა.

ქრთამის მიცემის ინდექსის მიხედვით, მსოფლიოში ყველაზე კორუმპირებულ ქვეყნად აღიარებულ იქნა რუსეთი, სადაც კორუფცია გავრცელებულია როგორც სახელმწიფო დაწესებულებებში, ასევე კერძო საწარმოებში, როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საზღვარგარეთ. ამ მხრივ ლიდერობენ ნავთობისა და გაზის საწარმოები.

ქრთამის მიცემის ინდექსის შესაბამისად მეორე მსხვილი კორუმპირებული ქვეყანაა ჩინეთი (27 ადგილი 6,1 ქულით). ჩინეთის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა აკადემიის გამოკვლევებით, 4 ათასზე მეტი კორუმპირებული ჩინელი ჩინოვნიკი უცხოეთში ემალება მართლმსაჯულებას. უკანასკნელი 30 წლის მანძილზე, უცხოეთში გაქცეული კორუმპირებული ჩინოვნიკების მიერ გატანილ იქნა 50

იამა (იაპონი) მესხია

მლრდ-მდე დოლარი.

კორუფციის აღქმისა და ქრთამის მიცემის
ინდექსების ფრაგმენტი (2011წ)¹

ცხრილი 2

კორუფციის აღქმის ინდექსი-რიგითი აღვნი (183 ქვეყანა)	ქულა	ქრთამის მიცემის ინდექსი-რიგითი ადგილი (28 ქვეყანა)	ქულა
1. ახალი ზელანდია	9,5	1. ნიდერლანდები	8,8
2. დანია	9,4	2. შვეიცარია	8,8
3. ფინეთი	9,3	3. ბელგია	8,7
4. შვედეთი	9,2	4. გერმანია	8,6
5. სინგაპური	9,0	5. იაპონია	8,5
6. ნორვეგია	8,9	6. ავსტრალია	8,5
7. ნიდერლანდები	8,8	7. კანადა	8,3
8. ავსტრალია	8,8	8. სინგაპური	8,3
9. შვეიცარია	8,7	9. დიდი ბრიტანეთი	8,1
10. კანადა	--	10. აშშ	7,5
---	4,2	---	--
61. თურქეთი	4,1	19. თურქეთი	--
64. საქართველო	2,6	-----	--
129. სომხეთი	2,4	-----	--
143. აზერბაიჯანი	2,4	-----	6,1
143. რუსეთი		28. რუსეთი	

ქვეყნიდან გაქცეული კორუმპირებული მაღალი და
საშუალო რანგის ჩინოვნიკები ძირითადად თავს აფარებენ

¹ http://slon.ru/russia/korrupsiya_na_eksport-694204.xhtml; <http://drugoi.livejournal.com/3660136.html>

აქონების თეორია და აქონების პოლიტიკა

აშშ-ს, კანადას, ავსტრალიას და სხვა განვითარებულ ქვეყნებს, ხოლო ხაზინის წერილი ქურდები – ვიეტნამს, ფილიპინებს, მაიამს, მონტოლეთს და რუსეთს¹. გაეროს სტატისტიკის მონაცემებით მსოფლიოში ყოველწლიურად კორუფციულ გარიგებებზე იხარჯება ერთ ტრლნ აშშ დოლარზე მეტი², რაც მსოფლიოს ზოგიერთი განვითარებული ქვეყნის წლიური მშპ-ის მოცულობას აღემატება.

კორუფციის გავლენა საერთაშორისო ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე. ტრანსნაციონალურმა კორუფციამ, ისევე როგორც ნაციონალურმა, სერიოზული საფრთხე შეუქმნა საერთაშორისო ეკონომიკურ უსაფრთხოებას. სიღარიბემ, ავადმყოფობის გახშირებამ, სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის შემცირებამ, სიმდიდრისა და შემოსავლების არათანაბარმა განაწილებამ მთელს მსოფლიოში საყოველთაო ხასიათი მიიღო. მრავალ ქვეყანას გააჩნია ძალიან დაბალი, ზოგჯერ კი უარყოფითი ეკონომიკური ზრდის ინდექსი. ბუნებრივი რესურსებით მდიდარ ქვეყნებშიც კი დაბალია ეკონომიკური ზრდა, და შესაბამისად, მოსახლეობის ერთ სულზე შემოსავლების დონე. საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების ფინანსური დახმარებები ბევრ შემთხვევაში არაეფექტიანია, რადგან რეციპიენტი ქვეყნების მთავრობები ვერ უზრუნველყოფენ ამ სახსრების ოპტიმალურ, უდანაკარგოდ მიზნობრივ გამოყენებას. გზების, ხიდების, აუზების და სხვადასხვა ტექნიკური ნაგებობის მშენებლობა შედარებით მარტივი საქმეა, მაგრამ სახელმწიფო მმართველობითი სისტემის რეფორმირება და მძლავრი კერძო სექტორის შექმნა – უფრო რთული ამოცანაა და იგი არ დაიყვანება მხოლოდ ქაღალდზე გადატანილი საინჟინრო პროექტების რეალიზაციაზე.

საზოგადოების ძალიან მდიდრებად და ღარიბებად

¹ <http://www.epochtimes.ru/content/view/50320/4/>

² <http://diver.sant.ru/economics/7589-mirovaya-korrupciya-dostigla-1-trilliona-dollarov.html>

იამა (იაკობ) მესხია

დაყოფაში უდიდესი წვლილი შეაქვს კორუფციის გლობალიზაციას და ეკონომიკური ხასიათის სხვა სამართალდარღვევებს. ამ მოვლენაზე ყველაზე ძლიერ გავლენას ახდენს ტრანსნაციონალური კორუფცია. რაც შეეხება საყოფაცხოვრებო (წვრილ) კორუფციას (ექიმის, მასწავლებლის, რიგითი პოლიციელის და ა.შ. მოქროთამგას), იგი ადვილად დაძლევადია ეფექტიანი სახელმწიფო მენეჯმენტის ფარგლებში (განსაკუთრებით მცირე ზომის ქვეყნებში), ხოლო, მსხვილმასშტაბიანი ტრანსნაციონალური კორუფციის აღმოფხვრა რთული, მრავალწახნაგოვანი და სისტემური პრობლემაა ნებისმიერი ზომის ქვეყანაში, რადგან ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ხელისუფლების მაღალი რანგის ჩინოვნიკების კორუმპირებულობასთან, რომელიც თავისი ბუნებით მკაცრად გასაიდუმლოებულია და ფაქტობრივად არ ექვემდებარება საზოგადოებრივ მონიტორინგს და საერთაშორისო ზედამხედველობას.

გლობალურ (მსხვილმასშტაბიან) კორუფციას აქვს ადგილი ხელისუფლების უმაღლეს ეშელონებში და ძირითადად ეხება სამთავრობო პროექტებს და პროგრამებს და სხვადასხვა დონის ბიუჯეტებს. მრავალი სახელმწიფო, თავისი პროგრამის ფარგლებში, სამამულო და უცხოურ კომპანიებს უწესებს საკმაოდ სარფიან შეღავათებს სახელმწიფო შესყიდვებში, ლიცენზიებისა და სხვა სახეობის ნებართვებისა და კონცესიების გაცემაში და ა.შ. შეღავათები, რომლის მასშტაბები განისაზღვრება არა კანონით, არამედ სახელისუფლებო კაბინეტებსა და ხშირად, ოფიციალურად გასაიდუმლოებულ კონტრაქტებში, ძალიან დიდი რისკის შემცველია. რაც მეტია შეღავათები, მით მეტია მსხვილმასშტაბიანი კორუფციის რისკი, რაც უფრო მსხვილია უცხოური ინვესტიცია, მით უფრო მაღალია კორუფციული გარიგებების ალბათობა.

მსხვილმასშტაბიან კორუფციას შეუძლია გამოიწვიოს

მნიშვნელოვანი ეკონომიკური რყევები როგორც ცალკეული ქვეყნების საშინაო, ასევე ქვეყანათა ჯგუფებისა და მთლიანად გლობალურ ეკონომიკაში. კორუმპირებული სახელმწიფო ჩინოვნიკები კორუფციულ გარიგებებს დებენ მსხვილმასშტაბიან სახელმწიფო შესყიდვებსა და პრივატიზაციის განხორციელებაზე. ისინი ხელს უწყობენ არასწორი პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღებას პირადი მატერიალური სარგებლის მიღების მიზნით და მათი ქმედების შედეგია სახელმწიფოს მიერ არასამართლიანი და არაეფექტიანი ეკონომიკური კურსის გატარება. სახელმწიფო ახორციელებს ძალიან ბევრ არასაჭირო და არაპროტექტულ პროექტს და მთლიანობაში, მნიშვნელოვნად ზედმეტს ხარჯავს საჭირო პროექტებზეც კი. კორუფცია ამცირებს პრივატიზაციიდან და კონცესიის მიწოდებიდან შემოსავლების დონეს.

გლობალური კორუფცია ხელს უშლის ერთიანი, მსოფლიოს სამართლებრივი, პოლიტიკური და ეკონომიკური სივრცის ფორმირებას, იწვევს სოციალური წონასწორობის დესტაბილიზაციას. მიმდინარეობს მსოფლიო ეკონომიკური მოწყობის საშიში დიფუზია: პირველი, ეკონომიკური სივრცის პრივატიზება ხდება ეფექტიანი და ძლიერი სახელმწიფოების მიერ ბუნებრივი რენტისა და იაფი სამუშაო ძალის ექსპლუატაციის ანგარიშზე. ტრანსნაციონალური კომპანიების და სახელისუფლებო ელიტის ვიწროპარტიული ინტერესების სასარგებლოდ. მეორე, საერთაშორისო ეკონომიკური უსაფრთხოება, როგორც გარანტი სამართლიანობისა, საერთო სახელმწიფოებრივი ეკონომიკური ინტერესების სფეროში თანდათანობით ვიწროვდება და ჩანაცვლდება არაფორმალური ინსტიტუტებით. მესამე, მიმდინარეობს საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემის ნიველირება და კორუფციული ელემენტების შემცველი ავტონომიური კანონების მიღება, რასაც თან სდევს ნეგატიური

იამა (იაპონია) მუსხია

შედევები. შახეზეა საერთაშორისო ბაზრის გარდაქმნა და პოლიტიკური რეჟიმების კლექტოკრატიული საფუძვლების ფორმირება. ოლიგარქები და მსოფლიო ბიზნეს-ელიტის წარმომადგენლებია ყველგან, მათი ანგარებიანი ინტერესები შედწეულია ყველაფერში, მათ შორის, გლობალური კორუფციის სფეროში.

კორუფციასთან ბრძოლა. მსოფლიო თანასაზოგადოება განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს კორუფციასთან ბრძოლას და შესაბამის პრევენციულ საქმიანობას. ამ მიზნით უკანასკნელ წლებში გაეროს ეგიდით მიღებულ იქნა: ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს რეზოლუცია „კორუფციასთან ბრძოლის შესახებ“ (1995წ.); სახელმწიფო თანამდებობის პირების ქცევის საერთაშორისო კოდექსი (1996წ.); დეკლარაცია საერთაშორისო კომერციულ ორგანიზაციებში კორუფციასა და მექრთამეობასთან ბრძოლის შესახებ (1997წ.); კონვენცია ტრანსნაციონალურ ორგანიზაციულ დანაშაულობათა წინააღმდეგ (2000წ.) და ა.შ. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვან საქმიანობას ეწევა ევროპის საბჭო, ევროპის კავშირი, ამერიკის სახელმწიფოთა ორგანიზაცია, ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია და სხვ. ამ მიზნით უკანასკნელ წლებში გაეროსა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიღებულ იქნა მთელი რიგი ნორმატიული დოკუმენტები. ტრანსნაციონალურ კორუფციასთან ბრძოლის მნიშვნელოვან ნაბიჯად შეიძლება ჩაითვალოს 2011 წელს საერთაშორისო საეაჭრო პალატის (International Chamber of Commerce – ICC) მიერ კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის განახლებული წესის გამოცემა (პირველად გამოიცა 1977 წელს), რაც -20 მოწოდების ოპერატიულ გამოძახილად შეიძლება ჩაითვალოს. ICC-ს ახალი ანტიკორუფციული წესი კომპანიებისათვის კორუფციასთან ბრძოლის რეკომენდაციებია¹.

---

¹ Международно-правовые основы борьбы с коррупцией и отмытием пре-

თუმცა დღემდე გლობალურ კორუფციასთან ბრძოლის მიმართულებით გატარებული ღონისძიებებით ფაქტობრივი მდგომარეობა არსებითად არ გაუმჯობესებულა. პირიქით, ევროპისა და ჩრდილოეთ ამერიკის ქვეყნებში გამოკითხულთა 73 და 67 პროცენტი თვლის, რომ უკანასკნელ სამ წელიწადში კორუფციის დონე გაიზარდა¹. მსოფლიო ბანკის მონაცემები ექვს ქვეყნს საერთაშორისო ანტიკორუფციული შეთანხმების ეფექტიანობას, განსაკუთრებით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში. შეიძლება ითქვას, რომ მიღებულმა ანტიკორუფციულმა საერთაშორისო კანონებმა ვერ უზრუნველყო კეთილსინდისიერი მეთოდებით ბიზნეს-საქმიანობის წარმართვა. თუმცა, ჩვენი აზრით, ასეთი დასკვნა ჯერჯერობით ნაადრევია, რადგან ზემოხსენებული „კონვენცია“ ძალაში სულ ახლახან შევიდა. მეორე მხრივ, ანალოგიის მეთოდის გამოყენებით, ამგვარი დასკვნის გაკეთებაც გამართლებულია. კერძოდ, აშშ-ში 20 წელზე მეტია რაც ამოქმედდა კანონი საზღვარგარეთ ამერიკული ფირმების კორუფციის წინააღმდეგ, მაგრამ ისინი მაინც არ გამოირჩევიან საგანგებო კეთილსინდისიერებით სხვა ქვეყნების ტრანსნაციონალურ კომპანიებთან შედარებით. აქედან გამომდინარე, რთულია იმის პროგნოზირება და გარანტირება, რომ „კონვენციის“ რეალიზაციით უახლოეს მომავალში შესაძლებელი გახდება ტრანსნაციონალური კორუფციის დონის შემცირება.

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ეტაპზე ყალიბდება დადებითი ტენდენცია ანტიკორუფციული საქმიანობის საერთაშორისო პროექტების ფორმირებისა და რეალიზაციის მიმართულებით, კვლავაც გადაუჭრელი რჩება

ступных доходов. Сборник документов. Составитель [Владимир Овчинский](#). - М.: Инфра-М, 2009; [Джордж Сорос](#) и другие... О коррупции, власти и безупречности. Составитель [С. Макаренко](#). - М.: Издательство: [Рипол Классик](#), 2011.
1 http://sartracc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub_inter/transparency%2812-10%29.htm

იამა (იაპონია) მუსხია

მთელი რიგი მნიშვნელოვანი პრობლემა. როგორც ჩანს, არსებული საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური წესრიგის შენარჩუნების პირობებში შეუძლებელია გლობალურ კორუფციასთან ეფექტიანი ბრძოლა.

აღნიშნულის არგუმენტირების მიზნით მოვიყვანოთ ერთი მაგალითი. კორუფციასთან ბრძოლაში მნიშვნელოვანი როლი განეკუთვნება აუდიტორული სამსახურების საქმიანობას. ბუღალტერთა საერთაშორისო ორგანიზაციამ, კორუფციასთან ბრძოლის გლობალურ სტრატეგიაში ბუღალტრებისა და აუდიტორების შესაძლო წვლილის გაზრდის მიზნით შეიმუშავა და გამოაქვეყნა მოხსენება „ბუღალტრული პროფესია და კორუფციასთან ბრძოლა“, სადაც აღნიშნულია, რომ კორუფციასთან ბრძოლაში გადამწყვეტი როლი განეკუთვნება კორპორაციულ მმართველობას. კორუფცია ფეხს ვერ მოიკიდებს იმ კორპორაციულ სისტემაში, სადაც მოწესრიგებულია ფინანსური კონტროლის სისტემა. კორუფციასთან მებრძოლი საერთაშორისო ორგანიზაციები აღიარებენ აუდიტორული სამსახურების დიდ მნიშვნელობას კერძო სექტორში ეკონომიკური დანაშაულის გამოვლენისა და თავიდან აცილების საქმეში. სწორედ ამითაა განპირობებული ის გარემოება, რომ მთელ რიგ ქვეყნაში სახელმწიფო კერძო ბიზნესს ავადდებულებს შიგა და გარე აუდიტორული შემოწმების პერიოდულად ჩატარებას. თუმცა თავად აუდიტორულ კომპანიებშიც დგება ხოლმე კორუფციის პრობლემა. საქმე ისაა, რომ საერთაშორისო დონის აუდიტორული კომპანიების საქმიანობაზე კონტროლის დაწესება რთულია. ასეთი საერთაშორისო ორგანიზაცია, ფაქტობრივად, არ არსებობს, გარდა ადგილობრივი საგადასახადო სამსახურებისა, რომელთა ზედამხედველობა გადასახადების სწორად და დროულად გადახდაზე მონიტორინგით ამოიწურება. აუდიტორულ საქმიანობაში კორუფციის თვალსაჩინო მაგალითია ე.წ. „ენრონის საქმე“.

მსოფლიოს აუდიტორული კომპანიების პირველ ხუთეულში შემავალი „Enron Corporation“, რომელშიც დასაქმებული იყო 22 ათასი თანამშრომელი მსოფლიოს 40 ქვეყანაში, გაკორდა. კორპორაცია, რომელიც აუდიტორულ საქმიანობასთან ერთად ეწეოდა ფინანსებით და სხვა წარმოებული ქაღალდებით ვაჭრობას, სკანდალში გაეხვია. მას ბრალად დაედო ინვესტირების შეცდომაში შეყვანა, რაც გამოიხატებოდა ქრთამის სანაცვლოდ ფირმების ზარალის დამალვასა და ანგარიშების ფალსიფიკაციაში. როგორც ჩანს, აუდიტორული სამსახურების საქმიანობაზე ზედამხედველობის მიზნით, როგორც ნაციონალურ, ასევე საერთაშორისო დონეზე, საჭიროა სპეციალიზებული მონიტორული სამსახურის შექმნა, რომელსაც დაევალება კორუფციული გარიგებების თავიდან აცილების ღონისძიებების გატარება.

კორუფციასთან ბრძოლამ შეიძლება მიიღოს სხვადასხვა ფორმა, გამომდინარე იქიდან, თუ კორუფციის რომელ სახეობასთან გვაქვს საქმე და როგორია მისი გავრცელების არეალი. მოცემული ქვეყნის შიგნით კორუფციასთან ბრძოლა შედარებით მოკლევადიანი და ეფექტიანია, ხოლო შემოუსაზღვრელ საერთაშორისო და ტრანსნაციონალურ დონეზე, იგი რთული, მრავალწახნაგოვანი და დროში გაწელილი პროცესია. ერთი რამ აუცილებლადაა გასათვალისწინებელი: საჭიროა დაბალანსებული მიდგომა კორუფციასთან ბრძოლაში, რადგან ზედმეტად მკაცრმა ადმინისტრაციულმა მიდგომამ შეიძლება გამოიწვიოს ეკონომიკის სწრაფი ვარდნა, რადგან ბიზნესი „ეგუება“ კორუფციულ გარიგებებს. მიტომაც, კორუფციასთან ბრძოლა უნდა დაიყოს ორ ეტაპად: პირველ, გამაფრთხილებელ ეტაპზე თანამდებობრივი არხების გადაკეტვა კორუფციული მიზნებისათვის (საექვო შემთხვევების გამოძიება და შემოწმება, ადმინისტრაციულ-მმართველობითი მექანიზმების გაუმჯობესება, სახელმწიფო მოხელეთა და ტომ-მენეჯერების

იამა (იაპონია) მუსხია

შრომის ანაზღაურების დარეგულირება, მათი შემოსავლების და ქონების შემოწმება და სხვა გამაფრთხილებელ-პროფილაქტიკური ღონისძიებების გატარება). დიდი მნიშვნელობა აქვს, აგრეთვე, თანამდებობრივი პირების სოციალური დაცვის მექანიზმის შემუშავებას, რათა მათ მომავალში თავი იგრძნონ დაცულად შესაძლო სოციალური კატაკლიზმების დროს. კორუფციასთან ბრძოლის გამაფრთხილებელ ეტაპზე საჭიროა საზოგადოებრივი მხარდაჭერა, მასმედიის აქტიურობა და ჯანსაღი საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება, ხოლო მეორე ეტაპზე უნდა განხორციელდეს მკაცრი კონტროლი კორუფციის იმ შემზღუდავი მექანიზმების შესრულებაზე, რომელიც დადგინდება მის პირველ გამაფრთხილებელ ეტაპზე, რაც მოიცავს სადამსჯელო-სამართლებრივ რეაგირებას ნებისმიერ კორუფციულ გამოვლინებაზე.

ტრანსნაციონალურ კორუფციასთან ბრძოლას ართულებს ის გარემოება, რომ არ არსებობს ადეკვატური ერთიანი მსოფლიო ადმინისტრაციული ორგანო. მიტომ, ამ საქმეში დიდი როლი უნდა შეასრულონ საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკურმა და იურიდიულმა ორგანიზაციებმა, მათმა გაერთიანებულმა კოორდინირებულმა ძალისხმევამ უნდა უზრუნველყოს როგორც რეგიონული, ასევე საერთაშორისო მასშტაბის ანტიკორუფციული ღონისძიებების გატარება.

გლობალურ კორუფციასთან ბრძოლის მიზნით, ჩვენნი აზრით, საჭიროა გატარდეს შემდეგი ღონისძიებები:

- შემუშავდეს საერთაშორისო ანტიკორუფციული სტრატეგია, რომელიც მიმართული იქნება მსოფლიო საზოგადოების, ტრანსნაციონალური კომპანიებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების ანტიკორუფციული განწყობის ფორმირებისაკენ, კორუფციის ნეგატიური შედეგების გაცნობიერებისაკენ, ფინანსურ სფეროში გამჭვირვალობის და კორუფციული შემთხვევების გამოვლენისაკენ, კორუფციისაგან

დაზარალებული სუბიექტები დანაკარგების სამართლიანი ანაზღაურებისაკენ;

- გაიხსნას საერთაშორისო ბანკებში განთავსებული ინდივიდუალური მსხვილი ანაბრები, შეფასდეს მათი წარმოშობის კანონიერება და კორუფციის გამოვლენის შემთხვევაში, დაპატიმრებულ იქნეს ასეთი ანგარიშები და აღნიშნული თანხები დაუბრუნდეს შესაბამის სახელმწიფოს საკუთარ ბიუჯეტში შესატანად;

- სახელმწიფოებში შიგა და გარე კორუფციასთან ბრძოლის მიზნით შეიქმნას დამოუკიდებელი საერთაშორისო ანტიკორუფციული სამსახური, რომელიც განახორციელებს სამართალდამცავი და მაკონტროლებელი ორგანოების მიერ კორუფციასთან ბრძოლის კუთხით გატარებულ ღონისძიებათა მონიტორინგს. ასეთი დუბლიორი სამსახურის საქმიანობის პრაქტიკა კარგადაა აპრობირებული ისრაელში;

- მიუღებლად უნდა ჩაითვალოს კორუფციასთან ბრძოლის საბაბით სახელმწიფოში დიქტატორული რეჟიმის დამყარება, რადგან როგორც ჩინეთის გამოცდილება გვიჩვენებს, ამ კუთხით დამნაშავეთა დახვეწაც კი უკუ რეაქციას იწვევს. დემოკრატიული რეჟიმი, მართალია, არ იძლევა კორუფციისაგან სრული გათავისუფლების გარანტიას, მაგრამ იგი უზრუნველყოფს კორუფციასთან ბრძოლის უფრო ეფექტიან შედეგებს;

- განხორციელდეს ყველა სახელმწიფო კანონის პასპორტიზაცია და ლობისტური ზეწოლით მიღებული საექსპო მუხლების გასწორება ანტიკორუფციულობის კუთხით. ვინაიდან შეუძლებელია ლობისტურ საქმიანობაში კეთილსინდისიერ და კორუფციულ ზეწოლას შორის საზღვრის გავლენა, უნდა აიკრძალოს ლობიზმის ინსტიტუტების ფუნქციონირება ხელისუფლების ცალკეულ შტოებში;

- ოფშორებმა როგორც „საგადასახადო სამოთხემ“, უნდა შეწყვიტონ საიდუმლო თავშესაფრის ფუნქციის შეს-

იამა (იაპონი) მუსხია

რულება. საერთაშორისო და ეროვნულ ბაზრებზე ფუნქციონირებადმა სუბიექტებმა უნდა უზრუნველყოფონ მათი საქმიანობის საერთაშორისო გამჭვირვალობა. ფირმების რეგისტრაცია, მესაკუთრის ვინაობა ოფშორულ ზონებში, მათი მისამართი, ეკონომიკური საქმიანობის ფორმები და მეთოდები უნდა გახდეს საზოგადოებისათვის გამჭვირვალე და ადვილად ხელმისაწვდომი;

- შემოწმდეს უცხოური ინვესტირების კეთილსინდისიერების ხარისხი, რისთვისაც საჭიროა საზოგადოებას მიეწოდოს მის შესახებ სრული ინფორმაცია, ასევე ღია გახდეს სახელმწიფოებსა და კერძო ფირმებს შორის დადებული გარიგებები და კონტრაქტები;

- გაიზარდოს ყველა დონის ბიუჯეტების გამჭვირვალობის ხარისხი, ბიუჯეტში გაუწერელი ხარჯების მოცულობა არ უნდა აღემატებოდეს მშპ-ის 0,8-1,0%-ს;

- შეიზღუდოს ყოფილი მაღალი თანამდებობის სახელმწიფო მოხელეების მიერ მსხვილ კერძო სტრუქტურებში ხელმძღვანელ თანამდებობებზე დანიშვნა, რათა გამოირიცხოს კერძო სექტორის კორუფციული შეზრდა სახელმწიფოსთან, უმაღლეს თანამდებობაზე გამოირიცხოს პირველი რიგის ნათესავების დანიშვნა.

საქართველო, ისევე როგორც ნებისმიერი ქვეყანა, თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში, არაა დაზღვეული გლობალური კორუფციისაგან. ექსპორტ-იმპორტი, უცხოური ინვესტიციები, საერთაშორისო ტრანზიტები, პრივატიზაცია, სახელმწიფო შესყიდვები, საერთაშორისო ტენდერები, ლიცენზიების გაცემა და სხვა ეკონომიკური ურთიერთობები,

რომლებიც დაკავშირებულია საერთაშორისო ეკონომიკურ სივრცესთან, შეიცავს გლობალური კორუფციის მაღალ რისკებს. ამ მხრივ განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს მსხვილი ქართული ბიზნესის უმეტესი ნაწილის იურიდიული ბაზირება ოფშორულ ზონებში, რომელიც შეიძლება ეფუძნებოდეს მხოლოდ კორუფციულ სქემებს, რადგან მათ წინაშე არ დგას კლასიკური ოფშორული პრეფერენციების გამოყენების აუცილებლობა, გამომდინარე იქიდან, რომ მათ უცხოეთის ქვეყნებში არ გააჩნიათ შვილობილი საწარმოები და ფილიალები, რათა თავიდან აიცილონ ორმაგი დაბეგვრა მოგების რეპატრიაციის შემთხვევაში ან მიიღონ სხვა სახეობის საგადასახადო შეღავათები. მხოლოდ კორუფციული იდეოლოგიით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ საქართველოში საზოგადოებისათვის უცნობია მსხვილი ბიზნესის უკან მდგარი ფაქტობრივი მესაკუთრეები და “ტოპ-მენეჯერები”. გამომდინარე აქედან, საჭიროა არა მხოლოდ შიგა, არამედ აგრეთვე გლობალურ კორუფციასთან ბრძოლის პრევენციული ღონისძიებების გატარება, რომელთა შორის მთავარია: სამოქალაქო საზოგადოების პოლიტიკური და ეკონომიკური საფუძვლების ფორმირება; სახელმწიფოებრიობის სამართლებრივი საფუძვლების განმტკიცება; პოლიტიკურ მენეჯმენტში პლუტოკრატიული და კლეპტოკრატიული ელემენტების შევიწროება და აღმოფხვრა; საზოგადოებრივი ცხოვრების დემოკრატიზაცია და მორალის გაჯანსაღება.

**Transnational Corruption – Threat to
International Economic Security**

I. Meskhia

The present article analyzes current situation of corruption in the world economy and international business. It provides arguments to prove the necessity of introducing the category of “Transnational Corruption” in scientific phraseology that means the corruption exported in any country of the world through the activities of international financial and economic organizations as well as transnational corporations. This kind of corruption is revealed in the activities such as establishment of enterprises with participation of foreign capital, realization of investment projects and privatization of state property, conducting banking transactions, offshore deals on double taxation, gaining and maintaining monopoly on markets, activities of lobbyist groups, distribution of grants and international financial technical assistance, etc.

The article also analyzes corruption schemes and examples in international rating companies, international financial institutions, transnational companies, politicized business, supreme government bodies, lobbyist institutions and in other international organizations.

Georgia, like any other country in the world is not secured from global corruption in the circumstances of modern economic integration. Export and import, investments, international transits, privatization and other kinds of economic relations which are connected with international economy, contain high risks of corruption that are the prerequisites for the necessity of taking preventive measures in this direction.

The article offers theoretical and practical suggestions and recommendations based regarding the fight against global corruption on the basis of general conclusions, analysis and evaluation of corruption in the world economy and international business.

მაკროეკონომიკის საგნის კვლევის მეთოდოლოგიისა და მიზნების შესახებ

მამია ჭუმბურიძე

ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობათა უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

”ეკონომისტები ქმნიან ცივილიზაციის შესაძლებლობებს”.
(ჯ.მ. კეინზი)

”ადამიანი, რომელსაც... არ უსწავლია ეკონომიკური თეორია, ჰგავს ყრუს, რომელიც ცდილობს შეაფასოს მუსიკალური ნაწარმოები”.
(პ.სამუელსონი)

”ეკონომიკის შესწავლა მოითხოვს აქლემის ამტანობასა და წმინდანის მოთმინებას”.
(ა.ჰაილბრონერი)

მაკროეკონომიკის საგნის კვლევის მეთოდოლოგიისა და მიზნების ასახსნელად აუცილებელია საკითხი გავაშუქოთ ეკონომიკურ თეორიასთან კავშირით, რადგან მაკროეკონომიკა განიხილება, როგორც ეკონომიკური თეორიის (მეცნიერების, ანალიზის), დარგი (პ.სამუელსონი), განყოფილება (ჯ.სლომანი), ნაწილი (გ.მენქიუ, კ.მაკკონელი, ს.ბრიუ, ლ.ჩიქავა, ჯ.კახნიაშვილი, ა.სისვაძე, ლ.ბერიძე), დონე (ს.ფიშერი, რ.დორნბუმი, რ.შმალენზი) და სხვა.¹

¹ სტუდენტებს ხელოვნურად რომ არ გავურთულოთ თემის მთავარი საკითხების სწავლა-ათვისება, შეგნებულად გვერდს ვუვლით ”პოლიტიკური ეკონომიის”, ”ეკონომიკური თეორიის”, ”ეკონომიკის”, ”ეკონომიკის”, ”ეკონომიკის პრინციპების”, ”ზოგადი ეკონომიკური თეორიის”, ”თეორიული ეკონომიკის” როგორც ეკონომიკური მეცნიერების, დისციპლინის, საგნის, სახელწოდების ირგვლივ ჯერ კიდევ არსებულ დისკუსიას, რაც, ჩვენი აზრით, დაკავშირებულია, ერთი მხრივ, ტრადიციულად ჩამოყალიბებულ მთარგმნელობით პრაქტიკასთან (რუსული ენის ზეგავლენა), მეორე მხრივ, თანამედროვე საბაზრო (შერეული) ეკონომიკისათვის დადამასიათებული ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების პრაქტიკის – მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკის სათანადოდ შეუფასებლობასთან, ანუ ეკონომიკის პოლიტიკისაგან მოწყვეტის მცდელობასთან, თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის (ურთიერთობების) თანამედროვე (რომანტიკული) იდეოლოგიასთან, პარადიგმასთან. პრობლემა დისკუსიის ან საკითხის დასმის სახით შეიძლება განხილული იქნეს სემინარზე, პრაქტიკულ მეცადინეობაზე სტუდენტთა სურვილისა და ინტერესის გათვალისწინებით.

ეკონომიკურ თეორიას მდიდარი და ხანგრძლივი ისტორია აქვს, ჩანასახის სახით იგი სათავეს ჯერ კიდევ ანტიკურ საზოგადოებაში იღებს (ძველი ბაბილონი, რომი, საბერძნეთი, ჩინეთი), მაგრამ როგორც დამოუკიდებელი მეცნიერება, მწყობრი სისტემა, უკავშირდება უდიდესი ინგლისელი ეკონომისტის ადამ სმიტის სახელს, როცა 1776 წელს მან გამოაქვეყნა გენიალური ნაშრომი "გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ". სწორედ 1776 წელი არის მიჩნეული ეკონომიკურ მეცნიერების დაბადების თარიღად.

ეკონომიკური თეორიის მრავალი განსაზღვრება არსებობს. ნიშანდობლივია, რომ ზოგადად ყველა განსაზღვრება ეკონომიკური თეორიის საგნად ადამიანთა სასიცოცხლო საქმიანობის ეკონომიკურ მხარეს მიიჩნევს. რამდენადაც რთულია და მრავალმხრივი ადამიანთა სასიცოცხლო, ეკონომიკური საქმიანობა, იმდენად რთულია და მრავალმხრივია ეკონომიკური თეორიის საგნის განსაზღვრაც. იგი უნდა ითვალისწინებდეს საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა საფეხურზე ეკონომიკური პროცესებისა და მოვლენების ურთიერთკავშირს, ეკონომიკური (ბაზრის) სუბიექტების ქცევას მოთხოვნილებების მაქსიმალურად დაკმაყოფილების მიზნით დოვლათის წარმოებისა და მოხმარების პროცესში, რესურსების შეზღუდულობას და ა.შ. აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური თეორია შეისწავლის ეკონომიკურ სისტემებში, შეზღუდული რესურსების პირობებში საზოგადოების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიზნით დოვლათის წარმოებისა და მოხმარების პროცესში ბაზრის სუბიექტების ეკონომიკურ ქცევას.

ამ განსაზღვრებაში ყურადღება გამახვილებულია საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე (ეკონომიკური სისტემები), რესურსების შეზღუდულობაზე, მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაზე, კვლავწარმოების სტადიებზე, ეკონომიკურ ურთიერთობაზე (ბაზრის სუბიექტების ეკონომიკური ქცევა).

ეკონომიკური თეორიის შესწავლისას გამოყოფენ: კვლევის სფეროს – გარემოს, სადაც ხორციელდება ეკონომიკური საქმიანობა

ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა

– ეკონომიკას; კვლევის ობიექტს – ეკონომიკურ მოვლენებს და პროცესებს; კვლევის სუბიექტს – ადამიანს, ადამიანთა ჯგუფს, ბაზრის სხვა სუბიექტებს, მათ შორის სახელმწიფოს; კვლევის საგანს – ადამიანის, ადამიანთა ჯგუფის, სახელმწიფოს ეკონომიკურ ქცევას, ეკონომიკურ ურთიერთობებს. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ ეკონომიკური თეორია ეკონომიკურ მოვლენებს უბრალოდ კი არ აღწერს, არამედ აჩვენებს მათ ურთიერთკავშირს და ურთიერთგანპირობებულობას.

ეკონომიკური თეორია არის სხვა ეკონომიკურ მეცნიერებათა მეთოდოლოგიური საფუძველი, ფუნდამენტი. ასეთებია: დარგობრივი ეკონომიკური მეცნიერებანი – შრომის ეკონომიკა, მრეწველობის ეკონომიკა, სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა, ვაჭრობის ეკონომიკა და სხვა; ფუნქციური ეკონომიკური მეცნიერებანი: ფინანსები, კრედიტი, მარკეტინგი, მენეჯმენტი და სხვა; ისტორიულ-ეკონომიკური მეცნიერებანი – ეკონომიკური მოძღვრების ისტორია (ეკონომიკური დოქტრინები), ეკონომიკური ისტორია და სხვა; რეგიონული ეკონომიკური მეცნიერებანი – რეგიონის, ქვეყნის, მსოფლიო ეკონომიკა.

ეკონომიკური თეორიის ფუნქციებია: თეორიულ-შემეცნებითი, მეთოდოლოგიური, პრაქტიკული, კრიტიკული, პროგნოზული.

თეორიულ-შემეცნებითი ფუნქცია საშუალებას გვაძლევს დრამად შევიცნოთ ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების არსი, ურთიერთკავშირი და ურთიერთგანპირობებულობა, მოვახდინოთ მათი ანალიზი, სინთეზი, განზოგადება სათანადო დასკვნების გამოსატანად.

მეთოდოლოგიური ფუნქცია იძლევა სხვა ეკონომიკური მეცნიერებების კვლევის თეორიულ საფუძვლებს (ზოგადი პრინციპები, პარადიგმები, ხერხები, მეთოდები), რამდენადაც წარმოადგენს ყველა ეკონომიკური დისციპლინის მეთოდოლოგიურ საფუძველს.

პრაქტიკულ ფუნქციაში იგულისხმება გამოყენებითი ხასიათი, პრაგმატიზმი, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ სწორი არჩევანი ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრისას. ეკონომიკურმა

მამია ჭუმბურიძე

პოლიტიკამ – სახელმწიფოს მიზანმიმართულმა ღონისძიებათა სისტემამ წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების სფეროში, როგორც წესი, უნდა ასახოს საზოგადოების სოციალური ჯგუფების ინტერესები და მოწოდებული უნდა იყოს ეროვნული ეკონომიკის განვითარების ხელშეწყობისათვის, რათა მიღწეულ იქნეს: ეკონომიკური ზრდა, სრული დასაქმება, ფასების სტაბილური დონე, ეკონომიკური ეფექტიანობა, შემოსავლების სამართლიანი განაწილება, ეკონომიკური თავისუფლება, ეკონომიკური უსაფრთხოება.

კრიტიკულ ფუნქციაში იგულისხმება ეკონომიკური მოვლენების კრიტიკული აღქმა, დოგმატიზმის უარყოფა, შემოქმედებითობა და ობიექტურობა. ეკონომიკური ანალიზისას აუცილებელია დავივიწყოთ ყოველგვარი სიმპათიები და ანტიპათიები, პირადი გამორჩენა და ინტერესი, ყოველთვის უნდა ვთქვათ, სინამდვილე, სისწორე, რაგინდ მწარე არ უნდა იყოს იგი. შელამაზება, მიწერები და ა.შ. დამლუპველია ქვეყნისათვის.

პროგნოზული ფუნქცია ქმნის შესაძლებლობას წინასწარ განჭვრიტოთ მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების პროგნოზული პარამეტრები. ეკონომიკური პროგნოზირება ხელისუფლების ორგანოებს ეხმარება ინდიკატური დაგეგმვისა და პროგრამების შემუშავებაში.

ეკონომიკური თეორიის ფუნქციების ურთიერთკავშირი შეიძლება გამოიხატოს ფორმულით: შემეცნება → ცოდნა, ცოდნა → წინასწარი განჭვრეტის უნარი, წინასწარი განჭვრეტა → სწორი რაციონალური ქცევა.

ეკონომიკური თეორიის შემადგენელი ნაწილები, განყოფილებები: მიკროეკონომიკა (წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან “მიკროს” – “mikros”, რაც “პატარას” ნიშნავს); მეზოეკონომიკა, წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისგან “მეზო” – “mesos”, რაც “შუას” “შუალედურს” ნიშნავს); მაკროეკონომიკა (წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან “მაკროს” – “makros” რაც “დიდს” ნიშნავს); მეგაეკონომიკა (ბერძნულად ”მეგა” – ”megas” ”მრავალჯერ დიდს”, “უზარმაზარს” ნიშნავს).

ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა

მაკროეკონომიკა, როგორც ეკონომიკური თეორიის განყოფილება, შემადგენელი ნაწილი ზოგადად შეისწავლის თუ როგორ ფუნქციონირებს ეკონომიკური სისტემა მთლიანად. გ.მენქიუს აზრით, მაკროეკონომიკა შეისწავლის მთლიანად ეკონომიკაში მიმდინარე მოვლენებს... მათ შორის ინფლაციას, უმუშევრობას და ეკონომიკურ ზრდას.¹ ს.ფიშერი, რ.დორნბუმი, რ.შმალენზის აზრით, მაკროეკონომიკა არის მეცნიერება მთლიანად ეკონომიკის ფუნქციონირების შესახებ.² კ.მაკკონელის, ს.ბრიუს თანახმად კი მაკროეკონომიკა შეისწავლის ეკონომიკას როგორც მთელს, მის ძირითად აგრეგირებულ მაჩვენებლებს, ისეთ სიდიდეთა ანალიზს, როგორიცაა პროდუქციის საერთო ღირებულება და ა.შ. ... მაკროეკონომიკა სწავლობს არა ხეებს, არამედ ტყებს, იძლევა ეკონომიკის ზოგად დასასიათებას.³ ჯ.სლომანის მიხედვით მაკროეკონომიკა ეკონომიკური თეორიის განყოფილებაა, რომელშიც ისწავლება ერთობლივი (აგრეგირებული) ეკონომიკური სიდიდეები (ეროვნული ეკონომიკის საქმიანობის საერთო შედეგები), ისეთები, როგორიცაა ფასების საერთო ღირებულება, ერთობლივი პროდუქტი და უმუშევრობა.⁴ პ.სამუელსონი თვლის, რომ მაკროეკონომიკა დაკავშირებულია ეკონომიკის საერთო სურათთან და რომელიც მისი თანამედროვე სახით 1936 წლამდე არ არსებობდა. იგი გაჩნდა მაშინ, როცა ჯ.მ. კეინზმა გამოაქვეყნა თავისი რევოლუციური ნაშრომი - “დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია”.⁵ ჯ.საქსის აზრით, მაკროეკონომიკა არის მეცნიერება ეკონომიკაში აგრეგირებული ქცევის შესახებ.⁶

მაკროეკონომიკის საგნის შესახებ საკუთარი, არანაკლებ საინტერესო მოსაზრებები აქვთ ქართველ მეცნიერ-ეკონომისტებსაც. აი ზოგიერთის მოსაზრებაც: პროფესორ რ.ასათიანს მიაჩნია, რომ

¹ გ.მენქიუ. ეკონომიკის პრინციპები. თბ., 2009, გვ.36.

² ს.ფიშერი, რ.დორნბუმი, რ.შმალენზი. ეკონომიკა. ტ. III, თბ., 1998, გვ.45.

³ კ.მაკკონელი, ს.ბრიუსი. ეკონომიკა. ნაწ. I თბ., 1993, გვ.16-17.

* აგრეგირებული ლათინურად “გაერთიანებულს”, “გამსხვილებულს”, “კრებისის” ნიშნავს.

⁴ Дж.Сломан. Экономикс, М., 2005, стр. 808.

⁵ პ.სამუელსონი, ვ.ნორდჰაუსი. ეკონომიკა. თბ., 2000, გვ.46-47.

⁶ Дж.Сакс, Ф.Ларен. Макроэкономика. М., 1996. стр. 26.

ბაზია ზუბურიძე

“მაკროეკონომიკა არის ეკონომიკური თეორიის განყოფილება ეკონომიკის როგორც ერთიანი მთლიანის წარმართვის შესახებ”.¹ პროფესორი ლ.ბერიძე მიუთითებს, რომ “მაკროეკონომიკა შეისწავლის მთლიანად ეკონომიკაში მიმდინარე მოვლენებს. აქ ყურადღება მახვილდება საქონელთა და მომსახურების წარმოების საერთო მოცულობასა და ფასების საშუალო დონის ცვლილებაზე”.² პროფესორებს: გ.თოდუას, რ.გოგონიას, რ.ქუტიძეს მიაჩნიათ, რომ “მაკროეკონომიკა მსხვილმასშტაბიანი ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შემსწავლელი მეცნიერებაა, მისი კვლევის ობიექტს წარმოადგენს მეურნეობრივი სისტემის კრებსითი, განმაზოგადებელი მაჩვენებლები”.³ პროფესორ ჯ.კახნიაშვილი თვლის, რომ “მაკროეკონომიკური თეორია წარმოაჩენს ისეთ ერთობლივ სიდიდეებს, რომლებიც განსაზღვრავენ ეკონომიკის სტრუქტურას და დინამიკას”.⁴ პროფესორი პ.ღვიაშვილი შენიშნავს, რომ მაკროეკონომიკა სწავლობს “ეკონომიკის, როგორც ერთი მთლიანობის ფუნქციონირებას. იგი განიხილავს ეროვნული წარმოების საერთო მოცულობას, დასაქმებისა და ფასების დონეს, საგარეო ვაჭრობას”.⁵ პროფესორი მ.გველესიანი მიუთითებს, რომ მაკროეკონომიკა არის ეკონომიკა მის მთლიანობაში. რა მაჩვენებლები გვიხასიათებს ეკონომიკური განვითარების დონეს და მისი ზრდის ტემპს? რა პირობებია საჭირო ეკონომიკის სტაბილური გაწონასწორებული მოქმედებისათვის? რა მიზეზით ირღვევა ეს წონასწორობა პერიოდულად? რატომ არის აუცილებელი, რომ სახელმწიფომ არეგულიროს ეკონომიკა, რა მიზნითა და ფორმებით აკეთებს სახელმწიფო ამას? რა ინსტრუმენტებს იყენებს ამისთვის? ამ კითხვებს უპასუხებს მაკროეკონომიკური კვლევა”.⁶ პროფესორ ა.სისვამის აზრით: “მაკროეკონომიკა, როგორც მეცნიერება, ესაა ეკონომიკური თეორიის ნაწილი,

¹ რ.ასათიანი. ეკონომიკისი. განმრტებითი ლექსიკონი. თბ., 1996, გვ.105.

² ლ.ბერიძე და სხვები. მაკროეკონომიკა. თბ., 2010, გვ.28.

³ გ.თოდუა, რ.გოგონია, რ.ქუტიძე. ეკონომიკის პრინციპები. მაკროეკონომიკა. თბ., 2009, გვ.7.

⁴ ჯ.კახნიაშვილი. მაკროეკონომიკა. I ნაწილი. თბ., 1996, გვ.31

⁵ პ.ღვიაშვილი. ეკონომიკისი. თბ., 2003, გვ.282.

⁶ მ.გველესიანი. ეკონომიკისი. თბ., 2000, გვ.15.

ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა

რომელიც აგრეგირების მეთოდის საშუალებით იკვლევს ეროვნული ეკონომიკის, როგორც ერთიანი სისტემის ფუნქციონირებისა და განვითარების კანონზომიერებებს და ამ საფუძველზე ამუშავებს იმ ხერხებს, პრინციპებს და ინსტრუმენტებს, რომლებიც შეზღუდული რესურსებით ადამიანთა უსაზღვრო მოთხოვნილებების რაც შეიძლება სრულად დაკმაყოფილებისკენაა მიმართული”.¹

რა დასკვნები შეიძლება გავაკეთოთ მაკროეკონომიკის საგნის განსაზღვრის ზემოთმოყვანილი ვარიანტებიდან? პირველი, ეჭვს არ იწვევს ის გარემოება, რომ მაკროეკონომიკა არის ეკონომიკური თეორიის შემადგენელი ნაწილი (განყოფილება); მეორე, იგი შეისწავლის, ანუ მისი კვლევის საგანია ეროვნული ეკონომიკა მთლიანობაში, მას საქმე აქვს აგრეგირებულ (განმაზოგადებელ, კრებსით) მაჩვენებლებთან, რომლებსაც მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს უწოდებენ; მესამე მაკროეკონომიკა, მისი თანამედროვე სახით, შედარებით ახალგაზრდაა და უკავშირდება ჯ.კეინზის სახელს; მეოთხე, მაკროეკონომიკის თანახმად, სახელმწიფო წარმოადგენს ბაზრის უმნიშვნელოვანეს სუბიექტს; მეხუთე, მაკროეკონომიკა არის ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების განსაკუთრებული ღოჭტრინა; მეექვსე, მაკროეკონომიკა არის თანამედროვე შერეული ეკონომიკის თეორია და პრაქტიკა; მეშვიდე, მაკროეკონომიკა ფართო გაგებით მოიცავს მეგაეკონომიკასაც – საერთაშორისო ვაჭრობას, საერთაშორისო სავალუტო ურთიერთობას, განვითარებადი ქვეყნების (“მესამე სამყაროს”) ეკონომიკას და მსოფლიო გლობალიზაციის ეკონომიკურ პრობლემებს.

ზემოთ აღნიშნულის გათვალისწინებით, მაკროეკონომიკა არის ეკონომიკური თეორიის მთავარი განყოფილება, შემადგენელი ნაწილი, რომელიც თანამედროვე შერეულ ეკონომიკაში, შეზღუდული რესურსებისა და კონკურენციის პირობებში, საზოგადოების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიზნით, აგრეგირებულ მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე დაყრდნობით სწავლობს ბაზრის სუბიექტების ეკონომიკურ ქცევას.

მაკროეკონომიკის, მაკროეკონომიკური ანალიზის მთავარი

¹ა.სისვაძე. ეკონომიკური თეორია. ნაწილი მეორე. თბ., 2010, გვ.9.

მამია ჭუმბურიძე

მიზანია შეიმუშავოს ეროვნული ეკონომიკის მაკროეკონომიკური რეგულირების წინადადებები, ღონისძიებები, ახალი პარადიგმები, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს: პირველი, წარმოებისა და მომსახურების წონასწორული, სტაბილური განვითარება – პოტენციური მთლიანი შიგა პროდუქტის მოცულობის გადიდება, ეკონომიკური ზრდა; მეორე, მაქსიმალურად შესაძლებელი მაღალი დასაქმება და დაბალი უმუშევრობა; მესამე, სტაბილური ფასები, ინფლაციის დაბალი დონე; მეოთხე, შემოსავლების უთანაბრო განაწილების მაქსიმალური შერბილება – სწორი სოციალური პოლიტიკის გატარება; მეხუთე, საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარება; მეექვსე, სავადაშდელლო ბალანსის დეფიციტისა და სავალუტო კურსების მეტისმეტი რყევების თავიდან აცილება; მეშვიდე, მსოფლიო გლობალიზაციის ნეგატიური ეკონომიკური შედეგების ზეგავლენის შერბილება და პოზიტიურის წახალისება.

აღნიშნული მიზნების განხორციელების მთავარი საშუალება, ბერკეტია მაკროეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც მოიცავს: 1. ფულად-საკრედიტო -მონეტარულ პოლიტიკას; 2. საბიუჯეტო-სავადასახადო-ფისკალურ პოლიტიკას; 3. შემოსავლების გადანაწილების – სოციალურ პოლიტიკას; 4. საგარეო-ეკონომიკურ პოლიტიკას.

მაკროეკონომიკა, ისე როგორც ეკონომიკური თეორია მთლიანად, მაკროეკონომიკური მოვლენების ანალიზისას იყენებს სხვადასხვა მეთოდს. მეთოდი არის ხერხები, გზები, წესები, ინსტრუმენტები, ბერკეტები, რომელთა გამოყენებით ანალიზისას შევიცნობთ ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებს, ვახდენთ განზოგადებას და ვაკეთებთ დასკვნას. სიტყვა “მეთოდი” ბერძნული წარმოშობისაა და ნიშნავს “გზას რაიმე მიზნისაკენ”.

ეს მეთოდებია:

დიალექტიკური მეთოდი. ამ მეთოდზე დაყრდნობით ეკონომიკური მოვლენები განიხილება მუდმივ მოძრაობაში, განვითარებაში, ურთიერთკავშირსა და ურთიერთგანპირობებულობაში.

მეცნიერული აბსტრაქციის მეთოდი. ეს იმას ნიშნავს, რომ

ეკონომიკური თეორია და ეკონომიკური პოლიტიკა

ეკონომიკური მოვლენების შესწავლისას, ფაქტების გროვაში ძირითადისა და არსებითის, დამახასიათებლის გამოვლენის მიზნით ვახდენთ არაარსებითის, მეორეხარისხოვანის გამოცალკევებას, აბსტრაგირებას. სწორედ ეს მეთოდი იძლევა საშუალებას განზოგადება-დასკვნა გავაკეთოთ მარტივიდან რთულისაკენ მოძრაობით, ძირითადისა და მთავარის გამოსავლენად. ამ მიზნით, ხშირად გამოიყენება პრინციპ-დაშვებაც – “სხვა თანაბარ პირობებში” (*ceteris paribus* – ლათინურად). მაგალითად, ერთობლივი მოთხოვნის მოცულობა გამოხატავს დამოკიდებულებას საქონლის რაოდენობასა და მის ფასს შორის, ანალიზისას კი ჩვენ გარკვეულ აბსტრაგირებას, დაშვებას – სხვა თანაბარ პირობებში – ვაკეთებთ მყიდველთა შემოსავლებზე, გემოვნებაზე, ტრადიციებზე და ა.შ., თუმცა შემდგომი, ღრმა ანალიზი არ გამორიცხავს სხვა პარამეტრების გამოკვლევასაც. ასევე, ეკონომიკური მოვლენების ანალიზის დროს უამრავი საკითხი ამოტივტივდება. მაშინ ვიყენებთ ე.წ. “ოკკამას ორლესულის” პრინციპს. (ოკკამა – XIV საუკუნის ინგლისელი ფილოსოფოსი, რომელიც თვლიდა, რომ რთული მოვლენის ანალიზისას აუცილებელია წვრილმანი საკითხების ჩამოკრეჭვა, ჩამოჭრა, რათა ადვილად გავიგოთ მოვლენის ძირითადი არსი).

ანალიზი და სინთეზი. ანალიზი შემეცნების ისეთი მეთოდია, როცა ერთ მთლიანს დავყოფთ შემადგენელ ნაწილებად და ცალცალკე ვსწავლობთ. ვთქვათ, მშპ-ს ანალიზისას ცალ-ცალკე (დაშლილად) ვაანალიზებთ მოსახლეობის სამომხმარებლო ხარჯებს, კერძო ინვესტიციებს, სახელმწიფო შესყიდვებს, წმინდა ექსპორტს (დანახარჯების მეთოდი); ხელფასებს, სარგებელს, რენტას, მოგებას, ამორტიზაციას, არაპირდაპირ გადასახადებს (შემოსავლების მეთოდი). ანალიზი (ბერძნულად ნიშნავს “დაშლას”) სინთეზი კი – პირიქით, როცა მოვლენის ცალკე ვაანალიზებულ ნაწილებს ვაერთიანებთ ერთ მთლიანში დასკვნა-განზოგადების გასაკეთებლად. (ბერძნულად – “შეერთება”). ანალიზი და სინთეზი გამოდის, როგორც შემეცნების პროცესის ურთიერთდაკავშირებული მხარეები.

ინდუქცია არის შემეცნების მეთოდი, როცა ზოგადი დასკვნა

მამია ჯუმბურიძე

გამოგვაქვს ცალკეული მოვლენისა და ფაქტების ანალიზის საფუძველზე.

დელუქცია კი პირიქით, როცა კერძო, კონკრეტული დასკვნა გამოგვაქვს ზოგადის საფუძველზე (ლათინურად – “გამოყვანა”).

ანალოგია არის შექმენების მეთოდი, როცა ცნობილი მოვლენის თვისებები გადაგვაქვს უცნობ მოვლენაზე, მაგალითად, ფულის მიმოქცევას ეკონომიკაში, ვადარებთ სისხლის მიმოქცევას ადამიანის სხეულში (ბერძნულად – “შესატყვისობა”).

წინასწარი განზოგადებები, დასკვნები არის ჰიპოთეზები, რომელთა რეალობის სინამდვილესთან შედარებას, შემოწმებას ვერიფიკაცია ეწოდება.

ისტორიულისა და ლოგიკურის ერთიანობის მეთოდი ნიშნავს იმას, რომ ეკონომიკური მოვლენები, საკითხები უნდა განვიხილოთ ისტორიული თანამიმდევრობით, ლოგიკურად – მარტივიდან რთულისაკენ. მაგალითად, ეკონომიური თეორიის კურსი განიხილება: მიკროეკონომიკის, მაკროეკონომიკის, მეგაეკონომიკის, ეკონომიკური მოძღვრების ისტორიის (ეკონომიკური დოქტრინები) სახით.

პოზიტიური და ნორმატიული ანალიზის მეთოდი. პოზიტიური ანალიზი აჩვენებს თუ როგორი არის სინამდვილეში ეკონომიკური მოვლენები. ნორმატიული ანალიზი ემყარება ნორმებს, შეფასებებს, თუ როგორი უნდა იყოს ეს ეკონომიკური მოვლენები (მაგალითად, ხელფასი, საარსებო მინიმუმი, მოხმარების ფიზიოლოგიური ნორმები და სხვა).

ეკონომიკური მოდელები არის ეკონომიკურ მოვლენების კავშირურთიერთობის გამარტივებული წარმოდგენა. აქედან გამომდინარე, იგი შეიძლება იყოს მიახლოებითი, დაახლოებით, არასრული, მსგავსი, თვალსაჩინო და ა.შ., რაც ანალიზის გამარტივებისა და, ამასთან ერთად, შედარებით ზუსტი და ვიზუალური წარმოდგენის საშუალებას იძლევა (მათემატიკური მეთოდი, სქემები, გრაფიკები და სხვა);

მოდელები ეყრდნობა პარამეტრებს, სეგმენტებს, რომლებიც შეიძლება განისაზღვროდეს ეგზოგენური – გარეგანი და ენდოგენური

ნური – შინაგანი ფაქტორებით, მიზეზებით.

პარადიგმა არის ამა თუ იმ მეცნიერებაში მიღებული დებუ-
ლებები, პრინციპები, მიდგომები და წარმოდგენები არსებული პრობ-
ლემის გადასაწყვეტად. პარადიგმები იცვლება ახალი რეალობის
წარმოშობის კვალობაზე. ამიტომ ამბობენ: “ახალი პარადიგმებია
საჭირო”, რაც ეკონომიკური მოვლენების მიმართ ახლებურად, ვი-
თარების შესატყვის მიდგომას ნიშნავს (ბერძნულად “ნიმუში”, “მა-
გალითი”).

კვლევის მეთოდების ერთობლიობა არის მეთოდოლოგია –
მოდერნება მეცნიერული კვლევის მეთოდების შესახებ, ხოლო ზო-
გადი დასკვნებისა და დებულებების, პრინციპების ერთობლიობა,
რომელიც სინამდვილის – მოვლენებისა და პროცესების ახსნას
ემსახურება, არის თეორია.

ეროვნული ეკონომიკის მაკროეკონომიკური რეგულირების
ანალიზისას აუცილებელია ეკონომიკური კანონების შეცნობა.
ეკონომიკური კანონები – არის ეკონომიკური მოვლენებს შორის
ობიექტურად არსებული მყარი მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი. ეკო-
ნომიკურ კანონებს აქვთ ობიექტური ხასიათი. ისინი მოქმედებენ
ადამიანთა ნება-სურვილისაგან დამოუკიდებლად, სახელმწიფომ
პრაქტიკულად უნდა გამოიყენოს ეკონომიკური კანონების მოთხოვ-
ნები სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის შესამუშავებლად.

მაკროეკონომიკა, როგორც თეორია (მეცნიერება) და რო-
გორც პრაქტიკა (მაკროეკონომიკური პოლიტიკა), პირველ რიგში,
ბაზრის მთავარი სუბიექტის ადამიანის ეკონომიკური ინტერესის
მაქსიმალურად შესაძლებელ დაკმაყოფილების ამოცანის ახსნა-ანა-
ლიზს ემსახურება. ცნობილია და ეჭვს არ იწვევს ის გარემოება,
რომ ადამიანთა ეკონომიკურ ქცევას მათი ეკონომიკური ინტერესი
განსაზღვრავს (შემოსავლების ოდენობა, შედეგების შედარება დან-
ახარჯებთან, ზღვრული სარგებლიანობის, შემოსავლებისა და ზღვ-
რული დანახარჯების ურთიერთშედარება). ასეთი მიდგომა, ანალი-
ზი აუცილებლად გამოიწვევს სწორი, რაციონალური ეკონომიკური
აზროვნების სტილის ჩამოყალიბებას ეკონომიკური საქმიანობის

ბაზია ზუმბურიძე

ყველა დონეზე – წარმოებისა და მოხმარების პროცესში, მართვა-გამგებლობაში, მენეჯმენტში.

ზემოთ აღნიშნული მაკროეკონომიკური ანალიზის კვლევის მეთოდების განხილვისას ჩვენ არ მივანიშნეთ იმ სიძნელეებსა და მოულოდნელობებზე, რაც რეალურ ეკონომიკურ ცხოვრებაში შეიძლება წარმოიშვას. ასეთები შეიძლება იყოს მცდარი ეკონომიკური წარმოდგენები, რაც არასწორი, ირაციონალური (უგუნური) ქცევისაკენ უბიძგებს როგორც მუშაკებს (მწარმოებლებს), ასევე ყველა დონის მენეჯერს, სახელმწიფო მოხელეების ჩათვლით. ასეთ შემთხვევებს უწოდებენ ხაფანგებს (მახეებს), რომლებიც ართულებს სწორი, რაციონალური ეკონომიკური აზროვნების პროცესს და შეიცავს არასწორი ეკონომიკური გადაწყვეტილების მიღების საშიშროებას, ხიფათს (გავიხსენოთ ქართული ფრთიანი გამონათქვამი: “ხაფანგში ორივე ფეხით გაება”).

ხაფანგია ეკონომიკურ აზროვნებაში და ლოგიკურად არასწორი, მცდარი მსჯელობა დაშვება პრინციპისა: “ის რაც სწორია და სასარგებლო ინდივიდისთვის, აუცილებლად სასარგებლოა ყველასათვის”. მაგალითად, როცა ფეხბურთის მატჩის დროს, საგოლე მომენტისას, ერთი კონკრეტული მაყურებელი ფეხზე წამოხტება, რათა უკეთ დაინახოს მინდორი, სასარგებლოა მისთვის, მაგრამ შეიძლება იმის თავდაჯერებული მტკიცება, რომ ეს სასარგებლოა ყველასათვის? რასაკვირველია არა, რადგან თუ ერთბაშად ყველა ფეხზე ამდგარი დაიწყებს მატჩის ყურებას, მაშინ ყველა და ცალკე აღებული მაყურებელიც მინდორს დაინახავს ისევე ან უფრო ცუდად ვიდრე დამჯდარი უყურებდა.

მეორე მაგალითი. ერთ რომელიმე ფირმაში ან კორპორაციაში დაქირავებული მუშაკისთვის (მუშაკებისთვის) ხელფასის მომატება სასარგებლოა, რადგან საქონელზე ფასების უცვლელობის პირობებში, გაიზრდება მისი მყიდველობითუნარიანობა და მეტ საქონელს შეიძენს, აიმაღლებს ცხოვრების დონეს. მაგრამ ხელფასი თუ ყველას ეკონომიკურად დაუსაბუთებლად გაეზრდება, მაშინ აუცილებლად გაიზრდება ფასებიც სამომხმარებლო საქონელზე და მოსალოდნელია ინფლაცია, რაც ცხოვრების დონის ყველასათვის გაუარესებას გამოიწვევს.

სხვა მაგალითი, ინგლისის კოლონიალიზაციის წლებში, ერთ დროს არნახულად მომრავლდა კობრა გველები. შიმის გამო შეფერხდა სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოები ფერმერულ მეურნეობებში, პლანტაციებში, მოსახლეობა სამუშაოდ გასვლაზე თავს იკავებდა. გველების შემოსევისაგან დაცვის მიზნით ფერმერებმა შემოიღეს გასამრჯელო მოკლული კობრას თითოეულ თავზე. იფიქრეს, რომ მოსახლეობა ბევრ კობრას დაიჭერდა და დახოცავდა. როგორი იყო შედეგი? – უარყოფითი, მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა პირიქით, კობრების მოშენება დაიწყო მეტი გასამრჯელოს მიღების მიზნით და შემოსავლის წყაროდ გაიხადეს ეს საქმიანობა.

ასევე, 1992-1994 წლებში ნავთობის კრიზისის დროს ვენესუელის მთავრობამ გადაწყვიტა ქვეყნის შიგნით ნავთობპროდუქტების მოხმარების შემცირების, ეკონომიის ხარჯზე გაედიდებინა ექსპორტი. ამ მიზნით დედაქალაქში შეზღუდეს ავტომობილების მოძრაობა ადმინისტრაციული წესით: კენტ ნომრიან ავტომობილებს მხოლოდ თვის კენტ რიცხვებში ჰქონდა მოძრაობის ნებართვა, ლუწიანს კი – ლუწი რიცხვებში. საბოლოო შედეგი ასევე უარყოფითი იყო, ვენესუელელებმა სასწრაფოდ აუღეს ალლო ვათარებას – შეიძინეს მეორე მანქანა ან მანქანის ნომერი შესაბამისად კენტი ან ლუწი ციფრების დაბოლოებით საჭიროების შესაბამისად.

როგორც ვხედავთ, ინდივიდები, ადამიანები ისეთ ქცევას იჩვენებენ, რომელთაც, მათი აზრით, ყველაზე მეტი სარგებლობის (შემოსავლის, მოგების, სიკეთის) მოტანა შეუძლია, ანუ, როგორც ითქვას, ადამიანის ეკონომიკური ქცევის მოტივია პირადი ეკონომიკური ინტერესი, რომელზეც ზეგავლენას ახდენს საბაზრო ურთიერთობები, საბაზრო მექანიზმები: მოთხოვნა-მიწოდება, კონკურენცია, ფასები, დანახარჯებისა და შედეგების შედარება და სხვა, ასეთი მიდგომა რაციონალური ეკონომიკური აზროვნების სტილის ფორმირების საწინდარია და მოწოდებულია არ იქნეს დაშვებული შეცდომები, ხაფანგები. აქ უპრიანია გავიხსენოთ, გამონათქვამი – “შეცდომაც სკოლაა”, “შეცდომებზე სწავლობენო”. ამ მხრივ საინტერესოა ცნობილი გერმანელი საბავშვო მწერლის ერიხ კესტნერის აზრი: “შეცდომებსაც ფასეულობა გააჩნია, მაგრამ არა ყველგან და ყო-

ველთვის. ყველა ვინც ინდოეთში მიდის, ვერ აღმოაჩენს ამერიკას”. ფრანგი მწერალი და ჟურნალისტი, ნობელის პრემიის ლაურეატი (1952) ფრანცისკო მაურიაკი წერდა: “სახელმწიფო მოღვაწეების შეცდომები ქირურგის შეცდომის მსგავსად მომაკვდინებელია”. ეს ბოლო გამონათქვამი სრულად შეეხება ეკონომიკური, საფინანსო-საბანკო დაწესებულებების, უწყებების, ორგანიზაციების ხელმძღვანელებს, სახელმწიფო მოხელეებს, ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავების იდეურ და ორგანიზაციულ შემომქმედებს.

Regarding the Methodology and Goals of Macroeconomic Subject Research

M. Chumburidze

The article shows theoretical (educational, research) and pragmatic (economic policy of the country) importance of macroeconomics which represents the main part of economic theory. It provides the opinions of both Georgian (L. Chikava, R. Asatiani, L. Beridze, M. Gvelesiani, R. Gogokhia, J. Kakhniashvili, P. Leiashvili, A. Sisvadze, R. Kutidze) and foreign (P. Samuelson, G. Menque, J. Slowman, K. Macconel, S. Briu, S. Fisher, R. Dornbush, R. Shmalenze, J. Sax) economists. It is concluded that macroeconomics is the main part of economic theory, the component, which in terms of modern mixed economy, aiming to meet the demands of the society, studies economic behavior of market entities based on the aggregated macroeconomic indicators.

While discussing macroeconomic research methodology, it's highlighted that macroeconomics, as the theory and practice of functioning of mixed economy plays an important role in formation of rational economic thinking and in avoiding “economic traps” as well. This is very important and should be taken into account while developing strategy, programs, projects and directions of the country's economic policy.

**განათლებიდან მიღებული სარგებელი და მისი
სტატისტიკური გაზომვის მეთოდები**

სიმონ გელაშვილი

**ივ. ჯავახიშვილის სახ. თსუ-ის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
სრული პროფესორი**

თანამედროვე ადამიანს აქვს მრავალმხრივი განათლების მიღების შესაძლებლობა, რაც დაკავშირებულია მრავალ განსხვავებულ ფაქტორთან, როგორცაა, მაგალითად: განათლების სხვადასხვა საფეხური და საგანმანათლებლო დაწესებულების ტიპი, მრავალი სპეციალობა და კვალიფიკაცია, განათლების მიღების ადგილი და სწავლის დროის ხანგრძლივობა, გაწეული ინვესტიციის მოცულობა, განათლების ხარისხი და ა.შ. შესაბამისად, განათლებიდან მიღებული სარგებელი ძლიერ განსხვავებულია, სხვადასხვა არსებითი ნიშნის მიხედვით იგი შეიძლება იყოს: ეკონომიკური და სოციალური, რაოდენობრივი და ხარისხობრივი, მოკლევადიანი და გრძელვადიანი, ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი, რაოდენობრივად გაზომვადი და რაოდენობრივად გაუზომვადი, პირდაპირი და ირიბი, ერთჯერადი და მრავალჯერადი სარგებელი. ამასთანავე, აუცილებელია იმის გათვალისწინებაც, რომ განათლების მიღებიდან სარგებელი როგორც რაოდენობრივად, ასევე თვისებრივად, ძლიერ დიფერენცირებულია. ამიტომ მისი სტატისტიკური გაზომვა შესაძლებელია მხოლოდ საშუალოდ, რომლის დროსაც არ ვლინდება კონკრეტული ინდივიდუალური თავისებურებანი და განსხვავებანი.

განათლებიდან სარგებელს ღებულობს როგორც ინდივიდი, ასევე საზოგადოება. რადგან ყოველი ადამიანი, რომელიც იღებს განათლებას, არის საზოგადოების წევრი, მის მიერ მიღებული კერძო სარგებელი არის საზოგადოებრივი სარგებლის ნაწილი. აქედან გამომდინარე, საზოგადოებრივი

სარგებელი წარმოადგენს კერძო სარგებლისა და იმ სხვა სარგებლის ჯამს, რომელსაც უშუალოდ ინდივიდი ვერ მიიღებს. შესაძლებელია ინდივიდის მიერ განათლების მიღება ყოველთვის არ გულისხმობდეს საზოგადოების სხვა წევრისათვის სარგებლობის მოტანას. ამიტომ, პრაქტიკაში საზოგადოებრივ და კერძო სარგებლობას შორის განსხვავება იმ დანახარჯების ტოლია, რომელსაც გაიღებენ ინდივიდები, ხოლო საზოგადოება კი უბრუნებს მას ისეთი განათლების სახით, რომელიც შეიძლება ზოგჯერ უშუალოდ არ პასუხობდეს ინდივიდის კერძო მოთხოვნებს, მაგრამ არის სამოქალაქო საზოგადოების განმტკიცების აუცილებელი პირობა.

განათლების სხვადასხვა საფეხურიდან მიღებული უკუგება განსხვავებულია, რაც ძირითადად დამოკიდებულია გაწეული ხარჯების მოცულობასა და დასაქმებიდან მიღებული შემოსავლის სიდიდეზე. საერთოდ, დაწყებითი განათლებიდან მიღებული სარგებლობა, ფაქტობრივად, უფრო მაღალია იმ თვალსაზრისით, რომ ჯერ ერთი, ინდივიდის მიერ გაწეული დანახარჯები განათლების ამ საფეხურზე სხვა საფეხურებთან შედარებით უფრო ნაკლებია და, მეორეც, შემდგომში, სპეციალური პროფესიული და უმაღლესი განათლებიდან მიღებული უკუგების ნაწილი დაფუძნებულია დაწყებითი განათლების საფეხურზე მიღებულ ცოდნაზე.

განათლების ერთ-ერთი სარგებლობა დაკავშირებულია ყოველ მომდევნო თაობაში განათლების ზრდასთან. რაც უფრო განათლებული არიან მშობლები, მით უფრო მეტ განათლებას ღებულობენ მომდევნო თაობები. განათლების ზრდის შედეგად იზრდება პოტენციური შემოსავლებიც. ამიტომ, უფრო მაღალი შემოსავლის მიღების საფუძვლად შეიძლება ვაღიაროთ მშობლების მიერ განათლებაში გაღებული ინვესტიციები. შესაბამისად, დაწყებით და საშუალო განათლებიდან უკუგება საგრძნობლად გაიზრდება, თუ მხედველობაში მივიღებთ თაობათა შორის გადაცემულ სარგებლობასაც. ამასთან, სარგებლის სხვა ფორმას შეადგენს ის სულიერი თვითკმაყოფილება, რომელსაც წინა თაობა ღე-

ბულობს იმის რწმენისაგან, რომ მომდევნო თაობა მიიღებს მასზე უფრო უკეთეს განათლებას.

მეცნიერთა ნაწილი, რომელიც უმაღლესი განათლებიდან მიღებულ უკუგებას იკვლევს, ამტკიცებს, რომ უმაღლესი განათლებაში მაგისტრის ხარისხით მიღებული ეკონომიკური უკუგება დაბალია ბაკალავრის ხარისხით მიღებულ უკუგებასთან შედარებით. სხვადასხვა გამოკვლევის მიხედვით, მათ შორის ვარიაციის მაჩვენებლები ძლიერ განსხვავებულია. ამიტომ, ამ საკითხზე ჯერ კიდევ არ არის ერთიანი აზრი მეცნიერთა შორის.¹ ჩვენ არ ვეთანხმებით ამ თვალსაზრისს, რადგან ჯერ ერთი, მაგისტრატურაში განხორციელებული ინვესტიციის მოცულობა არ აღემატება ბაკალავრიატის ანალოგიურ მაჩვენებელს, რადგან სწავლის ხანგრძლივობა ორჯერ მეტია ბაკალავრიატში და მეორეც, მაგისტრის ხარისხის მქონე პირის შემოსავალი, უმეტეს შემთხვევებში, აღემატება ბაკალავრისას. აქედან გამომდინარე, ჩვენი დასკვნა საპირისპიროა.

განსხვავებები არსებობს უკუგებაში არა მარტო განათლების ხარისხის მიხედვით, არამედ მისი სფეროების, სპეციალობებისა და ინსტიტუტების ტიპის მიხედვითაც. ამერიკელი მეცნიერების ჯ. დუნკანის, ვ. მაკმაჰონის და სხვათა გამოკვლევების თანახმად, უკუგება კერძო ტიპის უმაღლესი სასწავლებლებისათვის იცვლება მინუს 0,7-დან პლუს 9,6 %-მდე, მაგისტრის ხარისხის მფლობელებისათვის - მინუს 1,8-დან პლუს 19,3 %-მდე, ხოლო დოქტორის ხარისხის მფლობელებისათვის - მინუს 0,1-დან პლუს 16,4 %-მდე.² სხვადასხვა სპეციალობის მიხედვით უკუგების დონის ვარიაციის არათანაბარი სიდიდეები განპირობებულია მათზე განსხვავებული მოთხოვნა-მიწოდებით ამა თუ იმ პერიოდში, მაგრამ

¹J. B. Knight, R. H. Sabot, The Rate of Return on Educational Expansion. „Economics of Educational Review”. 1987. # 6, p. 110.

²G. J. Duncan, S.D. Hopman, The Incidence and Wage Effects of Over education. „Economics of Education Review”. 1981. # 1(1). W. W. McMahon, The Relation of Education and R&D to productivity Growth. „Economics of Education Review”, 1982. # 3(4), pp. 135-152.

მთლიანად უმაღლეს განათლებაში ევექტიანობის ზღვარი დროთა განმავლობაში იზრდება. ეს დაკავშირებულია იმ ფაქტორთან, რომ თანდათან იზრდება განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობა ამ სფეროში. როგორც ზოგიერთი მკვლევარი აღნიშნავს, ხანგრძლივ პერიოდში განათლებაში ჩადებული ინვესტიციებიდან მიღებული უკუგება უფრო სტაბილურია, ვიდრე ფინანსურ აქტივებში დაბანდებული იმავე რაოდენობის საინვესტიციო თანხებიდან მიღებული, რაც განათლების ერთგვარ უპირატესობაზე მეტყველებს ფინანსურ ქონებასთან შედარებით.¹

ყოველი ინდივიდი ვარაუდობს, რომ განათლების გაგრძელების საშუალებით მომავალში იგი მეტ ხელფასს მიიღებს. დათმობა და ხარჯების გაწევა განათლების მისაღებად ინდივიდების მომავალი შემოსავლების გაზრდის პირობაა, მაგრამ აქ საჭიროა არამონეტარული ფაქტორების გათვალისწინებაც. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს განათლების გაღრმავებით მიღებული სოციალური პრესტიჟი, მეტი თავისუფალი დრო, კარგი სამუშაო გარემო და სხვ., რაც სტიმულს აძლევს ინდივიდებს მეტი ცოდნის მისაღებად გაიღონ მეტი ფული.

უმაღლესი განათლების ეკონომიკური და სოციალური უკუგება, საზოგადოების მიერ გაწეული მაღალი ხარჯების გამო, განათლების სხვა დონესთან შედარებით, დაბალია. მთლიანად უმაღლეს განათლებაში დაბანდებული ინვესტიციები საშუალოსტატისტიკურად მომგებიანია ინდივიდისა და საზოგადოებისათვის. მაგრამ თუ ჩავატარებთ ტიპოლოგიურ და სტრუქტურულ ანალიზს უნივერსიტეტებისა და სპეციალობების მიხედვით, მაშინ უმაღლესი განათლება ყოველთვის და ყველგან უნივერსალურად მოგების მომტან სფეროდ ვერ ჩაითვლება. სხვადასხვა კვალიფიკაციისა და სპეციალობის მუშაკების შრომის ანაზღაურება დიფერენცირებულია. განსხვავებული შრომის სახეობები მოითხოვს შესაბა-

¹ E. G. West, Education and the State, 2-nd ed. Institute of Economic Affairs. London, 1997, p. 187.

მის კვალიფიკაციას, განათლების დონეს, უნარ-ჩვევებს, გამოცდილებას ან საბაზრო რისკისათვის მზადყოფნას. ზოგადი კლასიკური მოდელით, სამუშაო ძალის ფასი განისაზღვრება შრომის ბაზარზე არსებული მოთხოვნისა და მიწოდების დონეებით, ანუ სხვანაირად, იგი არის რომელიმე სპეციალობის მისაღებად გაწეული ინვესტიციების მოცულობის შეფარდება იმ მოთხოვნის სიდიდესთან, რომელსაც შრომის ბაზარი უყენებს ინდივიდებს დასაქმების მიზნით. საინტერესოა ამ პრობლემის კიდევ ერთი ასპექტი. აშშ-ში გავრცელებული სხვადასხვა სპეციფიკური მომზადების პრაქტიკა ძირითადად მიმართულია იქითკენ, რომ სტრუქტურული უმუშევრობა, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანის შრომითი თვისებების, ცოდნისა და გამოცდილების იმ მოთხოვნებთან შეუსაბამობასთან, რომელსაც აყენებს შრომის ბაზარი, შეიძლება თავიდან იქნეს აცილებული, თუ სამუშაო ადგილების სახეობებზე მოთხოვნის შესაბამისად მოხდება ინდივიდების გადამზადება. ფაქტობრივად, ასეთი სწავლების ეფექტიანობა მაღალია იმ ინდივიდებში, რომლებიც მჭიდროდ არიან დაკავშირებული შრომის ბაზრის მოთხოვნასთან და განათლების მიღების შემდეგ ადვილად შოულობენ სამსახურს, მაგრამ თუ სწავლება არ არის სათანადო დონეზე, მაშინ მისი ეფექტიანობა ძალიან დაბალია. განათლების სისტემის შრომის ბაზართან დაკავშირების შედეგად თვიური ხელფასი იზრდება დაახლოებით 2 %-ით, უმუშევრობა მცირდება და შრომა ხდება უფრო მწარმოებლური.¹

მეცნიერთა ნაწილის აზრით, განათლებული ადამიანი უფრო მწარმოებლურია, რადგან განათლება პოზიტიურად მოქმედებს მისი, როგორც მომხმარებლის, ქცევაზე. იგი უფრო მომზადებული მოიხმარს ახალ პროდუქტებს, ფართოდ გამოიყენებს საბანკო-საკრედიტო ბარათებს, ეფექტიანად მოიხმარს ტექნიკას და ა.შ. განათლებული დიასახლისი უფრო რაციონალურად იყენებს საოჯახო ბიუჯეტს, უფრო ხილდება

¹ J. Insook, Educational Effects on Economic Growth. Department of Sociology, Florida State University. 1988, p. 122.

მეუღლისა და შვილების ჯანმრთელობას და სხვა. უმაღლესი განათლების დონე ვლინდება შრომის მაღალ კულტურასა და არადისკრიმინაციულ ქცევებში. განათლებული ადამიანების საქორწინო არჩევანი შედარებით უფრო გონივრულია და მათი ოჯახი უფრო მყარია. ცოდნის დონის ამადლებასთან ერთად იზრდება ადამიანების სოცოცხლის ხანგრძლივობაც. განათლებული ოჯახის წევრები, ოჯახის გაუნათლებელ წევრებთან შედარებით, მეტ დროს ანდომებენ შვილებთან ურთიერთობას. განათლების ზრდასთან ერთად იზრდება ინდივიდების შრომითი მობილურობაც.¹

ყოველივე ეს მხოლოდ კონკრეტულ შემთხვევებში ვლინდება და არ არის აუცილებელი, რომ იგი განზოგადებული იყოს ყველა ქვეყნისა და ყველა ინდივიდის პირობებისათვის. აქ ერთი ის საერთო პოზიცია ვლინდება, რომლის თანახმად განათლების დონე ამადლებს არასაბაზრო აქტივობას და ქმნის არაფულად სპეციფიკურ სარგებლობას ინდივიდებისათვის. ამასთან, ამ ფაქტორის რაოდენობრივ სიდიდეებში გამოსახვის სირთულეების გათვალისწინებით, სარგებლობა-ინვესტიციების ეკონომიკური შეფასება, ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, შეიძლება მოიცავდეს მხოლოდ იმ ღირებულების ნახევარს, რომელსაც განათლება აძლევს ინდივიდებსა და საზოგადოებას.² გასაგებია, რომ სარგებლის სრულად ასახვა შეუძლებელია, მაგრამ ჩვენი აზრით, სადავოა და დამატებით დასაბუთებას საჭიროებს ასეთი რაოდენობრივი შეფასებაც, ანუ რატომ ნახევარი და არა სხვა სიდიდე?

თანამედროვე ეტაპზე უკვე არსებობს განათლებით მიღებული სარგებლის გაზომვის მრავალი მეთოდი და მისი კონკრეტული მოდიფიკაციები. ესენია: რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მეთოდების ჯგუფები, ასევე ეკონომიკური, მა-

¹უმაღლესი განათლების რეფორმა საქართველოში: მიღწევები, პრობლემები, პერსპექტივები. სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. თსუ გამომცემლობა, თბ., 2001, გვ. 53.

²R. Robinson, J. Ralph. Technical Change and the Expansion of Schooling in the United States. „Sociology of Education”, 1994. # 57, pp. 187-207.

თემატიკური, სტატისტიკური და ა.შ. მეთოდები. ყოველი მათგანი, თავის მხრივ, მოიცავს კონკრეტული მეთოდებისა და ხერხების ერთობლიობას. ამ შემთხვევაში ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ სტატისტიკურ მეთოდებზე. განათლებით მიღებული სარგებლის რაოდენობრივი შეფასებისას ფართოდ გამოიყენება შემდეგი სტატისტიკური მეთოდები: შეფარდებითი და საშუალო სიდიდეები, ვარიაციული სტატისტიკის მახვენებლები, დროითი მწკრივების ანალიზი, კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზი და სხვ.

განათლებით მიღებული სარგებლის რაოდენობრივი შეფასებისას გაიანგარიშება შემდეგი სახეობის შეფარდებითი სტატისტიკური სიდიდეები: სტრუქტურის, ინტენსივობის, კოორდინაციის, შედარების. ასევე გამოიყენება საშუალო სიდიდეების შემდეგი სახეობები: მარტივი და შეწონილი არითმეტიკული და გეომეტრიული საშუალოები. ამ მიმართულებით კვლევისას ფართოდ გამოიყენება ასევე ვარიაციული სტატისტიკის შემდეგი მახვენებლები: ვარიაციის დიაპაზონი, საშუალო წრფივი და კვადრატული გადახრები, დისპერსია და ვარიაციის კოეფიციენტები. მათი კონკრეტული სიდიდეების გაანგარიშების შედეგად შესაძლებელია განისაზღვროს სარგებლის მინიმალური, მაქსიმალური და საშუალო დონეები და მათი გადახრის კონკრეტული ზომები. ამასთან ერთად, განათლებით მიღებული სარგებლის რაოდენობრივი შეფასებისას, მნიშვნელოვანია კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზი, რაც საშუალებას იძლევა დადგინდეს, მაგალითად, განათლებაში განხორციელებულ ინვესტიციებსა და მიღებულ შემოსავალს შორის ურთიერთკავშირის ფორმა და სიმჭიდროვის ხარისხი, ასევე მიღებულ განათლების დონესა და შემოსავალს შორის კავშირის კონკრეტული რაოდენობრივი თანაფარდობები და მრავალი სხვა მნიშვნელოვანი შეფასება. კორელაციური ანალიზის შედეგად ნათლად ვლინდება განათლების დონესა და შემოსავალს შორის თანაფარდობა. მაღალი შემოსავალი საშუალებას აძლევს ქვეყანას ან ინდივიდს მეტი დახარჯოს განათლებაზე იმ შემთხვევაში, თუ

განათლებაში ინვესტიციების ზრდა მომავალში უფრო მეტ შემოსავალს მოიტანს. უფრო მაღალი შემოსავლის მოლოდინი სტიმულს აძლევს ადამიანს მიიღოს მეტი განათლება, ხოლო განათლების ზრდა უზრუნველყოფს უფრო დიდ შემოსავალს. ამასთან, ამ ურთიერთქმედებაში გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ისიც, რომ განათლების დონის ზეგავლენა შემოსავლებზე შეიძლება შედარებით სუსტი იყოს, ვიდრე შემოსავლების ეფექტი განათლებაზე. კორელაციური ანალიზი გულისხმობს, აგრეთვე, მუშაკთა განათლების დონის გავლენას საწარმოს რენტაბელობაზე. განათლების დონესა და შრომის მწარმოებლურობას შორის პოზიტიური კავშირი, რათქმა უნდა, ეჭვს არ იწვევს. საინტერესო დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა ასევე დროითი მწკრივების საანალიზო მაჩვენებლების გაანგარიშება. რამდენადაც ყოველი ინდივიდის შემოსავლები წლების განმავლობაში იცვლება ასაკთან ერთად, წარმოიშევა განსხვავება შემოსავლებში მთელი ცხოვრების მანძილზე. როცა ადამიანი ახალგაზრდაა და გამოუცდელი, მაშინ იგი შედარებით ნაკლებს გამოიმუშავებს, ვიდრე მაშინ, როცა იგი აღწევს პიკს სიცოცხლის შუა პერიოდში, ანუ როცა უკვე საკმარისი გამოცდილება აქვს. ეს შემთხვევა წარმოადგენს სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილ სტატისტიკური ინერციულობის მაგალითს, რომელიც ფართოდ გამოიყენება ასევე ეკონომიკური, სოციალური და სხვა პროცესების პროგნოზირებისას.

გარდა ამისა, განათლებით მიღებული სარგებლის რაოდენობრივი შეფასებისას ფართოდ გამოიყენება სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდები, როგორცაა ექსტრაპოლაცია და სხვ. მათი საშუალებით შესაძლებელია მიახლოებითი სიზუსტით განისაზღვროს დღეს მიღებული განათლებით მომავალ პერიოდში მისაღები შემოსავლების სიდიდე. აქ მთავარი პრობლემაა სათანადო ინფორმაციის არსებობა ყველა იმ ძირითად ფაქტორზე, რომელიც უნდა ჩაირთოს საპროგნოზო მოდელში. პროგნოზირებისათვის აუცილებელი ინფორმაციული ბაზა, შეძლებისდაგვარად, უნდა იყოს

საქონლიანი თეორია და საქონლიანი პოლიტიკა

სრული და ჰქონდეს კომპლექსური ხასიათი. ამასთან, იგი უნდა შედგებოდეს მრავალი ინფორმაციული ბლოკისაგან, რაც უმეტესად ძნელად მისაღწევია. ამ პირობების შესრულება გულისხმობს მოწესრიგებული, დაკვირვებადი და სისტემატიზებული ინფორმაციული ბაზის შექმნას. ეს ნიშნავს იმას, რომ შესაძლებელი უნდა იყოს მისი სტრუქტურიზება და დეტალიზაცია, აგრეთვე მისი მოცულობისა და ხარისხის დადგენა. ამ ამოცანის გადაწყვეტისას კი სტატისტიკას ალტერნატივა არა აქვს, რამდენადაც იგი ფლობს ინფორმაციის მოპოვებისა და დამუშავების ფორმებისა და მეთოდების ფართო არსენალს.

აქვე მნიშვნელოვანია ადეკვატური მოდელის სელექცია და კონკრეტული პროგნოზული მაჩვენებლების გაანგარიშება. საპროგნოზო მოდელი შეირჩევა ძირითადად ორი მიდგომის — ლოგიკურისა და სტატისტიკურის საფუძველზე. მაგრამ, გადაწყვეტი მაინც პირველია, რადგან ზოგჯერ რაოდენობრივი კრიტერიუმების მნიშვნელობები ან თუნდაც ნიშანი (მინუსი ან პლუსი) შეიძლება ფორმალურად ეწინააღმდეგებოდეს კვლევის ობიექტის რეალური განვითარების არსს. ასეთ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, საპროგნოზო მოდელის შერჩევაში პრიმატი ლოგიკურ ეკონომიკურ ანალიზს მიეკუთვნება. პროგნოზირებისას შერჩეული მოდელები ძირითადად სამი სახეობისაა: დინამიკური, სტრუქტურული და ურთიერთკავშირების. ამასთან ერთად, შესაძლებელია აგრეთვე შერეული (კომბინაციური) სტატისტიკური საპროგნოზო მოდელების აგებაც, როგორცაა ეკონომიკურ-სტატისტიკური ან მათემატიკურ-სტატისტიკური მოდელები. ამა თუ იმ მოდელის შერჩევა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ მის საფუძველზე განისაზღვროს პროგნოზული მაჩვენებლები. აუცილებელი მოთხოვნაა შერჩეული მოდელის ადეკვატურობის შეფასება, რის შემდეგაც უკვე შეიძლება შერჩეული მოდელის გამოყენება კონკრეტული პროგნოზების ასაგებად.

თუ დავუშვებთ, რომ შეგვიძლია რაოდენობრივად შე-

ვაფასოთ ცხოვრების განმავლობაში მიღებული ის შემოსავალი, რომელიც დაკავშირებულია განათლების დონესთან, მაშინ შეგვიძლია თუ არა დავამტკიცოთ, რომ სხვაობა შემოსავლებში განპირობებულია მხოლოდ განათლების მიღებით? შესაძლებელია თუ არა, ვამტკიცოთ, რომ გამომუშავებაში სხვაობა გამოწვეულია ნაწილობრივ ან მთლიანად ინდივიდების უნარით, მოტივაციით, სოციალურ-ეკონომიკური და ეკოლოგიური თავისებურებებით ან სხვა არასაგანმანათლებლო ფაქტორებით, რაც დაკავშირებულია იმ პერიოდთან, როდესაც ხდებოდა განათლების მიღება? - ყველა ამ კითხვაზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხი, რა თქმა უნდა, არ არსებობს.

ფორმალურად, გამომუშავების ფუნქცია წარმოადგენს მათემატიკურ გამოსახულებას, რომელშიც გამომუშავება დაკავშირებულია იმ ფაქტორებთან, რომლებმაც შეიძლება მნიშვნელოვნად იმოქმედოს მასზე. ჩვენი აზრით, ეს ფუნქცია შეიძლება შემდეგი ფორმულით გამოვსახოთ:

$$y = f(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n) + z, \text{ სადაც}$$

y - არის გამომუშავების მოცულობა;

x_1 - განათლება;

x_2 - ასაკი;

x_3 - გამოცდილება;

$x_4, x_5, \dots, x_n$ - უნარი, მოტივაცია, ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური ფონი, საცხოვრებელი ადგილი, მიღებული განათლების ხარისხი, მშობლების განათლება, ჯანმრთელობის მდგომარეობა და სხვ;

z - შემთხვევითი ფაქტორი.

მოცემულ მოდელში აღნიშნული ყველა კომპონენტის რაოდენობრივი განსაზღვრისათვის სრულყოფილი ინფორმაციის მოპოვება ძნელია. ამიტომ, აპრიორულად კეთდება დასკვნები იმის შესახებ, რომ არსებობს მჭიდრო ურთიერთკავშირი ინტელექტუალურ უნარსა და ხელფასს (შემოსავლებს) შორის, ინტელექტუალურ უნარსა და შრომის ბაზარს შორის და ა.შ. მაგრამ, სათანადო ინფორმაციის არსებობი-

სას, შესაძლებელია მიახლოებითი სიდიდეების გაანგარიშება. ამასთანავე, აუცილებელი არ არის ყველა ამ ფაქტორის ჩართვა მოცემულ მოდელში, თუმცა, მათი სიმრავლე უფრო რეალური და ზუსტი დასკვნების საშუალებას იძლევა. ამ ფუნქციის შეფასება ემყარება „განათლება-უნარი-გამოცდილება-შემოსავალი“ კომპონენტების ურთიერთგავლენას.

უდავოა ის ფაქტია, რომ სინამდვილეში არავინ იცის, განათლება-შემოსავლის ურთიერთობის რომელი ნაწილია გამოწვეული საკუთრივ განათლებით და რომელი – არასაგანმანათლებლო ფაქტორებით. მიუხედავად ამ მიმართულებით ჩატარებული მრავალი გამოკვლევისა, ჩვენ მაინც შორს ვართ ჭეშმარიტებიდან და საეჭვოა ეს პრობლემა ოდესმე გადაწყდება ერთმნიშვნელოვნად, სანამ არ გახდება ცნობილი გამომუშავების სხვაობის ის ნაწილი, რომელიც გამოწვეულია მოცემული საგანმანათლებლო ინვესტიციებით. უფრო მიზანშეწონილია განათლების ეკონომიკური ღირებულების გაანგარიშებისას გამოვიყენოთ ადამიანების უნარებს შორის სხვაობის ვარიაციის დიაპაზონი. ამ მაჩვენებლების შიგნით შესაძლებელია განსხვავებული რაოდენობრივი შეფასებების გაკეთება ნებისმიერი მკვლევარის მიერ მარტივი სტატისტიკური მეთოდოლოგიით.

სიცოცხლის განმავლობაში განათლების დონის შესაბამისად მიღებულ შემოსავლებს შორის სხვაობის გაანგარიშება გვაძლევს განათლებიდან „საშუალო“ სარგებლობის შეფასების საშუალებას. ასეთი საშუალო სარგებლობა მართებული იქნებოდა „საშუალო“ თვისებების მქონე ინდივიდისთვის. უფრო დიდი უნარის, მოტივაციის ან სხვა დადებითი თვისების მქონე ახლანდელი სტუდენტები, სავარაუდოდ, მომავალში უფრო მეტს მიიღებენ, ვიდრე საშუალოზე დაბალი თვისებების მქონე სტუდენტები. გამომუშავების ფუნქციის გამოყენება შესაძლებლობას მოგვცემს სტატისტიკურად შევაფასოთ განსხვავებული მონაცემების მქონე ინდივიდების მახასიათებლები. განათლებიდან მიღებული სარგებლობა გულისხმობს ასევე შრომის მწარმოებლურობის ზრდას, რო-

მელიც აისახება ხელფასის რაოდენობაში, ასევე დასაქმების ხანგრძლივობით, რომელიც განისაზღვრება სამუშაო საათების (ან დღეების) რაოდენობით.

განსაკუთრებით რთულია განათლებიდან მიღებული სოციალური სარგებლის რაოდენობრივი გაზომვა, თუმცა, მისი ირიბი მიახლოებითი შეფასება სხვადასხვა ფორმალური დაშვების პირობებში შესაძლებელია. საერთოდ, განათლებიდან მიღებული სოციალური სარგებლობა დაკავშირებულია საზოგადოებისა და მთავრობის ქმედებებთან და გულისხმობს ინდივიდების პირად სარგებლობასაც, მაგრამ, განათლების სოციალურ სარგებლობას ინდივიდები ვერ მიაკუთვნებენ მხოლოდ საკუთარ პიროვნებას. მაგალითად, პოლიტიკური და სამოქალაქო ფუნქციების შესრულებისათვის განათლება ააქტიურებს ადამიანს, თუმცა, ამ შემთხვევაში მისი აქტივობა მნიშვნელოვანი ზომით დამოკიდებულია ქვეყანაში არსებულ სოციალურ-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სიტუაციაზე. ამ სფეროებში პოზიტიური ფონის არსებობა აუცილებელია ეფექტიანი დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარების, სრულყოფილი საბაზრო სეგმენტების ფორმირების, დასაქმების ზრდისათვის; იგი ამცირებს დანაშაულთა რაოდენობას და შესაბამის სანქციებს, უმუშევრობისა და ჯანმრთელობის დაკარგვისათვის კომპენსაციებს და სხვ.¹ ყველა აღნიშნული ფაქტორის ზუსტი რაოდენობრივი გაანგარიშება შეუძლებელია, მაგრამ მათი მიახლოებითი შეფასებები სრულიად შესაძლებელია. მაგალითად, მოსახლეობის განათლების დონის ზრდასთან ერთად მოსალოდნელია როგორც კრიმინალური შემთხვევების, ასევე სახელმწიფო ხარჯების შემცირება მისი პროფილაქტიკისა და მინიმიზაციისათვის.

აქვე უნდა აღინიშნოს განათლებით მიღებული სარგებლის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი: განათლებაში ინვესტიციებით მიღებული უკუგება სხვადასხვა ქვეყანაში

---

¹ P. Walters, H. McCammon, D. James, Schooling or Working? Public Education, Racial Politics and the Organization of Production. „Sociology of Education”. 1990, # 63, pp. 299-313.

და თვით ქვეყნების შიგნითაც განსხვავებულია. მაგალითად, გერმანიაში ერთი და იგივე განათლების მქონე ნებისმიერ სფეროში დასაქმებულის ხელფასი ბავარიის მიწაზე (მხარეში) უფრო მაღალია, ვიდრე ბრანდენბურგის მხარეში. ეს განპირობებულია იმით, რომ არაერთგვაროვანია მათი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე, ზოგადად მოსახლეობის ტრადიციები და კულტურა, საგანმანათლებლო სისტემა, დასაქმების დონე და მრავალი სხვა ფაქტორი. განსხვავებულია ასევე სხვადასხვა ქვეყანაში სათანადო მონაცემების მიღება-დამუშავებისა და კვლევის მეთოდოლოგიაც. ამიტომ, განათლებაში დაბანდებული კაპიტალის უკუგების სტატისტიკური მაჩვენებლების გაანგარიშება და მათი ურთიერთშედარება ძლიერ გართულებულია. შესაბამისად, ასეთი ანალიზის ჩატარებისას მიზანშეწონილია ქვეყნების დაჯგუფება დაახლოებით ერთნაირი ეკონომიკური განვითარების დონის, დასაქმების დონის, მოსახლეობის ერთ სულზე შემოსავლების სიდიდის და სხვა არსებითი მახასიათებელი ნიშნების მიხედვით. ანალოგიურად შეიძლება ამა თუ იმ ქვეყნის ცალკეული რეგიონების დაჯგუფება და ანალიზი.

განათლებით სარგებლობის ანალიზისას წარმოიშვება სხვა პრობლემებიც. ერთ-ერთი მათგანი დაკავშირებულია არაფორმალურ განათლებასთან, რასაც მიკუთვნება, მაგალითად, შინ, სამსახურში ან სხვაგან მიღებული განათლება, საიდანაც შეიძლება რაიმე უკუგების მიღება. განათლებით სარგებლობის შეფასებისას ამის გათვალისწინება საჭიროა, თუმცა, მეცნიერული კვლევის დონეზე იგი ჯერ კიდევ შეუსწავლელია.

მეორე პრობლემა დაკავშირებულია ცვლად სიდიდეებთან. ისეთი რაოდენობრივი ცვლადი სიდიდის სტატისტიკური გაზომვა, როგორცაა, მაგალითად, ინტელექტი, ძალიან ძნელია და შეცდომებიც თითქმის გარდაუვალი იქნება. ამიტომ, განათლებისა და სხვა ცვლადი სიდიდეების კავშირი შემოსავალთან სრულყოფილად ვერ ახსნის შემოსავლების ცვლილებებს. ამდენად, განათლება-შემოსავლის ურთიერთო-

ბაში შეიძლება მცდარი დასკვნები იქნეს გაკეთებული.

ერთ-ერთი პრობლემაა ასევე თავისუფალი დროის გამოყენების გათვალისწინება განათლებით სარგებლობის შეფასებისას. ცხადია, განათლება ცვლის ადამიანის საქმიანობაში თავისუფალი დროის გამოყენების საზღვრებსა და მასშტაბებს. ის, თუ როგორ ვატარებთ თავისუფალ დროს, ეკონომიკის ფარგლებს მიღმა რჩება, ხოლო განათლების ცვლილების შედეგად თავისუფალი დროის გამოყენებაში ასახული ცვლილებები ეკონომიკურად არ გამოხატავს განათლებით სარგებლობას. ამ მოტივით, ადამიან-კაპიტალის კონცეფციას, რომელიც განათლებასა და ადამიანის შრომას ერთმანეთთან აკავშირებს, ზოგჯერ აკრიტიკებენ მისი ვიწრო კრიტერიუმებისათვის.

აღსანიშნავია ასევე ერთი ასეთი მომენტიც: განათლების დამადასტურებელი საბუთების გამოყენება დაქირავების პროცესში, ხშირად, დისკრიმინაციის ნაწილია, რომელსაც დამქირავებლები იყენებენ ხელფასის შესამცირებლად. ასეთი დისკრიმინაცია ხდება მაშინ, როცა დამქირავებლები, რომლებსაც გააჩნიათ საკმაო ინფორმაცია პოტენციური მუშაკების შესახებ, იყენებენ სქესს, რასას, ასაკს, ოჯახურ მდგომარეობას, მუშაობის გამოცდილებასა და განათლებას, როგორც სანდო მაჩვენებლებს იმისათვის, რომ წინასწარ განსაზღვრონ სამუშაოს შესრულების ხარისხი. ამ თვალსაზრისით რეკომენდაციის ჰიპოთეზა წარმოადგენს შრომის ბაზრის ისეთ კლასიკურ საინფორმაციო პრობლემას, როცა დამქირავებელი ეყრდნობა ჯგუფურ ნიშან-თვისებებს და სტერეოტიპებს პოტენციური მუშაკების გამოსაცნობად და დისკრიმინაციას ახდენს სოციალური ჯგუფის არატიპურ წევრებზე. განათლება გახდა ყველაზე გონივრული ფაქტორი, რომელიც გამოიყენება დისკრიმინაციის სტრუქტურაში თავდაპირველი დაქირავების მიზნით, რაც ხელს უწყობს დამქირავებლების მიერ მუშაკების "გაცრას" განათლების დონის გათვალისწინებით. ასეთი "გაცრა" ხდება შიგა ბაზარზეც. სახელმწიფო და არასახელმწიფო ორგანიზაციები, კადრების დენადობით

გამოწვეული ხარჯების შესამცირებლად, სამუშაო ვაკანსიების უმეტესობას შეავსებენ შიგა სელექციითა და დაწინაურებით. ასეთი მენეჯმენტური პრაქტიკა კარიერის გაკეთების სტიმულს აძლევს მუშაკებს ორგანიზაციის შიგნით და ზრდის დაქირავების ეფექტიანობას. მუშაკები იმედოვნებენ, რომ ისინი მომავალში დაწინაურდებიან. ამიტომ, მათი სამუშაოზე აყვანა იმთავითვე გულისხმობს გარკვეული კარიერის კეთების საშუალებას. უპირატესობა, რომელიც ამ მუშაკებს აქვთ დაქირავებისას, გადაიქცევა მუდმივ უპირატესობად ამ ორგანიზაციაში მათი მუშაობისას. ამრიგად, დაქირავების დროს საგანმანათლებლო კვალიფიკაციის გამოყენება მუშაკების "გაცრის" მიზნით ხდება მუშაკების დასაქმების ეფექტური საშუალება ამ საწარმოში მთელი მათი საქმიანობის განმავლობაში.

განათლების ეკონომიკური ღირებულების სტატისტიკური შეფასებისას გამოიყენება სწავლების ხანგრძლივობის, საგანმანათლებლო ინვესტიციების, განათლების მოცემული დონის მონაცემები, აგრეთვე ის, თუ მოცემული საგანმანათლებლო პროგრამის ხარისხი რამდენად ზემოქმედებს სიცოცხლის განმავლობაში გამოიმუშავების სიდიდეზე. გარდა ამისა, შესაძლებელია სხვა სტატისტიკური მეთოდების გამოყენება, როგორცაა: საშუალოდ ერთი სტუდენტის სწავლებაზე გაღებული ხარჯებისა და სწავლის ხანგრძლივობის შედარება, გამოიმუშავების საშუალო სიდიდე და მისი თანაფარდობა წინა მანქანებლებთან. ყველა ეს მიდგომა გვიჩვენებს სასწავლო დაწესებულების რეიტინგის ზეგავლენას მომავალ შემოსავალებზე. შეიძლება ითქვას, რომ მაღალრეიტინგული სკოლების მოსწავლეებს უფრო მეტი შესაძლებლობა ეძლევათ დამატებითი ინვესტიციები ჩადონ თავიანთ მომავალ განათლებაში. ეს კი მნიშვნელოვანი პირობაა პერსპექტივაში პოტენციური შემოსავლების ზრდაში, განსაკუთრებით სხვადასხვა უნარის მქონე სტუდენტთათვის. როგორც წესი, კარგი უნივერსიტეტი იზიდავს კარგ სტუდენტებს. სასწავლო დაწესებულების მაღალი ხარისხი (ანუ სწავლების

მაღალი ხარისხი) საშუალებას აძლევს სტუდენტებს უფრო მალე გახდნენ კვალიფიციური სპეციალისტები და გავიდნენ შრომის ბაზარზე, სადაც ისინი, სხვა თანაბარ პირობებში, უფრო კონკურენტუნარიანი იქნებიან.

Benefit from Education and Statistical Measurement Methods

S. Gelashvili

The article discusses different aspects of quantitative and qualitative measurement of the benefit gained from education. Special attention is paid to statistical methods and the possibilities of their application. The author suggests quantitative assessment model of particular components of „Education-Skills-Experience-Income” and statistical model of their interaction. Formally the model represents mathematical equation, in which influence of all important factors can be reflected. As it is very difficult to find all the information needed to make quantitative determination of all the components of the present model, it is not necessary to include all these factors in the model. Besides, the proposed model also provides a possibility to assess statistically the characteristics of individuals with different features. The model can be applied at local, regional and global levels. In all cases it shows not absolute but average, approximate features.

**ლევონ რიკარდო (1772-1823) –
ეკონომიკური მეცნიერების კორიფე
(დაბადებიდან 240 წელი)**

ჯემალ ხარიტონაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ყველა დროის გამოჩენილ ეკონომისტთა გალერეაში თვალსაჩინო ადგილი უკავია დ. რიკარდოს. თანამედროვე ამერიკელი ეკონომისტები კ.რ. მაკკონელი დ ს.ლ. ბრიუ დ. რიკარდოს ასახელებენ უდიდესი ეკონომისტების ხუთეულში (ა. სმიტი, დ. რიკარდო, ჯ.ს. მილი, კ. მარქსი, და ჯ.მ. კეინზი).¹

დ. რიკარდომ დიდი წვლილი შეიტანა ეკონომიკური მეცნიერების განვითარებაში. იგი იყო ეკონომიკური თეორიის კლასიკური სკოლის ყველაზე თვალსაჩინო წარმოდგენელი, რომელმაც განავითარა ა. სმიტის ეკონომიკური მოძღვრება. დ. რიკარდომ მოგვცა ბურჟუაზიის ეკონომიკური პლატფორმის ყველაზე ღრმა განმარტება სამრეწველო გადატრიალების პერიოდში, როცა ეკონომიკურმა ფორმებმა მეტი სიცხადე შეიძინა და შესაძლებელი გახდა კაპიტალიზმის განვითარების კანონების უფრო ღრმა ანალიზი.²

დ. რიკარდო იყო სამრეწველო გადატრიალების ეპოქის ეკონომისტი. მისი მეცნიერული და საზოგადოებრივი საქმიანობა გაიშალა XIX ს. პირველ მეოთხედში. ეს პერიოდი ხასიათდება კაპიტალიზმის შემდგომი განვითარებით ინგლისში, რის შედეგადაც კაპიტალისტური წარმოების ფაბრიკული სისტემა მტკიცედ დამკვიდრდა ამ ქვეყანაში. ასეთ ვითარებაში დ. რიკარდო გამოვიდა სამრეწველო ბურჟუაზიის ინ-

¹ კ.რ. მაკკონელი, ს.ლ. ბრიუ, ეკონომიკისი, ნაწილი I, თბ., 1993, გვ. 17.

² ჯ. ხარიტონაშვილი, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, ლექციების კურსი, ბურჟუაზიული კლასიკური პოლიტიკური ეკონომია, თბ., 1985, გვ. 70.

ჯეაჲ სარიტონაშვილი

ტერესების აშკარა დამცველად და შრომითი ღირებულების თეორია გაიხადა თავის საბრძოლო იარაღად. იგი საფუძვლად დაუდო თავის თეორიულ სისტემას და მეფობრიკეების ეკონომიკური პროგრამის დასასაბუთებლად გამოიყენა.

დ. რიკარდო გამოვიდა ინგლისური კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის დამსრულებლის როლში. იგი ამთავრებს კაპიტალიზმის ეკონომიკის შეცნობის იმ პროგრესულ გზას, რომელიც დაწყებული უილიამ პეტიდან განვლო აღნიშნულმა სკოლამ.¹ დ. რიკარდოს მეცნიერული მოღვაწეობის შედეგია მრავალი ეკონომიკური ნაშრომი. დ. რიკარდოს განსაკუთრებით დიდი სახელი მოუხვეჭა 1817 წ. “პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლების” გამოქვეყნებამ. დ. რიკარდოს ნაშრომებში აპოგეას მიაღწია კლასიკური სკოლის ეკონომიკურმა მოძღვრებამ. XIX ს. 30-იან წლებში დასრულდა ამ სკოლის არსებობა ინგლისში.

* * *

დ. რიკარდო დიდად განათლებული ადამიანი იყო. თანამედროვენი განცვიფრებულნი იყვნენ ჭეშმარიტების ძიების სურვილით, რომელსაც იგი იჩენდა მეცნიერების და განსაკუთრებით – პოლიტიკური ეკონომიისადმი. მისი აბსტრაქტული აზროვნების მაღალი დონე შერწყმული იყო პრაქტიკული მოღვაწეობის შედეგად მიღებულ დიდ გამოცდილებასთან. რიკარდო გამოირჩეოდა ფენომენალური შორსმჭვრეტეველობითა და ინტუიციით, სწრაფი რეაგირებისა და სიფრთხილის უნარით. ეკონომიკურ მოვლენათა გონებადინჯი შეფასებით.²

დ. რიკარდოს მამა აბრამ რიკარდო ბირჟის მაკლერი იყო. იგი 1860 წელს ამსტერდამიდან ინგლისში გადასახლდა. დევიდი ინგლისში დაიბადა. თავდაპირველად სწავლობდა

¹ჯ. ხარიტონაშვილი, ეკონომიკურ მოძღვრებათა რეტროსპექტივა და თანამედროვე პრობლემები, თბ., 1997, გვ. 95-105.

² გ. თოდუა, ეკონომიკური მოძღვრებათა ისტორია. ნაწილი II, თბ., 2009, გვ. 17.

ჩვეულებრივ დაწვებით სკოლაში, ხოლო შემდეგ ორი წლით გაიგზავნა ამსტერდამში, სადაც თავის ბიძის კანტორაში დაიწყო კომერციული საიდუმლოებების ჩაწვდომა. 14 წლის ასაკში დამთავრდა მისი სისტემური განათლება. იგი გახდა მამის თანაშემწე კანტორასა და ბირჟაზე. 1793 წლიდან დამოუკიდებლად დაიწყო საბირჟო სპეკულაცია. ბირჟაზე საქმიანობამ დ. რიკარდოს საშუალება მისცა ჩაწვდომოდა ბურჟუაზიული საზოგადოების საიდუმლოებებს. იგი დაეხმარა მას კაპიტალიზმის ეკონომიკის, განსაკუთრებით კი ფულის მიმოქცევის კანონებისა და კრედიტის ანალიზში.

1797 წლიდან დ. რიკარდომ თავი დაანება ბირჟაზე საქმიანობას და შეუდგა მეცნიერულ მუშაობას. იგი ჯერ მუშაობდა მათემატიკის, ფიზიკის, ქიმიის, მინერალოგიისა და გეოლოგიის სფეროებში, თუმცა მისი საბოლოო მიწოდება აღმოჩნდა პოლიტიკური ეკონომია, რომლის პრობლემებზეც მუშაობდა სიცოცხლის ბოლომდე.

სამეცნიერო მუშაობის პარალელურად დ. რიკარდო ინგლისის პოლიტიკურ ცხოვრებაშიც მონაწილეობდა. 1819 წ. იგი არჩეული იქნა პარლამენტის წევრად, სადაც იცავდა სამრეწველო ბურჟუაზიის ინტერესებს და გამოდიოდა ლენდლორდების წინააღმდეგ. რ. რიკარდოს მიერ პარლამენტში წარმოთქმული სიტყვები გამოირჩეოდა შინაარსის სიღრმითა და ლოგიკური სიმტკიცით, მოვლენების სოციალურ-ეკონომიკურ არსში გასაოცარი წვდომის უნარითა და გადმოცემის მიმზიდველი სტილით.¹ დ. რიკარდო ჩააბეს პარლამენტის კომისიების მუშაობაში, სადაც მას რჩევას ეკითხებოდნენ და უსმენდნენ.

* * *

დ. რიკარდოს ნაშრომებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ეკონომიკური კვლევის მეთოდოლოგიის დამუშავებაში. დ. რიკარდო ისწრაფვოდა გამოეკვლია კაპიტალისტური წარმოების წესის შინაგანი ობიექტური კანონზომიერებანი

¹ გრ. თოდუა, დასახელებული ნაშრომი. გვ. 18.

და ამისთვის იყენებდა ლოგიკური აბსტრაქციის მეთოდს. ამასთან. დ. რიკარდოს მიაჩნდა აგრეთვე, რომ ეკონომიკურ მეცნიერებაში გარკვეული ზომით შეიძლება გამოყენებული იქნეს ზუსტ მეცნიერებათა მეთოდი, განსაკუთრებით მეცნიერული დედუქცია. თეორიას საფუძვლად დაედება რა რიგი ამოსავალი პრინციპული დებულება, მის საფუძველზე უნდა განვითარდეს უფრო რთული და კონკრეტული კანონ-ზომიერებანი. მთლიანობაში, დ. რიკარდომ მთელ თავის კონცეფციას საფუძვლად დაუდო ღირებულების კანონი – საქონელთა ღირებულების განსაზღვრა სამუშაო დროით. იგი შეეცადა კაპიტალიზმის ეკონომიკურ კატეგორიათა მთელი სისტემა წარმოედგინა როგორც ერთიანობა, საბოლოო ანგარიშით ღირებულების კანონისადმი დაქვემდებარებაში.¹ მისთვის, ღირებულების განსაზღვრა სამუშაო დროით, იყო მარადიული, აბსოლუტური საყოველთაო კანონი.² ამასთან, დ. რიკარდო აკრიტიკებდა ა. სმითს არათანმიმდევრულობისა და დუალიზმისათვის და კატეგორიულად წყვეტდა კავშირს გამოკვლევის ეზოთერულსა და ეგზოთერულ წესს შორის არსებულ წინააღმდეგობასთან, რაც ა. სმითისთვის იყოს დამახასიათებელი.

მეთოდოლოგის საკითხში დ. რიკარდო გაცილებით შორს წავიდა თავის წინამორბედებთან შედარებით. მათი გაკაფული გზა მან განაგრძო და უმაღლეს განვითარებამდე მიიყვანა. დ. რიკარდომ როგორც კლასიკური სკოლის დამასრულებელმა, დაამთავრა ამ სკოლის მეთოდის დამუშავებაც. თავის წინამორბედთა მეთოდი მან უმაღლეს სრულქმნილებამდე აიყვანა, გაწმინდა იგი უცხო ნარევისაგან.

დ. რიკარდოს დიდი მეცნიერული დამსახურებაა შრომითი ღირებულების თეორიის შემდგომი განვითარება. ღირებულების თეორიაში დ. რიკარდო ემყარება ა. სმითის

---

¹ ჯ. სარიტონაშვილი. ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, თბ., 1985, გვ. 75

² გრ. თოდუა, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 36.

დასკვნებს. ამასთან, აკრიტიკებს და უკუაგდებს მის ზოგიერთ მცდარ შეხედულებას. სხვანაირად რომ ვთქვათ, მან სმითის თეორიიდან გამოიტანა მისი ჯანსაღი მარცვალი და შემდეგ განავითარა ეს თეორია.

ღირებულების თეორიაში დ. რიკარდო მიუთითებს, რომ საგნის აუცილებელი თვისება სარგებლობაა, რაც სახმარ ღირებულების სახით ვლინდება, თუმცა, სარგებლიანობა არ შეიძლება იყოს საცვლელი ღირებულება. საცვლელი ღირებულება, მცირე რაოდენობის იშვიათი ნივთების გამოკლებით (როგორცაა – იშვიათი ქანდაკებები და სურათები, იშვიათი წიგნები და მონეტები, სპეციფიკური თვისების მქონე ღვინოები, რომლებიც მხოლოდ განსაკუთრებულ ნიადაგზე გაშენებული ვაზის ყურძნიდან მზადდება)^{1*} განისაზღვრება მათ წარმოებაზე დახარჯული შრომის რაოდენობით.

დ. რიკარდო მტკიცედ იცავდა შეხედულებას, რომ საქონლის ღირებულების ერთადერთი წყაროა შრომა და რომ “საქონელში განხორციელებული შრომის რაოდენობა განსაზღვრავს მის საცვლელ ღირებულებას”.² დ. რიკარდო არ ეთანხმებოდა უ. პეტსა და ა. სმითს, რომლებიც ღირებულების შემქმნელად, შრომასთან ერთად, ბუნებასაც მიიჩნევდნენ. იგი აკრიტიკებდა ასევე, ა. სმითის მოძღვრებას, რომელიც დახარჯულ შრომას ურევდა ნაყიდ შრომაში. დ. რიკარდოს აზრით, “შრომის რაოდენობა, რომელიც საქონელზეა დახარჯული და შრომის რაოდენობა, რომელიც იმ საქონელს შეუძლია იყიდოს ... არ არიან ერთი მეორეს თანასწორი”.³

დ. რიკარდო მტკიცედ იდგა იმ პოზიციაზე, რომ საქონლის ღირებულების განმსაზღვრელია მხოლოდ მის შემქმნაზე დახარჯული შრომა.

დ. რიკარდო შეეცადა დაემტკიცებინა, აგრეთვე, რომ

^{1*} საქართველოს სინამდვილეში – მანავის მწვანე, ქინძმარაული, ხვანჭკარა, ოჯალეში და სხვ.

² დ. რიკარდო, პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლები, თბ., 1937, გვ. 3

³ იქვე.

ჯეაჲ სარბონაშვილი

საქონლის ღირებულებაში შედის არა მარტო მის შექმნაზე დახარჯული ახალი (ცოცხალი) შრომა, არამედ გამოყენებულ წარმოების საშუალებათა ნაწილის ღირებულება, რომელიც გასული წლების განვიტებული შრომითაა შექმნილი.

დ. რიკარდო განასხვავებდა აბსოლუტურ და შეფარდებით ღირებულებას. აბსოლუტურად ითვლება საქონელში განხორციელებული შრომა. შეფარდებით ღირებულებად კი იგი აღიარებდა ერთი საქონლის ღირებულების გამოხატვას მეორე საქონლის ღირებულებით.

დ. რიკარდოს მეცნიერულ დამსახურებაა ისიც, რომ მან უარყო სმითის აზრი იმის შესახებ, რომ საქონლის ღირებულება შრომით განისაზღვრება მხოლოდ მარტივ სასაქონლო წარმოებაში, ხოლო კაპიტალიზმის პირობებში ღირებულება დაიყვანება შემოსავლებზე ($V + M$). დ. რიკარდომ დაამტკიცა, რომ ღირებულების კანონი მოქმედებს კაპიტალიზმის პირობებშიც.

დ. რიკარდო, სავსებით სამართლიანად მიიჩნევდა, რომ საქონლის ღირებულების სიდიდე განისაზღვრება არა ინდივიდუალური შრომის დანახარჯებით, არამედ, საზოგადოებრივად აუცილებელი შრომით.

საყურადღებოა დ. რიკარდოს მოსაზრებები კაპიტალის, მოგების, ხელფასის, ფულის, კრედიტის, მიწის რენტის კატეგორიების შესახებ.

დ. რიკარდომ სიახლეები შეიტანა, კაპიტალის ბუნების გაგების სმითისეულ გეგმაში. კაპიტალის წარმოების საშუალებებთან გაიგივება დ. რიკარდოს ლოგიკურ დასრულებამდე დაჰყავს. დ. რიკარდო, ისევე როგორც ა. სმითი, კაპიტალს ყოფდა ძირითად და საბრუნავ ნაწილებად. დ. რიკარდო საბრუნავ კაპიტალად მიიჩნევს კაპიტალის იმ ნაწილს, რომელიც გამოიყენება სამუშაო ძალის საყიდლად. ძირითად კაპიტალად კი უმთავრესად – მანქანებში, იარაღებში, შენობებში და სხვაგან დაბანდებულ კაპიტალს.

მოგებას დ. რიკარდო არ განასხვავებდა ზედმეტი ღირებულებისაგან. იგი არსად არ განიხილავს ზედმეტ ღირებულებას მისი კონკრეტული ფორმებისაგან (მოგება, სარგებელი, და რენტა) განცალკევებულად. მოგებას დ. რიკარდო უწოდებდა ღირებულების ნამეტს ხელფასის ზევით. პროცენტსა და რენტას იგი განმარტავდა როგორც მოგებიდან გამონაკეთს, რასაც მრეწველი კაპიტალისტი აძლევს სასესხო კაპიტალის მესაკუთრეს და მიწათმფლობელს. დ. რიკარდოსთან მოგება მუშის აუნაზღაურებელი შრომის პროდუქტია.

ხელფასში დ. რიკარდო გულისხმობდა დაქირავებული მუშის შემოსავალს. მუშის ხელფასის სიდიდეს იგი განსაზღვრავდა შრომითი ღირებულების თეორიის საფუძველზე, ანუ მუშისა და მისი ოჯახის საარსებო საშუალებათა მინიმუმის ღირებულებით.

დ. რიკარდოს ფულის თეორია დუალისტურია. იგი მას საფუძვლად უდებს შრომითი ღირებულების თეორიას და კეთილშობილი ლითონებს განიხილავს როგორც განსაკუთრებული საქონელს, რომელთა ღირებულება განისაზღვრება საზოგადოებრივად აუცილებელი შრომის დანახარჯებით. საქონლის ფასს განიხილავდა, როგორც მისი ღირებულების გამოხატულებას ფულით, და თანამიმდევრულად მიდიდოდა დასკვნამდე, რომ მიმოქცევაში ფულის რაოდენობა განისაზღვრება საქონელთა ფასების ჯამით. მაგრამ დ. რიკარდო ამ პოზიციაზე ვერ დამკვიდრდა და გამოვიდა ფულის რაოდენობრივი თეორიის მომხრედ, რომლის თანახმადაც ფულის ღირებულება დგინდება მიმოქცევის პროცესში და დამოკიდებულია მიმოქცევაში მის რაოდენობაზე.

დ. რიკარდო კრედიტის განხილვის დროს ფულის როგორც მიმოქცევის საშუალების ფუნქციიდან გამოდიოდა და შემოსავალში მას დაქვემდებარებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. დ. რიკარდო ვერ აფასებდა კრედიტის როლს, ვინაიდან

ჯეპალ სარიტონაშვილი

ან კაპიტალისტური შემოსავლის ძირითად ფორმად მოგებას მიიჩნევდა. მისი აზრით, სარგებელი წარმოებული ხასიათისაა. სარგებლის ნორმის განმსაზღვრელი კი მოგების ნორმაა, რომლის ზევით იგი ვერ აიწევს.

დ. რიკარდოს ერთ-ერთი სერიოზული მიღწევა ოყო მიწის რენტის ანალიზი. მიწის რენტის თეორიას შრომითი ღირებულების თეორიის საფუძვლეზე აგებდა და მის წყაროდ ასახელებდა საკუთრების განმსაზღვრელი ურთიერთობების პირობებში მიწაზე გამოყენებულ შრომას. დ. რიკარდო ითვლება დიფერენციული რენტის თეორეტიკოსად, თუმცა, იგი განიხილავდა მხოლოდ დიფერენციულ რენტა I-ს.

დ. რიკარდოს ეკონომიკურ მოძღვრებაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია შეარდებითი უპირატესობის თეორიას, რაც დღესაც აქტუალურია.

როგორც ცნობილი თანამედროვე ამერიკელი ეკონომისტი გრეგორი მენქიუ აღნიშნავს: "მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკურმა მეცნიერებამ შეძლო თავისი შესაძლებლობების გაფართოება და თავისი თეორიების დახვეწა სმითისა და რიკარდოს დროიდან დღემდე, ვაჭრობის შეზღუდვების წინააღმდეგ მიმართული მსჯელობები დღესაც ძირითადად შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპს ემყარება. რიკარდომ ჩამოაყალიბა შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპი იმ სახით, რა სახითაც დღესაც ცნობილი"¹.

დ. რიკარდო შრომის საერთაშორისო დანაწილებისა და ქვეყნების ცალკეული საქონლის წარმოებაზე სპეციალიზაციის იდეის ერთ-ერთი ავტორია. იგი თვლიდა, რომ სპეციალიზაცია ხელსაყრელია არა მარტო იმ შემთხვევებში, როდესაც იგი ნაკარნახევია ბუნებრივი პირობებით არამედ მაშინაც, როდესაც ქვეყანას აქვს შეფარდებითი უპირატესობა ამა თუ იმ საქონლის წარმოებაზე. ე.ი. მოცემული საქონლის წარმოებაზე მისი დანახარჯების თანაფარდობა სხვა ქვეყნების დანახარჯებთან შედარებით ხელსაყრელი იქნება მისთ-

¹ გ. მენქიუ, ეკონომიკის პრინციპები, თბ., 2008, გვ. 55.

ვის, ვიდრე სხვა საქონლებზე. ასეთი საქონლის წარმოების სპეციალიზაცია მოგებას მისცემს ამ ქვეყანას – აღნიშნავდა დ. რიკარდო. იგი მიუთითებდა, რომ “სრულიად თავისუფალი ვაჭრობის სისტემის არსებობისას, ყველა ქვეყანა რასაკვირველია, თავის კაპიტალს და შრომას წარმოების ისეთ დარგებზე ხარჯავს, რომელიც მას უდიდეს სარგებელს მოუტანს. ეს ინდივიდუალური სარგებლობის ძიება საოცრადაა დაკავშირებული ყველას საერთო სარგებლობასთან – იმიტომ, რომ ეს პრინციპი სტიმულს აძლევს მრეწველობის განვითარებას, აჯილდოებს გამომგონებლობას. გამოიყენებს ყველაზე უფრო ნაყოფიერად იმ განსაკუთრებულ ძალებს, რომელნიც ბუნების მიერ მოიცემიან, - ამით იგი ახდენს შრომის დანაწილებას ყველაზე უფრო ეფექტიანად და ყველაზე ეკონომიკურად. ამავე დროს აღიდებს პროდუქტთა საერთო მასას. იგი ავრცელებს საყოველთაო კეთილდღეობას და ინტერესის და გაცვლა-გამოცვლის საერთო გადაჯაჭვულობით ქვეყნიერების ცივილიზებულ ერებს ერთმანეთთან აკავშირებს ერთ უნივერსალურ საზოგადოებად. სწორედ ეს პრინციპი გვიხსნის, რატომ ღვინო უნდა იწარმოებდეს საფრანგეთსა და პორტუგალიაში, რატომ პური უნდა მოიყვანებოდეს ამერიკასა და პოლონეთში, ხოლო სხვადასხვა ლათონური ნაწარმი და სხვა პროდუქტები უნდა მზადდებოდეს ინგლისში”.¹

როგორც პროფესორი ა. სილაგაძე აღნიშნავს: “დ. რიკარდოს შეფარდებითი უპირატესობის დოქტრინიდან გამომდინარე, ყოველ ქვეყანას საზღვარგარეთ ის საქონელი გააქვს, რომლის წარმოებაზეც მან თავის ქვეყანაში შედარებით ნაკლები დანახარჯები გაიღო, ხოლო საზღვარგარეთიდან კი შემოაქვს ის საქონელი, რომლის წარმოებაც მის ქვეყანაში უფრო ძვირადღირებულია”.² შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპის თეორიის დამუშავება დ. რიკარდოს

¹ დ. რიკარდო, პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლები, გვ. 98.

² ა. სილაგაძე, ეკონომიური დოქტრინები, თბ., 2010, გვ. 186-187.

ჯამალ ხარიბონაშვილი

დიდი მეცნიერული მიღწევაა. გერმანელი ეკონომისტი კ. მარქსი ეთანხმებოდა მას ამ საკითხში და აღნიშნავდა, რომ სპეციალიზაცია შეიძლება ხელსაყრელი იყოს შედარებით ჩამორჩენილი ქვეყნებისთვისაც, რამდენადაც იგი რაც უნდა იყოს მაინც უფრო იაფად იღებს საქონელს, ვიდრე თვით მას შეეძლო იგი ეწარმოებინა.¹

როგორც გ. მენქიუ მიუთითებს, “შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპის მიხედვით, თითოეული საქონელი უნდა აწარმოოს იმ ქვეყანამ, რომელსაც ამ საქონლის წარმოების ნაკლები ალტერნატიული დანახარჯი აქვს... შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპი გვიჩვენებს, რომ ვაჭრობას შეუძლია ყველას ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება...”²

“აღამ სმითისა და დევიდ რიკარდოს დასკვნები ვაჭრობის მომგებიანობის შესახებ არაერთხელ დადასტურდა. მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომისტები ხშირად არ ეთანხმებიან ერთმანეთს ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხებში, თავისუფალ ვაჭრობას ისინი ერთხმად უჭერენ მხარს. უფრო მეტიც, თავისუფალი ვაჭრობის სასარგებლოდ მეტყველი ყველა არგუმენტი ორი საუკუნის შემდეგ თითქმის უცვლელია.”³

პროფ. გრ. თოდუა აღნიშნავს, რომ “საერთაშორისო გაცვლის კანონების მოქმედების მნიშვნელობა მსოფლიო ეკონომიკისათვის ყველაზე უფრო სრულყოფილად გააცნობიერეს დ. რიკარდომ და ჯ.ს. მილმა. ამ კანონების მოთხოვნებიდან გამომდინარე ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ყოველი ერისა და ხალხის ინტერესების რაც შეიძლება სრული დაკმაყოფილება შესაძლებელია საერთაშორისო ვაჭრობაში ყოველგვარი შეზღუდვის მოხსნის შედეგად. კერძოდ, ინიციატივას და თავისუფალ ვაჭრობას უნდა მიეცეს სრული თავისუფლება.”⁴

¹ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტომი III, ნაწ. I, თბ., 1958, გვ. 302.

² გ. მენქიუ, ეკონომიკის პრინციპები, გვ. 57-58.

³ იქვე, გვ. 55.

⁴ გრ. თოდუა, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 67.

მაგრამ, ყველაფერი ისე არ არის, როგორც ეს ვარდისფერი სათვალთ მოსჩანს. ყველა მედალს ორი მხარე აქვს. გ. მენქიუ თვითონვე აღნიშნავს, რომ “რეალურ ცხოვრებაში ქვეყნებს შორის ვაჭრობის ასპექტები ბევრად უფრო რთულია.”¹

პროფ. გრ. თოდუა მიუთითებს, რომ “დ. რიკარდოს და ჯ.ს. მილის ეს იდეები თანამედროვე პირობებშიც ითვლება საერთაშორისო გაცვლის თეორიის ძირითად პრინციპად, მაგრამ მიუხედავად ამისა, მსოფლიო მეურნეობის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ამ თეორიიდან გადახრას აქვს ადგილი, კიდევ მეტი, ეკონომიკური ყოფის თითქმის არც ერთ დარგში არ არსებობს სახელმწიფოს ჩარევის ისეთი მრავალმხრივი ფორმები, როგორც საგარეო ვაჭრობაში”.²

როგორც, პროფ. ა. სილაგაძე შენიშნავს, “დასკვნა იმის შესახებ, რომ თავისუფალი ვაჭრობა უფრო მომგებიანია, ყოველთვის როდია მისაღები. დ. რიკარდოს მხედველობიდან გამორჩა ის გარემოება, რომ ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკური სტრუქტურის ცვლილებები წარმოების დანახარჯების ცვლილებებს იწვევს. თუ რომელიმე ქვეყანას საკუთარი მრეწველობა არ გააჩნია, მაშინ მისი შექმნისათვის, საჭირო დიდ დანახარჯების მიუხედავად, ამ ქვეყნისათვის საკუთარი მრეწველობის შექმნა მაინც უფრო სარგებელიანია (დანახარჯები კი თანდათანობით შემცირდება), ვიდრე დაბალგანვითარებულ აგრარული ქვეყნად დარჩენა”.³

დ. რიკარდო მხედველობაში არ იღებდა იმ გარემოებას, რომ შეფარდებითი უპირატესობის დროსაც კი შეუძლებელია ქვეყნების ჰარმონიული ეკონომიკური განვითარება. თვითონ დ. რიკარდო ინგლისს მიაკუთვნებდა მსოფლიოს მთავარ სამრეწველო სახელმწიფოს როლს, ხოლო სხვა ქვეყნებს მისი სასოფლო-სამეურნეო და სანედლეულო დანა-

¹ გრ. მენქიუ, ეკონომიკის პრინციპები, გვ. 57.

² გრ. თოდუა, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 67.

³ ა. სილაგაძე, ეკონომიკური დოქტრინები, გვ. 187.

ჯეაჲ სარიტონაშვილი

მატის ფუნქციას აკისრებდა.

პროფესორ გრ. თოდუა აღნიშნავს, რომ დ. რიკარდოს შეფარდებითი უპირატესობის კანონი აგებულია ცალმხრივ, კოსმოპოლიტურ სტრატეგიაზე.

შემდგომშიც, შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპი გამოიყენებოდა ეკონომიურად სუსტად განვითარებული ქვეყნების ცალმხრივი სპეციალიზაციის გასამართლებლად. ასეთ ქვეყნებს აიძულებენ განავითარონ მონოკულტურა და ყოველნაირად ცდილობენ მათი სამრეწველო განვითარების შეფერხებას. “შრომის საერთაშორისო დანაწილებამ ინდუსტრიული ქვეყნები ფაქტობრივად გამოაცალკევა ნედლეულის მიმწოდებელი და აგრარული ქვეყნებიდან”.¹

* * *

შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპის თანამედროვე გაგრძელებას წარმოადგენს წარმოების შეფარდებითი ხარჯების თეორია. თანამედროვე პირობებშიც ეკონომისტთა ერთი ნაწილი: ჩ. რობერსონი (აშშ), ქ. სტეფესი (გფრ), დ. ობჰაიმი (ირლანდია) და სხვა. დაბეჯითებით ირწმუნებიან, რომ განვითარებადი ქვეყნებისთვის უფრო ხელსაყრელია სპეციალიზაციის სასურსათო და სანედლეული პროდუქტებზე. მათი მტკიცებით, აზრი არა აქვს განვითარებადი ქვეყნებისათვის საკუთარი სამრეწველო წარმოების შექმნას. განვითარებადი ქვეყნები ღარიბია კაპიტალით, მაგრამ მდიდარია სამუშაო ძალით. ამიტომ, მათ აქცენტი უნდა გააკეთონ შრომატევად წარმოებაზე, უპირატესად სანედლეული პროდუქტებზე. ეს დაეხმარება განვითარებად ქვეყნებს ისარგებლონ “წარმოების ფაქტორით”.² საერთაშორისო შრომის დანაწილებაში მათ მონაწილეობა უნდა მიიღონ “შრომის ფაქტორით”, სამაგიეროდ, ისარგებლონ “კაპიტალის ფაქტორით”. ამ მხრივ აღსანიშნავია ჰექშერი-ჟლინის თეორია. ეს თეორია უარყოფს

---

¹ გრ. თოდუა, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, ნაწ. II, გვ. 69

² Дж. Харитонашвили, Эволюция теории сраниятельных издержек производства. Журн. Кавказоведение. М., 2002, стр. 198.

ახალგაზრდა სახელმწიფოთა დამოუკიდებელ ეკონომიკურ განვითარებას. იგი მოწოდებულია უზრუნველყოს განვითარებადი ქვეყნების დარჩენა მსოფლიო “სოფლის” მდგომარეობაში.

განსხვავებული პოზიცია აქვს განვითარებადი ქვეყნების ეკონომისტთა მნიშვნელოვან ნაწილს. ბევრი მათგანი იმ მართებულ დასკვნამდე მივიდა, რომ მათი ქვეყნები განსხვავებული მიმართულებით უნდა განვითარდნენ. თანამედროვე პირობებში თავისუფალ ვაჭრობაზე დაფუძნებული კოსმოპოლიტური თეორია არსებითად სულ უფრო კარგავს მომხრეებს. წინა პლანზე წამოწია თვითუზრუნველყოფისა და თვითდაკმაყოფილების პრინციპებმა... შეფარდებითი უპირატესობის პრინციპისა და მდგრადი ეკონომიკის ჰარმონიული შეთანაწყოება მხოლოდ სახელმწიფოებრივი პროტექციონიზმის გამოყენებითაა შესაძლებელი.¹

ჩამორჩენილი ქვეყნების ეკონომიკური წინსვლის სტრატეგიაში საჭიროა ჩაიდოს მსხვილი მრეწველობის ფორსირებული განვითარება. ამ მხრივ სათანადო გამოცდილება დაგროვილი მსოფლიოში.

ინდუსტრიალიზაციის საქმეში წარმატებას მიაღწიეს სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზრის ქვეყნებმა: სამხრეთ კორეამ, ჰონკონგმა, სინგაპურმა და ტაივანმა მათ აზიურ “დრაკონებს” უწოდებენ.

მეორე ჯგუფში შედიან: ტაილანდი, მალაიზია, ინდონეზია, ფილიპინები, ვიეტნამი, და ლაოსი. მათ აზიურ “ვეფხვებს” უწოდებენ. მათ ინდუსტრიალიზაცია სხვადასხვა დროს დაიწყეს და უკვე მიაღწიეს გარკვეულ წარმატებებს.

მრეწველობის განვითარებით მიაღწიეს ეკონომიკურ აღმავლობას სამხრეთ ამერიკის ახალმა ინდუსტრიულმა ქვეყნებმაც (ბრაზილია, არგენტინა, ურუგვაი, პარაგვაი).

¹ გრ. თოდუა, მდგრადი ეკონომიკა და შეფარდებითი უპირატესობის ერთიანობის საყოველთაო კანონი. ჟურნ. “ეკონომიკა”, 1996. №12, გვ. 29-30.

საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ბოლო პერიოდში ჩამოყალიბდა უცხოური საწარმოების ფილიალები: ავტომობილების, ველოსიპედების, სასოფლო-სამეურნეო მანქანების და ა.შ. წარმოების სფეროში.

აუცილებელია, ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით დამუშავდეს საქართველოს ეკონომიკის განვითარების სტრატეგია, რომელშიც ერთ-ერთი წამყვანი რგოლი უნდა იყოს მძიმე ინდუსტრია.¹

**David Ricardo (1772-1823) – the Coryphaeus
of Economic Thinking
(240 years since his birth)**

J. Kharitonashvili

David Ricardo holds a prominent place in the gallery of famous economists of all time. He was the one who brought to an end the bourgeois economic theory. D. Ricardo developed the theory of values and used it as a basis of his theoretical system and also for justification economic program of farmers.

D. Ricardo has significant ideas regarding the categories of profit, salary, money, credit and rent of land.

At the modern stage, the theory of comparative advantage still remains actual. According to this theory specialization is beneficial not only in case it is conditioned by natural circumstances, but also when the country has comparative advantage in producing this or that product.

---

¹ ჯ. ხარიტონაშვილი, სტრატეგიული კურსი – ინდუსტრიალიზაცია. ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარების ტენდენციები თანამედროვე ეტაპზე. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, ბათუმი, 2011. გვ. 91.

ეთერ ხარაიშვილი,
თსუ-ის სრული პროფესორი

ფერმერული მეურნეობების დივერსიფიკაცია ბაზარზე ინტეგრაციის პერსპექტიული სტრატეგიაა. დივერსიფიკაციით ფერმერები შეძლებენ იმ დარგებში შედწევას, რომელთანაც დღეს არ აქვთ პირდაპირი საწარმოო კავშირები ან ფუნქციური დამოკიდებულება. პროდუქციის ნომენკლატურის შემოთავაზებული მომსახურების სახეების გაფართოებით კი სამეურნეო საქმიანობა ახალ სფეროებზე გავრცელდება.¹

ფერმერული მეურნეობების დივერსიფიკაციაში თანამედროვე ეტაპზე ახალი ტენდენციები და შესაძლებლობები გამოიკვეთა: გაჩნდა მომხმარებლის, გადამამუშავებელი მრეწველობის, ასევე ინსტიტუციური მოთხოვნა დივერსიფიკაციაზე, აგროსასურსათო პროდუქტების ხარისხსა და უსაფრთხოებაზე; სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში, გადაამუშავებასა და ტრანსპორტირებაში მიმდინარეობს ახალ ტექნოლოგიებზე გადასვლა; გაღრმავდა ვერტიკალური ინტეგრაცია ეროვნულ და საერთაშორისო დონეებზე; შიგა ბაზარზე შეინიშნება გლობალური კონკურენციის მნიშვნელოვანი გავლენა; იცვლება ფერმერული მეურნეობებისადმი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მხარდამჭერი პოლიტიკა; შეიქმნა ბუნებრივი რესურსების დეფიციტი, გამოიკვეთა მათი დეგრადაციის ნიშნები და სხვ.

აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში ფერმერული მეურნეობების დივერსიფიკაციის პრობლემა აქტუალურია. ამ ქვეყნების უმეტესობაში უმეტესად მცირე

¹ http://www.economy.ge/v3/uploads/ek_ciprebshi/GCI.pdf

ეთერ სარაიშვილი

ზომის ფერმერული მეურნეობები დომინირებენ. მაგალითად, ფერმერული მეურნეობა ფლობს საშუალოდ: რუმინეთში 3.4 ჰა მიწის ნაკვეთს, სლოვენიაში - 6.4, უნგრეთში - 8.0, პოლონეთში - 9.6, ბულგარეთში - 9.8 ჰა-ს; ცენტრალური აზიის ქვეყნებში ეს მაჩვენებელი საშუალოდ 1.5-დან 5 ჰა-მდე მერყეობს. 2000-2009 წლებში, აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულითა რაოდენობა საშუალოდ 31.2%-ით შემცირდა; მათ შორის რუმინეთში 41%-ით, სლოვაკეთში 42%-ით, ბულგარეთში 48%-ით, ესტონეთში 55%-ით და ა. შ.¹ ცენტრალური აზიის ქვეყნებში სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულითა შემცირების მკვეთრი ტენდენცია არ არის გამოკვეთილი.

საქართველოში სამი ტიპის ფერმერული მეურნეობაა: მცირე ზომის, რომელთა სარგებლობაშია 1 ჰა-მდე მიწის ნაკვეთი. მათი წილი მეურნეობათა საერთო რაოდენობაში 20%-ია და პროდუქტებს მხოლოდ საკუთარი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად აწარმოებენ; საშუალო ზომის, რომლებიც ფლობენ ერთიდან 3 ჰა-მდე მიწის ნაკვეთს. მათი წილი 75%-ია და ისინი პროდუქტებს აწარმოებენ როგორც საკუთარი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, ასევე, ბაზრისათვის; მსხვილმასშტაბური, რომლებიც 100 ჰა-მდე მიწის ფართობის მფლობელები არიან. მათი წილი 5%-ია და ბაზარზე ირიენტირებული.² ბოლო ხუთ წელიწადში საქართველოს სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში 11.2%-დან 8.4%-მდე შემცირდა, ამავე პერიოდში რეალური წარმოება 5%-ით შემცირდა, მაშინ როცა სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია მოსახლეობის 46.9%.³

საქართველო ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელი ქვეყანაა. ამ თვალთახედვით მიზანშეწონილია ისეთი დივერსიფიცირებული ეკონომიკის ფორმირება, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის თვითმყოფადობის კეთილშობილურ უზრუნველყოფის,

¹ FAO Consultation , November 29-December 1, 2011, Ankara.

² ხარაიშვილი ე. კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში, თბილისი, 2011, გვ. 102.

³ საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2010, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბილისი, 2011, გვ. 17.

თავისთავადობის შენარჩუნებას, ფინანსურ სტაბილურობას, სატრანსპორტო და ენერგოდერეფნის ფუნქციის ეფექტიანად შესრულებას, მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდას.

ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელი ქვეყნის ეკონომიკის ტრანსფორმაცია შეუძლებელია სოფლის მეურნეობის განვითარების გარეშე. ამ დარგის პრიორიტეტულობის უგულებელყოფა მცდარი პოლიტიკაა. ეს მსოფლიო ბაზრებზე სურსათის ფასების მნიშვნელოვანი ზრდითაც დადასტურდა, რის გამოც საქართველოშიც მკვეთრად გამწვავდა ინფლაციური პროცესები და საფრთხე შეექმნა ქვეყნის ეკონომიკურ მდგრადობას.

დივერსიფიკაციის მიზანშეწონილობის დასაბუთება შეუძლებელია შემოსავლების ანალიზის გარეშე. სტრუქტურული რეფორმების მიუხედავად საქართველოს სოფლის მეურნეობაში მოსახლეობის შემოსავლები მცირეა, ხოლო სიღარიბისა და უმუშევრობის მაჩვენებლები – სტაბილურად მაღალი.

შეიძლება განვიხილოთ ფერმერთა შემოსავლების რამდენიმე ძირითადი წყარო: 1. საზოგადოებრივი მეურნეობებიდან; 2. ოჯახური, ანუ შინამეურნეობებიდან მეურნეობებიდან; 3. ფერმერული მეურნეობებიდან; 4. სოციალური ფონდებიდან.

2010 წელს ერთ შინამეურნეობაზე გაანგარიშებით საშუალო შემოსავალმა 651.2 ლარი შეადგინა, რაც წინა წლის მაჩვენებელთან შედარებით 14.4%-ით მეტია, ხოლო ერთ სულზე გაანგარიშებით – 178.6 ლარი, რაც 15.6%-ით აღემატება წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელს. შინამეურნეობების შემოსავლების პროცენტული ზრდა ქალაქის მოსახლეობაში უფრო მაღალი იყო, ვიდრე სოფლის მოსახლეობაში. შინამეურნეობების შემოსავლების ძირითადი წყაროა ფულადი შემოსავლები და ტრანსფერტები. მათი წილი ამავე პერიოდში 0.3%-ით არის შემცირებული.¹ შემოსავლების სტრუქტურის განხილვისას ისიც გასათვალისწინებელია, რომ შინამეურნეობის შემოსავლებში სტაბილურად მცირდება არაფულადი შემოსავლების წილი.

¹ <http://www.economy.ge>

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლების წილი ოჯახური მეურნეობების ფულად შემოსავლებში მხოლოდ 6%-ს შეადგენს. ეს იმას ნიშნავს, რომ პროდუქციის დიდი ნაწილი მხოლოდ საკუთარი მოხმარებისთვისაა განკუთვნილი. ამრიგად, ბიზნესზე ორიენტირებული ფერმერული მეურნეობების განვითარების ინტერესი დარგში თითქმის არ არსებობს.

2000-2010 წლებში სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა რაოდენობა გაორმაგდა, თუმცა, დარგში დასაქმების ალტერნატიული საშუალებები არ არსებობს, რის გამოც ბოლო პერიოდში გამოიკვეთა საშიში ტენდენცია -საქართველოს რიგ რეგიონში სოფლის მეურნეობა იმდენად დაბალშემოსავლიანია, რომ ხშირ შემთხვევაში, მოსახლეობას მიწის დამუშავების ნაცვლად შემოსავლის ალტერნატიული წყაროს (უმწკეთა დახმარება) მიღების მიზნით სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ ყოფნა ურჩევნია. ამავე წლებში მიმდინარეობდა ეკონომიკის დივერსიფიკაცია და მაშასადამე, კანონზომიერების მიხედვით საპირისპირო ტენდენციას უნდა ჰქონოდა ადგილი.

ფერმერული მეურნეობების დივერსიფიკაციაზე უშუალოდ არის დამოკიდებული სიღარიბის დაძლევა და სოფლის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლება.

სოფლად სიღარიბე, აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში, განსხვავებულია. ტაჯიკეთში სოფლად ცხოვრობს ღარიბი მოსახლეობის 74%, ყირგიზეთსა და უზბეკეთში 63%, მოლდავეთში 59%, ალბანეთში 52%, თურქმენეთში 50%. სიღარიბის ზღვარს მიღმაა ყირგიზეთში სოფლის მოსახლეობის 51%, კოსოვოსა და ტაჯიკეთში 49%, თურქეთში 38%.¹ საქართველოში სოფლად ცხოვრობს ღარიბი მოსახლეობის ნახევარზე მეტი. სიღარიბის დონე მედიანური მოხმარების 60%-ის მიმართ, 2009 წლის მონაცემებით, 24.3%-ია, სიღარიბის სიღრმე - 3.7%, სიღარიბის სიმწვავე - 7.8%. ქალაქის

¹ <http://www.wfp.org>

შესაბამის მაჩვენებელთან შედარებით სოფლად სიღარიბის დონე 2-3%-ით, სიღარიბის სიღრმე 1.5-2%-ით, სიღარიბის სიმწვავე 1.2%-ით მაღალია.¹

ფერმერულ მეურნეობათა დივერსიფიკაცია სოფლის მეურნეობაში შექმნილი დამატებული ღირებულების გაზრდის რეალურ საშუალებადია მიჩნეული. საქართველოში სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობა მნიშვნელოვნად მცირეა განვითარებული ქვეყნების ანალოგიურ, ასევე, პოსტსაბჭოთა ქვეყნების უმრავლესობის მაჩვენებლებთან შედარებით. დამატებული ღირებულების მაჩვენებლების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ 2006-2010 წლებში იგი 26.1 ათასი ლარით არის შემცირებული.²

ბიბლიოგრაფიული კვლევით, ასევე, ექსპერტული შეფასებით აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში დივერსიფიკაციის შემაფერხებელი შემდეგი ძირითადი მიზეზები გამოვლინდა:

- არასაკმარისია ან შემცირებულია ფერმერთა შემოსავლები;
- აუცილებელია დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა;
- გამოსაყენებელია ხელმისაწვდომი რესურსები და უნარები;
- არსებობს დამატებითი პროდუქტების შექმნის შესაძლებლობები;
- გასათვალისწინებელია აგრარული და ეკოლოგიური მოთხოვნები;
- ახალ ბაზრებზე გასვლისთვის საჭიროა დამატებითი სტრატეგიების განსაზღვრა;
- საქმიანობის გაფართოების საზღვრებში შესამუშავებელია რისკების მართვის შესაძლებლობები;
- განსაზღვრას მოითხოვს პასუხისმგებლობა ახალ პოლი-

¹ საქართველო ციფრებში, სტატისტიკური პუბლიკაცია 2010, თბილისი, 2010, გვ 26-27.

² საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2010, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბილისი, 2011, გვ. 17.

ეთერ სარაიშილი

ტიკაზე, ბიზნეს შესაძლებლობებსა და საერთაშორისო ურთიერთობებზე.

დივერსიფიკაციის განხორციელების შესაძლებლობები არსებობს როგორც სოფლის მეურნეობის საზღვრებში, ასევე, მის გარეთ (იხ. სქემა).

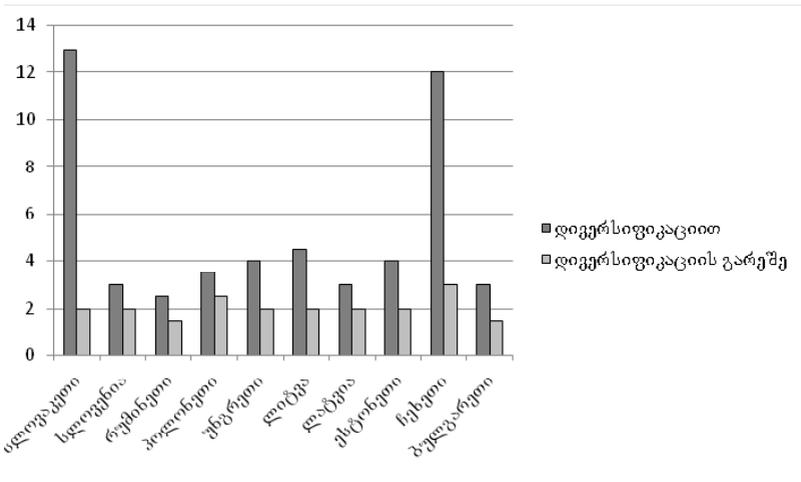
დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები

დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები სოფლის მეურნეობის საზღვრებში	დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები სოფლის მეურნეობის საზღვრებს გარეთ
<p>ალტერნატიული კულტურები:</p> <p>მაგალითად, სპეციალური ყვავილების გაშენების შემთხვევაში შესაძლებელია დივერსიფიკაციის შემდეგი მოდელი:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ფარმაცევტული და არომატული კულტურები - ენერგეტიკული კულტურები - სამრეწველო ბოტკოვანი კულტურები (სელი, ჩაღა და სხვ.) - არაინტენსიური კულტურები მეცხოველეობისათვის <p>ალტერნატიული მეცხოველეობა:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ორგანული და დაცული პროდუქტები - ფრინველის კვებები და ხორცი (მწვერის, იხვის, ბატისა და სხვ.) <p>ალტერნატიული მომსახურება:</p> <ul style="list-style-type: none"> - აგროეკოსისტემის მომსახურება - მომსახურება აგროტურიზმში - აგროტრენინგები - თვითმმართველობის შეფასება - საგანმანათლებლო და სადეგუსტაციო ტურების მომსახურება - მომსახურება ცხენოსნობაში, თევზაობაში და სხვ. 	<p>წარმოება-დამზადება (წვენების, ყველის, ხორცისა და ხორცის პროდუქტების, ნაღების, ნამცხვრების, მაცხლისა და სხვ.)</p> <p>ტრანსპორტირება</p> <p>კონსულტაციები</p> <p>საკვების დამზადება</p> <p>სატკეო მეურნეობა</p> <p>თევზის მეურნეობა</p> <p>რესტორნები, კაფეები</p> <p>ხელნაკეთობათა დამზადება და გაყიდვები</p> <p>სპორტული კლუბები და ტრენინგები (ჩოგბურთი, მოსახლეობა, თხილაშურებით სრიალი)</p> <p>ძირითადი და სპეციალური მაღაზიები</p> <p>კულტურული და რეგიონული</p> <p>გზამკვლევის გამოშვება</p> <p>ტყის ხიდის შფროვება</p> <p>ქარის ენერჯის წარმოება-გამოყენება</p> <p>გარემოს დაცვის მენეჯმენტი</p>

დივერსიფიკაცია მნიშვნელოვნად ზრდის სამუშაო ძალის გამოყენების შესაძლებლობებს (იხ. დიაგრამა 1). დიაგრამიდან ჩანს, რომ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში დივერსიფიკაციის

შემთხვევაში სამუშაო ძალის გამოყენების დონე გაცილებით მაღალია, ვიდრე მის გარეშე, განსაკუთრებით სლოვაკეთსა და ჩეხეთში. დივერსიფიკაციამ უმნიშვნელო გავლენა მოახდინა სამუშაო ძალის გამოყენებაზე სლოვენიაში, რუმინეთსა და ლატვიაში.

სამუშაო ძალის გამოყენების დონე ფერმერულ მეურნეობებში დივერსიფიკაციითა და მის გარეშე აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ¹
 დიაგრამა 1

ფერმერულ მეურნეობათა გაფართოების დონე მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსით (DI) გაიანგარიშება:

$$DI = \frac{\sum Xi}{(\sum Xi)^2}$$

სადაც Xi არის მოსავლიანი მიწის ფართობი.

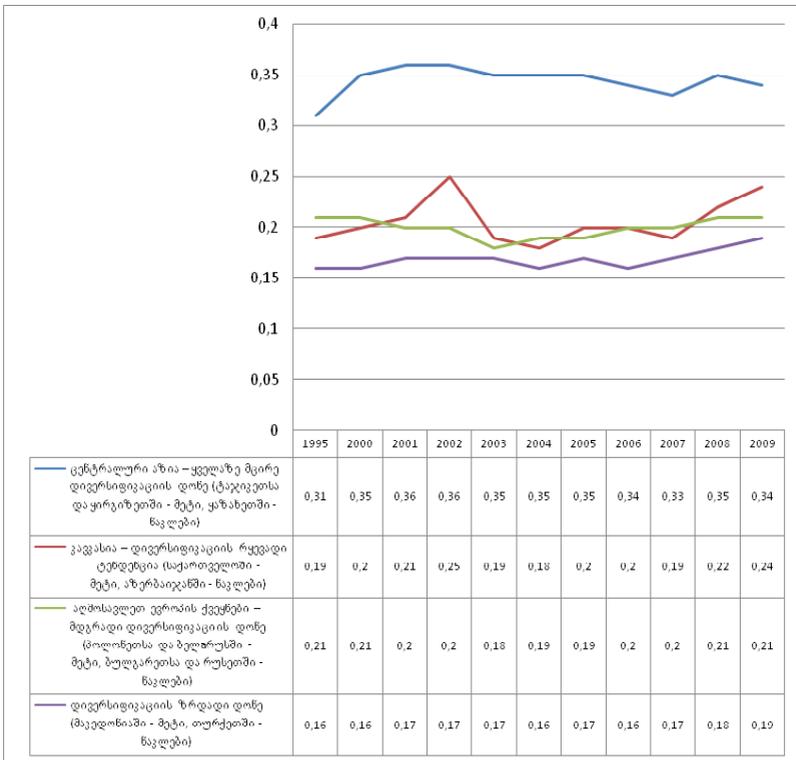
მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსი დიფერენცირებულია აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნების მიხედვით (იხ. დიაგრამა 2). დივერსიფიკაციის ყველაზე დაბალი დონე დაფიქსირდა ცენტრალური აზიის ქვეყნებში. ამასთან, ტაჯიკეთსა და ყირგიზეთში ეს მაჩვენებელი შედარებით მაღალია,

¹ FAO Consultation , November 29-December 1, 2011, Ankara.

ეთერ სარაიშვილი

ვიდრე ყაზახეთში. კავკასიის ქვეყნებში დივერსიფიკაციის დონე მერყეობს. საქართველოში ეს მაჩვენებელი, აზერბაიჯანთან და სომხეთთან შედარებით, მაღალია. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში დივერსიფიკაციის მდგრადი ტენდენციებია გამოკვეთილი - პოლონეთში მეტი, ბულგარეთსა და რუსეთში ნაკლები. დივერსიფიკაციის ზრდადი ტენდენციებია გამოკვეთილი მაკედონიასა და თურქეთში.

მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსები აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის სუბრეგიონებში¹
დიაგრამა 2

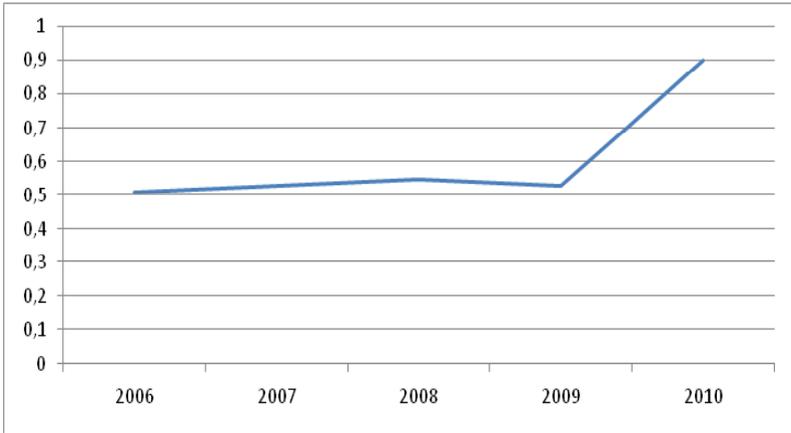

¹ www.FAO.org

საქართველოში მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსი შემდეგი კულტურებით დაკავებული მიწის ფართობების მიხედვით ვიანგარიშეთ: მარცვლეული და პარკოსნები, კარტოფილი და ბოსტნეულ-ბაღჩეული, საკვები და სხვა კულტურები.¹

გათვლებმა გვიჩვენა, რომ ეს ინდიკატორი წლების მიხედვით განსხვავებულია, რამაც გრაფიკულად შემდეგი სახე მიიღო (იხ. დიაგრამა 3). ანალიზმა გვიჩვენა, რომ საქართველოში 2006-2009 წლებში დივერსიფიკაციის მდგრადი დონე დაფიქსირდა, რაც აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ანალოგიურია, ხოლო 2009-2010 წლებში დივერსიფიკაციის დონე ზრდადია.

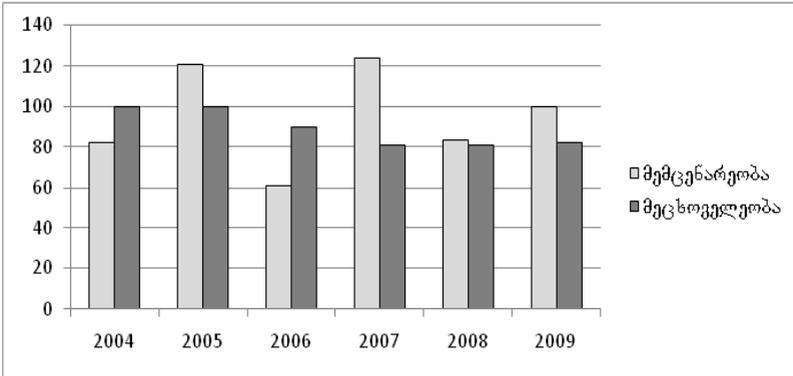
მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსი საქართველოში
დიაგრამა 3

მოსავლის დივერსიფიკაციის ინდექსის კომპლექსურად შესაფასებლად ჩატარდა მემეცენარეობისა და მეცხოველეობის წარმოების ინდექსების შედარებითი ანალიზიც (იხ. დიაგრამა 4).

¹ საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2010, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბილისი, 2011, გვ. 32.

**მემცენარეობის და მეცხოველეობის პროდუქციის
წარმოების ინდექსები¹
(წინა წელი = 100) დიაგრამა 4**

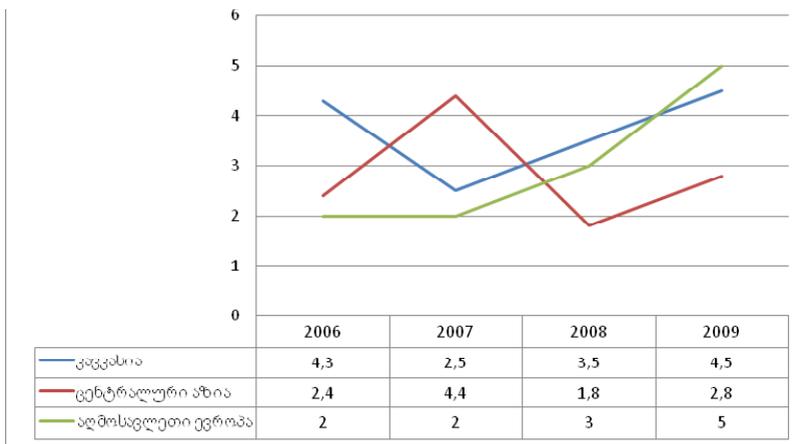
აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოების ინდექსების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ 2004-2009 წლებში შეცვლილია მხოლოდ მემცენარეობისა და მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოების თანაფარდობა, წარმოების დონეში კი მნიშვნელოვანი ცვლილებები არ შეინიშნება. აღნიშნულის ძირითადი მიზეზებია წარმოების წვრილმასშტაბურობა, დაბალი პროდუქტიულობა, შეზღუდული ფინანსური რესურსები, განუვითარებელი ჰორიზონტალური და ვერტიკალური კავშირები, რესურსული პოტენციალის გამოყენების დაბალი დონე და სხვ. ამ პრობლემების მოგვარებაში გადამწყვეტი როლი დივერსიფიკაციამ უნდა შეასრულოს.

დივერსიფიკაციის შესაძლებლობების გამოსავლენად აუცილებელია კორელაციური კავშირების შესწავლა DI-სა და ერთ მომუშავესა და ერთ ჰა-ზე მიღებულ დამატებულ ღირებულებას შორის.

აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნების მიხედვით სოფლის მეურნეობის დამატებული ღირებულების მაჩვენებელი ერთ მომუშავეზე განსხვავებულია (იხ. დიაგრამა 5).

¹ საქართველო ციფრებში, სტატისტიკური პუბლიკაცია 2010, თბილისი, 2010, გვ. 61.

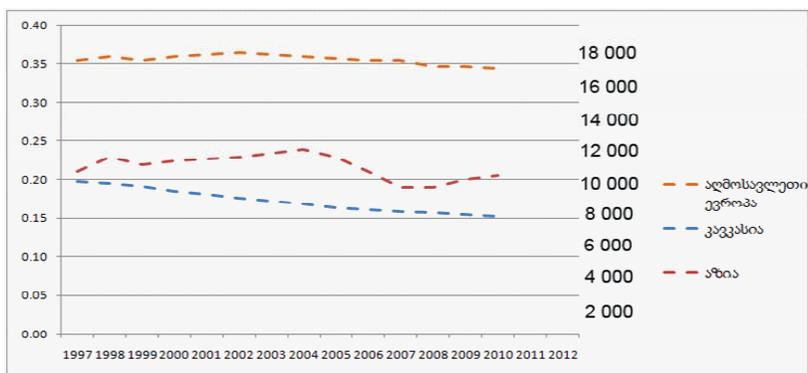
სოფლის მეურნეობის დამატებული ღირებულება ერთ მომუშავეზე აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში¹
 დიაგრამა 5

კვლევის მომდევნო ეტაპზე შევისწავლეთ კორელაცია DI-სა და ერთ მომუშავესა და ერთ ჰა-ზე მიღებულ სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში DI-ისა და ერთ მომუშავეზე სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის კორელაცია მკვეთრად უარყოფითია (იხ. დიაგრამა 6)

კორელაცია DI-ისა და ერთ მომუშავეზე სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში²
 დიაგრამა 6

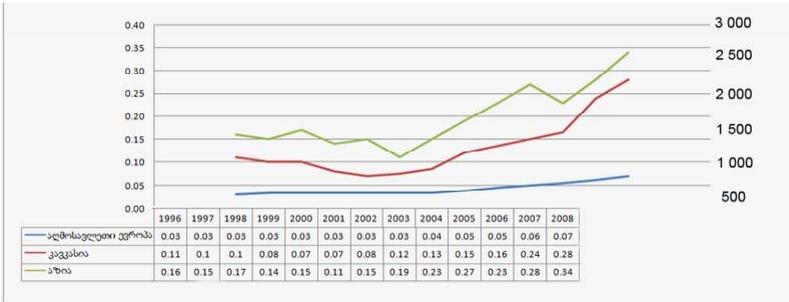

¹ FAO Consultation , November 29-December 1, 2011, Ankara.

² FAO Consultation , November 29-December 1, 2011, Ankara.

ეთერ სარაიშვილი

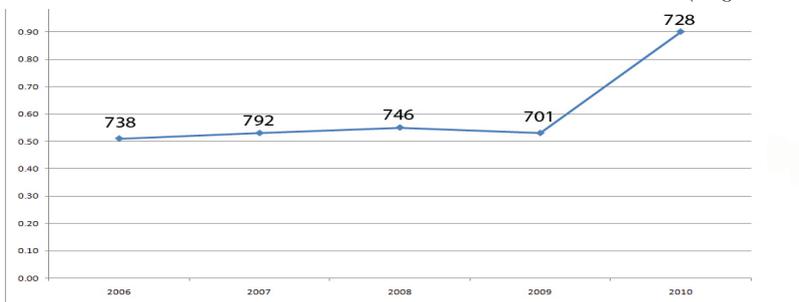
მონაცემების დამუშავებამ ასევე გვიჩვენა, რომ DI-სა და ერთ ჰა-ზე სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის ძლიერი კორელაცია აღინიშნება აღმოსავლეთ ევროპის, ცენტრალური აზიისა და კავკასიის იმ ქვეყნებში, სადაც გაუმჯობესებულია მიწის ნაყოფიერება, შესაბამისად მაღალია მიწის ფართობების დიფერენციაციით მიღებული ფერმერთა შემოსავლები (იხ. დიაგრამა 7).

კორელაცია DI-ისა და ერთ ჰა-ზე სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებში¹ დიაგრამა 7

საქართველოში სოფლის მეურნეობის დამატებულმა ღირებულებამ 2006 წელს შეადგინა 1544.3 მლნ ლარი, 2007 წელს - 1562.8, 2008 წელს - 1551.0, 2009 წელს - 1457.2, 2010 წელს - 1518.2 მლნ ლარი.² აღნიშნული მაჩვენებელი ვიანგარიშით ერთ მომუშავეზე, ასევე ერთ ჰა-ზე და დაგადინეთ კორელაცია ამ მაჩვენებლებსა და DI-ს შორის (იხ. დიაგრამა 8, 9).

კორელაცია DI-სა და ერთ მომუშავეზე არსებულ სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის საქართველოში³ დიაგრამა 8

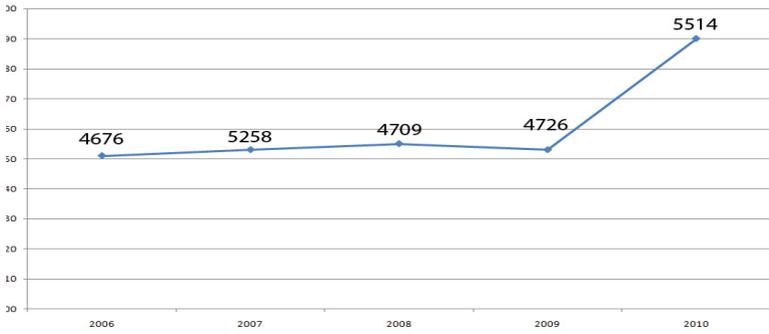

¹ FAO Consultation , November 29-December 1, 2011, Ankara.

² საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2010, სტატისტიკური პუბლიკაცია, თბილისი, 2011, გვ. 17.

³ www.geostat.ge

კორელაცია DI-სა და ერთ ჰა-ზე არსებულ სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის საქართველოში¹
დიაგრამა 9

საქართველოში კორელაცია DI-სა და ერთ მომუშავეზე არსებულ სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის 2006-2009 წლებში უარყოფითია, ხოლო 2009-2010 წლებში დადებითი. თითქმის ანალოგიური ტენდენცია დაფიქსირდა DI-სა და ერთ ჰა-ზე მიღებულ სოფლის მეურნეობის დამატებულ ღირებულებას შორის. მაშასადამე, საქართველოში ფერმერულ მეურნეობათა დივერსიფიკაცია შესაძლებელია, ერთი მხრივ, კვალიფიციური ფერმერებისა და სპეციალისტების გამოყენების ზრდით, მეორე მხრივ, დამუშავებაში მყოფი მიწის ფართობების გადიდებით.

ადმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნების, მათ შორის საქართველოს, ფერმერული მეურნეობების დივერსიფიკაციის ანალიზმა შემდეგი ძირითადი პრობლემები გამოავლინა:

- სუსტია ვერტიკალური და ჰორიზონტალური კოორდინაციის დონე;
- განუვითარებელია აგროსასურსათო ბაზრები;
- აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოებაში შეზღუდულია ფინანსური რესურსები;
- მცირეა ფერმერული მეურნეობათა ზომა;
- დეფიციტია ინოვაციებისა და კვლევების სფეროში;
- მოუწესრიგებელია ინფრასტრუქტურა;
- არ ხდება რისკების შეფასება და მართვა;
- არ არსებობს აგროსასურსათო პროდუქტების უსაფრთხო-

¹www.geostat.ge

ბისა და ხარისხის კონტროლის მექანიზმი;

- არასაკმარისია სახელმწიფოს მხრიდან ფერმერულ მეურნეობათა მხარდაჭერა;

- ფერმერულ მეურნეობათა მენეჯერების საერთო რაოდენობაში ჭარბობს ასაკოვანთა წილი და სსკ.

საერთაშორისო სტანდარტებისა და ნორმების ჰარმონიზაცია, სტაბილური და მარეგულირებელი გარემოს შექმნა, კვლევების გაფართოება, მეურნეობათა მასშტაბების გაზრდა, მენეჯერთა უნარების ადაპტაცია, პერსპექტიული საწარმოების საჯარო და ფინანსური სახელმწიფო მხარდაჭერით ფერმერულ მეურნეობათა დივერსიფიკაცია – აგროსასურსათო პროდუქტების წარმოების ზრდისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამადღების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია.

Diversification of Farms in Eastern European and Central Asian Countries

E. Kharaihvili

The article proves the necessity of diversification of the farms in Eastern European and Central Asian countries, as well as in Georgia. The new trends and possibilities currently taking place in the course of diversification are analyzed and the main reasons of diversification – identified.

Based on the analysis of the rates of incomes and poverty of the farmers in the Eastern European and Central Asian countries, including Georgia, a conclusion is made that overcoming the poverty and increasing the welfare of the rural population depend directly upon diversification of the farms.

The article proposes the ways of diversification both within and out of the borders of the rural areas.

According to the bibliographic studies and experts' assessments, diversification of the farms is considered as a real tool for increasing an added value in the agrarian sector.

The article provides the rates of use of the workforce in the farms by regions, with and without diversification thereof. A level of expansion of the farms is assessed by the harvest Diversification Index, while the latter is analyzed in terms of the Eastern European and Central Asian countries and Georgia.

The Article reviews a correlation between the harvest Diversification Index (DI) and the added value on one hectare by one farmer, in the agricultural sphere.

On the basis of analysis of diversification of the farms, the existing problems are identified and the recommendations for their settlement are provided.

**სამომხმარებლო ქსევის
ფსიქოლოგიური ასპექტები**

მანანა ნანიტაშვილი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი

სრულყოფილი მარკეტინგული კვლევა წარმოუდგენელია მომხმარებელთა ქცევის ფსიქოლოგიური ასპექტების შესწავლის გარეშე. გრძნობითი შეფასებები – ფსიქოლოგიის სფეროა. ჩვენი კვლევის საგანია ფსიქოლოგიური ფენომენის შესწავლა მხოლოდ იმ კონტექსტით, რომელშიც იგი გვევლინება იმ ფაქტორად, რომელიც განსაზღვრავს მიზნების აგების პროცესში პირადი გრძნობითი მექანიზმის ჩართვის უნარს, მის მოტივაციას.

არსებითად, მსჯელობაა წარმატების მიზანდასახულობის ფენომენზე – სპეციფიკურ (პიროვნებაზე დამოკიდებულ) სტიმულზე.

წარმატების მიზანდასახულობის გამოუმუშავება ხორციელდება საზოგადოებრივი – სახელმწიფო ორგანიზმის მიერ, რომელიც წარმოადგენს პიროვნების ქცევის რეგულირების აუცილებელ საშუალებას სისტემური განათლების არსებობისა და პროგრესის მიმართულებით.

სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტით წარმატების მიზანდასახულობა გამოიხატება პიროვნების გამოყოფით, რომელსაც შესწევს უნარი საქმიანი წარმატებების მიღწევაში იყოს სხვებისათვის მაგალითი, ე. ი. იყოს კარგი ორგანიზატორი და თავისი საქმის პროფესიონალი, ამისათვის მიიღოს შესაბამისი შემოსავალი და იცოდეს მისი დაგროვება.

„წარმატების ხაზი“, ფორმირებადი იდეოლოგიური კონცეფციების გავლენით, ჩვენს ცნობიერებაში აღიქმება

ისეთი სახით, რომ საჭიროა საქონლის ან სამომხმარებლო თვისებების აუცილებელი მოთხოვნის დაკმაყოფილების ისეთი ნაკრები, რომელიც ხელს შეუწყობს ეროვნული წარმოების დაჩქარებულ განვითარებას, სახელმწიფოებრიობის განმტკიცებას და ა.შ.

თავის მხრივ, რაციონალური მოხმარების მოთხოვნის დაკმაყოფილებას გააჩნია თავისი წარმატების საზი: მისი კოორდინატები მოიცავს მეცნიერულ დონეზე პროდუქტების მოხმარებას, რაც შეესაბამება წარმოდგენას ცხოვრების ჯანსაღი, აქტიური წესის შესახებ.

მაშასადამე, წარმატების მიზანდასახულობა, სანამ გახდება ადამიანის ქცევის ფსიქოლოგიური რეგულატორი, ითვსებს განზრახვის პოტენციალს და საზოგადოების მისწრაფებებს განვითარების ყველა მიმართულებით.

წარმატების მიზანდასახულობა გარდაიქმნება ფსიქოლოგიურ რეგულატორად იმ მომენტიდან, როცა ადამიანის ცნობიერება ერთვება თავისი ადგილის შეფასების პროცესში საზოგადოებრივად აღიარებულ ადამიანთა საქმიანი შესაძლებლობების გამოყენების გათვალისწინებით.

ადამიანის საქმიანობის უნარი ყველაზე მარტივად, განიხილება როგორც წარმოებისა და მოხმარების უნართა ერთობლიობა, ხოლო წარმატების მიზანდასახულობა კი, როგორც პიროვნების გაცნობიერებული მზადყოფნა მოხმარების პროდუქციის საუკეთესო ნიმუშები, კონკურენციის დაცვის პირობებში პირად მოხმარებაში ამ ნიმუშების ჩართვის უფლებით.

ფსიქოლოგებს, რომლებიც იკვლევენ ადამიანთა ცხოველმოქმედების უნარიანობის პრობლემას, ზოგჯერ, მისი ბუნების შესახებ ურთიერთგამომრიცხავი თვალსაზრისი გააჩნიათ. მეცნიერთა ერთი ნაწილი თვლის, რომ ინდივიდუალური შესაძლებლობები განისაზღვრება საზოგადოებრივი გამოცდილების დონით, საზოგადოების მიერ შექმნილი პი-

რობებით, რომ ადამიანები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მხოლოდ რაოდენობრივად და არა თვისებრივად. ამ საკითხზე მსგავსი შეხედულებები აქვთ ცნობილ ფსიქოლოგებს ა. ფ. ლაზურსკის, ნ. ს. ლეიტესს და სხვ. მეცნიერთა ნაწილი სხვაგვარად აფასებს უნარიანობის ბუნებას. ცნობილი ფსიქოლოგების ა. გ. კოვალევის და ვ. ნ. მიასიშევის, შეხედულებით, „საქმიანობის მაღალი შედეგები განისაზღვრება ბუნებრივი მონაცემებით“¹. მათი აზრით, მნიშვნელოვანია ნებისყოფის ძალისხმევა, რომლის საშუალებითაც პიროვნება ანვითარებს თავის ნიჭს, ტალანტის ან გენიალურობის დონემდე.

წარმატების სუბიექტურ შემადგენელს განსაზღვრავს ის, რომ პიროვნების წარმატება ფასდება მასში გრძნობითი აპარატის – ნებისყოფის ხარისხის, ემოციის მექანიზმის ჩართვის საფუძველზე. წარმატების მიღწევა აღიქმება როგორც დიდი სიამოვნება, რომელსაც თან ახლავს დადებითი ემოციები. არსებითად, რეაქცია მიზანდასახულობაზე ადამიანში ბადებს პრესტიჟის მოტივს, მიმსგავსების მოტივს² და ა. შ.

ბევრი თაყვანს სცემს სახელგანთქმული პირების მიერ რეალიზებულ საქონელს, ცდილობს შეიძინოს ეს საქონელი, რათა ახლოს დადგეს თავის კუმირთან და ამით მაინც დაემსგავსოს მას. წარმატებასთან ზიარება, საქონლის პირდაპირი ან არაპირდაპირი ფორმით, არის შედეგი, რომლისკენაც ისწრაფვის პიროვნება.

პასურობის ამგვარი სახეობის რეაქციას განაპირობებს ის ფაქტი, რომ წარმატების მიზანდასახულობა იმყოფება არა პიროვნების, არამედ მწარმოებლის, საზოგადოების და სახელმწიფოს ხელში.

ამიტომ, არ იქნება სწორი სამომხმარებლო შეკვეთის ფორმირების პროცესის აღწერა შემოიფარგლოს განსა-

¹ Ковалев А. Г. Психология личности. М., 1970. с. 106.

² Фрейд З., Будущее одной иллюзии. В кн. Сумерки Богов. М., Политиздат. 1990. с. 94-142.

კუთრებული პასიური რეაქციის პოზიციებისა და მისი შედეგებიდან.

წარმატების მიზანდასახულობა არსებითად არის პიროვნების, როგორც სუბიექტის თვითგანმტკიცების მოტივი, რომელიც გამოდის საზოგადოების მიერ არადიარებული უნარიანობისა და მოთხოვნილებების, ე. ი. ინდივიდუალურობის როგორც თვითშეფასების სახელით. თვითგანმტკიცების მოტივია – უფრო საერთო მოტივის გამოხატვის ფორმა – პიროვნების თვითგამოხატვის (მე) მოტივის განთავისუფლება შემზღულადვი პირობებისაგან.

ჩვენ ვიზიარებთ იმ თვალსაზრისს, რომ ყველა ადამიანი პოტენციურად ტალანტის მქონეა, უნიკალურია თავისი პიროვნული შესაძლებლობებით, ისევე როგორც ყველა საქონელი, ინდივიდუალური შესაძლებლობებიც პოზიცირდება კრიტერიუმით: „საჭირო დროს და საჭირო ადგილას“. რიგი ადამიანებისა იბადება ქალაქებში, სხვები დაშორებულ რაიონებში. ერთნი იბადებიან „თავის“ დროს, სხვები უსწრებენ მას. ეს არის თავისი პიროვნული შესაძლებლობების თვითპოზიცირების პრობლემის ობიექტური მხარე. პრობლემის სუბიექტური მხარეა: ნებელობა, ხასიათი, გატაცება.

ძლიერი გრძნობების ნიჭი წარმოადგენს ნიჭიერებისა და ტალანტის ერთ-ერთ მხარეს, ამბობდა დიდი ქართველი მეცნიერი დიმიტრი უხნაძე, ამის გარეშე, არ არის გენია, არ არის ტალანტი, არ არის გონება – რჩება ერთი უმსგავსი „სადი აზრი“.¹

ეჭვგარეშეა, საზოგადოებრივი აღიარებისათვის ყველასათვის უცნობი, თავისი შესაძლებლობების წინააღმდეგ, ადამიანისაგან მოითხოვს გრძნობადობის უფრო მეტ ემოციურ დაძაბულობას, ვიდრე წინა შემთხვევაში. მეცნიერები, მხატვრები, მწერლები ადამიანებია, რომელთა ცხოვრება წარმოადგენს, როგორც წესი, სწორედ ასეთი მტკიცე და ღრმა

---

¹ დ. უხნაძე. ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ., 1994, გვ. 214.

გრძნობადობის (გატაცების) მაგალითს.

თვითპოზიციურების ამ ელემენტის მარკეტინგული ასპექტია ის, რომ მომავალში მოხმარების პროცესზე მისი გადატანით იგი გულისხმობს ინტერესის შერევას (უნარიდან როგორც იდეალური მდგომარეობის) ობიექტთან, მატერიალურად შესაძლებლობებთან. ამ კავშირში დომინირებს ორი პიროვნული მიზანდასახულობა: ინტროვერსია და ექსტრავერსია.

ინტროვერსიისას, ენერგია მოძრაობს შიგა სამყაროს მიმართულებით. ექსტრავერსიისას – ინტერესი მიმართულია გარე სამყაროზე.

ექსტრავერსიული მიზანდასახულობისას გარე ფაქტორები გადამწყვეტი მამოძრავებელი ძალაა გრძნობითი აღქმის, აფექტების და მოქმედებების მსჯელობისას. ეს მკვეთრად ახდენს კონტრასტირებას, წერს ფსიქოანალიტიკოსი დარელ შარტი, ინტროვერსიის ფსიქოლოგიურ ბუნებასთან, სადაც შიგა ან სუბიექტური ფაქტორები წარმოადგენს წამყვან მოტივაციას¹.

თვითმიზანდასახულობას წარმატების ცნება დაჰყავს პიროვნულ შესაძლებლობებამდე და ამიტომ ყოველთვის და ყველა შემთხვევაში, მოხმარების პროცესში შეაქვს შემოქმედებითი საწყისი ელემენტი. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ „კარდენის“ პიჯაკი აუცილებლად მოითხოვს „მეპატრონის“ მიერ სახის შეცვლას. თუ მომხმარებელი შემოქმედებითი მკერავია, მაშინ ამგვარი ნაბიჯი სავსებით მართებულია.

ამგვარად, ცნობიერად ან არაცნობიერად პიროვნება ეძებს მოხმარებაში თავისი შესაძლებლობების ანალოგს, რომელიც ჯერ არ არის აღიარებული.

ხშირად აღამიანები ყურადღებას მიაპყრობენ მოხმარებაზე როგორც თვითმიზანზე. მსჯელობაა ე. წ. კოლექციონერებსა და ჰობის მოყვარულებზე.

¹*Дарел Шарт, Титы личности. Юнговская модель типологии. Перевод с англ. Воронеж, НПО «МОДЭК», 1994, с. 11.*

საინტერესოა, როგორ ყალიბდება ფსიქოლოგიური რეაქციების მექანიზმი აღქმის დონეზე – ამ დონეზე მოქმედებს რეაქციის თავისი სპეციფიკური მექანიზმი. ზ. ფროიდის, ა. ადლერის და მათი მიმდევრების თანახმად, ქვეცნობიერება ხდება საქონელზე, პროდუქტებსა და პროცესებზე რეაქციის მთავარი საფუძველი იმ შემთხვევებში, როცა ფორმირებას იწყებს, როგორც მას უწოდებენ – „არასრულფასოვნების კომპლექსი“. არასრულფასოვნების კომპლექსი, მიზეზი და ა. შ. არის პიროვნების თვალსაზრისით გადაუწყვეტელი პრობლემები. მათი რიცხვი დიდი და მრავალფეროვანია. თუ შრომისადმი თავისი შესაძლებლობების თვითმოზიციერებისას ირკვევა, რომ ბინა და ავტომობილი პრინციპულად მიუღწევადია ადამიანისათვის, მაშინ ამ მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების პროცესი იძენს ე. წ. სოციალურ-ეკონომიკური გეგმის გადაუჭრელი პრობლემების ფორმას. თუ ადამიანის ჯანმრთელობა შეირყა და მისი აღდგენის ყველა მცდელობა უკავშირდება არასაკმარის შემოსავლებს (იგივე ანტისტიმულს) ან საჭირო წამლის არარსებობას, მაშინ სახეზეა ერგონომიკური ხასიათის პრობლემა. სპეციფიკური „ფსიქოლოგიური კომპლექსი“ იწყება სუბიექტის მიერ წარმატების მიღწევის შესაძლებლობების უუნარობის გაცნობიერებით. განსაკუთრებით მძიმე გადასატანია ეს პრობლემა ექსტრავერტებისათვის, მაგრამ, ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ გრძნობითი რეაქციები „არ ირთვება“ იმ შემთხვევაში, როცა კომპლექსის ბუნება დაკავშირებულია არასაკმარის შემოსავლებთან ან ჯანმრთელობასთან.

თვითმიზანდასახელობა წარმატებისათვის (როგორც ცნობიერების აქტიური რეაქციის ფორმა) საინტერესოა იმ მხრივაც, რომ იგი იძლევა საზოგადოების მხრიდან არ აღიარებული საქმიანობის ინდივიდუალური შესაძლებლობების მნიშვნელოვანი ნაწილის ობიექტირების შესაძლებლობას და ამ თვალსაზრისით იგი წარმოადგენს გადაუჭრელი პრობ-

ლემების მუდმივ „მიმწოდებელს“ ადამიანთა დიდი უმრავლესობისათვის.

საჭიროა აღინიშნოს მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი: ფიზიოლოგიური კომპლექსების ნაკრები (ჯანმრთელობის ნაკლი, სიკვდილის მუდმივი შიში, სექსუალური კომპლექსები, სიყვარულის არარეალიზებული გრძნობა და ა. შ.); საზოგადოებრივი, ჯგუფური არასრულფასოვნებისა და თამაშის სამართლებრივი წესებიდან გამომდინარე სოციალური და ინტელექტუალური კომპლექსების ნაკრები.

გადაუჭრელი პრობლემები ფიქსირდება ადამიანის ცნობიერების მიერ იმისათვის, რომ მოხდეს მისი „გადაწვევა“ ცნობიერების პერიფერიაში. საქმე ეხება იმას, რომ გადაუწყვეტი პრობლემა არასასიამოვნო განცდის წინაშე აყენებს ადამიანს, აუტანელი ტკივილის მიყენებით ქანცავს მას. ზოგჯერ ამბობენ: დრო კურნავს. გარკვეულწილად ეს ასეა, მაგრამ ცნობიერებას არ შეუძლია ხანგრძლივი დროით დაიკავოს ტანჯვის საწინააღმდეგო პოზიცია და „იროვნება“ პრობლემის გადაჭრის მექანიზმი ქვეცნობიერის უჯრედში. ქვეცნობიერში „გახვეული“ პრობლემა განაგრძობს არსებობას ფსიქოლოგიური კომპლექსის ფორმით.

პრობლემის დაძლევა – ადამიანური ყოფის ერთ-ერთი უმძიმესი პრობლემაა. ჩვენ იგი გვეხმის ასე: უცხო თვალისათვის შეფუთული, დაფარული კომპლექსი ცხოვრებიდან არ ქრება. იგი აგრძელებს ადამიანზე ზემოქმედებას ნელ-ნელა და არღვევს მის სხეულებრივ ორგანიზაციას. ასეთ შემთხვევებში ადამიანები საუბრობენ დარღვეულ სულიერ წონასწორობაზე.

ყურადსაღებია ზ. ფროიდის მოძღვრებიდან ფიზიკურად ავადმყოფი ადამიანების მკურნალობის მეთოდი. მისი თქმით, საჭიროა ავადმყოფთან ერთად ავადმყოფობის ყველაზე ღრმა მიზეზის სათავის მიგნება. ასეთი ავადმყოფობის არსი ხომ კომპლექსია, ხანდახან ღრმად დამალული ქვეცნობიერების

უამრავი უჯრედებიდან ერთ-ერთში. ცხადია, ცნობიერების უარყოფითი რეაქცია ტანჯვაზე, მისი სიღრმისა და ინტენსივობის პირდაპირპროპორციულია. ამ სიღრმის მიზეზის შეცნობა და ამით გადაუჭრელი პრობლემის მოგვარების მცდელობა გამოჯანმრთელების საწინდარია.

ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ კომპლექსის დაძლევა მისი მკურნალობაა. ფროიდის მიხედვით, ამ მკურნალობის ორგანიზება შეუძლებელია, თუ კლიენტისათვის ცნობილი არ იქნება თავისი ავადმყოფობის მიზეზი.

ყველაფერ ამას პირდაპირი დამოკიდებულება აქვს კრიტიკრიუმების შემუშავებასთან, რითაც მარკეტოლოგმა უნდა იხელმძღვანელოს რეკლამებისა და მომხმარებელზე ზემოქმედების სხვა სფეროებში ფსიქოანალიტიკოსების მიღწევების გამოყენებით. ეს კრიტიკრიუმები მარტივი და გასაგებია. მომხმარებელი, რომელსაც არ გააჩნია არჩევანის თავისუფლება, დაიყვანება ცხოველის დონეზე, მარკეტინგი კი შესაბამისი მეთოდების გამოყენებით, გარდაიქმნება თავის საწინააღმდეგოდ.

განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ა. ადლერის მოძღვრება, რომელმაც განავითარა ფროიდის იდეები. იგი არ იზიარებს იმ თვალსაზრისს, რომლის თანახმადაც ქვეცნობიერი მოტივების საწყისად მიჩნეულია დაუკმაყოფილებლობა და სიკვდილის შიში. მისი აზრით, რასაც ჩვენც ვეთანხმებით, კომპლექსების შემცველობა იზომება უმთავრესად „ძალაუფლების კომპლექსებით“, ე. ი. ცხოვრების პროცესში წარმატების თვითმიზანდასახულობასა და რეალურ ცხოვრებას შორის მუდმივად მზარდი დისპროპორციის გაცნობიერებით.¹

მაშასადამე, წარმატებისაკენ სწრაფვა ადამიანებს ყოფს ორ ჯგუფად, რომელთაგან ერთი განეკუთვნება ქცევის მოდელს:

¹ Адлер Альфред. Теория и практика индивидуальной психологии. М., 1997. с. 85-130.

$$M^y \rightarrow S_{100}^y; \quad \text{მეორე: } M^y \rightarrow \Delta H^y;$$

სადაც: M^y – წარმატების მოტივია;

S_{100}^y – წარმატების მიზანი ადამიანთა ჯგუფებისათვის, რომლებიც ისწრაფვიან ტრადიციული სამომხმარებლო ნიშის გაჯერებისთვის;

ΔH^y – წარმატების მიზანი ადამიანთა ჯგუფებისთვის, რომლებიც ისწრაფვიან და წინ მიიწევენ უფრო მაღალი წარმატებისაკენ პირვანდელ დონესთან შედარებით.

ჩვენი აზრით, ქცევის ზემოთ განხილული მოდელები უფრო სრულყოფილი იქნებოდა განსაკუთრებით მნიშვნელოვან სტიმულებზე (კონკურენცია, ბრძოლა, მეტოქეობა) ადამიანთა რეაქციის გათვალსიწინებით.

მაშასადამე, თუ მოდელს $(M^y \rightarrow S_{100}^y)$ განვიხილავთ მოცემული ფაქტორის გავლენის გარეშე, მაშინ საქმე იქნებოდა შემდეგნაირად: ასანთის, კარტოფილის, პურის ან ყოველდღიური ტანსაცმლის ყიდვა დაკმაყოფილების გრძნობასთან შეხამებით (შეგრძნება გაჯერების თვალთახედვით), კვალიფიცირებული იქნებოდა როგორც წარმატება. ადამიანებისთვის, რომლებმაც გადაიტანეს ცხოვრების მძიმე წლები და ხშირად იკონებდნენ მას, ყოვლისმომცველი დეფიციტის დაძლევა ნამდვილად აღიქმება როგორც წარმატება. ეს უფრო მეტია, ვიდრე ნორმალური შეგრძნება. მისი ბუნებაა წარმატებით დაკმაყოფილება (სრულად ან ნაწილობრივ) გადარჩენისათვის ბრძოლაში.

საკოვლეთაო დეფიციტის ეპოქის დასასრული, უდავოდ, დღის წესრიგიდან ხსნის ისეთ მიზნობრივ ფუნქციას, როგორიცაა „ბრძოლა არსებობისათვის“. ამგვარი მიზანი, არსებითად,

დამამცირებელია ცივილიზებული ადამიანისთვის, თუმცა, ის დროდადრო ჩნდება როგორც თანამედროვე ცივილიზაციის არასასურველი თანამგზავრი (სტიქიური უბედურებები, ომები და ა. შ.).

თანამედროვე სამყაროში წარმატების ბუნება იცვლება. მისი მიზნობრივი ფუნქცია ფიზიოლოგიური სპექტრის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების სფეროდან გადაადგილება სოციალური მოთხოვნილებების სფეროში.

დეფიციტი ახლა ვლინდება როგორც მოვლენის ასახვა, რომელიც მარკეტოლოგებისთვის ცნობილია ახალ საქონელზე მოთხოვნის წინსწრების სახით, მწარმოებლის შედარებით შენელებულ რეაქციასთან მიმართებით. ბოლოს და ბოლოს ბრძოლის, მეტოქეობის მოტივს უპირისპირდება „მიწოდება“ ე. წ. პრესტიჟული საქონლის და მომსახურების ფორმით. მოცემული მოტივის არარსებობის შემთხვევაში, პრესტიჟულობას როგორც ფენომენს, არ ექნებოდა არავითარი ნიადაგი.

მეტოქეობის მოტივი გენეტიკურადაა დამახასიათებელი ადამიანისთვის, ის მისი სულიერი რეფლექსია.

სწორედ ამის გამო, საქონლის ყიდვას უსწრებს ადამიანის შეგნებული სწრაფვა თავისი მიზნების იმგვარად ფორმირებისადმი, რომ პირველ რიგში, დააკმაყოფილოს არასაკმარისი რესურსული უზრუნველყოფის მოთხოვნილებები.

სამომხმარებლო შეკვეთის ნაწილი, რომელსაც ჩვენ განვსაზღვრავთ როგორც აუცილებელს, დაკმაყოფილების პროცესში რთავს პრესტიჟული საქონლის შეხლდულ წრეს; მეორე მხრივ, სამომხმარებლო შეკვეთის სხვა ნაწილი ΔC („ფუფუნების“ პრივილეგიას, მოხმარებას და ა. შ.), პირიქით, დაკმაყოფილების პროცესში რთავს პრესტიჟული საქონლის მუდმივად გაფართოებად წრეს.

მომხმარებლის შემოსავლების არსებობა იმ ოდენობით, რაც საკმარისია ნებისმიერი მოთხოვნილებების დაკმაყ-

ოფილებისათვის, გარდაქმნის მას აქტიურ ფიგურად ეკონომიკური და არა ფსიქოლოგიური ასპექტით.¹

მომხმარებელი გამოდის სუბიექტის სახით, რომელსაც შეუძლია თავისი სამომხმარებლო მიზნებიდან გამომდინარე, პრესტიჟული საქონლის წინააღმდეგ არასაკმარისი საშემოსავლო უზრუნველყოფის შემთხვევაში – სწორედ ეს არის აქტიური – ფსიქოლოგიური მოხმარების კვლევის ობიექტი.

სწორედ ასეთ მომხმარებელს შეუძლია გრძნობითი სიამოვნების მიღება მოთხოვნილების დაკმაყოფილების არათვით ფაქტით, არამედ გაცნობიერების უფრო მაღალ თვისებრივ დონეზე თავისი მიზნების გასვლით.

მაშასადამე, მოხმარების „შიგა“ პირობები წინასწარ განსაზღვრავს სამომხმარებლო შეკვეთის სტრუქტურას, რომელიც შედეგადად ორი ნაწილისაგან: ტრადიციული მოთხოვნილებები და „ნამატი“ მოთხოვნილებები. ეს უკანასკნელი იძენს გამყიდველის ან მომხმარებლის მოლოდინის ფორმას. სწორედ „ნამატი“ მოთხოვნილებების მოლოდინია სამომხმარებლო შეკვეთის საძიებელი ფორმა.

მოხმარების „გარე“ პირობების შედეგების გამოკვლევა მოლოდინის სტრუქტურისა და შინაარსის დახასიათების საშუალებას იძლევა. მისი ქვედა ზღვრის ფორმირებას განაპირობებს მოხმარების სოციალურ-ეკონომიკური პირობები, ხოლო ზედა ზღვარს – ბუნებრივი, იდეოლოგიური ან ფსიქოლოგიური. როგორც შედეგი – ფულადი დაგროვების სტრუქტურა, განიხილება როგორც სამომხმარებლო მოლოდინის სტრუქტურისაგან წარმოებული სიდიდე. აქედან:

$$K_{cu} = K_u$$

სადაც: K_{cu} – სარგებლობის მოსალოდნელი ზრდის კოეფიციენტია მოხმარების „შიგა“ პირობების შედეგებიდან

¹ მ. ნანიტაშვილი. მომხმარებლის ეკონომიკური ინტერესები. გორის სახელმწიფო შრომების კრებული, ტ. III, 2000, გვ. 103-111.

გამომდინარე;

K_a – დაგროვების ზრდის შეჯამებული შეფასება ყველა გარე ფაქტორების გათვალისწინებით.

სარგებლიანობის შეფასების ლოგიკა ისეთია, რომ იგი არის თავის სოციალურ-ეკონომიკურ ბაზისთან მისი გადამეტების ფაქტი, დასტური როგორც მომხმარებლის აქტიური პოზიციის გამოვლინების, ასევე საფუძვლიანი შეფასებების არსებობისა თითოეულ „გარე“ ფაქტორთან დამოკიდებულებით.

$$\text{ამიტომ: } K_d = \left(K_d^{e/a} + [K_d^1 + K_d^2 + K_d^n] \right)$$

სადაც: $K_d^{e/a}$ – დაგროვების ნამატის კოეფიციენტია მუშაკის მოლოდინის შესაბამისად;

$K_d^1 + K_d^2 + K_d^n$ – დაგროვების ნამატის კოეფიციენტი „რაციონალური“, პატრიოტი ადამიანის მოლოდინის შესაბამისად, რომელიც იღვწის საზოგადოებრივი წარმატებისათვის.

მომხმარებლის აქტიურ პოზიციას ადგილი აქვს როცა:

$$K_d^1 + K_d^2 + K_d^n > K_d^{e/a}$$

თავის მხრივ: $K_d^{e/a} / K_d = d^{e/a}$ – არის მომხმარებლის მოლოდინის წილი, რომელიც ისწრაფვის წარმატებისთვის, მომხმარებლის სრულ მოლოდინში, იძენს თვისებას შეასრულოს განსაზღვრული როლი.

მაშასადამე, სამომხმარებლო შეკვეთა, რომელიც ყალიბდება მომხმარებლის გარე პირობების გავლენით, იღებს შემდეგ სახეს:

$$მ. შ. = (\Delta C \cdot d^{e/a} + [\Delta C \cdot d^1 + \Delta C \cdot d^2 + \Delta C \cdot d^n])$$

მაშასადამე, მოხმარების „შიგა“ პირობები განსაზღვრავს თვით მომხარებლის შექმნის იდეას. ამიტომ, მისი მთავარი დანიშნულება დაკავშირებულია მოხმარების ჩამოყალიბებასთან, უფრო ფართო აზრით კი – სამომხმარებლო შეკვეთასთან ადამიანთა ცნობიერებაში. მოხმარების „გარე“ პირობები კი ასრულებს სრულიად დამოუკიდებელ და უაღრესად მნიშვნელოვან როლს, რადგანაც მოხმარებას და წარმოებას აკავშირებს ერთმანეთთან და ქმნის ერთიან ორგანიზმს, რომელსაც ეკონომიკა ეწოდება. მომხმარებლის ქცევა განსახიერებს, ერთი მხრივ, ეკონომიკის ობიექტურ საწყისებს, მეორე მხრივ კი, მარკეტინგს ანიჭებს დინამიზმს დამოუკიდებელი ქცევის მიმართ შემეცნების უნარის ხარჯზე.¹ მომხმარებლის ქცევა, თავის დასრულებული სახით, წარმოგვიდგება როგორც ყიდვის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების პროცესი, რომელიც დღეს უპირატესად აღწერილობითი პროცესია და არ არის გამოხატული სისტემურ დონეზე, რომლის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზს, ჩვენი შეხედულებით, წარმოადგენს უყურადღებობა მოხმარების შიგა და გარე პირობების შედეგების დამუშავებისადმი.

¹ იქვე, გვ. 93-102.

Psychological Aspect of Consumer Behavior

M. Nanitashvili

The present paper deals with the study of the psychological phenomenon in the context which defines the ability of involving personal sensitive mechanism and motivation in the process of setting one's goals. Actually, the phenomenon of being determined to achieve the goal is discussed. This phenomenon turns into a psychological regulator from the moment a person's consciousness is involved in the process of assessing his/her place, taking into consideration consumption of business abilities of the people, recognised publicly.

The "internal" conditions of consumption determine the idea of creating a consumer itself. So its main purpose is connected with the formation of consumption, and in a broader sense with formation consumer order in people's consciousness. As for the "external" conditions of consumption, they play absolutely independent and a very important role, because they link consumption and production together. On the one hand, consumer behavior represents the objective origins of economics, on the other hand, at the expense of cognition ability towards an independent behavior, provides marketing with dynamism.

**ინტეგრირებული მარკეტინგული
კომუნიკაციები ბიზნესში**

ლოილ ქარჩავა

**ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
ეთერ სარჯველაძე**

**ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების
სამსახურის უფროსი სპეციალისტი**

თანამედროვე კომპანიების საქმიანობაში საკომუნიკაციო სტრატეგიის აგების ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს მარკეტინგის, რეკლამისა და PR-ის (Public Relation – საზოგადოებასთან ურთიერთობა) თანაფარდობა. აღნიშნულ საკითხს სხვადასხვა კომპანია სხვადასხვაგვარად წყვეტს. ზოგიერთ ფირმაში PR-ის ფუნქცია რეკლამის სამსახურს მიეკუთვნება, ზოგში კი – მარკეტინგის განყოფილებას. ხშირ შემთხვევაში ორგანიზაციებში მარკეტინგს, რეკლამისა და PR-ს, ერთი ჰორიზონტალური კავშირით აერთიანებენ, ანუ ერთ სამსახურში, ერთ სამმართველოშია მოქცეული. მნიშვნელოვანი განსხვავების მიუხედავად, რიც ქვეყანაში შეიქმნა ზოგადი შეხედულება მარკეტინგისა და PR-ის ფუნქციების ურთიერთქმედების შესახებ. თითოეული მათგანი ბიზნესკომუნიკაციის შემადგენელი ნაწილია, რადგან ესაა ურთიერთობა მომხმარებელთან. ის ხორციელდება საქონლის მფლობელის მიერ და გათვლილია მომხმარებელზე ზემოქმედებისათვის სხვადასხვა ფორმითა და საშუალებით. იმისათვის, რომ უფრო ნათლად წარმოვიდგინოთ რეკლამის, მარკეტინგის, PR-ისა და ბრენდინგის ფუნქციონალუ-

რი თანაფარდობა, ქრონოლოგიურად განვიხილავთ თითოეულის წარმოშობასა და განვითარებას.

დავიწყოთ რეკლამით, რომელსაც გაცილებით დიდი ხნის ისტორია აქვს, ვიდრე მარკეტინგს, PR-ისა თუ ბრენდინგს. „რეკლამა“ ლათინური სიტყვაა და „ვირილს“ ნიშნავს. ზეპირი რეკლამა პირველად მონათმფლობელურ ბაზარზე ჩაისახა. მონის ყიდვას თან ახლდა მისი ღირსებების თავისებური ანოტაცია: **„მას ორივე ყურით შესანიშნავად ესმის, თვალებით კარგად ხედავს, აქვს ორი ხელი და ორი ფეხი, რომლებიც კარგად დარბიან“...** შუა საუკუნეების ევროპაში რეკლამის ფართო განვითარებას ხელი შეუწყო გაზეთებისა და ჟურნალების გამოჩენამ. მსოფლიოში პირველ გაზეთად ითვლება ხელით დაწერილი რომაული გაზეთი – „cta iuznu“ (ყოველდღიური ამბები), რომელიც სარეკლამო შეტყობინებებს აქვეყნებდა. ერთ-ერთი პირველი სარეკლამო მასალა, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია, ეგვიპტური პაპირუსია, რომელიც მონის გაყიდვის შესახებ იუწყება.

თანდათან, საზოგადოებრივმა და ტექნოლოგიურმა პროგრესმა, ახალ სიმაღლემდე აიყვანა რეკლამა, რისი შედეგიც იყო ის, რომ 1473 წელს ინგლისში გამოჩნდა პირველი ბეჭდური სარეკლამო განცხადება, ხოლო XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე ვენეციელმა წიგნის გამყიდველმა ა. მანუციმ მომხმარებლის მიზიდვის მიზნით, დაიწყო წიგნების სათაურების ქალაქის ცაღკე ფურცლებზე ბეჭდვა და თავისი მაღაზიის წინ ვიტრინებში გამოფენა. ამით მყიდველი კარებშივე ეცნობოდა წიგნების სარგებლიანობას, ხოლო უკვე 1611 წელს ლონდონში შეიქმნა ა. გორაჟისა და უ. კოპის პირველი სარეკლამო ბიურო. დღეისათვის რეკლამა გვხვდება ყველა შესაძლო საშუალებით – ტელევიზიით, რადიოთი, პრესაში, ინტერნეტში, ქუჩებში, მეტროს სადგურებსა თუ მეტროს ვაგონებში და ა.შ.

რეკლამა არის პირველი დონე, რაც შეიძლება გაკეთდეს საქონლისა და მომსახურების რეალიზების მიზნით. **ესაა ინფორმაციის შეტყობინება საქონელთა შესახებ – მათი და-**

ნიშნულებისა და თვისებების, გაყიდვის ადგილებისა და პირობების, აგრეთვე შეთავაზებული მომსახურების შესახებ, საქონელის პროპაგანდა პოტენციურ მყიდველებზე ზემოქმედებისა და მასში ყიდვის მოთხოვნების გაჩენის მიზნით.

ადრეულ ეტაპზე, რეკლამის მთავარი დანიშნულება იყო საზოგადოებისთვის ეცნობებინა ამა თუ იმ პროდუქციის ან მომსახურების არსებობა. დროთა განმავლობაში, როცა გაჩნდა კონკურენცია, ხოლო მოგვიანებით – ჭარბწარმოება მომხმარებლის მყიდველობითუნარიანობასთან შედარებით, საკმარისი არ აღმოჩნდა მხოლოდ მშრალი ინფორმაციის მიწოდება ამა თუ იმ სახეობის პროდუქციის შესახებ, რადგან არსებობდა ალერნატიული საქონელი და მყიდველს უნდა გაეკეთებინა არჩევანი. საჭირო გახდა სხვადსხვა სამეწარმეო სფეროს გასაღებითი საქმიანობის მართვის უფრო მაღალი ხარისხის უზრუნველყოფა. **მარკეტინგი**, როგორც ეკონომიკური კატეგორია და სამეწარმეო საქმიანობის განსაკუთრებული სახეობა, აღმოცენდა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში. მარკეტინგის აღმოცენება დაკავშირებულია სწორედ საბაზრო ურთიერთობების განვითარებასა და კონკურენციის შემდგომ გამწვავებასთან.

მარკეტინგი მიმართულია მოგების მიღების მიზნით ბაზრისა და კონკრეტულ მომხმარებელთა მოთხოვნილებების შესწავლასა და წარმოებული საქონლისა და მომსახურების სამომხმარებლო მოთხოვნის ფორმირების, სტიმულირებისა და გაყიდვის გაფართოებისაკენ. XX საუკუნის 30-იანი წლების შემდეგ ბევრი მეწარმე წარმოებაზე ორიენტაციიდან გადავიდა გასაღების ორიენტაციაზე. ჭარბმა წარმოებამ ხელმძღვანელები აიძულა მიემართათ გასაღების სფეროს აგრესიული მეთოდისათვის, რათა გაეყიდათ ყოველივე ის, რაც ჰქონდათ გასაყიდი.

მარკეტინგის განვითარებაში თვისებრივი ნახტომი მოხდა XX საუკუნის 60-80-იან წლებში, როდესაც განხორციელდა ინდუსტრიულიდან პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაზე გადასვლა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მასობრივი, მსხვილ-

მასშტაბიანი წარმოებიდან მომხმარებელთა ინდივიდუალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების სულ უფრო მეტი დიფერენცირება, ასევე იზრდება მცირე საწარმოთა რიცხვი, არსებითად ფართოვდება **სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის** როლი და ა.შ.

ქრონოლოგიურად მარკეტინგს მოჰყვება PR. თუკი მარკეტინგი წარმოადგენს საქონლის ან მომსახურების ფასების წარმოქმნის, დისტრიბუტორებთან მუშაობის მხარდაჭერის ღონისძიებათა კომპლექსს, PR არის ფირმის რეპუტაციის მართვა. მარკეტინგი ქმნის საქონლისა და მომსახურებისათვის ბაზარს, ხოლო PR უზრუნველყოფს ხელსაყრელ გარემოს ფირმების შედეგიანი მოქმედებისათვის. ზოგიერთ შემთხვევაში, მარკეტინგული წარმატება შეიძლება შეფერხდეს ნეგატიური სოციალურ-პოლიტიკური ტენდენციებით, რომლის თვალ-ყურის დევნა და შერბილება PR-ის ამოცანაა.

გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მარკეტოლოგები PR-ს აღიქვამდნენ როგორც დამატებით, მაგრამ არა აუცილებელ საქმიანობას. ამ შეხედულებამ ერთგვარი ცვლილება განიცადა მსოფლიოში მიმდინარე რიგი ტენდენციის გამო:

- მომხმარებლის მოთხოვნის გაზრდა შეთავაზებული საქონლისა და მომსახურების ხარისხის მიმართ;
- ეკოლოგიური ორგანიზაციებისა და კვლევითი ინსტიტუტების საქმიანობის გააქტიურება;
- რიგი ნორმატიული აქტის გაჩენა ეკოლოგიის, პროდუქციის ხარისხის დაცვის კუთხით, სახელმწიფოს მაკონტროლებელი როლის ზრდა;
- მსოფლიო საზოგადოების ყურადღების გაზრდა ტრანსეროვნული კორპორაციების სოციალური პასუხისმგებლობის მიმართ გლობალიზაციის პროცესების კონტექსტით და სხვა.

ყვალა ამ ძირითადი ტენდენციის ერთობლივი გავლენით გაიზარდა PR-ის მნიშვნელობა, როგორც მართვის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციისა, რომელიც განმსაზღვრებელ როლს ასრულებს კომპანიის წარმატებული საქმიანობის უზრუნველყოფაში.

ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში მომხდარმა ობიექტურმა ცვლილებებმა გამოიწვია მარკეტინგის კომპლექსის მნიშვნელობისა და არსის გაფართოება. თუკი ადრე მოიაზრებოდა ე.წ. 4P (Product, Price, Place, Promotion – პროდუქტი, ფასი, ადგილი და მხარდაჭერა), ფილიპ კოტლერმა მისი სრული გაგებისათვის მიზანშეწონილად ჩათვალა მეხუთე – P-ს შემოღება, რომელიც PR-ს გულისხმობს¹ და რასაც ჩვენც ვეთანხმებით.

ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციები გულისხმობს PR-ის და რეკლამის ჩართვას მარკეტინგის პროცესის ყველა სტადიაზე – დაგეგმვიდან დაწყებული – ბაზარზე წინ წაწეამდე. ამიტომაც, ამჟამად მსოფლიოს წამყვან კომპანიებში მარკეტინგის ფუნქციის საფუძველია ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციები.

საკომუნიკაციო გეგმა მკაფიოდ უნდა მიჯნავდეს რეკლამის, PR-ისა და მარკეტინგის პასუხისმგებლობის არეს. თითოეულ მიმართულებას გააჩნია თავისი ამოცანები:

– რეკლამა იძლევა კონტროლირებადი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებას;

– მარკეტინგული ღონისძიებები ხელს უწყობს გაყიდვებს;

– PR დადებით რეპუტაციას უქმნის პროდუქციას და ორგანიზაციას მთლიანობაში.

ცნობილი სპეციალისტი კლაუს ჰილგერსი გვირჩევს: „დაივიწყეთ მარკეტინგი და რეკლამა, მოდის PR-ის დრო“;² მაგრამ არც მთლად ასეა საქმე. მარკეტინგის მნიშვნელობის ურყევ პოზიციაზე მიუთითებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ მარკეტინგის სფეროს მკვლევარ მარტინ ლინდსტორმის (Martin Lindstorm) წიგნები – მარკეტინგის გარშემო, მრავალი წელია მსოფლიო ბესტსელერთა სიაშია, ითარგმნება 40 ენაზე და 60-ზე მეტ ქვეყანაში გამოიცემა. „ნეირომარკეტინგის გურუ-დ“³ წოდებული მ.

¹ საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამაგიდო ენციკლოპედია (ავტორთა კოლექტივი), „ცოტნე“, თბ., 2006, გვ.64.

² <http://www.georgianbrand.ge/>

ლინდსტორმი 2009 წელს ჟურნალმა „თაიმმა“ (TIME) მსოფლიოს 100 ყველაზე გავლენიან ადამიანთა შორის დაასახელა¹. მ. ლინდსტორმმა შემოიღო ტერმინი – „ნეირომარკეტინგი“, რაც ავტორის განმარტებით, მარკეტინგისა და ნეირომეცნიერების ქორწინებაა.

მრავალი ბრენდის მარკეტინგული სტრატეგია დაფუძნებულია ბაზრის შესწავლის რადენობრივ და ხარისხობრივ გამოკვლევებზე. ლინდსტორმის აზრით, ადამიანის გადაწყვეტილება რაიმე ნივთის ყიდვის შესახებ გაუთვითცნობიერებელია და გამოკითხვაზე დაყრდნობით გადაწყვეტილებების მიღება, 90%-ით არ არის გამართლებული.

მარტინ ლინდსტორმი თავის ბესტსელერში – „Buyology“, ანუ „მეცნიერება გაყიდვების შესახებ“, მარკეტინგისა და ნეირომეცნიერებას შორის კავშირით ხსნის, თუ რატომ ვყიდულობთ ჩვენ ამა თუ იმ ნივთს. ბესტსელერში ავტორი ცდილობს დააკავშიროს სლოგანები, რეკლამები, სარეკლამო მელოდიები და აქციების გავლენა მყიდველის არჩევანზე. ის სწავლობს ადამიანების ფსიქიკას, განიხილავს მათ ქვეცნობიერ სამყაროს, რადგან მიიჩნევს, რომ სწორედ ადამიანის ტვინია გადამწყვეტი მყიდველის არჩევანში. მ. ლინდსტორმის ინფორმაციით, მან შეისწავლა 2000 ადამიანი მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში 3 წლის მანძილზე და სწორედ ამის საფუძველზე აკეთებს დასკვნებს. ფაქტი კი ის არის, რომ მისმა წიგნებმა მსოფლიო აღიარება მოიპოვეს. თუ გამყიდველმა კომპანიამ იცის, რა კუთხით უნდა მიუღვეს მყიდველს, მისთვის მარტივი ხდება პოტენციური მომხმარებლის მართვა.

ბოლო ათწლეულებში აქტიური გახდა ბრენდი და ბრენდინგი. ბრენდი მარკეტინგში განისაზღვრება როგორც მომხმარებლის ცნობიერებაში პროდუქტის აღქმა. ბრენდი არ არის ლოგო, სარეკლამო განცხადება და არც თავად პროდუქტი. ბრენდი მომხმარებლის შთაბეჭდილებების კრებულია მოცემულ პროდუქტზე. ბრენდი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება მაშინ, როდესაც ბაზარზე კონკურენტი წარმოიშობა. მომხმარებელი ბრენდს არჩევანის გაკეთების პროცესში იყენებს. ის

---

¹ <http://netgazeti.ge>

უადვილებს მომხმარებელს გაარკვიოს რომელი პროდუქტია მისთვის სხვაობთან შედარებით უკეთესი.¹

„ბრენდინგი მთლიანად კომუნიკაციის მეშვეობით რეალიზდება. კომუნიკაცია დაიყვანება იმაზე, რა ინფორმაციას მიიღებს აუდიტორია. ბრენდინგი არის ის, რაც აუდიტორიის ცნობიერებაში ხდება. ბრენდი არ არსებობს საპატენტო ბიუროში, როგორც სავაჭრო მარკა. ის არ იმალება დიზაინის საშუალებებში. ბრენდი ბრენდად მხოლოდ ადამიანის ცნობიერებაში ხდება.“¹

ბრენდირება მისი ღირებულების გაზრდას ნიშნავს. ბრენდინგის საშუალებით შესაძლებელია პროდუქტის, მომსახურების, კომპანიის, მოვლენის, პიროვნების ფასეულობის გაზრდა.

სავაჭრო ნიშნის წარმატებულობა, როგორც წესი, მისი ცნობადობის გაზომვით დგინდება. ცნობადობა, თავის მხრივ, რეკლამირების სხვადასხვა საშუალებით მიიღწევა. რეკლამა ინვესტიციებს მოითხოვს. სავაჭრო ნიშნის წარმატებულობა ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ბრენდის ჩამოყალიბებას.

ბრენდის შექმნის კლასიკურ მიზეზს წარმოადგენს მისი უნარი, გაზარდოს სხვაობა თვითღირებულებასა და გასაყიდ ფასს შორის (მაგალითისთვის, დღესდღეობით Intel-ს შეუძლია აიძულოს მყიდველი, გადაიხადოს მასში 40%-ით მეტი, ვიდრე ნებისმიერ სხვა პროცესორში, მიუხედავად იმისა, რომ ხარისხით Intel-ს არაფრით ჩამოუვარდება, ზოგ შემთხვევაში, სჯობს კიდევ სხვა პროცესორები). ბრენდისთვის დამახასიათებელია მომხმარებელთან „მეგობრული ურთიერთობების“ დამყარება, ადამიანები კი მეგობრების ერთგულები არიან და ხშირად პატიობენ ნაკლს.

დღევანდელ სწრაფად ცვალებად სამყაროში სულ უფრო მცირდება პროდუქტებისა და მომსახურების სასიცოცხლო ციკლი. 10-15 წლის წინ კომპანიებს მხოლოდ თავისი პროდუქტები აინტერესებდა, დღეს უკვე აქცენტი კეთდება

¹ <http://www.nplg.gov.ge>

ბრენდზე. პროდუქტები ჩნდება და ქრება, ბრენდი კი რჩება. მთავარია, ბრენდს ჰქონდეს ფილოსოფია, ინდივიდუალურობა, შარმი და ქმნიდეს ღირებულებებს. საბოლოო ანგარიშით, სწორედ საერთო ღირებულებებია ის „გასაღები“, რაც მომხმარებელს ბრენდთან აკავშირებს. ცნობილი ბრენდის – „სტარბუქსის“ (Starbucks) ხელმძღვანელის, მაიკლ სუინის თქმით: „კომპანია ძალიან იშვიათად ჰქმნის ბრენდს, ის მხოლოდ პირველ ნაბიჯს დგამს, ბრენდს კი შემდგომ აყალიბებენ კლიენტები, რადგან ბრენდი არის ურთიერთობები“¹.

ბრენდის სუსტი და ძლიერი მხარეების ანალიზისათვის, შვედი მკვლევარი თომას გედი თავის ბესტსელერში – „ოთხგანზომილებიანი ბრენდინგი“, ოთხგანზომილებიან მოდელს გვთავაზობს. ესენია: ფუნქციონალური, სოციალური, მენტალური და სულიერი განზომილებები. ჩვენც ვეთანხმებით ამ მოსაზრებას.

ნებისმიერი ლეგენდარული ბრენდის წარმატების მიზეზების გაანალიზებისას ირკვევა, რომ მომხმარებლის ცნობიერებაში ბრენდის ჩამოყალიბება ოთხი მიმართულებით, ანუ ოთხი განზომილებით ხდება:

1. ფუნქციონალური განზომილებით პროდუქციის სარგებლიანობა არის მთავარი: დაბალი ფასი, მაღალი ხარისხი, სასიამოვნო ატმოსფერო;

2. სოციალური განზომილება ასახავს დამოკიდებულებას მყიდველსა და იმ სოციალურ ჯგუფს შორის, რომელსაც უნდა განეკუთვნებოდეს ეს მყიდველი;

3. მენტალური განზომილებით მნიშვნელობას იძენს არა ის, თუ რას ფიქრობს მომხმარებელზე გარე სამყარო, არამედ ის, თუ რას ფიქრობს მომხმარებელი საკუთარ თავზე;

4. სულიერი/იდეალისტური განზომილება სისტემის ყველაზე დიდი ნაწილია. ვინც იცის ამ განზომილების შინაარსი,

---

1 გ.ერქომაიშვილი, ინოვაციები და ბრენდის შექმნის საშუალებები, ჟურნ. „ახალი ეკონომისტი“, 2007, №5, გვ.23.

2 <http://ipm.ge/article/Branding>

მან ზუსტად იცის, რა კავშირი აქვს ბრენდს, პროდუქტს ან კომპანიას ამ დიდ სისტემასთან. ამ განზომილებაში წარმატების მიღწევა ყველაზე რთული ამოცანაა იმის გამო, რომ არ შეიძლება იყო ნახევრად ან ცოტათი ეთიკური. ამ გზაზე დამდგარ ბრენდს უკან დასახევი გზა აღარ რჩება. ამიტომ, თუ ბრენდი აცხადებს თავისი მაღალი იდეალების შესახებ, იგი აუცილებლად მზად უნდა იყოს დარტყმისთვის გარე სამყაროს მხრიდან. ეს ამ განზომილების კანონია.¹

რაც დრო გადის, ადამიანი მატერიალური ღირებულებებიდან უკვე სულიერი, მორალური და ფსიქოლოგიური ფაქტორების გამოყენებით სწავლობს მომხმარებელამდე მისასვლელ გზას. ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენებ მარტინ ლინდსტორმს ორი ბესტსელერი აქვს გამოცემული ბრენდის თემაზე. ის თავისებურად ხსნის და თვლის, რომ მსოფლიო რელიგიების სამყარო, ბრენდის შენების პროცესის წყაროა. იგი ასევე, მსჯელობს ადამიანის 5 გრძნობის მნიშვნელობაზე ბრენდის შექმნის პროცესში. ისიც საინტერესო ფაქტია, რომ თომას გედი თავის ბესტსელერში - „თხზვანზომილებიანი ბრენდინგი“, რომელზეც ჩვენ ზემოთ ვეჭონ და მსჯელობა, შესავალში ალბერტ აინშტაინის სიტყვების ციტირებას ახდენს: „სჯობს გწამდეს, ვიდრე არ გწამდეს, რადგან რწმენით ყველაფერია შესაძლებელი“.¹ რწმენა საჭიროა ყველგან და ყველაფერში, მათ შორის ბიზნესში. PR უნდა განვიხილოთ როგორც ერთჯერადი პროცესი, მოქმედება, ხოლო ბრენდინგი – როგორც მრავალჯერადი რეკლამა და PR, რომელიც საბოლოო ანგარიშით, ქმნის და ზრდის ფირმის იმიჯსა და სანდოობას.

ქართული კომპანიების კვლევამ გვიჩვენა, რომ სამწუხაროდ მათი უმრავლესობა ვერ აცნობიერებს ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციების როლს და არ (ან ვერ) აწარმოებენ სათანადო ღონისძიებებს. ამ კუთხით ძალისხმევის წარმართვა უმნიშვნელოვანესია, რადგან მარკეტინგული კომუნიკაციები - მარკეტინგი, რეკლამა, PR და ბრენდინგი, პროდუქციის

¹ <http://ipm.ge/article/Branding>

გასაღებისათვის ის ოქროს წიბოებია, რომელიც პროდუქციის გარშემო თვალისმომჭრელად უნდა ბრწყინავდეს. ეს ის ბიზნესკომუნიკაციებია, რომელიც სწორედ ინტეგრირებულად და სარმონიულად შეთანაწყობილად უნდა ხორციელდებოდეს. თითოეული მიმართულებით კომპანიის ტოპ-მენეჯმენტი, განსაკუთრებული ყურადღებით და სათუთად უნდა მოეპყრას პოტენციურ მომხმარებელს, რათა ამ უკანასკნელმა, დღევანდელ პირობებში, როცა ბაზარზე ნებისმიერი სახეობის პროდუქტის საკმაოდ დიდი არჩევანია, ადვილად გააკეთოს არჩევანი მისი პროდუქციის სასარგებლოდ.

Integrated Marketing Communications in Business

L. Karchava

E. Sardjveladze

The present article discusses comparative characteristics of advertisement, marketing, PR and branding as intergarted marketing communications in business. Their importance and role in business as compound parts of business communications are also showed. If advertisement, marketing and PR are considered as one-time process and action, branding should be considered as multiple advertising and PR, that creates and increases the image and reliability of the product and the company over time.

Besides, marketing communications – marketing, advertisement, PR and branding are like golden ribs for the product and they should be shining brightly in selling process. These are the business communications, which should be used in integrated and harmonious way and management of companies should pay appropriate attention to them.

---

¹ <http://ipm.ge/article/Branding>.

**ბიზნესოლოგიის მენეჯმენტის
აქტუალური საკითხები**

**ოსკო მასურაშვილი
„ინოვაციური მენეჯმენტის ცენტრის“
ხელ-ლი, ეკონომიკის დოქტორი**

საქართველოდღეს მწვავედ განიცდის მეცნიერების სფეროში იმ სინდრომის უკმარისობას, რომელმაც უკანასკნელ წლებში სერიოზული დარტყმა მიაყენა ევროპას და ცნობილია „ევროპის პარადოქსით“. ეს პარადოქსი შეიძლება ფორმულირებულ იქნეს შემდეგნაირად: რამდენად არის შესაძლებელი საქართველომ უფრო მეტად იზრუნოს მეცნიერებისა და განათლების განვითარებაზე იმ სიმდიდრის საფუძველზე, რომელიც მას გააჩნია მაღალკვალიფიციური კადრების სახით?

დღეს, ზოგადად მსოფლიოში, ქვეყნების ეკონომიკური მიღწევების საზომად ითვლება მათი კონკურენტუნარიანობა, რაც უშუალო კავშირშია ტექნოლოგიების ტრანსფერებთან, კვლევების (მეცნიერების) კომერციალიზაციასთან (ინტენსიური კვლევების წარმოება, მისი შედეგების ათვისება ინოვაციების სახით და ამ ინოვაციების რეალიზაცია ბაზარზე).

ხშირად, წარმატებული არ არის არც ახალი იდეის პროდუქტად გადაქცევა და არც პროდუქტის გასვლა ბაზარზე¹. ბევრი ანალიტიკოსის აზრით, ამ წარმატების გასაღებია იმ პროცესის შესწავლა, რომლის მეშვეობითაც ინოვაციური პროდუქტი გადაიქცევა კომერციულად.

სამწუხაროდ, თითქმის არ არსებობს მიმდინარე სტატისტიკური მონაცემები ახალი ან თუნდაც მნიშვნელოვნად გაუმჯობესებული პროდუქტების შესახებ. კვლევები თითქმის არ მოიცავს კერძო სექტორს. ასევე არ არსებობს

¹ <http://www.mcombs.utexas.edu/MSTC/Corporate-Relations.aspx>

ინფორმაცია სახელმწიფო სექტორის ინტელექტუალური საკუთრების მნიშვნელობის, კვლევებისა და განვითარების ხარისხის, სამეწარმეო საქმიანობისა და მისი ლიცენზირების ურთიერთკავშირის ხარისხის, ინტელექტუალური საკუთრების მართვის ან კომერციული აქტიურობის ფინანსური ასპექტების შესახებ.

მეცნიერების კომერციალიზაციაზე მსჯელობისას იგულისხმება ყველა ის სფერო, სადაც მიმდინარეობს კვლევები. მიმდინარე კვლევები კი, ჩატარებულ სამეცნიერო კონფერენციებთან ერთად, როგორც ცნობილია, ერთგვარი სტიმულია იდეების გენერირებისათვის¹.

განვიხილოთ მეცნიერული კვლევების კომერციალიზაციის ორი მოდელი:

1. გოლდსმითის მოდელი, რომელიც წამყვანი ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის სტრატეგიებისა და ღონისძიებების ერთგვარი საგზაო რუკაა. ეს მოდელი, თავის მხრივ, იყოფა თორმეტ ღონისძიებად (რომელშიც აღწერილია წარმატების მიღწევის პრობლემები). თითოეულ მათგანს გააჩნია ტექნიკური ეტაპი, ბაზრის ეტაპი და ბიზნეს-ეტაპი².

ეს მოდელი სხვადასხვა სტადიაზე - საინფორმაციო და ტექნიკურ მოთხოვნებზე საჭიროებების განსაზღვრის, პროექტის განვითარების ღირებულების დადგენის და ფინანსური მოთხოვნების პროგნოზირების - პროცესის შეფასების საფუძველია.. აქედან გამომდინარეობს საკმაოდ სპეციფიკური, მოწვესრიგებული პროცესი (იხ. სქემა 1).

ეს მოდელი შემუშავებული იქნა ახალი პროდუქტების დასანერგად და იმ ახალი კომპანიების შესაქმნელად, რომელიც ყველაზე ხშირად იყენებს ახალწარმოქმნილ და მოწინავე ტექნოლოგიებს. სწორედ ეს ახალწარმოქმნილი, მოწინავე ტექნოლოგიები წარმოადგენს იმ საერთო რაოდენობის ძალიან უმნიშვნელო პროცენტს, რომელშიც ინოვაციების უმეტესობა დაკავშირებულია ტექნოლოგიების მიღებასა და ადაპტირებასთან.

¹ <http://www.research.ucf.edu/>

² http://www.ott.nih.gov/current_issues/archive_2008.aspx#08112008

სქემა 1. გოლდსმითის მოდელი¹

	კონკრეტული სტადია	განვითარების სტადია	ბაზარზე გასვლის სტადია	ბაზრის გაფართოების სტადია
ბაზრის ეტაპი	პირველადი ბაზარი და შეფასების შესაძლებლობები. მირითადი მომხმარებლის იდენტიფიცირება და შეფასება.	მარკეტინგული გეგმის შემუშავება სტრატეგიის მარკეტინგული არხების და მომხმარებლების ურთიერთკავშირის სტრატეგიები.	გეგმის პოპულარზაციის განხორციელება. ბაზრის კონკურენტული დაზვერვა.	მიზნობრივი ვერტიკალური და შერეული ბაზრები და ბაზარზე შეღწევის შესაძლებლობა. მოწოდების პარტნიორული არხების და (მომხმარებელთან ურთიერთობის მართვის სისტემის (CRM) გაფართოება.
ბოზნის ეტაპი	ფინანსური, ფიზიკური და ადამიანური რესურსების (HR) მოთხოვნების განსაზღვრა.	უსაფრთხოება მოთხოვნის დაფინანსებას. მენეჯმენტის გუნდის, ფინანსური და ბოზნის-გუნდის შექმნა.	მართვა დაფინანსების, უზარებისა და წარმოების მოთხოვნების შესაბამისად. სტრატეგიული და ბიზნესგეგმის დარეგულირება საბაზრო შესაძლებლობებზე რეაგირებასაფიქს.	დივერსიფიცირება იმ შიგა და გარე უზარების, რომელიც აუცილებელია ინვესტიციებიდან შემოსავლების მიზნის მისაღწევად. საერთაშორისო პარტნიორობის დამყარება.
ტექნიკური ეტაპი	სექსპლუტაციო მოთხოვნების და თავისებურების განსაზღვრა. ტექნოლოგიების კონკრეტული ინოვაციების დაზვერვა - საბაზენტო მიგება.	განვითარების გადადგილება ტესტირების და წარმოების ეტაპში. ნედლეულის წყარო და ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემის დადგენა	წარმოების საშუალებების ჩამოყალიბება და პროდუქტის ტექნიკური უზრუნველყოფა.	პროდუქტის შემუშავების დამატებითი ციკლის განსაზღვრა. პროდუქტის კონკურენტული ფუნქციონირების მუდმივი შეფასება და განვითარებადი ტექნოლოგიების მიღება

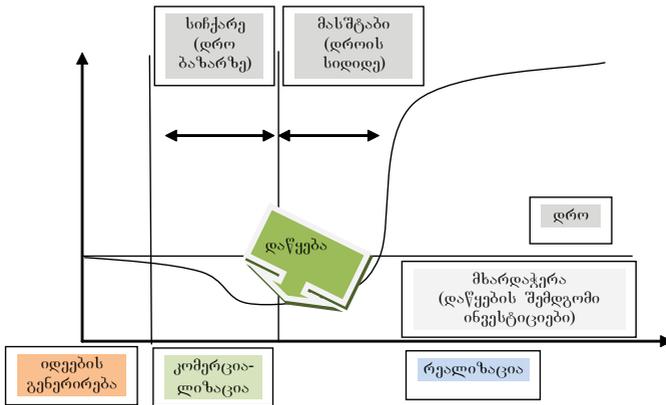
¹სოკლაპომას ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის ცენტრის მონაცემები.

იოსებ მასურაშვილი

ამ მოდელის უარყოფითი მხარეა მისი მოუქნელობა უეუკავშირისთვის. მაგალითად, ტექნოლოგიების დანერგვის შემთხვევაში აუცილებელი არ არის ყველა სტადიის გავლა, მაგრამ ეს მოდელი არ იძლევა თანმიმდევრობის შეცვლის შესაძლებლობას პროდუქტის საექსპლუატაციო მოთხოვნებისა და განვითარების სტადიის შესაბამისად. ამიტომ, უფრო მისაღებია ფუნქციონალური მოდელი.

2. ანდრეევ-სირკინის მოდელი. განხილული მოდელის მსგავსად, ეს მოდელიც კომერციალიზაციის პროცესში თანმიმდევრობის მანევრებელია. თუმცა ორი საწყისი ეტაპისათვის - იდეათა შესაბამისი გენერირებისა (სამეცნიერო კვლევები და განვითარება, კონფერენციები და ა.შ.) და კომერციალიზაციისათვის, ინვესტიციები (ნაღდი თანხების აკუმულირება) პროექტში არა საკმარისია¹. ამ მოდელში, ტრანსფორმაციის პერიოდს პირველ ორ ფაზას შორის, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს რენტაბელობისა და წარმატებული მარკეტინგის თვალსაზრისით (იხ. სქემა 2).

სქემა 2. ანდრეევ-სირკინის მოდელი

მას შემდეგ, რაც პროდუქტი გავა ბაზარზე, დროის სიდიდე

¹ <https://share.sandia.gov/news/resources/releases/2008/CLP.html>

შეესაბამება იმ კონკრეტულ დროს, რომელიც აუცილებელია პროდუქტის რენტაბელობის ზღვარის მისაღწევად. პროდუქტი (ან მომსახურება) რაც უფრო ადრე მიაღწევს წარმოების ოპტიმალურ მასშტაბებს, მით უფრო სწრაფად მოიტანს მოგებას და სწორედ ბაზრის რეაქცია იქნება ის, რაც კომერციულ წარმატებას ან წარუმატებლობას განსაზღვრავს.

მესამე ეტაპზე (რეალიზაცია) აქცენტი კეთდება ინვესტიციებიდან შემოსავლებზე. ეს შემოსავლები ყოველთვის მიღწევადი არ არის, რამდენადაც დანახარჯებმა ტექნიკურ მხარდაჭერაზე, რეკლამასა და განვითარებაზე შესაძლოა გადააჭარბოს ინვესტიციებიდან ამონაგებს. მიუხედავად ამისა, მსგავსი სიტუაცია დასაშვებია, რამდენადაც ინტელექტუალურ საკუთრებაზე უფლების გამოყენებით შეიძლება მიღებულ იქნეს არაპირდაპირი მოგება პატენტებზე, როიალტის დახმარებით, სავტორო უფლებებით და ა.შ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კომერციული მოგება შესაძლოა შეფასებულ იქნეს აღნიშნული ტიპის არაპირდაპირი მოგებითაც.

კომერციალიზაციის პროცესის რაციონალური გამოყენების მიზნით, პირველ რიგში, აუცილებელია ინოვაციების კომერციალიზაციას შევხედოთ სახელმწიფო და კერძო სექტორის ასპექტით (მათ შორის, როგორც უნივერსიტეტების, ასევე სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების გათვალისწინებით).

კომერციალიზაცია განეკუთვნება იმ ღონისძიებათა სერიას, რომელსაც საბაზრო მოთხოვნების შესაბამისად, ფირმები ახორციელებს ცოდნის და ტექნოლოგიების გარდასაქმნელად ახალ პროდუქტებად, პროცესებად ან მომსახურებად. კომერციალიზაციის პროცესისთვის გადამწყვეტია მაღალკვალიფიციური კადრები (მეცნიერები, ინჟინრები, მენეჯერები და ა.შ.).

კომერციალიზაცია არის იდეის ან გამოგონების გადაქცევა სასარგებლო პროდუქტად ან მომსახურებად. ზოგიერთი თვლის, რომ კომერციალიზაცია ნიშნავს იდეის ან გამოგონების

იოსებ მასურაშვილი

გარდაქმნას ისეთ საბაზრო პროდუქტად ან მომსახურებად, რომელიც უკან აუცილებლად მოგებით დაბრუნდება. კომერციალიზაცია ფართო ინოვაციური პროცესების შემადგენელი ნაწილია და შეიძლება მოიცავდეს ისეთ ცდებს ან კვლევებს, რასაც შეუძლია რომ პროექტი ფინანსურად უფრო მომგებიანი გახადოს¹.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ ინოვაციების მარკეტინგის შესახებ, რომელიც მნიშვნელოვანი ცვლილებების გათვალისწინებით, მარკეტინგის ახალი მეთოდის დანერგვაა დიზაინში ან შეფუთვაში, პროდუქტის განთავსებასა ან ფასში. ინოვაციების მარკეტინგი მიმართულია კლიენტების უკეთ დაკმაყოფილებისაკენ, ახალი ბაზრების აღმოჩენაზე ან უკვე არსებულ ბაზარზე პროდუქტის ხელახლა პოზიციონირებაზე, ფირმის მოცულობის გაზრდის მიზნით.

ინოვაციების წამქეზებელი მექანიზმი, პირველ რიგში, კონკურენციაა. მოძველებული ტექნიკისა და ტექნოლოგიების გამოყენების პროცესში, მისი მწარმოებლები და მომხმარებლები დიფერენცირებულ ზარალს განიცდიან, რის გამოც იძულებული ხდებიან ინოვაციების ათვისების მეშვეობით ეძებონ საკუთარი საწარმოო დანახარჯების შემცირების შესაძლებლობები. იმ სამეწარმეო ფირმებს, რომლებიც ათვისებენ ეფექტიან ინოვაციებს, შესაძლებლობა ეძლევა შეამციროს საწარმოო ხარჯები და შესაბამისად, საქონლის (პროდუქტის, მომსახურების) რეალიზების ფასიც.

ინოვაციური ბიზნესის არსია მუდმივი ექპერიმენტი. რა თქმა უნდა, ძალიან მნიშვნელოვანია გეგმები, კვლევები, რესურსების რაციონალური განაწილება, მაგრამ ბაზრის შესწავლას სხვა გარემოებაც განაპირობებს, როგორცაა: ბაზრის გლობალიზაცია, კონკურენციის გამწვავება, გარემოში ცვლილებების ზვავისებური

¹ Nicholas Wade. The Science Business: Report of the Twentieth Century Fund Task Force on the Commercialization of Scientific Research. Priority Press Publications. 2004.p.4.

ზრდა და მომხმარებლის დომინირება ბაზარზე.

ინოვაციური იდეის რეალიზებასთან დაკავშირებით, საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე, აუცილებელია ყურადღება გამახვილდეს რეალური რისკების და რეალური მოგების მოლოდინებთან დაკავშირებულ ორ მნიშვნელოვან საკითხზე: 1. პროექტიდან მიღებული მოგება საგრძნობლად მეტი უნდა იყოს, ვიდრე მისი რეალიზების ხარჯები, და 2. პროექტთან დაკავშირებული რისკი დასაშვებ შეფარდებაში უნდა იყოს მისი რეალიზებით მიღებული უკუგების სავარაუდო შეფასებასთან¹.

ძალიან პერსპექტიულ იდეასაც კი, „თავისთავად“, არ მოაქვს ნოვატორი საწარმოსთვის წარმატება ბაზარზე. იმისათვის, რომ მიაღწიოს ინოვაციური საქმიანობის მიზანს - მიიღოს მონოპოლიური ზემოგება, სამეწარმეო ფირმას სჭირდება შესაბამისი პირობების დაცვა და გარკვეული მოთხოვნების დაკმაყოფილება. ამ სიტუაციებში, სათანადო პროცესის საკმარისი მოქნილობის გამო, უკეთესად მიჩნეულია მცირე ინოვაციური ფირმები.

კვლევაზე ორიენტირებული მცირე ბიზნესი ჯერ კიდევ 1960-იან წლებში ჩამოყალიბდა, როდესაც საუნივერსიტეტო ცენტრების ირგვლივ მრავალი ე.წ. სამეცნიერო ფირმა შეიქმნა. მაგალითად, სტენფორდის უნივერსიტეტის (აშშ) მახლობლად თავმოყრილია ელექტრონიკის დარგში მოქმედი 3 ათასზე მეტი საშუალო და მცირე ფირმა. მათში დასაქმებულთა საერთო რაოდენობა 200 ათასის ფარგლებში მერყეობს. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული ფირმა ნაწარმის მხოლოდ 3 სახეობას უშვებს, ყველა ერთად კომპიუტერული ტექნიკის ელექტრონული კომპონენტების არსებული მსოფლიო მოთხოვნილების დაახლოებით 20%-ს ფარავს².

პროდუქტის კონკურენტულ წარმატებას დღევანდელ

¹ Strategic Management of Tecnology and Innovation. Robert Burgelman, Clayton Christensen. McGraw Hill. New York. 2010.

² <http://www.stanford.edu/research/>

ბაზრებზე ძირითადად სამეწარმეო საქმიანობის ისეთი მახასიათებლები განსაზღვრავს, როგორცაა ძველი პროდუქციის ახლით ჩანაცვლების სისწრაფე, ნაწარმის ხარისხის და საიმედოობის დონე, ფასი და ა.შ.

საერთო ეკონომიკური მაჩვენებლების სანაცვლოდ, მიღწევები ტექნოლოგიურ განვითარებასა და ინოვაციების მენეჯმენტში, დღეს ქვეყნის ეკონომიკური სიძლიერის და ეროვნული სამრეწველო პოლიტიკის ეფექტიანობის საზომია. ამასთან, გადამწვევტი მნიშვნელობა არ აქვს ქვეყანა განვითარებას იწყებს საკუთარი, თუ სხვებისგან გადმოდებული ტექნოლოგიური მიღწევების საფუძველზე. მთავარია, მან მოახერხოს ზემოთ ხსენებული მახასიათებლების სრულყოფა ინოვაციური პროცესების სათანადო წარმართვის მეშვეობით (ამის მაგალითია ახალი ქართული საწარმო „ალგორითმი“).

ამ მახასიათებლებით წინსვლის პრაქტიკულად ამოუწურავი რეზერვების არსებობაზე არაერთი ქვეყნის სწრაფი და შედეგიანი ინდუსტრიული განვითარების გამოცდილება მიუთითებს (იაპონია, სინგაპური და ა.შ.).

საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობისათვის მთავარია შემდეგი ოთხი პირობა: 1. ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურა, რაშიც იგულისხმება ის საწარმოები, დაწესებულებები და რესურსები, რაც აუცილებელია ინტენსიური ტექნოლოგიის სამრეწველო პროცესების მიმდინარეობის უზრუნველსაყოფად, სათანადო ნაწარმის დამუშავებისათვის, მისი წარმოებისა და ბაზარზე წარდგენისათვის; 2. ეროვნული ორიენტირები - ქვეყანაში უნდა შეირჩეს სამრეწველო პრიორიტეტები და გატარდეს მათი განვითარების ხელშემწყობი საერთო-სახელმწიფოებრივი მასშტაბის ღონისძიებები, რომლის მიზანია ქვეყანაში ახალ ტექნოლოგიებზე ორიენტირებული პროდუქციის ხვედრითი წონის ზრდა; 3. სოციალურ-ეკონომიკური ინფრასტრუქტურა, რაც მოიცავს იმ საზოგადოებრივ და ეკონომიკურ ინსტიტუტებს, რომლებიც უნდა ანვითარებდეს,

რაზმავდეს და ამოქმედებდეს თანამედროვე ინდუსტრიული ქვეყნებისთვის დამახასიათებელ მატერიალურ, ადამიანურ, ორგანიზაციულ და ფინანსურ რესურსებს; 4.ინდუსტრიის მწარმოებლურობა, რაც განპირობებულია იმ მატერიალური და ადამიანური რესურსების არსებობით და მათი გამოყენების ეფექტიანობით, რომლის გარეშე შეუძლებელია თანამედროვე წარმოების ორგანიზება და გაძღოლა.

საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის თავლსაზრისით შეიძლება პარადოქსულად უღერდეს, მაგრამ ზოგჯერ ქვეყნები, რომელთაც საკუთარი პოტენციალის განვითარება „სუფთა ფურცლიდან“ უწევთ, ამ პირობების შექმნის თვალსაზრისით უკეთეს მდგომარეობაში აღმოჩნდებიან სოლმე (და ამ მხრივ საქართველოს დიდი პერსპექტივა გააჩნია), ვიდრე ინდუსტრიალიზებული ქვეყნები, რომელთაც ამისთვის უკვე ჩამოყალიბებული ვითარების შეცვლა უწევთ. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ ბრიტანეთის სამეფო ერთ-ერთი აღიარებული ტექნოლოგიური ლიდერია, მის სამრეწველო ბიზნესს ახასიათებს რიგი თავისებურება,რაც წინააღმდეგობებს უქმნის ქვეყნის შემდგომ პროგრესს. მათ შორისაა: საზოგადოებაში გავრცელებული პიროვნული განწყობები, რომლებიც მომსახურების სფეროსთან შედარებით, წარმოებაში დასაქმებას ნაკლებად მიმზიდველად მიიჩნევენ, რის გამოც ვერ ხერხდება საკმაოდ კონკურენტუნარიანი ინჟინრების მომზადება ადგილობრივი კადრებისაგან; შეზღუდული შიგა ბაზარი, რომელიც აშშ-ს და იაპონიის საშინაო ბაზრებთან შედარებით, ნაკლებ სტიმულს ქმნის კაპიტალის ინვესტირებისათვის; ეკონომიკის სწრაფად განვითარებად სექტორებში მოქმედ კომპანიათა რაოდენობის სიმცირე (მაგალითად, ელექტრონიკაში) და მეწარმეთა ლტოლვა განვითარების ნაკლები პოტენციალის მქონე ისეთ ტრადიციულ დარგებში ინვესტირებისაკენ, როგორცაა ლუდის ან ტექსტილის წარმოება; მენეჯერების შედარებითი დაბალი კომპეტენცია, რომელიც ახშობს

იოსებ მასურაშვილი

თანამშრომლების შემოქმედებითობას და წინ ეღობება ბიზნესის ფექტიანობის ზრდას.

მაღალტექნოლოგიური და მეცნიერებატეკვადი დარგების განვითარების ხელშეწყობისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ქვეყანაში ცოდნის აკუმულირების და შეთვისების უნარის არსებობას,რის დეფიციტიც საქართველოში ნამდვილად არ არის და, რაც ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთი უპირატესობაა.

ცოდნის შედეგიანი ათვისება შესაძლებლობას აძლევს ინდივიდებს, საწარმოებსა და საზოგადოებას, მოახდინონ წარმოებაში გამოყენებული რესურსების უტილიზება, სრულყოფონ საკუთარი კვალიფიკაცია და ამით მონაწილეობა მიიღონ ქვეყნის განვითარებაში. ამ მხრივ, დღეისათვის საქართველოს პოტენციალი საკმაოდ მაღალია და მისი სრულად ამოქმედება ქვეყნის ეკონომიკურ გაძლიერებას დიდად შეუწყობს ხელს.

Conceptual Issues in Technology Management

I. Masurashvili

Competitiveness is considered to be a measure for the country's economic achievements, which is directly linked to the transfer of technology and commercialization of research. Very often, turning a new idea into product or launching a new product is not successful. In order to use the commercialization process effectively, first of all, it's necessary to look at commercialization of innovations from the point of view of the state and the private sector. For the development of high-tech and scientific sectors, it's especially important to accumulate knowledge within the country, which really isn't a problem for Georgia, but the most important thing is to make these resources work.

სერგო საბარეიშვილი
სოფლის მეურნეობის აკადემიური დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ეკა ლევიკა
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

საქართველოში ტურიზმის განვითარების სტრატეგია ეყრდნობა ტურიზმის მდგრადი განვითარების მსოფლიოში აღიარებულ პრინციპებს და აშკარა უპირატესობას ანიჭებს ბაზრის მოთხოვნის სტიმულირებას. ისეთი მაღალი ტურისტული და საკურორტო პოტენციალის მქონე ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, აუცილებელია გამოიკვეთოს ტურიზმის პრიორიტეტულობის შემდეგი კრიტერიუმები:

- ტურიზმის ექსპორტაბელურობის მაღალი დონე და აქედან გამომდინარე, ქვეყნის შემოსავლების ზრდაში მისი დიდი პოტენციალი;
- მოსახლეობის დასაქმების მასშტაბური შესაძლებლობა;
- რეგიონული ეკონომიკური განვითარების დონის გამოთანაბრების რეზერვების არსებობა (ამის შესაძლებლობას იძლევა ტურისტული პოტენციალის ბუნებრივ-გეოგრაფიული გაადგილება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე;
- ეკონომიკის სხვა დარგების (ტურიზმის მომიჯნავე დარგები) განვითარების სტიმულირება და სხვა.

ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ ბოლო ორი წლის განმავლობაში აღინიშნება ქვეყანაში შემოსულ უცხოელ ტურისტთა და ვიზიტორთა ზრდის ტენდენცია. მხოლოდ მიმდინარე წელს, შარშანდელ ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით, მათი რიცხვი თითქმის 50%-ით გაიზარდა.

საქართველოში ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის ძირითადი მიმართულებებია: შემომყვანი ტურიზმის ხელშეწყობა და სტიმულირება, შიგა ტურიზმის განვითარება, ტურისტული და ზოგადი ინფრასტრუქტურის განვითარება, კომპეტენტური კადრების მომზადება და გადამზადება, დარგის სახელმწიფო რეგულირება, საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფა და ევროკავშირის კანონმდებლობასთან მისი ჰარმონიზაცია. საქართველოს რეგიონების ტურისტული რესურსების პოპულარიზაცია და რეკლამირება.¹ უდავოა, რომ იმერეთის რეგიონში მიმდინარე ღონისძიებები და არსებული რეალობა კარგ საფუძველს იძლევა, რომ საქართველოს შუაგულში დაწყებულმა აღმშენებლობამ ახალი მასშტაბები შეიძინოს და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს თანამედროვე, დასავლური პრინციპების მქონე სახელმწიფოს ფორმირების პროცესში.

აღნიშნული ასპექტით იმერეთის რეგიონის შესაძლებლობებში შედის:

- მცირე და საშუალო საწარმოების ფუნქციონირების გაძლიერება;
- სოფლის მეურნეობის და მთლიანად აგროსასურსათო სექტორების პოტენციალი;
- ტექნოპარკების და ინდუსტრიული ზონების წარმოქმნისათვის შესაბამისი ბაზის არსებობა;
- რეგიონის გეოგრაფიული მდებარეობა, ბუნებრივი და ისტორიულ-არქიტექტურული ძეგლები, ხალხური შემოქმედებისა და სტუმართმასპინძლობის ტრადიციები;
- ქუთაისის აქვს ტურისტების მიღებისა და განაწილების ფუნქცია, რასაც განაპირობებს დიდი და მცირე კავკასიონის ქედების და შავი ზღვის სიახლოვე;
- იმერეთზე გადიოდა „დიდი აბრეშუმის გზა“, რაც, ყველა ეპოქაში სატრანსპორტო მაგისტრალურ კვანძს წარმოადგენდა.

საქართველოს პრეზიდენტის ინიციატივით, 2007 წლის სექტემბერში, მთავრობამ მიიღო გადაწყვეტილება ქუთაისის ისტორიული ნაწილის რეაბილიტაციის შესახებ, რომელიც დაკავშირებულია ქუთაისის მეორე დედაქალაქად და ტურისტულ

¹Department of Tourism and Resorts of Georgia 2009; <http://www.georgia.travel/travel/index.php?page=10&sub=4&lang=1>

ქალაქად ჩამოყალიბებასთან.

სამშენებლო სამუშაოები 2007 წლის ნოემბრის თვეში დაიწყო. პროექტი რამდენიმე ეტაპს მოიცავს. პირველი ეტაპი სამეფო უბანს, თეთრი ხიდის მიმდებარე ტერიტორიას, ცისფერ-ყანწველთა, წმინდა ნინოს, წერეთლისა და პუშკინის ქუჩებს (63ა), სულ 38 შენობას შეეხო. მათ შორის სრული, რეკონსტრუქცია-რეაბილიტაცია ჩაუტარდა 31 შენობას, აშენდა 7 ახალი ნაგებობა. განხორციელდა მიწისქვეშა სამუშაოები, შეიცვალა კომუნიკაცია, ელექტრო მომარაგების სადენები, ბუნებრივი აირის მიწები, წყალგაყვანილობა, ქუჩები მოპირკეთდა ქვაფენილით, დამონტაჟდა თანამედროვე ტიპის განათება. ისტორიული უბნის იერსახის აღდგენა-რეაბილიტაცია განხორციელდა საარქივო მასალებზე დაყრდნობით. პროექტის ავტორია ჯგუფი „არქიტექტორები-ჯი“, პროექტის პირველი ეტაპის ღირებულებამ შეადგინა 18 მლნ ლოლარი.¹

სარეაბილიტაციო პროექტის მეორე ეტაპი მოიცავს აღმაშენებლის მოედანსა და მის მიმდებარე ტერიტორიას (ფალიაშვილისა და რუსთაველის ქუჩები).

აღდგენილია და რესტავრირებულია ისტორიულად და არქიტექტურულად მნიშვნელოვანი შენობები სარეაბილიტაციო უბანში: ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის პირველი საჯარო სკოლა; კინოთეატრი „რადიუმი“, კინოთეატრი „მონპლეზირი“, სასტუმრო „ორიენტი“, ოქროს ჩარდახი, ყოფილი სპორტული სკოლა, თეთრი ხიდი, თოჯინების თეატრი, ოპერის თეატრი, წმინდა ნინოს სახელობის გიმნაზია – მესამე საჯარო სკოლა, ეროვნული ბანკის შენობა, ქუთაისის ოპერის თეატრი.

ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, ჩვენს მიერ დამუშავებულია: საფეხმაველო სამეფო ტურისტული მარშრუტი: ოქროს ჩარდახი-I სკოლა-ბულვარი-აღმაშენებლის მოედანი-ჯაჭვის ხიდი-ქვის კიბეები-ბაგრატი-უქიმერიონი-ეროვნული პარკი-წითელი ხედი და რომანტიკული ტური წყვილებისათვის, რომელშიც შედის რომანტიკული მსოფლიოს გაცნობა, საუბარი სიყვარულზე, გელათში ჯვრისწერის რიტუალში მონაწილეობა, კონკურსი ეროვნულ ცეკვებში, სიმღერებში, პოეზიაში, გამარ-

¹იმერეთის სამხარეო ადმინისტრაცია; http://imereti.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=107

ჯგუბულთა დაჯილდოვება და სხვა.¹

ტურიზმის განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკიდან გამომდინარე, კიდევ უფრო იზრდება იმერეთის რეგიონის როლი ტურიზმის განვითარებაში, ყველასათვის ცნობილია იუნესკოს ძეგლთა დაცვის სიაში შეტანილი ისტორიულ-არქიტექტურული ძეგლები: ბაგრატის ტაძრისა და გელათის სამონასტერო კომპლექსის მნიშვნელობა. რეგიონში ტურიზმის განვითარების სტიმულია საქართველოს კანონი იმერეთის მღვიმეების დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ, რომელშიც დაცული ტერიტორიების 12 ძეგლია შეტანილი და რაც, ექსტრემალური, ეკო და სპელეოტურიზმის განვითარების კარგ საშუალებას წარმოადგენს. აღსანიშნავია, ასევე სათაფლიას სახელმწიფო ნაკრძალისა და წყალტუბოს (ყუმისთავის, პრომეთეს) კარსტული მღვიმის ტურისტული კომპლექსები.²

სათაფლიის სახელმწიფო ნაკრძალში მთავარი ტურისტული მარშრუტი იწყება ძირითადი სანახაობიდან - დინოზავრის ნაკვალევიდან და მიემართება კომპლექსის კულტურულ ცენტრში, ლამაზი ხეივანით შედის „დინოზავრის პარკში“, სადაც განთავსებულია გართობისა და განვითარების ობიექტები. ტურისტული ბილიკი მიემართება 330 მეტრიან კარსტულ მღვიმეში, რომლის გამოსასვლელიდან იხსნება ხედები ქ. ქუთაისზე, გელათის მონასტერსა და იმერეთის სოფლებზე. 2011 წელს სათაფლია მოინახულა 86653 ტურისტმა, შემოსავლებმა შეადგინა 331368 ლარი.

პრომოთეს (წყალტუბო) კარსტული მღვიმე უნიკალური ბუნებრივი მოვლენაა და მას გააჩნია უდიდესი შემეცნებითი ფასეულობა, როგორც სამეცნიერო სპელეოლოგიური, ასევე ტურისტული გამოყენების თვალსაზრისით. მღვიმის მთავარი ბილიკის სიგრძე 1 კმ-ს აღემატება და წარმოადგენს მრავალფეროვან სანახაობას: დარბაზები, კამარები, გალერეები, მიწისქვეშა მდინარე, გაქვავებული ნაკადების, სტალაგმიტების და

¹ ს. ცაგარეიშვილი, ნ. შარაბიძე, ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები იმერეთში, ქუთაისის უნივერსიტეტი, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. პროფესორ მასწავლებლეთა II რესპუბლიკური სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, 2010 წლის 18 დეკემბერი.

² ს. ცაგარეიშვილი, იმერეთის რეგიონის რეკრეაციული რესურსები რაციონალური გამოყენება და ეკოლოგიური შეფასება. ქუთაისი, 2009.

სტატისტიკის უმდიდრესი ფორმები. 2011 წელს პრომეთეს მღვიმე მონინახულა 70331 ტურისტმა.

2011 წლის 5 აპრილს ქუთაისში შეიქმნა ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრი ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციისა და ქუთაისის მერიის ერთობლივი პროექტის ფარგლებში. მისი მისიაა ხელი შეუწყოს ტურიზმის განვითარებას იმერეთის რეგიონში, შეასრულოს დამაკავშირებელი რგოლის ფუნქცია ტურისტსა და ტურისტულ სერვისებს შორის, ცენტრში შემოსულ ტურისტს მიაწოდოს სრული ინფორმაცია განთავსების, კვების, ტრანსპორტირების, ისტორიული ძეგლების, ეროვნული პარკებისა და სხვა ტურისტული ატრაქციების შესახებ. ანკეტირების საფუძველზე მოახდინოს იმერეთის რეგიონში არსებული და ახლადგახსნილი ტურისტული ინფრასტრუქტურის აღრიცხვა, აღწერა და ფოტომასალის მოძიება, რაც თავსდება შესაბამის ვებ-გვერდზე www.mygeorgia.ge/tourism.¹ ეს ხელს უწყობს რეგიონში არსებული ტურისტული ინფრასტრუქტურის საერთო მონაცემთა ბაზაში მოხვედრას.

ქ. ქუთაისის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის თანახმად, 2011 წელს ქუთაისში ჩამოვიდა და დამე გაათია 81 049 უცხოელმა (საშუალო დამის თვეის რაოდენობაა 3 დამე) და 30 448 ქართველმა ტურისტმა. ამათგან, ქუთაისის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის სერვისით ისარგებლა 2564 უცხოელმა ტურისტმა და 618 საქართველოს მოქალაქემ.²

იმერეთის რეგიონის ტურიზმის განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი შეაქვს სახელმწიფო რწმუნებულის – გუბერნატორის ადმინისტრაციას და ქ. ქუთაისის მერიას. ამასთანავე, ამ პროცესს ხელს უწყობს აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ტურიზმის დეპარტამენტის ტურიზმის მიმართულების მიერ ჩატარებული ღონისძიებები, რაც დაკავშირებულია სტუდენტების პრაქტიკა-სტაჟირებასთან, დასაქმებასთან, საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენებსა და კონფერენციებში მონაწილეობასთან.

მიგვაჩნია, რომ იმერეთის რეგიონში ტურისტული მომსახ-

¹ www.mygeorgia.ge/tourism.

² ქუთაისის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრი, <http://www.gnta.ge/>

ურების ხარისხის გაუმჯობესებაზე დადებითად იმოქმედებს ტურიზმის პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების ფართო მასშტაბით ამუშავება, ტურიზმის პროფესიული კოლეჯის გახსნა. ამასთან პრობლემაა გიდი-ექსკურსიამძღოლების სათანადოდ მომზადება და მათი მიზნობრივად გამოყენება. ამიტომ, კანონის შესაბამისად სასწრაფოდაა მისაღები გადაწყვეტილება კვალიფიციური გიდი-ექსკურსიამძღოლების ტურისტულ-საექსკურსიო მარშრუტებზე აუცილებელი გამოყენების შესახებ.

იმერეთის რეგიონსა და საერთოდ დასავლეთ საქართველოში სოციალურ-ეკონომიკურ, მათ შორის ტურიზმის განვითარებას, ხელს შეუწყობს სახელმწიფოს მხარდაჭერით საქმიანი, კულტურული, სპორტული და სხვა ღონისძიებების სტაბილური დაგეგმვა-ჩატარება, როგორც ქუთაისში, ასევე რეგიონის სხვა ქალაქებში.

Tourism in Imereti Region: Reality and Perspectives

**S. Tsagareishvili
E. Davidze**

The present article deals with the reality and perspectives of tourism development in Imereti Region. The authors discuss the potential of the region, in which under the state regulation and with the government support the success is already being achieved. The project initiated by the president (September, 2007) includes 2 stages, on the first stage of the project reconstruction of 38 buildings have already finished and the activities of the second stage have begun. New tourism destinations contributed to the increase in the number of tourists. According to Kutaisi Informational Centre of Tourism, Imereti region was visited by about 81 049 foreigners and 30 448 Georgian Tourists. Geographic location, natural conditions, architectural and historic monuments, Georgian folk and hospitality is really advantageous for tourism development in the region.

მარიამ ნიჭაბაძე
ივ. ჯავახიშვილის სახ. თსუ-ის დოქტორანტი

ინფორმაციის მოპოვებისა და საჭირო ინფორმაციის გაანალიზების შედეგად იღებდნენ და ეხლაც იღებენ გადაწყვეტილებას მენეჯერები თუ ქვეყნის მმართველები.

იულიუს კეისარი გალებთან ომის დროს გაკვირვებას ვერ ფარავდა, რამეთუ მისი ჯარის გადაადგილების შესახებ გალებმა ყველაფერი იცოდნენ. გამორჩეულად ძლიერი ხმის მქონე “მოყვირალი მოამბეები” ერთმანეთს გადასძახებდნენ და ასე ავრცელებდნენ ამბავს. მაგრამ, საკმარისი იყო რომელიმე მათგანს რამე შეშლოდა, “გაფუჭებული ტელეფონის” მსგავსად, დამახინჯებულად იგებდნენ ნათქვამს. ინდიელები სიგნალის გადასაცემად სარკეს იყენებდნენ. აფრიკელებს თავისებური “დაფდაფების ტელეგრაფი” ჰქონდათ. წერილებს წერდნენ ფარაონები, იმპერატორები, მეფეები და უბრალოდ შეძლებული ადამიანები. ყველა გზას უთმობდა გულამოვარდნილ, გახვითქულ მაცნეს, რომელსაც ცუდი ამბის მოტანის შემთხვევაში, ზოგჯერ სასჯელიც ელოდა.

არსებობდა კიდევ ერთი ორიგინალური საჰაერო ფოსტა-მტრედები. საფოსტო მტრედები - ეს ძლიერი, მოქნილფრთიანი ფრინველი, უძველესი დროიდან ემსახურება ბაბილონელებს, ძველ ეგვიპტელებს, ბერძნებს, რომაელებს... წარდენას გადარჩენილ ნოესაც ხომ მტრედმა აცნობა ხმელეთის სიახლოვე. თუმცა, დიდმა გეოგრაფიულმა და ტექნიკურმა აღმოჩენებმა ფუნქცია დაუკარგა “ფრთოსან ფოსტალიონებს”. დღეს მათდამი სპორტული ინტერესი თუ შემორჩა ვინმეს და კიდევ ჩვენს მეტყველებაში გამჟღავნებარ ფრაზა “ჩიტმა ამბავი მომიტანა.”

XIX საუკუნე უდიდესი აღმოჩენების ეპოქაა. მათ შორის უნიკალურია გამოგონება – ტელეფონი. მსოფლიოში პირველი ტელეფონის დემონსტრირება მოახდინა გერმანელმა ფილდიპ

რეისმა 1861 წლის 26 ოქტომბერს. ინფორმაცია ტელეფონის შესახებ საქართველოს მოსახლეობას ივანე მანაბელმა მიაწოდა. მაგრამ, მხოლოდ ტელეფონი ადამიანის მზარდ მოთხოვნილებებს ვერ აკმაყოფილებდა. საჭირო იყო რაღაც სხვა...

უსადენო კავშირის ისტორია იწყება 1901 წელს. ამავე წლის ივლისში, ინგლისურმა კომპანია “მაკონმა” შექმნა გადაეცა სიგნალები ინგლისის სადგურ პოლტიუდან სენტ-ჯონსის სადგურამდე, რომელიც მდებარეობდა ნიუფაუნდლენდში. თვითონ კომპანია XX საუკუნის დასაწყისისთვის იყო ერთადერთი, რომელიც ახორციელებდა სადენიან საქალაქათაშორისო კავშირს. სიგნალები ყოველდღიურად გადაიცემოდა კაბელებით, რომელიც ჩადებული იყო აშშ-სა და ევროპას შორის.

1912 წელს, სახელმწიფოს ხელშეწყობით ჩამოყალიბდა რუსულ-ინგლისური რადიოტელეგრაფიული საზოგადოება “მაკონთან” თანამშრომლობით. პირველი ყველაზე მძლავრი რადიოსატელეფონო სადგური ააგეს XX საუკუნის დასაწყისში ჩრდილოეთ ირლანდიაში, მისი სიმძლავრე შეადგენდა 500 კვტ. კავშირგაბმულობის ინგლისური მაგნატი “მაკონი” მოქმედებდა ასევე ეგვიპტეში, სამხრეთ აფრიკაში, ინდოეთში, სინგაპურში, ესპანეთში, ჩილეში, საბერძნეთში, დანიაში, თურქეთში და ა.შ. ფიჭურ კავშირში ჩაერთო 400 პორტზე მეტი. ინგლისში მთელი სამხედრო ფლოტი აღიჭურვა რადიოკავშირით. მოთხოვნამ რადიოკავშირზე დაიწყო მუდმივი ზრდა. 1921 წელს აშშ-ში დეტროიტის პოლიციამ შექმნა გამოყენებინა მობილური კავშირი ავტომობილებში. ფიჭური კავშირის რეალური ისტორია სათავეს იღებს 1946 წელს, ქალაქ სანტლუისში, (აშშ). კომპანია AT&T Bell Laboratories-მა შექმნა რადიოტელეფონები, რომელიც მმონტაჟდებოდა ავტომობილებში. აპარატურა თავდაპირველად მოუხერხებლად დიდი მოცულობის იყო. სატელეფონო საუბარი იყო რთული რადგან ვერ ხერხდებოდა ლაპარაკი და მოსმენა ერთდროულად. პირველი მობილური ოპერატორი “მეგაკომი” საქართველოში ამოქმედდა 1996 წელს. 1997 წლის მარტში ამოქმედდა კომპანია “ჯეოსელის” მობილური კავშირგაბმულობის ქსელი. ამავე წლის სექტემბერში ამოქმედდა კომპანია “მაგთიკომის” მობილური კავშირგაბმულობის ქსელი. 1999 წლის ოქტომბერში ამოქმედდა “იბერიატელის” მობილური კავშირგაბმულობის ქსელი. 2006 წლის შემდეგ ამოქმედდა კომპანია

“ჯეოსელისა” და “მაგთიკომის” ქსელები 1800მგპც სისშირეზე. 2007 წელს ამოქმედდა “ბილაინის” ქსელი.

საქართველოში, ბოლო ათწლეულში, განუხრელად იზრდება მობილური კავშირის აბონენტების რიცხოვნობა. საქართველოში მობილური კომუნიკაციების სექტორი საკმაოდ კონკურენტუნარიანია. ამის შესაფასებლად ორი ძირითადი კრიტერიუმი არსებობს: ურთიერთჩართვის ტარიფები და ნომრის ერთი ოპერატორიდან მეორესთან გადატანის შესაძლებლობა. “ბაზარზე” შესული ახალი კომპანიებისთვის ურთიერთჩართვის საფასური ერთ-ერთი ძირითადი ხარჯიარის გამოც ის მნიშვნელოვნად აბრკოლებს კონკურენციის განვითარებას. რეგულირების არ არსებობისას ბაზარზე მოქმედი მსხვილი ოპერატორებისათვის მომგებიანია ახალ და შედარებით მცირე ქსელებთან დარეკვის და მათგან ზარების მიღების საფასურის გაზრდა, რათა ბაზრის ახალი მოთამაშეები მომხმარებელთათვის ნაკლებად მიმზიდველნი იყვნენ. ვინაიდან საქართველოს კომუნიკაციების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია აცნობიერებდა ამას, მან ურთიერთჩართვის ტარიფის ზღვრული ოდენობა დაადგინა. ის აგრეთვე გეგმავს ნომრის პორტაბელურობის უზრუნველყოფას და გულისხმობს, რომ ოპერატორის გამოცვლის შემთხვევაში მომხმარებელს საკუთარი ნომრის შენარჩუნება შეეძლება. მარეგულირებლის ასეთმა მიდგომამ შესაძლებელი გახადა ბაზრის სწრაფი გაფართოება და ხელი შეუწყო სექტორში ინვესტირების ზრდას, ხოლო მომხმარებელთა რაოდენობამ ევროპულ მასშტაბებს მიაღწია.

საქართველოში სამი ძირითადი მობილური ქსელების კომპანია არსებობს: მაგთი, ჯეოსელი და ბილაინი.

ჯეოსელის დაბადების თარიღი 1996 წლის სექტემბერია, ხოლო 1997 წლის 15 მარტს ჯეოსელის ქსელით საქართველოში პირველი მობილური ზარი განხორციელდა. ჯეოსელის დაფარვის ზონა დღეისათვის საქართველოს დასახლებული ტერიტორიის 98% მოიცავს. ქვეყნის გარეთ მისი აბონენტები “როუმინგ სერვისით” სარგებლობენ მსოფლიოს 130-ზე მეტ ქვეყანაში.¹

ჯეოსელი- Teliasonera ჯგუფის წევრია. ფინურ-შვედური კომპანია თელიასონერა მსოფლიოს ერთ-ერთი ძლიერი საკო-

¹www.geocell.com. (n.d.).

მუნიციპალიტეტის მერიის განყოფილება. ჯეოსელი კი თელიასონერა ევრაზიის ჯგუფის წევრი. დღეისათვის თელიასონერა მსოფლიოს 20 ქვეყანაში, 135 მილიონზე მეტ ადამიანს ემსახურება. საქართველოში კი თავის საქმიანობას ჯეოსელის მეშვეობით ახორციელებს. მისი ბიზნესსივრცე საქართველოს გარდა მოიცავს სკანდინავიას და ბალტიისპირეთს, ესპანეთს, ევრაზიის ქვეყნებს.

კომპანია “ჯეოსელმა” 15 წლის იუბილე ბიუჯეტში შეტანილი 517 მლნ ლარით და 5000-მდე დასაქმებული ადამიანით აღნიშნა. საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით “ჯეოსელის” გენერალურმა დირექტორმა ოსმან თურანმა და Teliasonera-ს პრეზიდენტმა ლარს ნობერგმა “ჯეოსელის” 15-წლიანი მუშაობა წარმატებულად შეაფასეს და თვლიან რომ “ჯეოსელი” ქართულ საკომუნიკაციო ბაზარზე ლიდერია.¹

ბილანის შპს “მობიტელი“- ქართული GSM ოპერატორი კომპანიაა. “მობიტელი” ფლობს ლიცენზიას საქართველოს ტერიტორიაზე GSM-1800 სტანდარტის ფიჭური მომსახურების განხორციელების უფლებით. კომპანია 2003 წლის ნოემბერში დაარსდა, მაგრამ კომერციულ საქმიანობას არ ახორციელებდა. 2005 წლის 16 დეკემბერს “მობიტელმა”, როგორც სს “ვიმპელკომის” შვილობილმა კომპანიამ, შეისყიდა GSM-1800 სტანდარტით არსებული რადიოსიხშირის სპექტრის გამოყენების უფლების ლიცენზია.

სს “ვიმპელკომს” შპს “მობიტელის” აქციათა 51% ეკუთვნის. კომპანიის ჯგუფში გაერთიანებულია: რუსეთის, ყაზახეთის, უკრაინის, ტაჯიკეთის, უზბეკეთის, სომხეთის და საქართველოს GSM ოპერატორი კომპანიები. კომპანია “ვიმპელკომის” მომსახურება ვრცელდება ტერიტორიაზე სადაც 240 მილიონი ადამიანი ცხოვრობს.²

სს “ვიმპელკომი” გახდა პირველი რუსული კომპანია რომლის აქციებიც ნიუორკის საფონდო ბირჟაზე (NYSE) VIP ინდექსით იყიდება.

ბილანის მისიაა: სიამოვნების მიღება საუბრისაგან, თავისუფლების გრძნობა დროსა და სივრცეში.

მობილური კავშირგაბმულობის კომპანია შპს “მაგთიკომი” დაარსდა 1996 წლის თებერვალში, კომერციული საქმიანობა კი 1997 წლის სექტემბრიდან დაიწყო. დღეისათვის მაგთიკომის

---

¹(n.d.). Retrieved from <http://pirweli.com.ge/?menuid=22&id=2119>.

² www.beeline.ge. (n.d.).

მფლობელები არიან ამერიკული კომპანიები Inernational Telcell Cellular LLC da Telcell Wireless LLC.¹

2005 წლის ივლისში მათიკომმა მათის შემდეგ მეორე ბრენდი-ახალგაზრდული ბალი გაუშვა.

მათიკომმა ფუნქციონირება დაიწყო 900 მეგაჰერც სიხშირეზე, 1999 წლის ნოემბრიდან კი იგი საქართველოს GSM ოპერატორებიდა პირველი გადავიდა ორმაგ სიხშირეზე. 2005 წლიდან მათიკომმა პირველმა საქართველოში დაიწყო მესამე თაობის ქსელის მშენებლობა, რათა მომხმარებლისთვის შეეთავაზებინა 3 სერვისები.

მათიკომის მიზანია თავის აბონენტებს შეუქმნას მაქსიმალური კომფორტი, მათთვის უზრუნველყოს საუკეთესო ხარისხის სატელეკომუნიკაციო კავშირი, შესთავაზოს მრავალფეროვანი სერვისები.

2012 წლის იანვრიდან “მათიკომმა” ახალი ბრენდი “მაგთისატი” გაუშვა, რომელიც გახლავთ სატელიტური მომსახურება. შწორედ აქედან გამომდინარე

“მაგთისატი” ფარავს მთელ საქართველოს, თითოეულ სოფელს, სადაც აქამდე არანაირი საშუალება არ ჰქონდათ, რომ ტელევიზორისთვის ნორმალურად ეყურებინათ. დღეისათვის “მათიკომი” საქართველოს საკომუნიკაციო ბაზარზე 5 ბრენდით არის წარმოდგენილი: “მაგთის”, “ბალის”, “ბანისა” და “მაგთი ფიქსის” შემდეგ, 2012 წლის 23 იანვარს, “მათიკომმა” მომხმარებელს შესთავაზა საქართველოში პირველი თანამგზავრული მაუწყებლობის ოპერატორის-“მაგთისატის” მომსახურება. რაც შეეხება “მაგთისატის” მომსახურების ღირებულებას: ადგილობრივი თანამგზავრული ტელევიზიის სასტარტო პაკეტი, რომელშიც შედის 23 არხი, ღირს 10 ლარი, “სასტარტო+”-ში კი 48 არხი შედის და 25 ლარი ღირს.²

ყოველივე აღნიშნული მეტყველებს იმის შესახებ, კონკურენცია ამ სფეროში საკმაოდ დიდია. ამიტომ, კომპანიები ცდილობენ თავიანთი სერვისი რაც შეიძლება მიმზიდველი გახადონ მომხმარებლისათვის. ამისათვის მიმართავენ სხვადასხვა გზას. მაგალითად, ბილაინის გამოჩენამ

¹www.magticom.ge. (n.d.).

² „მაგთისატი“ გთავაზობთ იმას რაც ჯერ არ გინახავდ. (2-8 აპრილი 2012). ქრონიკა, 9.

მარიამ ნიკაბაძე

საკომუნიკაციო ბაზარზე ბევრი რამ შეცვალა ტარიფებთან დაკავშირებით. მაგთიკომის და ჯეოსელის აბონენტები 1 წუთ საუბარში იხდიდნენ 28 თეთრს. ბილანიმა კი ქსელში ლაპარაკი წუთში 2 თეთრად შესთავაზა თავის მომხმარებელს, მაგრამ მისი დიდი ნაკლი იყო მცირე დაფარვის ზონა. ტარიფის გაიაფებამ თავისთავად გამოიწვია მაგთისა და ჯეოსელის რეაგირება. მათ შესთავაზეს 5-თეთრიანი ტარიფები თავიანთ აბონენტებს ერთმანეთთან საუბრისას. მაგთიკომი აცხადებს, რომ ის ხარისხით უზრუნველყოფს მის მომხმარებლებს, ხოლო შედარებით შეღავათიანი ფასებით აბონენტებს შესთავაზა ახალგაზრდული “ბალი”. კომპანიები მონაწილეობენ სხვადასხვა ღონისძიებაში, იქნება ეს საქველმოქმედო, სპორტული თუ ხელოვნების სფეროში. აფინანსებენ სხვადასხვა პროექტს და ამით ცდილობენ თავიანთი იმიჯის გამყარებას მომხმარებლებში. კომპანიები ატარებენ სხვადასხვა წამახალისებულ ლატარი-გათამაშებას, რომელშიც მოგებულ აბონენტს საჩუქრად ავტომობილს გადასცემენ. ეს ყველაფერი კარგია, მაგრამ ტარიფები მაინც მაღალია და ვიმედოვნებთ, რომ კონკურენტული ბაზარი თვითონ დაარეგულირებს ფასებს.

Competitive Market in the Mobile Communication Sector of Georgia

M. Nikabadze

Strong competition in the telecommunication market causes permanent reduction of the telephone tariffs in Georgia. However this trend is not related to the mobile communication sector and some experts believe that this market is monopolized. However, the GCC forecasts that mobile rates will reduce. What is happening in Georgian telecommunication system? International companies operating in Georgia declare every month that they will reduce rates. High competition in this market is beneficial for the consumers as they can cheaply communicate with others living in different countries of the world.

**ლიკვიდობისა და რენტაბელობის
მაჩვენებლების დაბალანსების შესახებ**

ხათუნა ბარბაქაძე

**ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი**

კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის ძირითადი ინდიკატორებია ლიკვიდობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლები. თუმცა, ფინანსური მდგომარეობის ანალიზისას მთავარია მიღებული შედეგების ინტერპრეტირებისა და მისი ეკონომიკური და ფინანსური პროცესების ოპტიმიზაციისათვის გამოყენების უნარი.

ლიკვიდობა (მიმდინარე გადახდისუნარიანობა) – კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელი, გამოისახება საწარმოს ვალდებულებების იმ აქტივებით დაფარვის ხარისხით, რომლის ფულად გადაქცევის ვადა შეესაბამება დავალიანების დაფარვის ვადას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ლიკვიდობა არის ვალდებულებების დროულად და სრულად ანაზღაურების უნარი.

დაბალი გადახდისუნარიანობა (ლიკვიდობა) ვლინდება ფინანსური რესურსების ნაკლებობის გამო, როცა კომპანიას აქვს პრობლემები ანგარიშების (მოკლევადიანი ვალდებულებების) გადახდასთან დაკავშირებით. ანგარიშების (მოკლევადიანი ვალდებულებების) გადაუხდელობასთან დაკავშირებული პრობლემის ინდიკატორებს ასევე წარმოადგენს ზენორმატიული დავალიანება ბიუჯეტის, პერსონალის, კრედიტორების მიმართ, საკრედიტო რესურსების ზრდა, წმინდა საბრუნავი კაპიტალის (წსკ) შემცირება და რა თქმა უნდა, მისი უარყოფითი სიდიდე.

ლიკვიდობის ყველაზე გავრცელებული მაჩვენებელია მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი, რომელიც განისაზღვრება,

ხათუნა ბარბაქაძე

როგორც საბრუნავი აქტივების შეფარდება მოკლევადიან ვალდებულებებთან¹.

$$\text{მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი} = \frac{\text{საბრუნავი აქტივები}}{\text{მოკლევადიან ვალდებულებები}} \quad (1)$$

ლიკვიდობის ოპტიმიზაციის მისაღწევად საჭიროა მის განმსაზღვრელ ფაქტორებში გარკვევა. ამისათვის უფრო მოსახერხებელია, ლიკვიდობის მანევრებლის კლასიკური ფორმულის შემდეგი ვარიაცია:

$$\text{საბრუნავი აქტივები} = \text{ვალუტა} - \text{ბრუნვისგარეშე აქტივები} = (\text{საკუთარი კაპიტალი} + \text{გრძელვადიანი ვალდებულებები} + \text{მოკლევადიანი ვალდებულებები}) - \text{ბრუნვისგარეშე აქტივები} \quad (2)$$

(1) და (2) ფორმულის საფუძველზე:

$$\begin{aligned} \text{მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი} &= \\ &= \frac{\text{საკუთარი კაპიტალი} + \text{მოკლევადიანი ვალდებულებები} + \text{გრძელვადიანი ვალდებულებები} - \text{ბალანსგარეშე აქტივები}}{\text{მოკლევადიან ვალდებულებები}} = \\ &= 1 + \frac{\text{საკუთარი კაპიტალი} + \text{გრძელვადიანი ვალდებულებები} - \text{ბალანსგარეშე აქტივები}}{\text{მოკლევადიან ვალდებულებები}} \quad (3) \end{aligned}$$

კომპანიის ლიკვიდობის განმსაზღვრელი ფაქტორებია:

1. **საქმიანობის მომგებიანობა** (საკუთარი კაპიტალის ოდენობა). მიმდინარე ლიკვიდობის ოპტიმიზაცია შესაძლებელია საქმიანობის მომგებიანობის ამაღლებისა და მოგების იმ წილის გაზრდის ხარჯზე, რომელიც რჩება საწარმოს განკარგულებაში (მოგების წილის შემცირება, რომელიც მიმართულია არასაწარმოო მიზნებისაკენ, დივიდენდების გადასახდელად); 2. **საინვესტიციო დაბანდებები**. საინვესტიციო დაბანდებები (მწნებლობა, მოწყობილობების შეძენა) აღემატება კომპანიის ფინანსურ შესაძლებლობებს, კერძოდ, საკუთარი სახსრებისა და მოზიდული გრძელვადიანი კრედიტების ჯამს. მოცემულ შემთხვევაში მიმდინარე გადახდისუნარიანობის ამაღლება დაიყვანება საინვესტიციო პროექტების შემცირებაზე, რაც ფინანსდება ნასესხები კაპიტალის, განსაკუთრებით – მოკლევადიანის ხარჯზე; 3. **საფი-**

ნანსო პოლიტიკა (მოკლევადიანი ვალდებულებები). ლიკვიდობის შემცირების ყველაზე ტიპური მიზეზი არის საინვესტიციო პროგრამების დაფინანსება მოკლევადიანი კრედიტების ხარჯზე, რასაც მოჰყვება დამატებითი დატვირთვა ვალის მომსახურებაზე. მოკლევადიანი კრედიტის მოზიდვის დროს კომპანია გულისხმობს, რომ მიმდინარე წლის განმავლობაში წარმოიშობა მოცემული კრედიტის დაფარვის შესაძლებლობა, რაც ხშირ შემთხვევაში დამახასიათებელი არ არის მასშტაბური საინვესტიციო დაბანდებისათვის, რომლის გამოსყიდვის ვადაც აღემატება ერთ წელიწადს.

შესაბამისად, მიმდინარე გადახდისუნარიანობის შენარჩუნების ერთ-ერთ მეთოდია გრძელვადიანი ვალდებულებების მოზიდვა ბრუნვისგარეშე აქტივების დასაფინანსებლად, ხოლო მოკლევადიანი კრედიტებისა კი – საბრუნავ საშუალებებზე მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. თუკი კომპანიამ უკვე მიიღო მოკლევადიანი კრედიტი საინვესტიციო მიზნებისათვის და მას სიძნელეები გააჩნია ვალის დაფარვასთან დაკავშირებით, მაშინ აუცილებელია კომპანიამ სცადოს მოკლევადიანი კრედიტის ჩანაცვლება გრძელვადიანით და ვალის დაფარვის ვადა გადაავადოს, რაც მას მისცემს საწარმოს ლიკვიდობის ამღვლეების საშუალებას; **4. საბრუნავი კაპიტალის მართვის ეფექტიანობა** (საბრუნავი აქტივები/მოკლევადიანი ვალდებულებები). საბრუნავი კაპიტალის მართვის პრინციპები გავლენას ახდენს ლიკვიდობის შემცირებაზე, როდესაც საბრუნავი აქტივების ზრდა მთლიანად დაფინანსებულია მოკლევადიანი ვალდებულებების ხარჯზე. საბრუნავი კაპიტალის მართვის ეფექტიანობის გაზრდა იწვევს ლიკვიდობის გაუმჯობესებას.

მიმდინარე ლიკვიდობის გაზრდისათვის აუცილებელია:

- კომპანიის საქმიანობის მომგებიანობა და მისი ზრდა;
- ფინანსური წესის დაცვა: საინვესტიციო პროგრამის დაფინანსება (დაბანდებები ბრუნვისგარეშე აქტივებში) მოხდეს გრძელვადიანი და არა მოკლევადიანი კრედიტების ხარჯზე;

ხაიუნა ბარბაქაძე

- საინვესტიციო დაბანდებების განხორციელება მიღებული მოგებისა და მოზიდული გრძელვადიანი ინვესტიციების ფარგლებში, სუფთა საბრუნავი კაპიტალის მდგომარეობის გათვალისწინებით;

- კომპანია ყველანაირად უნდა ცდილობდეს, რომ მოახდინოს დაუმთავრებელი წარმოების მარაგების, ანუ ყველაზე ნაკლებად ლიკვიდური საბრუნავი აქტივების გონივრული მინიმიზაცია.

რენტაბელობის მაჩვენებლები საშუალებას იძლევა შევასდეს კომპანიის საქმიანობის ეფექტიანობა.

კაპიტალის რენტაბელობით ხასიათდება უკუგება აქტივებში დაბანდებულ სახსრებზე, ხოლო გაყიდვების რენტაბელობით (მომგებიანობა) – უკუგება მიმდინარე საქმიანობაში დაბანდებულ სახსრებზე. აქვს რა მომგებიანობის მაღალი მაჩვენებელი, კომპანია შეიძლება ხასიათდებოდეს კაპიტალის დაბალი რენტაბელობით, ანუ მიღებული მოგება შეიძლება საკმარისი პროდუქციის წარმოებაზე გაწეულ დანახარჯებთან მიმართებით, მაგრამ მცირე – კომპანიის მასშტაბთან მიმართებით:

$$\text{კაპიტალის რენტაბელობა} = \frac{\text{სუფთა მოგება}}{\text{აქტივების საშუალო წლიური ღირებულება}} \quad 4)$$

კაპიტალის კოეფიციენტი საწარმოს კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია. რეკომენდებულია მისი სიდიდის შედარება საშუალო დარგობრივ მაჩვენებლებთან:

$$\text{საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა} = \frac{\text{სუფთა მოგება}}{\text{საკუთარი კაპიტალის საშუალო წლიური ღირებულება}} \quad (5)$$

კაპიტალის კოეფიციენტი საშუალებას იძლევა განისაზღვროს მესაკუთრეების მიერ ინვესტირებული კაპიტალის გამოყენების ეფექტიანობა. საჭიროა ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობის შედარება სახსრების ალტერნატიული დაბანდებების შემოსავლიანობის ნორმასთან:

$$\text{გაყიდვების რენტაბელობა} = \frac{\text{სუფთა მოგება}}{\text{ამონაგები}} \quad (6)$$

ეს მაჩვენებელი ახასიათებს წარმოების, რეალიზაციისა და ფინანსური საქმიანობის ეფექტიანობას.

რენტაბელობის ოპტიმიზაციის მეთოდებში გარკვევისათვის საჭიროა გამოვლინდეს ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს მოცემულ მაჩვენებელზე. რაც შესაძლებელია კაპიტალის რენტაბელობის ფორმულის შემდგენაირად მოდიფიკაციით:

$$\begin{aligned} \text{კაპიტალის რენტაბელობა} &= \frac{\text{სუფთა მოგება}}{\text{ამონაგები რეალიზაციიდან}} \times \\ &\times \frac{\text{ამონაგები რეალიზაციიდან}}{\text{აქტივების საშუალო წლიური ღირებულება}}, \end{aligned} \quad (7)$$

ე.ი. კაპიტალის რენტაბელობა = გაყიდვების რენტაბელობა * აქტივების ბრუნვადობა. ასე, რომ კაპიტალის რენტაბელობის შემცირების მიზეზია, როგორც გაყიდვების რენტაბელობის (მომგებიანობის) შემცირება, ასევე, კაპიტალის ბრუნვადობის შემცირება.

გაყიდვების რენტაბელობის შემცირების მიზეზებია: პროდუქციის ღირებულების გაზრდა; გაყიდვების მოცულობების ვარდნა; სხვა სახეობის საქმიანობის დანაკარგები და ა.შ.

აქტივების ბრუნვადობის შემცირების მიზეზებია: გაყიდვების მოცულობების ვარდნა; აქტივების სიდიდის გაზრდა და ხარჯვითი ციკლის ზრდა.

აქტივების სიდიდის შესამცირებლად აუცილებელია შემცირდეს ან საბრუნავი საშუალებები ან მუდმივი აქტივები, რაც შეიძლება მიღწეულ იქნეს შემდგენაირად:

- გამოოყენებელი ან მცირედგამოყენებადი მოწყობილობების (ბრუნვისგარეშე აქტივების) გაყიდვა ან ჩამოწერა;
- ნედლეულისა და მასალების მარაგების, დაუმთავრებელი წარმოების, მზა პროდუქციის მარაგების შემცირება;
- დებიტორული დავალიანების შემცირება.

საბრუნავი საშუალებების მართვისას საჭიროა გათვალისწინებულ იქნეს ლიკვიდობის შეზღუდვა. აქ აუცილებელია კომპრომისი მოიძებნოს კაპიტალის რენტაბელობაზე დადებითი გავლენის მქონე საბრუნავი საშუალებების შემცირებასა და საერთო ლიკვიდობის შემცირებას (რომელსაც შეუძლია ფირმა გადახდისუნარობამდე მიიყვანოს) შორის. ამისათვის გამოიყენება კომპანიის საბრუნავი საშუალებების მართვის რაციონალური მეთოდები.

ფინანსურ ანალიზში ფართოდაა გავრცელებული საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის მაჩვენებლის მოდიფიკაცია (დიუპონის ფორმულა), რომელიც ფირმა „დიუპონის“ მიერაა დამუშავებული. ის ითვალისწინებს „აქტივების რენტაბელობის კოეფიციენტის“ მაჩვენებლების ფორმირების ერთიან სისტემაში ურთიერთდაკავშირებული კერძო ფინანსურ კოეფიციენტად დანაწევრებას, რაც, თავის მხრივ, განაზოგადებს საწარმოს ფინანსური და სამეურნეო საქმიანობის ყველა მხარეს¹.

$$\begin{aligned} \text{საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა} &= \frac{\text{სუფთა მოგება}}{\text{ამონაგები რალიზაციიდან}} \times \\ &\times \frac{\text{ამონაგები რალიზაციიდან}}{\text{აქტივების საშუალო წლიური ღირებულება}} \times \\ &\times \frac{\text{აქტივების საშუალო წლიური ღირებულება}}{\text{საკუთარი კაპიტალის საშუალო წლიური ღირებულება}} \end{aligned} \quad (8)$$

საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა = გაყიდვების რენტაბელობა * აქტივების ბრუნვადობა * ფინანსური დამოკიდებულების კოეფიციენტი (ფინანსური ბერკეტი).

გარდაქმნების შედეგად მიღებული ფორმულა ადგენს საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის ურთიერთკავშირს გაყიდვების რენტაბელობასთან, აქტივების ბრუნვადობასა და დაფინანსების წყაროების სტრუქტურასთან.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის შემცირების მიზეზები შეიძლება იყოს:

¹ ა. ინგოროვკა, გ. ცაავა. ფინანსური მენეჯმენტი. თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა, ტ. I, თბ., 2011, გვ. 129.

- გაყიდვების რენტაბელობის (მომგებიანობის) შემცირება;
- კაპიტალის ბრუნვალობის შემცირება;
- დაფინანსების სტრუქტურის (დაფინანსების წყაროების ღირებულება) ცვლილება.

კომპანიის დაფინანსების წყაროების სტრუქტურის მართვის ეფექტიანობის ანალიზისათვის გაიანგარიშება ე. წ. ბერკეტის ეფექტი, რომლის არსიც შემდეგია: კომპანია, რომელიც იყენებს ნასესხებ საშუალებებს, ზრდის ან ამცირებს საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობას. საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის შემცირება ან გაზრდა დამოკიდებულია ნასესხები კაპიტალის საშუალო ღირებულებას და ფინანსური ბერკეტის სიდიდეზე:

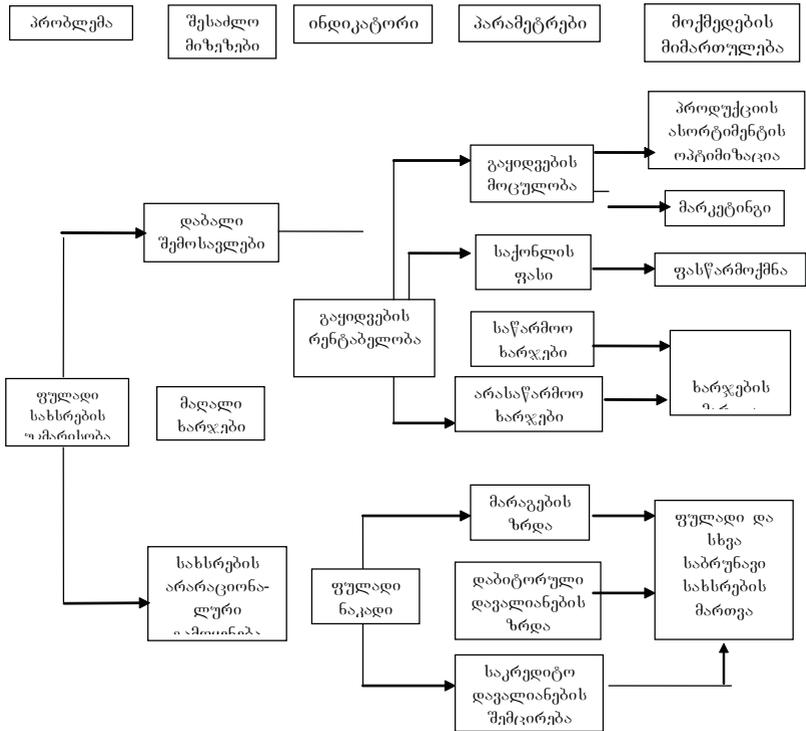
$$\begin{aligned} & \text{ბერკეტის ეფექტი} = (\text{კაპიტალის რენტაბელობა} - \\ & - \text{ნასესხები კაპიტალის ღირებულება}) \times \frac{\text{ნასესხები კაპიტალი}}{\text{საკუთარი კაპიტალი}} \quad (9) \end{aligned}$$

თუ კაპიტალის რენტაბელობა აღემატება დაფინანსების ნასესხები წყაროების (კრედიტების ღირებულებას, საკრედიტო დავალიანებას) ღირებულებას, მაშინ საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის ამადლების თვალსაზრისით, მიზანშეწონილია ნასესხები სახსრების წილის გაზრდა. თუ კაპიტალის რენტაბელობა ნაკლებია დაფინანსების ნასესხები წყაროების ღირებულებაზე, მაშინ საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის ამადლების თვალსაზრისით, მიზანშეწონილია საკუთარი სახსრების წილის გაზრდა.

მაგალითად, კომპანია, რომლის კაპიტალის რენტაბელობა 10%-ია, ემსახურება ვალდებულებებს, რომელთა საერთო ღირებულება შეადგენს 8,5%-ს, მაშინ, ნასესხები კაპიტალი, როგორც უფრო „იაფი“ დაფინანსების წყარო, უნდა გაიზარდოს საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის ასამადლებლად (თუმცა, ეს გააუარესებს კომპანიის ფინანსურ დამოუკიდებლობას). თუ ნასესხები კაპიტალის ღირებულება ძვირდება, მაგალითად, 12%-მდე, მაშინ ნასესხები კაპიტალის გაზრდა მიზანშეწონილი არ

ხაზუნა ბარბაქაძე

არის როგორც საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის, ასევე ფინანსური დამოუკიდებლობის თვალსაზრისით.

ანალიზის შედეგების გამოყენება მმართველობითი გადაწყვეტილებების მისაღებად

საკუთარი კაპიტალის გაზრდის მეთოდებია:

- მომგებიანობის (გაყიდვების რენტაბელობის) გაზრდა;
- აქტივების ბრუნვადობის გაზრდა ხარჯვითი ციკლის მეშვეობით;
- განვითარების დაფინანსება უფრო იაფი დაფინანსების წყაროების ხარჯზე კომპანიის ფინანსური მდგრადობის გათვალისწინებით.

გაყიდვების რენტაბელობა შეიძლება გაიზარდოს:

- თვითღირებულების შემცირებით;
- რეალიზაციის მოცულობის გაზრდით;
- ფასწრმოქმნის მართვით;
- წარმოებული პროდუქციის ასორტიმენტის, ნომენკლატურის ოპტიმიზაციით;
- გონივრული მარკეტინგული სტრატეგიით;
- სხვა ღონისძიებების ხარჯზე, რაც საშუალებას იძლევა გაიზარდოს რეალიზაციის მოცულობა, შემცირდეს წარმოებისა და რეალიზაციის დანახარჯები.

განხილული ფინანსური მაჩვენებლების ანალიზის შედეგების მიხედვით განისაზღვრება მმართველობითი ზემოქმედების მიმართულებები, კერძოდ, პრობლემა; პრობლემის წარმოშობის მიზეზები; ინდიკატორი და პარამეტრი; მოქმედების მიმართულებები (იხ. ნახაზი).

ყოველივე აღნიშნულთან ერთად, საწარმოს საქმიანობაში არასასურველი ტენდენციები, რომელთა აღმოფხვრაც აუცილებელია, შეიძლება იყოს:

- ზარალი (დანაკარგები) ძირითადი საწარმოო საქმიანობის განხორციელების დროს;
- ვადაგადაცილებული საკრედიტო დავალიანების რაღაც კრიტიკული ზღვარის გადაჭარბება;
- მოკლევადიანი ნასესხები სახსრების ჭარბად გამოყენება გრძელვადიანი დაბანდებების დაფინანსების წყაროების რანგში;
- საბრუნავი სახსრების ქრონიკული უკმარისობა;
- “გადახრა” ნასესხები კაპიტალის მხარეს;
- რეინვესტირების არასწორი პოლიტიკა;
- ინვესტორების, კრედიტორებისა და აქციონერების წინაშე აღებული ვალდებულებების შეუსრულებლობა (სესხების თავისდროულ დაბრუნებასთან, პროცენტებისა და დივიდენდების თავისდროულ გადახდასთან მიმართებით);
- ვადაგადაცილებული დებიტორული დავალიანების მაღა-

სათუნა ბარბაკაძე

ლი ხვედრითი წონა;

- ზენორმატიული და ჩაწოლილი საქონლის და საწარმოო მარაგების არსებობა;
- ფინანსური რესურსების ახალი წყაროების იძულებითი გამოყენება შედარებით არახელსაყრელ პირობებში;
- წარმოების პროცესში მოძველებული მოწყობილობების გამოყენება;
- გრძელვადიანი კონტრაქტების კლიენტების დაკარგვა;
- არახელსაყრელი ცვლილებები შეკვეთების პორტფელში, ბაზრის წილის დაკარგვა.

მოცემული ინდიკატორების მონიტორინგი და აგრეთვე ლიკვიდობისა და რენტაბელობის მაჩვენებლების ცვლილებების ტენდენციების ანალიზი, საშუალებას იძლევა თავიდან იქნეს აცილებული საწარმოთა ფინანსური სიძნელეები.

Regarding the Balance between Liquidity and Profitability Indicators

Kh. Barbakadze

Main indicators of a company's financial condition are liquidity and profitability indexes. Though, during financial analysis interpretation of obtained results and ability to use them for optimizing economic and financial processes is very important.

Determining factors of a company's liquidity are: profitability of activity (quantity of own capital); investments (quantity of off-balance assets); financial policies (short-term liabilities); Effective management of working capital (working capital / short-term liabilities). Monitoring of given indicators and analysis of liquidity and profitability indicators changes give us possibility to avoid series of financial difficulties.

**საღაგღვევო კომპანიების ფულადი ნაკადების
მართვა ლაგაგვიისა
და პრობნოზირების პროცესში**

ნატო კაკაშვილი

**ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
ივ. ჯავახიშივილის სახ. თსუ-ის ასისტენტ-პროფესორი**

დაგეგმვის პროცესში სადაზღვევო კომპანიის ძირითადი ამოცანებია: სადაზღვევო სივრცის დაპყრობა და სადაზღვევო კომპანიის ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფა; სადაზღვევო პროდუქტების ასორტიმენტის გაფართოება; ფულადი ნაკადის მოცულობის, სიჩქარის და მიმართულების განსაზღვრა და ამის საფუძველზე სადაზღვევო საქმიანობის განვითარების სტრატეგიის ფორმირება. ვადის მიხედვით განსხვავებენ: 1. გრძელვადიან გეგმებს, რაც მიმართულია პერსპექტიული ამოცანებისა და პრობლემების გადასაჭრელად 5–დან-10 წლამდე; 2. მოკლევადიან, ერთ წლამდე გეგმებს, რაც გრძელვადიანი გეგმის განვითარების საწყისია, სადაც დასმულია კონკრეტული ამოცანები, დაზუსტებულია საწყისი მონაცემები და შემსრულებლები.

გრძელვადიანი, ანუ სტრატეგიული გეგმა ითვალისწინებს: 1. სადაზღვევო კომპანიის განვითარების მიმართულებებს; 2. დასახული მიმართულებების რეალიზაციისთვის მიღებულ ზომებს; 3. გეგმების განხორციელების ვადებს; 4. გეგმების შესრულების კონტროლს.

როგორც საპროგნოზო, ასევე გეგმური ფინანსური მაჩვენებლების ბაზას წარმოადგენს პრაქტიკაში საკმაოდ ფართოდ გავრცელებული მეთოდების გამოყენება, რომელთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია:

საბალანსო მეთოდი, რომელიც გამოიყენება ფინანსური მაჩვენებლების გამოყენების მიმართულებების შესათანხმებლად მისი ფორმირების წყაროებთან და ფინანსური გეგმების ყველა ნაწილის ერთმანეთთან შესადარებლად;

ექსტრაპოლაციის მეთოდი გულისხმობს ფინანსური

მაჩვენებლების განსაზღვრას, მისი დინამიკის გამოვლენის საფუძველზე;

ნორმატიული მეთოდი დაფუძნებულია უკვე დაწესებული ნორმებისა და ნორმატივების გამოყენებაზე;

მათემატიკური მოდელირების მეთოდი რომლის არსია რეალური ეკონომიკური და სოციალური პროცესების იმიტაცია, ფინანსური მოდელის აგება. გეგმების სახეობებიდან გამომდინარე, მიმდინარე და პერსპექტიული გეგმები შემდეგნაირად კლასიფიცირდება:

ოპერატიული, რაც სადაზღვევო კომპანიის მოკლევადიანი მიზნების მიღწევასთან დაკავშირებული ტაქტიკური გეგმებია რაც წლიური ან/და კვარტალური ბიუჯეტების სახითაა წარმოდგენილი;

ადმინისტრაციული, რაც ორგანიზაციული სტრუქტურის განვითარებისა და მხარდაჭერის ტაქტიკური გეგმებია, რომლის მიზანია ისეთი კომპანიის შექმნა, სადაც მიღწეული იქნება შესრულების სასურველი დონე;

სტრატეგიული, რაც ორგანიზაციის გრძელვადიანი სტრუქტურისა და ბიზნესის გენერალური განვითარების გეგმებია. ორგანიზაციის სტრატეგიების გადახედვა ხდება არა სისტემატურად, არამედ პერიოდულად.

სტრატეგიული დაგეგმვისას, უპირველეს ყოვლის, ორიენტირება ხდება დაზღვევის სხვადასხვა სახეობებზე არსებულ მოთხოვნაზე ფულადი სახსრების მაქსიმალური აკუმულაციისა და ოპტიმალური შემოსავლის მისაღებად. ამასთან დაკავშირებით, მიზანშეწონილია კვლევის წარმართვა შემდეგი მიმართულებებით:

- რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ანალიზი;
- კონკურენტული გარემოს შეფასება;
- არსებული რესურსების გათვლა;
- სადაზღვევო კომპანიის მიერ რეგიონის ფინანსურ ბაზარზე დაკავებული ადგილის შეფასება;
- პასივების, აქტივების, შემოსავლებისა და ხარჯების სტრუქტურის დაგეგმვა;
- შემოსულობების, გადახდების და საინვესტიციო რესურსების მოსალოდნელი მოცულობის განსაზღვრა მათი

დაბალანსების საფუძველზე;

- სავალდებულო დადებითი შედეგის ფორმირება.

სადაზღვევო ოპერაციების დაგეგმვისა და პროგნოზირების საფუძველია ბუხჰალტრული, სტატისტიკური და ოპერატიული აღრიცხვის მონაცემები. სადაზღვევო ოპერაციებისთვის დამახასიათებელია სტატისტიკური აღრიცხვის განვითარება. სადაზღვევო სტატისტიკა ეს არის სადაზღვევო საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის შეგროვებისა და არსებული მდგომარეობის ანალიზის სისტემა. სადაზღვევო სტატისტიკის ძირითადი ამოცანა სადაზღვევო კომპანიის მართვასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღების სტატისტიკური მხარდაჭერაა. სწორედ ესაა დაზღვევის თავისებურება, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა სახეობებსა და ობიექტებს, რაც უნდა აღირიცხოს სხვადასხვა ნატურალური თუ ფინანსური მაჩვენებლის მიხედვით. ასეთი აღრიცხვის ანალიზის მეშვეობით სისტემატურად შეისწავლება დაზღვევის თითოეული სახეობის განვითარების კანონზომიერება, სადაზღვევო შემთხვევების დადგომის ხასიათი და მიზეზები. სადაზღვევო სტატისტიკაში გამოყენებული ყველა ნატურალური და ღირებულებითი მაჩვენებელი ასახავს სადაზღვევო ფონდის ფორმირებისა და გამოყენების პროცესებს. სადაზღვევო სტატისტიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საშუალო და ფარდობით მაჩვენებლებს (საშუალო სადაზღვევო ანაზღაურება, საშუალო სადაზღვევო თანხა, ერთი თანამშრომლის დატვირთვა და ა.შ. უკანასკნელ ხანებში ფართო გავრცელება ჰპოვა პროგრამირებამ, პროგრამის არჩევისა და თითოეულ პროგრამაზე გამოყოფილი რესურსების განსაზღვრის პროცესია. პროგრამები საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია, რომელთა განხორციელებაც კომპანიამ გადაწყვიტა საკუთარი სტრატეგიის მისაღწევად. სტაბილურმა კომპანიებმაც კი აუცილებლად უნდა გადახედონ უკვე არსებულ პროგრამებს, რამდენადაც ეკონომიკური გარემო, კონკურენციის პირობები, სამომხმარებლო მოთხოვნა და საწარმოო ტექნოლოგიები მუდმივად იცვლება. მნიშვნელოვანია დროულად არსებულ პროგრამებში ცვლილებების შეტანა და მათი ადაპტაცია გარემო პირობებთან დამტკიცებული პროგრამის ფარგლებში ხელმძღვანელობა დაინტერ-

ესეუბლი უნდა იყოს სიახლეების დანერგვაში არსებული საქმიანობის განხორციელებისას მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან ასაცილებლად. ბიზნესში ასეთი შეთავაზებები ითხოვს ახალ კაპიტალურ დაბანდებებს.

ამდენად, სტრატეგიული დაგეგმვა და პროგნოზირება სადაზღვევო კომპანიების განვითარების ობიექტური აუცილებლობაა, ამიტომ მისი ორგანიზაცია ის ფუნდამენტი, რომელზეც იგება მზღვევეელის მთელი სამეურნეო-ფინანსური საქმიანობა. სადაზღვევო ბიზნესში გამოიყენება შემდეგი სახეობის გეგმები¹:

- ბიზნესგეგმა საქმიანობის პირველი წლისათვის (სადაზღვევო საქმიანობის მოთხოვნის შესაბამისად);

- სადაზღვევო შენატანების შემოდინების გეგმა (პრემიები);

- გადაზღვევის გეგმა(თავისუფალი ფორმით);

- სადაზღვევო რეზერვების სახსრების განთავსების გეგმა;

- ფინანსური გეგმა.

ბიზნესგეგმა წარმოადგენს ფირმის შიგა დაგეგმვის დოკუმენტს, რომელიც წყვეტს არამართო ოპერატიული დაგეგმვის ამოცანებს, არამედ, მოიცავს ასევე სტრატეგიულ მიზნებსაც. ის შედგება ოთხი განყოფილებისაგან. (იხ. ცხრილი).

განყოფილება 1. სადაზღვევო პრემიების შემოსვლის გეგმა (შენატანები)-წარმოადგენს სადაზღვევო საქმიანობის დაგეგმვის საფუძველს. ის განიხილება, როგორც განსაზღვრულ პერიოდში სადაზღვევო მომსახურების (მოცულობა, ხარისხი, ასორტიმენტი) მწარმოებლის და სადაზღვევო ფონდის ფორმირებისა და მდგომარეობის, მისი სიდიდისა და სტრუქტურის გეგმა. გეგმის შინაარსი განისაზღვრება იმ მაჩვენებლებით, რომელთა საფუძველზედაც ხდება მისი ჩამოყალიბება. უმნიშვნელოვანეს გეგმურ მაჩვენებელს წარ-

---

¹ Insurance: Principles and Practice. David Bland. Patron Her Majesty the Queen The Chartered Insurance Institute, 2003.

შინანსები და საბანკო საქმე

მოადგენს სადაზღვევო შენატანების მოცულობა (პრემიები).
 საწარმოო და სადაზღვევო საქმიანობის ბიზნეს-გეგმის სტრუქტურის შედარება:

საწარმოო საქმიანობა
განყოფილება 1. საქონელი და მომსახურება
განყოფილება 2. საქონლის რეალიზაციის შეფასება
განყოფილება 3. ინფორმაცია შესაძლო კონკურენტებზე
განყოფილება 4. მარკეტინგის გეგმა
განყოფილება 5. საწარმოო გეგმა
განყოფილება 6. ორგანიზაციული გეგმა
განყოფილება 7. იურიდიული გეგმა
განყოფილება 8. სხვადასხვა სახეობის რისკის პროგნოზირებისა და მართვის შეფასება
განყოფილება 9. ფინანსური გეგმა

სადაზღვევო საქმიანობა
განყოფილება 1. სადაზღვევო შენატანების (პრემიების) შემოღინების გეგმა
განყოფილება 2. გადაზღვევის გეგმა
განყოფილება 3. სადაზღვევო რეზერვების განთავსების გეგმა
განყოფილება 4. შემოსავლებისა და ხარჯების შედარებითი ბალანსი:
<ul style="list-style-type: none"> • ფულადი სახსრების მოძრაობის გეგმა; • მოგების დაგეგმვა; • ფინანსური გეგმა; • აქტივებისა და პასივების მდგომარეობის პროგნოზი; • გადახდისუნარიანობის პროგნოზი

სადაზღვევო კომპანიის მიერ სადაზღვევო სივრცის ათვისების, სადაზღვევო პორტფელის დაბალანსებულობისა და ხარისხის მაჩვენებლები უნდა იყოს გათვალისწინებული სადაზღვევო შენატანების (პრემიები) გეგმის შედგენისას. პირობითად შეიძლება გამოვეყნოთ სადაზღვევო შენატანების შემოსვლის დაგეგმვის შემდეგი ეტაპები:

I ეტაპი - განისაზღვრება შენატანების მოსალოდნელი მოცულობა მოცემულ წელს (შემდგომი დაგეგმვის ბაზა);

II ეტაპი - განისაზღვრება შენატანების გეგმური ჯამი სადაზღვევო კომპანიების მიხედვით (არსებობს გათვლის მე-

თოლიკა);

III ეტაპი - სადაზღვევო შენატანების შემოსვლის გეგმა, რაც მიეწოდება შემსრულებლებს, ეი ხდება მისი განაწილება სადაზღვევო აგენტებს შორის (არსებობს სხვადასხვა მეთოდები).

განყოფილება 2. გადაზღვევის გეგმას ადგენს მზღვეველი თავისუფალი ფორმით, თუკი ცალკეულ რისკზე დაზღვევის ხელშეკრულების მიხედვით მაქსიმალური პასუხისმგებლობა საკუთარი სახსრების 10%-ზე მეტს შეადგენს. მოცემული მოთხოვნის შეუსრულებლობა სადაზღვევო კანონმდებლობის დარღვევაა. გეგმის განუყოფელი ნაწილია იმ სადაზღვევო კომპანიების განსაზღვრა, რომლებთანაც ჩამოყალიბდება პარტნიორული ურთიერთობები რისკების გადაზღვევის პირველ ეტაპზე. გეგმაში გათვალისწინებული უნდა იყოს ამ ურთიერთობების ჩამოყალიბების ძირითადი მეთოდი, რამდენადაც ის უშუალოდ აისახება ფულადი სახსრების მოძრაობის სიჩქარესა და მიმართულებაზე. ფულადი სახსრების მოძრაობის მიმართულების დადგენა საკმაოდ რთულია, რაც ზოგჯერ თვით სადაზღვევო კომპანიასაც არ შეუძლია. ამიტომ, სახელმწიფო გადამზღვევი კომპანიის შექმნას ამ შემთხვევაში დადებითი როლის შესრულება შეუძლია, რამდენადაც მასთან განსაზღვრული რისკის ნაწილის გადაზღვევა მოხდება.

განყოფილება 3. სადაზღვევო რეზერვების განთავსების გეგმას ადგენს თითოეული სადაზღვევო კომპანია სადაზღვევო რეზერვების განთავსების წესებთან შესაბამისობით. მასში, როგორც წესი, გაითვალისწინება დამზღვევთათვის სადაზღვევო ანაზღაურების გადახდის შესაძლებლობა, უმთავრესად ფიზიკური პირებისთვის გარკვეული ქმედებების განხორციელებისას, მკურნალობა, მშენებლობა, საცხოვრებელი ფართის შექმნა და ა.შ. თუმცა, აუცილებლად უნდა განისაზღვროს შეთანხმების მინიმალური ვადა.

განყოფილება 4. შემოსავლებისა და ხარჯების შედარებითი ბალანსი. შედარებითი ფინანსური დაგეგმვა ფულადი ნაკადების მართვის სისტემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტია. ბაზარი მკაცრ მოთხოვნებს აყენებს დაგეგმვის ხარისხის მიმართ, რადგან საბაზრო ურთიერთობების პი-

რობებში ყველა უარყოფითი შედეგი, მათ შორის ფინანსური დაგეგმვისას დაშვებული შეცდომები უშუალოდ აისახება საწარმოს საქმიანობაზე. ბუღალტრული, სტატისტიკური და ოპერატიული აღრიცხვის მონაცემების ანალიზის საფუძველზე ხდება მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღება. ასეთი ინფორმაცია უნდა იყოს სრული, დროული და რეალური, რამდენადაც ის უზრუნველყოფს დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მიღებას. გეგმა ფულადი ნაკადებისა და კომპანიის საქმიანობის შეფასების კრიტერიუმების ფორმულირების საფუძველია. როგორც წესი ის ასაბუთებს არჩეულ სტრატეგიას და დასახული მიზნების გზების მაჩვენებელია. შემოსავლებისა და ხარჯების შედარებითი დაგეგმვა ხორციელდება ბალანსის საფუძველზე, რომელშიც ერთმანეთთანაა შედარებული მზღვეველის შემოსავლები და ხარჯები, განსაზღვრულია სადაზღვევო ოპერაციების ფინანსური შედეგები და დანახარჯების მიმართულებები, ასევე მათი დაფინანსების წყაროები. შემოსავლებისა და ხარჯების ასახვას სადაზღვევო კომპანიები ახორციელებენ სადაზღვევო კომპანიების მიმართ სადაზღვევო კანონმდებლობის მიერ წაყენებული მოთხოვნების შესაბამისად. შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსი დგება ერთ წელზე კვარტლური ტრილით და გამოიყენება ოპერატიული მართვისა და კონტროლის მიზნებისთვის. მისი შედგენა ხდება ფინანსური გეგმის მაჩვენებლების, ფულადი სახსრების მოძრაობის გეგმის, მოგების გეგმისა და გადახდისუნარიანობის პროგნოზების, ასევე აქტივებისა და პასივების მდგომარეობის ანალიზის საფუძველზე. (იხ. ნახ. 1) .

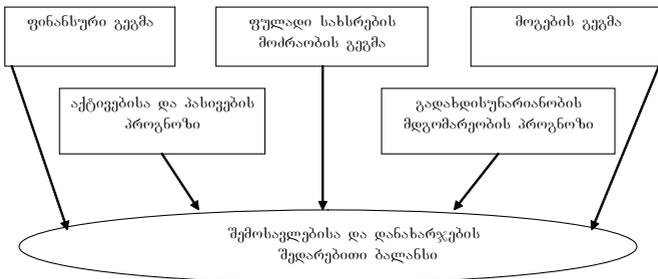
სადაზღვევო კომპანიაში შემოსავლებისა და ხარჯების შედარებითი ბალანსის მეთოდის საფუძველია ფინანსური დაგეგმვა, რის საფუძველზეც მოხდება პირდაპირი დაზღვევისა და გადაზღვევის შედეგების, ასევე თავისუფალი სადაზღვევო რეზერვების განთავსებასთან დაკავშირებული საქმიანობის ანალიზი, ჭარბი ფულადი სახსრების გადანაწილება და მისი დეფიციტის დაფარვა და სადაზღვევო კომპანიის მომგებიანობის უზრუნველყოფა.

ფინანსური გეგმის შედგენის საფუძველია: სადაზღვევო პრემიების მიღება, საქმის წარმოებაზე გაწეული დანახარ-

ჯები, ინვესტიციები, სადაზღვევო ანაზღაურების გადახდები, სადაზღვევო დაგეგმვა. სადაზღვევო კომპანიის წარმატებული განვითარებისთვის აუცილებელია შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსის შემადგენელი ნაწილების ოპტიმალური თანაფარდობა, რაც საშუალებას მოგვცემს ავამაღლოთ რენტაბელობის დონე, გაავაუმჯობესოთ გადახდისუნარიანობის მაჩვენებლები და შევქმნათ ფინანსური პოტენციალი მომავალი განვითარებისთვის.

სადაზღვევო ორგანიზაციების შემოსავლებისა და ხარჯების შედარებითი ბალანსის სტრუქტურა¹

ნახ. 1

ზემოთ აღნიშნულთან დაკავშირებით, სადაზღვევო კომპანიის საქმიანობის სპეციფიკის გათვალისწინებით ქვემოთ მოცემულია ფინანსური დაგეგმვის რამდენიმე პრინციპის ფორმულირება.

შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსის დაცვის მეთოდი, რომელიც გულისხმობს რესურსების ხარჯვითი ნაწილის დაფარვას რესურსების ფაქტობრივად დაგეგმილი შემოსავლიანი ნაწილიდან და რენტაბელობის ოპტიმალური დონის მიღწევას. სადაზღვევო კომპანიებისთვის აღნიშნული პრინციპი ეფუძნება იმ მაჩვენებლების დადგენას, რომლებიც განსაზღვრავს კომპანიის შემოსავლიანობასა და რენტაბელობის დონეს.

შემოსავლიანობის დონის განსაზღვრით სადაზღვე-

¹Т. Е.Гварлиани, В.Ю. Салакирева. Денежные потоки в страховании. М., 2007.

ვო კომპანია გეგმავს გაყიდვების მოცულობას, რომელიც დამოკიდებულია ისეთი ძირითადი მაჩვენებლების დინამიკის ანალიზზე, როგორცაა: სადაზღვევო თანხა, საშუალო გადახდა, საშუალო მოქმედი ტარიფი. გაყიდვების მოცულობის დაგეგმვის ბაზად მიზანშეწონილია ავიღოთ წინა წლის ანალოგიური პერიოდის განმავლობაში შემოსული პრემიების რიცხვი. დაზღვევის გრძელვადიანი სახეობებისთვის ბაზად აიღება წლიური შენატანი მოქმედ შეთანხმებებზე დაგეგმილი პერიოდის დასაწყისში. გეგმური ნაზრდი განისაზღვრება განახლებული შეთანხმებების რაოდენობითა და ერთი ხელშეკრულებისთვის გადახდილი საშუალო თანხის მიხედვით. სადაზღვევო რეზერვების დროებით თავისუფალ ფულად სახსრებთან დაკავშირებული ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლები იგეგმება თითოეულ კვარტალში დაბანდებული სახსრების პროგნოზირებადი თანხისა და ფინანსურ ბაზარზე განხორციელებული ოპერაციების შემოსავლიანობის პროგნოზით.

რენტაბელობის ოპტიმალურ დონის მაჩვენებელი დამოკიდებულია დაზღვევის თითოეული სახეობის წინაშე მდგარ ამოცანებზე. თუმცა, რენტაბელობის მაჩვენებელი უნდა იყოს საკმარისი ყველა ოპერაციის მიხედვით და უზრუნველყოფდეს გადახდისუნარიანობასა და შემდგომი განვითარების ფინანსურ პოტენციალს.

აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის თანაფარდობის დაცვის პრინციპით სადაზღვევო ოპერაციების გაფართოება დაკავშირებული უნდა იყოს საკუთარი სახსრების ზრდასთან, რომლის წყაროც წმინდა მოგებაა. ამიტომ, ფინანსური პროგრამების შემუშავება ინვესტიციური და ფინანსური მოგების მისაღებად ატარებს გრძელვადიან ხასიათს და აუცილებელია განისაზღვროს საპროგნოზო პერიოდში თანაფარდობა საკუთარ სახსრებსა და გადახდისუნარიანობის ნორმატივებს შორის. ამისათვის აუცილებელია გადახდისუნარიანობის შეფასების იმ მეთოდების, არჩევა, რომლებიც პასუხობს მოცემულ პრინციპს. შეგვიძლია გამოვიყენოთ ორი მეთოდი:

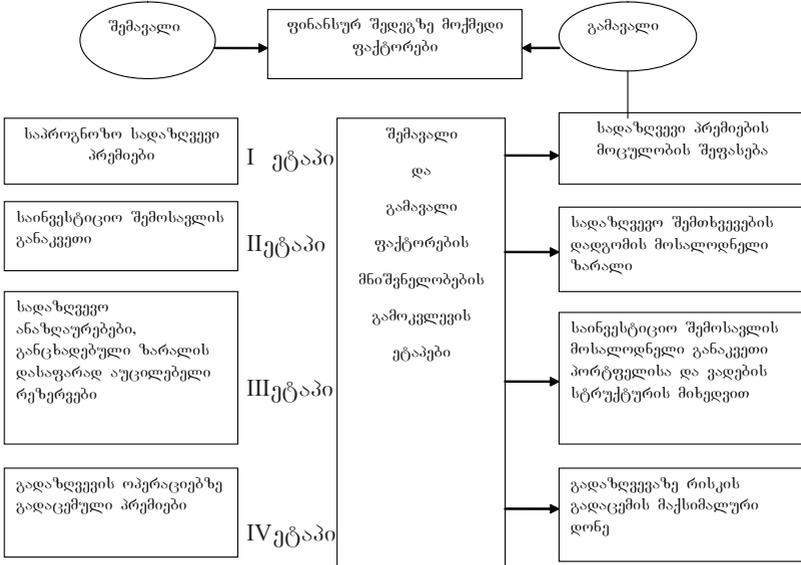
პირველი, იძულებითი რეალიზაციის ღირებულების შეფასების მეთოდი, რომელიც გულისხმობს კომპანიის აქტივებისა და ვალდებულებების ღირებულების შეფასებას დროის განსაზღვრული მომენტისთვის. ეს მეთოდი არსებული აქტივების ეფექტური შეფასებისა და კონტროლის საშუალებას იძლევა. აქტივებისა და ვალდებულებების ტოლობისას მზღვეველი ბოლომდე ვერ იქნება დარწმუნებული საკუთარ გადახდისუნარიანობაში, ამიტომაც ყოველთვის უნდა ჰქონდეს სახსრების გარკვეული დანაზოგი და მუდმივად შეინარჩუნოს გადახდისუნარიანობის მინიმალური ზღვარი.

მეორე მეთოდი საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ გადახდისუნარიანობა აქტივების რეალიზაციის მიხედვით, ანუ იმის გათვალისწინებით, თუ როგორ შემოდის მოთხოვნები ვალდებულებათა დაფარვაზე. ასეთ შეფასებას დინამიკურს უწოდებენ. აქტივების შესაფასებლად აუცილებელია მათი გამოსახვა ფულადი ნაკადების საშუალებით და შედარება ვალდებულებათა ხანგრძლივობის მთელი დროის განმავლობაში. ფინანსური შედეგების ფორმირების წესი, რომლის საფუძველსაც წარმოადგენს მასზე მოქმედი ფინანსური რესურსები და ფაქტორები, წარმოდგენილია ნახ. 2-ზე. შემავალი და გამავალი ნაკადების ელემენტები ასახავს ფინანსური შედეგის შემოსავლისა და გასავლის პუნქტების ფუნქციონალურ კავშირს. ფინანსური შედეგის მონაცემების ცვლილების გამოკვლევა ხდება ორ ეტაპად. პირველ ეტაპზე ხდება მათი ფორმირება, მიიღება მათი დასაშვები მნიშვნელობები და განისაზღვრება მათი ზემოქმედება საბოლოო შედეგზე. მეორე ეტაპზე ხდება მოცემული ფაქტორების სიდიდის შეფასება. საბოლოო შედეგი საშუალებას გვაძლევს მივიღოთ ფორმირებული ფაქტორების ცდომილების ინტერვალი, რომელიც გავლენას ახდენს ფინანსური რესურსების შემავალ მნიშვნელობებზე. ფინანსური შედეგი დადებითი იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი სადაზღვევო პროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებული წმინდა მოგება ფინანსური დაბანდებების ტოლი იქნება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ფი-

ნანსური რესურსების გამოყენების ეფექტიანობა დამოკიდებულია მომავალი ფულადი შემოსავლების წმინდა მიმდინარე ღირებულების დადებით მნიშვნელობაზე.

ფინანსური შედეგების ფორმირება

ნახ. 2

ფინანსურ შედეგზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს გადაზღვევის ოპერაციებთან დაკავშირებული შემოსავლები და დანახარჯები. ამიტომ, მოგების დაგეგმვისას უნდა მივალწიოთ შესაბამისობას შემავეალი და გამავალი გადაზღვევის ოპერაციებს შორის. იმისთვის, რომ კომპანიაში ხორციელდებოდეს ფულადი სახსრების მოძრაობა, ის ერთი მხრივ, უნდა ისწრაფვოდეს ინვესტიციური რესურსის, როგორც მომავალი საინვესტიციო მოგების საწინდარის გაზრდისკენ, რომლის საფუძველსაც წარმოადგენს სიცოცხლის დაზღვევის ხელშეკრულებებთან დაკავშირებული რეზერვები, რაც კომპანიის პროცენტული დავალიანებაა. მეორე მხრივ, პროცენტების გადასახდელად გამოყენებული რესურსების დიდი ხვედრითი წონა აქციონერების კაპიტალთან მიმართებით, ზრდის აქციონერების დაბანდებულ კაპიტალზე შემოსავ-

ლის არმილების რისკს. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ სიცოცხლის დაზღვევის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ტექნიკური პროცენტების გადახდა სავალდებულოა და არახელსაყრელი პერიოდის დროს სადაზღვევო კომპანიის შემოსავლებმა შეიძლება მიაღწიოს ისეთ დონეს, რომ დივიდენდების გადასახდელად საჭირო ფულადი სახსრები კომპანიას უბრალოდ არ ექნება. ამ პრობლემების გადასაწყვეტად აუცილებელია სადაზღვევო თანხის ზარალიანობის ფაქტორული ანალიზი. ფულადი სახსრების ოპერატიული მართვა და რეგულირება დაფუძნებულია საკასო გეგმის გამოყენებაზე, რომელიც წარმოადგენს კომპანიის საანგარიშსწორებო ანგარიშზე ყველა შემოსავლისა და შემოსულობის ფულადი და არაფულადი ფორმით, პროგნოზს. თუ პროგნოზის მიხედვით მომავალში გაიზრდება გაყიდვებისა და მოგების მოცულობა, ანალიტიკოსმა უნდა იცოდეს აქვს თუ არა კომპანიას ფინანსური შესაძლებლობები და თუ არა, საიდან აპირებს ის საჭირო ფულადი რესურსების მოზიდვას. ფულადი ნაკადების პროგნოზირება იწყება აქტივების თითოეული კატეგორიისა და ფულადი სახსრების მოსალოდნელი ცვლილების შეფასებით. განვიხილოთ ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორები:

- სამეურნეო საქმიანობიდან სავარაუდოდ მისაღები წმინდა შემოსავალი დამოკიდებულია ისეთ არასაიმედო მდგენელებზე, როგორიცაა: ამორტიზაცია, გადავადებული გადახდები გადასახადებზე, შეიღობილი კომპანიებისა და ინვესტორების გადაცემული შემოსავლები. ამის მეშვეობით შეფასდება სამეურნეო საქმიანობიდან მიღებული ფულადი სახსრების სიდიდე.

- სადაზღვევო კომპანიებში სამუშაო პერსონალზე მოთხოვნა გამოვლინდება შრომითი კაპიტალის დონის შეფასების შემდეგ.

- უნდა შეფასდეს აქტივების, ობლიგაციების, აქციების და საინვესტიციო ინსტრუმენტების რეალიზაციიდან მიღებული ფულადი ნაკადები;

- უნდა შეფასდეს სავალდებულო გადახდები ვალდებულებებზე და სადივიდენდო გადახდების დონე;

- უნდა განისაზღვროს სადაზღვევო რეზერვების

სიდიდე და მისი ინვესტირების მიმართულებები.

სადაზღვევო კომპანიებში აუცილებელია ნორმატიული მეთოდის დანერგვის პერსპექტივების განვითარება. ნორმირების მიზნებისთვის გამოიყოფა მანვენებელთა შემდეგი ჯგუფები:

პირველი ჯგუფი - ნებისმიერი კომპანიის ძირითად ნორმატივს წარმოადგენს ინვესტირებულ კაპიტალზე მოგების ნორმა. სწორედ ეს განაკვეთია ფირმის მოგების დაგეგმილი მოცულობის გათვლის საფუძველი, რომელიც განსაზღვრავს გაყიდვების მოცულობასა და ჭარბი პროდუქციის ღირებულებას.

მეორე ჯგუფი - ნორმატიული მახასიათებლების ჯგუფი, წარმოადგენს გასაყიდი ფასების შეღავათების გათვალისწინებით, საქონლისა და მომსახურების თვითღირებულების ერთობლიობას, რაც კომპანიის ხელმძღვანელების მუდმივ კონტროლზეა.

მესამე ჯგუფი - ნორმატიული მანვენებლების ჯგუფი, შრომის ორგანიზაციისა და ანაზღაურების საფუძველია. ის ახასიათებს დაზღვევის განვითარებას, ადარებს ერთმანეთს თანამშრომლების ხელფასის დინამიკასა და რეალიზებული პროდუქციის ერთეულზე დანახარჯების შემცირების მანვენებლებს.

მეოთხე ჯგუფი – ნორმატივები, უზრუნველყოფს ფინანსური ნაკადების ეფექტიან მართვას. ფულადი შემოსულობების ყოველკვირეული და ყოველთვიური ნორმატივები ხელს უწყობს კონტროლის განხორციელებას კომპანიის ფინანსურ საქმიანობაზე.

ძირითადი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური და ფინანსური მანვენებლების ჯგუფების მიხედვით ნორმატივების შემუშავების საფუძველზე, შესაძლებელია სადაზღვევო კომპანიების დაფინანსების ეფექტიანი სისტემის ჩამოყალიბება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ძალიან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კომპანიის გადახდისუნარიანობას. გამოყოფენ გადახდისუნარიანობის შემდეგ განმსაზღვრელ ფაქტორებს:

- საკმარისი საკუთარი კაპიტალი;
- აღებული ვალდებულებები (ტექნიკური რეზერვების

გათვალისწინებით);

- აქტივების განთავსება (საინვესტიციო საქმიანობა);
- დაზღვევის თითოეული ხელშეკრულების მიხედვით გათვალისწინებული რისკის მოცულობა;
- დადებული ხელშეკრულებების რაოდენობა;
- თავის მხრივ, მზღვეველის გეგმაში გათვალისწინებული უნდა იყოს შემდეგი მომენტები:
  - საწესდებო კაპიტალის ზრდა;
  - გადაზღვევის ოპერაციების სახეობების რაოდენობის ზრდა;
  - სატარიფო პოლიტიკის ცვლილება;
  - მოგების გამოყენებაზე შეზღუდვების დაწესება;
  - დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების შემცირება;
  - აქტივების სტრუქტურის ცვლილება;
  - გადახდისუნარიანობის მხარდაჭერი სხვა მეთოდები, რომლებიც არ ეწინააღმდეგება სადაზღვევო კანონმდებლობას.

სადაზღვევო სისტემაში საქმიანობის დაგეგმვასა და კონტროლში მკაფიო და ერთმნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღება ნორმატიული სისტემის საფუძველზე, მიმართულია გადახრების ეფექტიან გამოვლენასა და ფულადი ნაკადების სრულყოფილი მართვის მიღწევაზე.

Management of Insurance Company Cash Flow in Planning and Forecasting

N. Kakashvili

The main task of insurance company in planning is to obtain insurance space and strengthen the financial stability. Planning of insurance activities helps projection of cash flow volume, speed and direction and based on that formation of development strategy for insurance activities. It is noted in the article that for the company's successful development it is essential to keep optimal balance between incomes and expenditures, that creates the basis for increasing creditworthiness of a company and finally financial poencial serves as a guarantee of a company's further development.

**ახალი საბანკო პროდუქტების დანერგვის
პროცესში რისკების მართვის კონსტროლისა
და მმართველობითი გადაწყვეტილების
შეფასების პრინციპები**

**კონსტანტინე სულამანიძე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის
დოქტორანტი**

განვითარებული ქვეყნების საბანკო საქმიანობაში, ახალი საბანკო ოპერაციების და ფინანსური ინოვაციის დანერგვის მიზანშეწონილობის განსაზღვრის მიმართულებით, პასუხისმგებელი კომიტეტები მოქმედებენ. მათი მიზანია საბანკო საქმიანობის ძირეული ცვლილებებიდან გამომდინარე, რისკების ლოკალიზაციის საკითხების გადაწყვეტა და გრძელვადიან პერსპექტივაში, საკრედიტო ორგანიზაციების ჯანსაღი ფინანსური მდგომარეობის უზრუნველყოფა. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ დასახული მიზნებიდან გამომდინარე, ახალი საბანკო პროდუქტების და ოპერაციების დანერგვა შეიძლება გამართლებული იქნეს საბანკო ბაზარზე მოკლევადიან პერიოდში, უპირატესობის მოპოვების შესაძლებლობათა ზრდის და ხელშეწყობის პირობების გამოვლენის შემთხვევაში. იგი გულისხმობს: **ჯერ ერთი**, ბანკის ფინანსური სტრუქტურის მდგრადობის ამაღლებას; **მეორე**, ახალი რეგიონული ბაზრების და საბანკო ოპერაციების ზრდას და, **მესამე**, საბანკო კაპიტალის რენტაბელობის უზრუნველყოფას, სამომავლო 3-4 წლის განმავლობაში საპროცენტო მარჟის სწრაფი შემცირების პირობებში.

ახალი საბანკო პროდუქტების დანერგვა ნიშნავს, ბანკის რიგი ფაქტორის გათვალისწინებით, ახალი კლიენტების მოზიდვის გაფართოებას. ამ ფაქტორებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანია ახალი პროდუქტის მომგებიანობის შეწონვის ფაქტორი და ორგანიზაციული ფაქტორი.

პირველი ფაქტორი გულისხმობს ოპერაციული ხარჯების შეფარდებით ზრდას კაპიტალის რენტაბელობასთან შედარებით: ბანკის სიმყარისა და მდგრადობის მთავარი ინდიკატორია ბანკის მწარმოებლურობის კოეფიციენტი, ე.ი. ოპერაციულ ხარჯებსა და ბანკის წმინდა შემოსავლებს შორის თანაფარდობა. აქვე მინდა ასევე შევნიშნო იმ გარემოების შესახებ, რომ ბანკის შემოდებული ყოველი ახალი პროდუქტი თუ ოპერაცია ხარჯებს ზრდის და ამიტომ მკაცრად დგება პრობლემა პირდაპირი და ირიბი ხარჯების, ახალი ოპერაციების ან პროდუქტის დანერგვის აბსოლუტური და შეფარდებითი ეფექტიანობის შეფასების თვალსაზრისით. მაგალითად, პლასტიკური ბარათების ფართო დანერგვა საშუალებას იძლევა ბანკების რესურსული ბაზა გაფართოვდეს, კერძოდ, აღნიშნულისთვის გაწეული ხარჯები ითვლება დაბანდებად, რომლის ანაზღაურების ვადა აჭარბებს ერთწლიანი (მოკლევადიანი) დაგეგმვის მოცულობას. ყურადღებას იმსახურებს ისიც, რომ როდესაც ბანკის განკარგულებაში დარჩენილ მოგებასა და მიმდინარე საქმიანობისათვის ხარჯებს შორის სხვაობა დიდია (პოზიტიური კუთხით), მსგავსი ხარჯების დაფინანსება სიძნელეს არ წარმოადგენს. რაც შეეხება საბანკო მარჟის შემცირებასა და ოპერაციული ხარჯების შეფარდებით ზრდას, ამ შემთხვევაში სტარტობრივი ინვესტიციების დაფინანსება ახალ საბანკო ტექნოლოგიებსა და ოპერაციებში რთულდება. მიუხედავად ამისა, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ რენტაბელური და სტაბილური საბანკო საქმიანობის შენარჩუნებაში მას არანაკლები მნიშვნელობა აქვს საპროცენტო მარჟის შემცირებასთან ერთად. როგორც აღინიშნა, მეორე ფაქტორია ორგანიზაციული სპექტრი, რომლის მოუქნელობა და ოპერატიული რეაგირების დონე, ახალი ოპერაციების დანერგვის პროცესს და სტრუქტურულ გარდაქმნას ამუხრუჭებს და თავის მხრივ, ფინანსურ ბაზარზე პრინციპული ცვლილებების პირობებში, საბანკო საქმიანობის არასტაბილურ ხასიათს აძლიერებს, რის გამოც რისკის ლოკალიზება შეუძლებელია.

საბანკო საქმიანობაში რისკების მართვის სისტემის

დანერგვის პროცესში წრმოიშობა მმართველობითი გადაწყვეტილებების შეფასების პრობლემა, რომელიც გულისხმობს ბანკის მმართველობის და ღირექტორთა საბჭოს მიერ ბანკის მიმდინარე მიმართულებების და ორგანიზაციული სტრუქტურის ანალიზის საფუძველზე ბანკის მმართველობის მიერ პასუხის გაცემას კითხვებზე: რა პოზიცია აქვს ბანკს რისკებთან მიმართებით? როგორ შემუშავდება და ინერგება რისკების მართვის მეთოდიკა?

ამ კითხვებზე პასუხების მეშვეობით შეიძლება შემუშავდეს ბანკში გამოყენებული რისკების მართვის სისტემა, რაც დაეხმარება ბანკის ხელმძღვანელობას შეიმუშაოს რისკების მართვის სტრატეგია.

რისკების მართვის სისტემების დანერგვაში განსაკუთრებული როლი საკრედიტო რისკის მართვის სისტემას ეკუთვნის, ვინაიდან ბანკის აქტიური ოპერაციების მთავარ მიმართულებას დაკრედიტება წარმოადგენს. სწორედ საკრედიტო პორტფელი ბანკის ყველა აქტივში, ფაქტობრივად ნახევარს და ხშირად 2/3-საც წარმოადგენს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკრედიტო რისკის მართვის სისტემა, როგორც რისკების მართვის სისტემის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილი, გულისხმობს: **ჯერ ერთი**, საკრედიტო რისკის მართვის ძირითადი პროცედურების განსაზღვრას; **მეორე**, დაკრედიტების პროცესში რისკზე კონტროლს; **მესამე**, საბანკო საქმიანობაში ტიპური პრობლემების გამოყოფას და ანალიზს; **მეოთხე**, საკრედიტო პოლიტიკის ფორმირებას და მისი რეალიზაციის მექანიზმების შექმნას; **მეხუთე**, საკრედიტო პორტფელის მართვას და მისი ეფექტიანობის შეფასებას, და ბოლოს, **მეექვსე**, ყველა აღნიშნული ფაქტორი ურთიერთდამოკიდებულია და ერთ მთლიანობაში უნდა განვიხილოთ.

საბანკო საქმიანობის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ საკრედიტო რისკის წარმოშობა უკავშირდება ბანკის კონტრაგენტების ვალდებულებათა შეუსრულებლობას.

საქართველოს კომერციული ბანკები, რომლებიც დაკრედიტების პროცესში მონაწილეობენ, განიცდიან როგორც შინაგანი, ასევე გარეგანი ფაქტორების ზემოქმედებას. ამიტომ,

საუკეთესო საკრედიტო პოლიტიკის გატარების შემთხვევაშიც გარდაუვალად წარმოიქმნება დაკრედიტების დროს დანაკარგები. აქვე ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტიც, რომ თუ გაიზრდება საბანკო საქმიანობაში პრობლემური კრედიტების ხვედრითი წონა, არ არის გამორიცხული ბანკის რეპუტაციას დიდი ზიანი მიადგეს და საკრედიტო რესურსების ბაზარზე ბანკის პოზიცია დამძიმდეს. აღსანიშნავია ისიც, რომ უკანასკნელ წლებში ნათლად გამოვლინდა საკრედიტო რისკის თვისებრივი ზემოქმედება საქართველოს კომერციული ბანკების საქმიანობაზე. ამიტომ, საკრედიტო რისკის მართვა ერთერთი მთავარი პრობლემაა, რამაც საბანკო საქმიანობაში შეიძლება სერიოზული სიძნელეები შექმნას. ასე, მაგალითად, თუ გერმანიაში და აშშ-ში საკრედიტო დაბანდებების საერთო მოცულობაში ხინჯიანი კრედიტების ხვედრითი წონა 5-6%-ია, საქართველოში იგი აღწევს 30%-მდე¹. აღნიშნულს ემატება კვალიფიციური საბანკო მუშაკების დეფიციტი, კანონმდებლობაში ხშირი ცვლილებები და ა.შ. ყოველივე ზრდის სარისკო ოპერაციების რაოდენობას და შესაბამისად საბანკო საქმიანობის არასტაბილურობას.

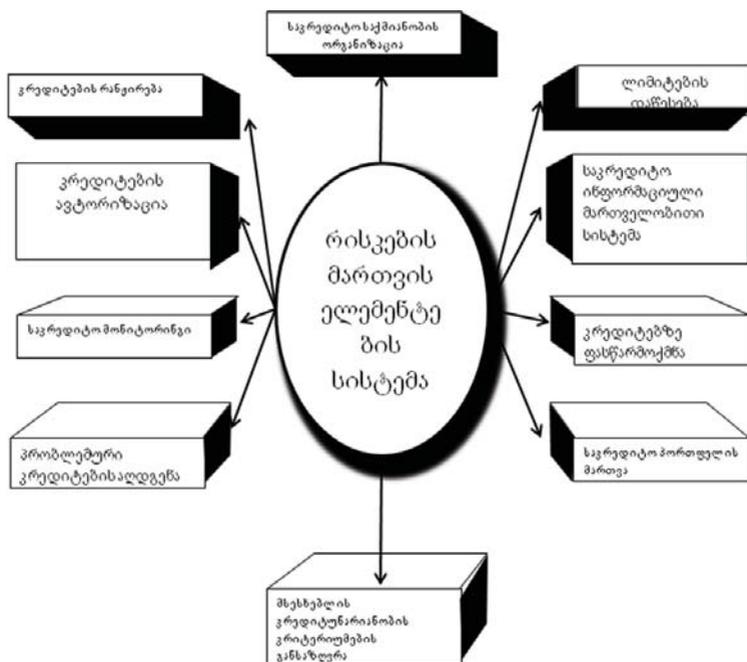
საკრედიტო რისკების მართვა ობიექტურად მოითხოვს მართვის ადეკვატური სისტემის ფუნქციონირების პრინციპების მკაცრად ჩამოყალიბებას, რაშიც იგულისხმება საკრედიტო სისტემის მართვის გასაგები და მოქნილი სისტემის შექმნა, გააზრებული საკრედიტო პოლიტიკის გატარება, რომელიც დაემყარება მოცემული ბანკის მიერ დამუშავებულ დაკრედიტების სტანდარტებს და მკაცრად განსაზღვრულ ინსტრუქციას.

ამრიგად, საკრედიტო რისკების მართვის სისტემის შექმნა მოიცავს: **ჯერ ერთი**, საკრედიტო საქმიანობის ორგანიზაციულ უზრუნველყოფას; **მეორე**, მსესხებლის კრედიტუნარიანობის განსაზღვრას მისი ფულადი რესურსების ანალიზის საფუძველზე; **მესამე**, საკრედიტო რისკის გათვალ-

¹ ბ. ბოლქვაძე. ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკის კორდინაციის მნიშვნელობა საქართველოს გარდამავალ ეკონომიკაში. თბილისი, გამომცემლობა "უნივერსალი", 2009 წ.

ისწინებით კრედიტის რანჟირებას და დადგენილ ლიმიტებთან მისი შესაბამისობის განსაზღვრას; **მელოტხე**, საპროცენტო განაკვეთების განსაზღვრას, კრედიტების შესაძლებელი დანაკარგების გათვალისწინებით; **მეხუთე**, უფლებების და მოვალეობების მკაცრ განსაზღვრას საკრედიტო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში; **მეექვსე**, საკრედიტო მონიტორინგის განხორციელების პარალელურად საკრედიტო პორტფელის მართვასა და პრობლემური კრედიტების აღდგენის მექანიზმების შემუშავებას და პრაქტიკულ განხორციელებას. ყოველივე აღნიშნულის გათვალისწინებით, შემუშავებულია საკრედიტო რისკის მართვის სისტემის ელემენტები, რაც წარმოდგენილია სქემის სახით¹.

საკრედიტო რისკების მართვის სისტემის ელემენტები

¹ И.К. Ковзанадзе, Тенденции и перспективы развития экономики и банковского сектора трансформированных стран. М., «Финансы и статистика», 2005.

საკრედიტო რისკის მართვის ეფექტიანი სისტემის შექმნის ძირითად ფაქტორს წარმოადგენს დაკრედიტების ერთიანი ანალიზის შემოღება და ცალკეული კრედიტების მონიტორინგის და საკრედიტო პორტფელის მართვის სტანდარტული ინსტრუქციების ჩამოყალიბება, რაც დაემყარება: **ჯერ ერთი**, ერთიანი საკრედიტო პოლიტიკის დამუშავებასა და გატარებას; **მეორე**, ბანკის თანამშრომელთა მიერ ბანკის სტანდარტების და ინსტრუქციების შესწავლას; **მესამე**, ბანკისათვის “მისაღები” კრედიტების მოცულობის პარამეტრების განსაზღვრას; **მეოთხე**, ყველა კრედიტისათვის აუცილებელი ანალიტიკური პროცედურების მითითებას; **მეხუთე**, ყველა საკრედიტო ხელშეკრულების ავტორიზაციის დამტკიცებას; **მეექვსე**, საკრედიტო მონიტორინგზე ძირითადი მოთხოვნილებების განსაზღვრას.

საკრედიტო პორტფელის მართვაში მოცემული მიდგომის რეალიზაციის საერთო პრინციპებია:

- კონკრეტულად მსესხებლის და მსესხებელთა ჯგუფისაგან შიგა საბანკო ღირებულების დაწესება;
- საკრედიტო რისკების ანალიზის ფორმების შემუშავება, რაც დაკავშირებულია საკრედიტო რეიტინგის განსაზღვრასა და ცალკეული მსესხებლის რისკის დონის დადგენასთან;
- სხვადასხვა დარგის მიხედვით დაკრედიტების ღირვერსიფიკაცია;
- დაბალი რისკის მქონე პრიორიტეტული დარგების განსაზღვრა;
- მაღალი რისკების მქონე დარგების მიმართ საკრედიტო პოლიტიკის გამკაცრება;
- კრედიტებზე ფასწარმოქმნის პოლიტიკის დამუშავება, წარმოშობილი შესაძლებელი რისკების ხარჯების გათვალისწინებით;

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საკრედიტო რისკის მართვის სისტემას, როგორც საკრედიტო პორტფელის მართვის სტრატეგიის ნაწილს, აქვს თავისი შემადგენელი სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს:

- ა) საკრედიტო პოლიტიკას, რომელიც წარმოადგენს ბან-

კის საკრედიტო საქმიანობის კარკასს, სქემას; ბ) საკრედიტო პორტფელის ფორმირების ორიენტირებს; გ) მეთოდოლოგიურ მითითებებს კრედიტის ფასწარმოქმნაზე, საპროცენტო და საკომისიო განაკვეთების დაწესებაზე, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს საბანკო რენტაბელობის გეგმური ნორმატივების მიღწევა. ყოველივე უნდა განხორციელდეს საკრედიტო პოლიტიკის დამუშავებასთან ერთად, მისი რეალიზაციის მექანიზმების განსაზღვრით, რომელიც გულისხმობს: ჯერ ერთი, ბანკის საკრედიტო საქმიანობის პრიორიტეტულ ამოცანებს; მეორე, მათი რეალიზაციის საშუალებებსა და მეთოდებს და, მესამე, საკრედიტო პოლიტიკის წარმართვის ორგანიზაციის პრინციპებსა და წესებს.

საკრედიტო პოლიტიკის სისტემატური სრულყოფის პროცესში, სადაც მოცემული ბანკის საქმიანობასთან ერთად გათვალისწინებული უნდა იქნეს მთლიანად საბანკო სისტემის მდგომარეობის ცვლილებები. საკრედიტო პოლიტიკა - ეს არის ადეკვატური საქმიანობის მიმართულებების რეალიზაცია, ღონისძიებათა სისტემა საკრედიტო საქმიანობის ორგანიზებულად წარმართვაში. საკრედიტო პოლიტიკამ უნდა განსაზღვროს შემდეგი მთავარი მომენტები: საკრედიტო საქმიანობის ორგანიზაცია; საკრედიტო პორტფელის მართვა; დაკრედიტებაზე კონტროლი; უფლებების განაწილების პრინციპები; კრედიტის შერჩევის საერთო კრიტერიუმები; დაკრედიტების ცალკეული მიმართულებების მიხედვით ღირებულებები; დაკრედიტების დანაკარგების შემთხვევაში რეზერვების შექმნა.

დაკრედიტების პროცესში რისკების სრულყოფილად მართვის შემადგენელია ფინანსური კოეფიციენტები, რაც ახასიათებს ბანკის საქმიანობას ლიკვიდობისა და ფინანსური სტრუქტურის მდგომარეობის თვალსაზრისით, აღნიშნულს შეესაბამება შემდეგი ფინანსური კოეფიციენტები:

- **ლიკვიდობა**, რაც ახასიათებს ბანკის შესაძლებლობას შეასრულოს მიმდინარე ვალდებულებები;

- **საქმიანობის ეფექტიანობა**, რაც გამოხატავს ბანკის ფინანსურ შედეგებსა და მის ხარჯებს შორის თანაფარდ-

ბას;

- **ფინანსური სტრუქტურა**, რაც გვიჩვენებს იმას, რომ დაფინანსება, რაც მიღებულია მსესხებლის საკუთრებაში კრედიტორისაგან, რამდენად შეესაბამება დაბანდებების მოცულობას;

- **რენტაბელობის ანალიზის დროს**, მომგებიანობაში გაითვალისწინება, როგორც საერთო მოგება, ასევე წმინდა მოგება. ამ შემთხვევაში ყურადღება უნდა მიექცეს ძირითადი საქმიანობიდან მიღებულ შემოსავლებსა და სხვა შემოსავლების მუხლებს შორის თანაფარდობას.

ლიკვიდობის ანალიზი მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების მთავარ ნაწილია რითაც ირკვევა თუ რამდენად აქვს მსესხებელს შესაძლებლობები ბანკის მიმართ თავისი ვალდებულებები შეასრულოს. ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის ანალიზისას გაიანგარიშება ორი მთავარი ლიკვიდობის კოეფიციენტი: მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი და სასწრაფო ლიკვიდობის კოეფიციენტი.

მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (საბრუნავი საშუალებები, მოკლევადიანი ვალდებულებები) ახასიათებს ბანკის პრინციპულ შესაძლებლობებს დაფაროს მოკლევადიანი ვალდებულებები, ხოლო სასწრაფო ლიკვიდობის კოეფიციენტი გამოხატავს საბრუნავ საშუალებებს სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების გამოკლებით.

ზემოთ აღნიშნულ ლიკვიდობის კოეფიციენტებთან ერთად, მნიშვნელოვანია ლიკვიდობის ისეთი მაჩვენებელი, როგორიცაა წმინდა (საკუთრი) საბრუნავი კაპიტალი, ე.ი. მიმდინარე აქტივებსა და პასივებს შორის სხვაობა. უარყოფითი წმინდა საბრუნავი კაპიტალი გვიჩვენებს, რომ საწარმოს საბრუნავი კაპიტალის დაფინანსება ხორციელდება მისი კონტრაგენტების ანგრიშზე არსებული საშუალებების ხარჯზე. ამასთანავე, ერთი მხრივ, საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის ამადლება და მეორე მხრივ, ამ ფაქტორის გათვალისწინება, ლიკვიდობის მართვის პრობლემას სერიოზულად ართულებს მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ბალანსის ლიკვიდობის ანალიზი კლიენტის შესაძლებლობების სწორი დიაგნოსტიკის საშუ-

აღებაა, რომ მოკლევადიანი ვალდებულებები ფულადი ნაკადების მოძრაობის საფუძველზე დაფაროს¹.

დამატებითი ინფორმაციის საფუძველზე, მოგების და დანაკარგების შესახებ ფინანსური შედეგების ანგარიშები, მოიცავს ინფორმაციას გაყიდვის რენტაბელობის ანალიზისათვის, ხოლო საბალანსო ინფორმაციის ჩართვით, შესაძლებელია გავიანგარიშოთ მთლიანად საბრუნავი კაპიტალის და მისი ცალკეული ელემენტების ბრუნვადობის მაჩვენებლები. კაპიტალის ბრუნვადობას განსაკუთრებით აფერხებს არგადახდების კრიზისი და იმ მსესხებელთა რიცხვის შემცირება, რომელთა საკრედიტო რისკის დონე ბანკისათვის მისაღები იყო. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ბანკს გააჩნია ფულადი ნაკადების მოძრაობის ტრადიციულ ანალიზის მეთოდებთან ერთად, ასევე მსესხებლის მიმდინარე ანგარიშის შესახებ ინფორმაციის საფუძველზე, მისი კრედიტუნარიანობის შეფასების დამატებითი მეთოდი.

აღნიშნული ინფორმაციიდან შეიძლება მივიღოთ მონაცემები დებიტორული და კრედიტორული ბრუნვის ანგარიშისა და ანგარიშის ნაშთის შესახებ მაჩვენებლები. ასეთი ინფორმაციების წყაროების უპირატესობა, მისი მაღალი დონის რეალობით გამოიხატება, ხოლო ნაკლოვანება, ანალიზის სირთულესთან ერთად, მისი შედეგების არაერთგვაროვანი შეფასებით ვლინდება.

რისკების მართვისა და კონტროლის ორგანიზაციულ უზრუნველყოფაში, ხშირად მმართველობითი გადაწყვეტილებების შეფასების პრობლემა იჩენს თავს, რაც საკრედიტო პორტფელის მართვასთან ერთად, პასივების და აქტივების მართვით გამოიხატება.

საკრედიტო პორტფელის ფორმირების საბაზო კომპონენტებია შემდეგი სტანდარტები: რისკების მიღების წესი, დაკრედიტების ლიმიტები, პორტფელის ფორმირებაში პრიორიტეტები.

სტანდარტების პირველი ჯგუფი განსაზღვრავს პორტ-

¹ ი. კოვზანაძე. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე, თსუ გამომცემლობა, თბ., 2001.

ფელის გადასვლას იმ მდგომარეობაში, რომლის დროსაც საუკეთესოდ გადაწყდება დილემის “რისკი-შემოსავლიანობა” ურთიერთმოქმედების საკითხი. მხედველობაში გვაქვს რისკის მინიმიზება ამ შეზღუდვების ფარგლებში და პარალელურად, რაც შეიძლება შემოსავლების მაქსიმიზების მიღწევა. რისკების მიღების წესი, დილემის - “რისკი-შემოსავლები”, გადაწყვეტისა და ინდივიდუალური კრედიტების სტრუქტურული მოთხოვნის დაკმაყოფილების კრიტერიუმია, რომელიც, თავის მხრივ, ფაქტობრივად, საკრედიტო პორტფელის ფორმირების სხვა სტანდარტების, დაკრედიტების ლიმიტებისა და საკრედიტო პორტფელის პრიორიტეტების განსაზღვრასაც განაპირობებს¹.

თანამედროვე პირობებში, საქართველოს ბანკები რთული ოპერაციების განხორციელების პროცესში, მომწიფების ისეთ დონეს აღწევენ, რომ საბანკო საქმიანობის სტრატეგიულ წარმართვაში, აქტივების და პასივების მართვის სრულყოფილი სისტემის ჩამოყალიბება, ერთერთი აქტუალური პრობლემა ხდება. აქტივების და პასივების მართვა გულისხმობს: 1. ამ პროცესის ლოგიკური თანმიმდევრობის ჩამოყალიბებას და მასში მთავარი მომენტების განხილვას; 2. აქტივების და პასივების მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის განსაზღვრას; 3. აქტივების და პასივების მართვის ფარგლებში რისკების მართვის მეთოდების და მეთოდოლოგიის დამუშავებას; 4. აქტივების და პასივების მართვაში პრობლემების შესწავლას და აქედან გამომდინარე, ამ პროცესისათვის თითოეული ძირითადი რისკის მართვის თანმდევნი, მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტაზე ყურადღების გამახვილებას.

აქტივების და პასივების მართვის კონცეფციის რეალიზაციაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საბანკო საქმიანობის პროცესში დანაკარგების მინიმიზების მიღწევისათვის კონტროლის განხორციელების უზრუნველყოფა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, რისკის შემცირების მიზანი შეიძლება მიღწეულ იქნეს საბანკო რენტაბელობისა და ოპერაციების

¹ გ. გამსახურდია, საქართველოში ანტიკრიზისული ღონისძიებების ეროვნული კონცეფციის შესახებ. ჟურნ. “ეკონომიკა და ბიზნესი”, 2009, №2.

მოცულობების მკვეთრი დაცემის საფუძველზე.

აქტივების და პასივების მართვა, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს საბანკო საქმიანობის მოკლევადიან პერსპექტივაში ბანკის ბალანსის მართვაზე ყოველდღიური ყურადღების გამახვილებას. იგი მიმართული უნდა იყოს მაქსიმალური შემოსავლების მიღებასა და საბანკო სარისკო საქმიანობის შეზღუდვაზე. ამრიგად, აქტივების და პასივების მართვის ძირითადი მიზანია ფინანსური ასპექტით, ერთი მხრივ, შემოსავლების მაქსიმიზება და მეორე მხრივ, რისკების მინიმიზება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, აქტივების და პასივების მართვის პროცესში ვლინდება თუ როგორია საკუთარი და მოზიდული სახსრების ხვედრითი წონა ბანკის ფულადი რესურსების სტრუქტურაში, ანუ ხდება ამ რისკებთან დაკავშირებული დაბანდებული ფულადი რესურსების წყაროებისა და მიმართულებების მიხედვით გაანალიზება.

აქტივების და პასივების მართვის პროცესი უშუალოდ უკავშირდება ფინანსური რისკების მართვას. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ზოგიერთი არსებითი მნიშვნელობის რისკის მართვა, რაც პირდაპირი მნიშვნელობით ზემოქმედებს აქტივების და პასივების მართვაზე. მაგალითად, ლიკვიდობის რისკის მართვა აქტიური ოპერაციების ასპექტით, გულისხმობს ლიკვიდური აქტივების გაყიდვას, ხოლო პასიური ოპერაციების ასპექტით – მოზიდული ფულადი საშუალებების წყაროების სწრაფად ჩართვას. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ არანაკლებ მნიშვნელოვანია ლიკვიდობის მართვაში აქტივებსა და პასივებს შორის განსაზღვრული პროპორციების დაცვა¹.

საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების რისკის მართვა კონტროლდება რიგი მეთოდით, რომელთაგან მთავარია აქტივებსა და პასივებს შორის განსაზღვრული პროპორციების დარღვევის აღდგენისკენ მიმართული მექანიზმები. საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებების რისკის ზემოქმედების მთავარ მაჩვენებელს წარმოადგენს ბანკის წმინდა საპროცენტო შე-

¹ ი. ვაშაყმაძე, საქართველოს საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობის მნიშვნელობა ეკონომიკის სტაბილიზაციის მიღწევაში. ბათუმი, ბათუმის უნივერსიტეტი, 2005.

მოსავალი და წმინდა საპროცენტო მარჟა.

საბაზრო რისკი მჭიდროდაა დაკავშირებული საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების რისკთან. ამ რისკის აქტივების და პასივების მართვაში გათვალისწინება განპირობებულია იმით, რომ საპროცენტო განაკვეთების ცვლილება იწვევს საწინააღმდეგო ზემოქმედებას ბაზარზე მიმოქცევაში არსებულ სავალო ვალდებულებათა ფასზე. მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ როდესაც საბაზრო პროცენტის მიმდინარე განაკვეთი ეცემა, პარალელურად სავალო ვალდებულებათა ფასი იზრდება. აღნიშნული მდგომარეობა ართულებს აქტივების და პასივების მართვის პრაქტიკას, მაგრამ, ამასთანავე ერთდროულად ქმნის ახალ შესაძლებლობებს, რომ ბანკმა მისთვის მიუღებელი საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებების ზემოქმედებით დანაკარგების კომპენსაცია მოახდინოს.

სავალუტო რისკი ეხება არა მარტო უცხოურ ვალუტას, არამედ ბანკის ვალდებულებებსა და სავალუტო დაბანდებებსაც. რაც შეეხება გადახდისუუნარობის რისკს (ანუ არასაკმარისი საბანკო კაპიტალის რისკს), იგი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ეკონომიკური თვალსაზრისით, ასევე საბანკო ზედამხედველობის ასპექტით. ყურადღებას იმსახურებს იმის აღნიშვნაც, რომ ბანკს წარმოეშობა ბაღნისის არადამაკმაყოფილებელი სტრუქტურა იმ შემთხვევაში, როდესაც საბანკო კაპიტალი შესაბამისად მცირდება და ბანკის ხარჯები კრიტიკულ გრძელვადიან პერიოდში მეტია მისი შემოსავლის მოცულობაზე.

ბანკის ბაღანისის არადამაკმაყოფილებელი სტრუქტურა განპირობებულია ისეთი მიზეზებით, როგორიცაა: ა) კლიენტის ფულადი საშუალებების ბანკიდან გაღილება, რომელიც ლიკვიდობის კრიზისს იწვევს; ბ) დაუბრუნებელი კრედიტების დაფარვაზე ხარჯების ზრდა; გ) ბანკის მიერ გაუმართლებელი და არაეფექტიანი ოპერაციების (სამეურნეო საქმიანობაში) ზრდის გამო საკუთარი საშუალებების შემცირება. ამ პროცესს თუ შევაფასებთ საბანკო ზედამხედველობის თვალსაზრისით, ეს ნიშნავს, რომ გადახდისუუნარობა და შედეგად გაბანკროტება გამოწვეულია ბანკის მიერ

კაპიტალზე მოთხოვნილებების დაუკმაყოფილებლობით, ე.ი. საბანკო კაპიტალის მოცულობა არასაკმარისია თავისი ძირითადი ფუნქციების შესრულებისათვის.

ამრიგად, ბანკის გადახდისუნარიობა წარმოიშობა მაშინ, როდესაც საკრედიტო ორგანიზაციის ხარჯები აჭარბებს მისი საკუთარი კაპიტალის მოცულობას. გადახდისუნარიობა, ზედამხედველობის თვალსაზრისით, მკაცრი შეფასებაა და იგი წარმოიშობა, როდესაც საბანკო კაპიტალის მოცულობა გადის მისი დაშვების განსაზღვრული ნორმატიული კოეფიციენტის მინიმალური დონის ფარგლებიდან. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ნაკლოვანების გამოსწორება შესაძლებელია საბანკო საქმიანობის სტრატეგიული მართვისა და დაგეგმვის საფუძველზე მმართველობითი გადაწყვეტილებების შეფასების პრობლემების მოგვარებით.

The Principles of Risk Management Control in Development of new Banking Products and Evaluation of Managerial Decisions

K. Sulamanidze

The presented article discusses the way of improving risk management process and decision making process during development of new banking products. The factors effecting above said processes are dissociated, risk management systems existing in banks are characterized (usage of international practice – setting Limits). The work also presents analysis of risk management system, conditions for its creation, improvement of loan portfolio management and loan risk regulations. The work presents the ways how to improve credit policy directions, liquidity management, valuation of banks financial performance indexes and ways how to improve supervision of asset liability management.

მაკროეკონომიკის “ბუნტსეალო” სახელმძღვანელო ქართულ ენაზე*

პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია მწვავედ და სიღრმისეულად შეეხო საქართველოს განათლების სისტემას, განსაკუთრებით კი კვალიფიციურ ეკონომისტთა კადრების საუნივერსიტეტო მომზადების პროცესს. ძველი, ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური ეკონომიკისათვის კადრების მომზადების სპეციფიკური სისტემა, მისთვის დამახასიათებელი იდეოლოგიზაციის მაღალი ხარისხითა და სქოლასტიკით, სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა და ეკონომისტთა საუნივერსიტეტო სწავლებამ გარდაქმნების დაწყებიდან დღემდე განვლილ პერიოდში, უზარმაზარი ცვლილება განიცადა. ეს პროცესი მიმდინარეობდა გლობალიზაციის გადრმავეების ფონზე, რომელიც მნიშვნელოვან დაღს ასვამდა მის მსვლელობას. რეფორმირების დღის წესრიგში დადგა უმაღლესი განათლების ერთიან ევროპულ სივრცეში საქართველოს ინტეგრირების ამოცანა, რამაც მოითხოვა საერთო ევროპული სტანდარტების შესაბამისი სწავლების ფორმების, მეთოდებისა და მექანიზმების დანერგვა, სტუდენტებისა და პროფესორ-მასწავლებლების ტრანსსახელმძღვანელო მობილურობის ამაღლება, სასწავლო პროგრამების ჰარმონიზაცია და მისგან გამომდინარე – დასავლეთში საფუძვლიანად აპრობირებული სახელმძღვანელოების თარგმნა და გამოყენება.

სასიამოვნოა აღინიშნოს, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი უცვლელად იმყოფებოდა და დღესაც იმყოფება ამ პროცესების ავანგარდში. ამასთანავე, ეკონომისტების საუნივერსიტეტო მომზადების რეფორმირება უწყვეტი პროცესია, რომელიც სისტემატურად მდიდრდება ახალი სამეცნიერო-პედაგოგიური ნოვაციებით. ამის ერთ-ერთი ნათელი მაგალითია ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის მაკროეკონომიკის კათედრის წევრების, სრული პროფესორის ნოდარ ხაღურის, ასოცირებული პროფესორების – მალხაზ ჩიქობავასა და ნაზირა კაკულიას მიერ მასაჩუსეტსის ტექნოლოგიური ინსტიტუტის პროფესორის ოლივიე ბლანშარის მაკროეკონომიკის სახელმძღვანელოს ქართულ ენაზე თარგმნა და გამოცემა. სახელმძღვანელოს ავტორი ო. ბლანშარი თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი ბრწყინვალე მაკროეკონომიკის, რომლის წიგნ* ოლივიე ბლანშარი. მაკროეკონომიკა (მე-5 გამოცემა), სამეცნიერო რედაქტორი იური ანანიაშვილი, მთარგმნელები: ნოდარ ხაღური, მალხაზ ჩიქობავა, ნაზირა კაკულია, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2010, 874 გვ.

ნით ხელმძღვანელობენ ეკონომიკისა და ბიზნესის სპეციალობის სტუდენტები აშშ-სა და დასავლეთ ევროპის ბევრ უმაღლეს სასწავლებელში.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ეს არის ქართულ ენაზე ო. ბლანშარის მაკროეკონომიკის უახლესი გამოცემის თარგმანი, რომლის ანალოგიც სხვა ენებზე ჯერჯერობით არ მოიპოვება. შესაბამისად, სახელმძღვანელოდან ქართველი მკითხველი გაეცნობა მსოფლიოში მიმდინარე იმ პროცესების ავტორისეულ ანალიზს, რომლებსაც დღესაც არ დაუკარგავთ აქტუალურობა. მთარგმნელებისა და სამეცნიერო რედაქტორის მაღალი პროფესიონალიზმის წყალობით მოხერხდა ო. ბლანშარის უაღრესად ორიგინალური და ხშირად საკმაოდ რთულად აღსაქმელი მოსაზრებების მარტივად და სტუდენტობისათვის გასაგებ ენაზე გადმოცემა, რაც განსაკუთრებულ ფასეულობას ანიჭებს ამ სახელმძღვანელოს.

დიდ მოწონებას იმსახურებს წიგნის დიზაინი და პოლიგრაფიული გაფორმების დონე, რომელიც სრულ შესაბამისობაშია მსოფლიოს ყველაზე მაღალ სტანდარტებთან და რისთვისაც დიდი მადლობა ეკუთვნის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობას. ხაზი უნდა გაესვას მაკროეკონომიკის კათედრის გამგის, პროფ. ნ. ხადურის მიერ სახელმძღვანელოს მომზადებას და გამოცემასთან დაკავშირებით გაწეულ უზარმაზარ ორგანიზაციულ ძალისხმევას და წიგნის მეცნიერ-რედაქტორის, პროფ. ი. ანანიაშვილის მნიშვნელოვან წვლილს.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი თანამედროვე მაკროეკონომისტის, მეცნიერის, პედაგოგის, პრაქტიკოსის მოღვაწის – ოლივიე ბლანშარის მაკროეკონომიკის სახელმძღვანელოს ქართულ ენაზე გამოცემით უმნიშვნელოვანესი საგანმანათლებლო საქმე გაკეთდა, რომელიც, ვფიქრობთ, სათანადოდ იქნება აღქმული და შეფასებული ჩვენი სტუდენტების, პროფესორ-მასწავლებლების, მაკროეკონომიკური თეორიისა და მაკროეკონომიკური პოლიტიკის საკითხებით დაინტერესებული ნებისმიერი მკითხველის მხრიდან. ჩვენ ისღა დაგვრჩენია, რომ ეს დიდი გამარჯვება მიგულოცოთ მთარგმნელებს და შემდგომი შემოქმედებითი წარმატებები ჯსჯოდნით მათ.

ელგუჯა მამჩაიოვილი
ეკონ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი

საინტერესო მონობრაფიული გამოკვლევა

საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტმა, მეცნიერების დამსახურებულმა მოღვაწემ, ეკონ. მეცნ. დოქტორმა, პროფესორმა ლეო ჩიქავამ ქართველ მეითხველს 2012 წლის დადგომა არაორდინარულად, თავისი ახალი ნაწარმოების - „დასაქმება და უმუშევრობა საქართველოში“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2012, 312 გვ. - შეთავაზებით მიულოცა. ეს ფაქტი მისასაღმებელია იმ მხრივაც, რომ იგი არის არა კომპილაციური ხასიათის თხზულება, არამედ მაღალკვალიფიციური და დიდი გამოცდილების მქონე მკვლევარის ხანგრძლივი ნაფიქრალ-ნააზრევის მომცველი ღრმამეცნიერული გამოკვლევა.

სარეცენზიო ნაშრომის არქიტექტონიკა ასეთია : წინა პლანზეა წამოწეული მთავარი პრობლემა - „საქართველოს შრომითი რესურსები და მათი გამოყენება“ [გვ. 5-116]. ამასთან ერთად, როგორც „წინათქმაშია“ აღნიშნული, საკვლევ პრობლემაზე ავტორისეული შეხედულებების მეითხველისთვის უფრო სრულად და სიღრმისეულად გაცნობის მიზნით, მასში, დამატებითი ანალიტიკური მასალის სახით, შეტანილია დასაქმების, უმუშევრობისა და მოსახლეობის აღწარმოების რეგიონული ასპექტებისადმი მიძღვნილი და მის მიერ ძირითადად საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბუნებრივი რესურსებისა და მწარმოებლურ ძალთა შემსწავლელი ცენტრის შრომების კრებულში გამოქვეყნებული რამდენიმე სტატია, რომლებიც მოიცავს იმერეთს, კახეთს, სამეგრელოს, შიდა ქართლს, მცხეთა-მთიანეთს, სვანეთსა და რაჭა-ლეჩხუმს [118-225]; ტექსტს თან ერთვის გლოსარიუმი, რომელშიც მოცემულია საკვლევ პრობლემასთან დაკავშირებული რამდენიმე [ძირითადად სადისკუსიო] დეფინიციის განსაზღვრა [გვ. 280-310].

ცოტა უფრო დეტალურად გვინდა შევჩერდეთ პირველ ნაწილზე - საქართველოს მასშტაბით, შრომითი რესურსების ფორმირებისა და გამოყენების საკითხებზე. ავტორი, სავსებით მართებულად, უწინარეს ყოვლისა, ეკონომიკურად აქტიური

მოსახლეობის [სამუშაო ძალის] ფორმირებას, სტრუქტურასა და აქტიურობის დონეს განიხილავს. საინტერესოა მისი მსჯელობა მოსახლეობის სრული შრომისუნარიანი ასაკის ქვედა და ზედა ზღვრების შესახებ. იგი, სათანადო არგუმენტების მოშველიებით, გაუმართლებლად მიიჩნევს შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის [მსო] რეკომენდაციით, 15-17 წლის ასაკის მოზარდებისა და [65 წელს გადაცილებულ] პენსიონერთა ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის შემადგენლობაში შეყვანის სტატისტიკური აღრიცხვის პრაქტიკით დამკვიდრებულ მეთოდოლკას, მიუხედავად იმისა, რომ მოსახლეობის ორივე ეს კატეგორია [როგორც ნაწილობრივ შრომისუნარიანი ნაწილი საზოგადოებისა] შრომით რესურსებში შედის. ავტორისეული მსჯელობით, პენსიონერი, ისე როგორც 18-წლამდელი ასაკის ზრდადაუსრულებელი ყმაწვილი, რა თქმა უნდა, შეიძლება შესაბამისი სამუშაოთი იყოს დასაქმებული, მაგრამ, მუშაობის სურვილის ქონის მიუხედავად, თუ არ მუშაობს [პენსიონერი-ნორმალური პენსიის მიღებისას] უმუშევრად არ უნდა ჩაითვალოს.

მართალია, ამგვარი მტკიცების ცალკეული ასპექტი გარკვეულ აზრთა სხვადასხვაობასა და კამათს იწვევს, მაგრამ თვით საკითხის ასეთნაირდ დასმა უადრესად საგულისხმო და ანგარიშგასაწვია.

წიგნის ავტორი ასევე დამაჯერებლად ასაბუთებს „ეკონომიკურად არა აქტიური მოსახლეობის“ ცნების გაგებაში გარკვეული კორექტივების შეტანის მიზანშეწონილებას, რამდენადაც არასაკმარისად მიიჩნევს ამ დეფინიციის აღრიცხვის პრაქტიკაში დამკვიდრებულ ასეთ განსაზღვრას: „ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობა უდრის 15 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობას მინუს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა“ [გვ. 25]. სარეცენზიო წიგნის ავტორის შეხედულებით, უპრიანია ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის გაანგარიშება ორნაირი განზომილებით: სრული შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის ფარგლებში და მთლიანად ქვეყნის მოსახლეობის მასშტაბით. აქედან პირველი შეგვიქმნის წარმოდგენას კონკრეტულად სრული შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის ეკონომიკურად აქტიურ და არააქტიურ ნაწილებს შორის თანაფარდობაზე, ხოლო

მეორე - იმაზე, თუ როგორია თანაფარდობა მთელი ქვეყნის მასშტაბით საზოგადოებრივი დოვლათის შემქმნელ [მის პოტენციურ შემქმნელთა ჩათვლით] და მათ კმაყოფაზე მყოფთა შორის [გვ. 26].

ამის შემდეგ, განსახილველ ნაშრომში სავსებით ლოგიკურია შრომითი რესურსების გამოყენების [დასაქმების] თვალსაზრისით საქართველოში არსებული მდგომარეობის მეცნიერული ანალიზი. მდიდარი ფაქტობრივი მასალის მომარჯვებით, დეტალურადაა წარმოდგენილი მუშახელის დასაქმება, მ. შ. დაქირავებით დასაქმება და თვითდასაქმება, ამ პროცესისთვის დამახასიათებელი ტენდენციები ასაკობრივ, დარგობრივ და რეგიონულ ჭრილით, დასაქმების დონე, მასში მიმდინარე ცვლილებები დასახლებების [ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის], აგრეთვე, დასაქმებულთა სქესის [მომუშავე მამაკაცებისა და ქალების] მიხედვით და ა. შ.

სავსებით ვიზიარებთ ავტორისეულ შეხედულებას იმის თაობაზე, რომ მუშაკთა დასაქმების შესახებ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური მონაცემები რეალური მდგომარეობის არაადეკვატურია, რაც ძირითადად მოქმედი მეთოდის ხარვეზებით აიხსნება. იგულისხმება უმუშევართა კატეგორიისადმი მიკუთვნება, მაგალითად, ისეთი პირებისაც კი, რომლებმაც გამოკითხვის წინა კვირის განმავლობაში მხოლოდ ერთი საათით წაიმუშავეს, თუნდაც უსასყიდლოდ, საკუთარ ან მეზობლის [ასევე, ნათესავისა თუ ნაცნობის] მეურნეობაში. აი, რატომაც ხელოვნურად გაბერილად წარმოდგენილი დასაქმებულთა [ძირითადად თვითდასაქმებულთა] რიცხოვნობა, განსაკუთრებით სოფლად [გვ. 53]. ნაშრომში მოცემულია „დაქირავებით დასაქმებულისა“ და „თვითდასაქმებულის“ განსაზღვრის ავტორისეული ვარიანტები, რაც რეალობასთან უფრო მიახლოებულად მიგვაჩნია.

განსახილველი ნაშრომის ავტორი, ჩვენი დრმა რწმენით, მართებულად უსვამს ხაზს დასაქმების დონის გაანგარიშების პრაქტიკით დამკვიდრებული მეთოდის სრულყოფის საჭიროებასაც. ამასთან დაკავშირებით ნაშრომში ვკითხულობთ: „შსო-ის რეკომენდაციით, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული

სამსახური მას ასეთნაირად ანგარიშობს: დასაქმებულთა საერთო რიცხოვნობას ყოფს 15 წლისა და უფროსი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობაზე და გამოხატავს პროცენტებში. არსებობის უფლება, რა თქმა უნდა, ამ მაჩვენებელსაც აქვს, მაგრამ რეალურ ვითარებას მხოლოდ მიახლოებით ასახავს და არსებითად მოკლებულია პრაქტიკულ გამოყენებას ... აი, რატომ მიმაჩნია გამართლებულად დასაქმების დონის გაანგარიშება სრული შრომისუნარიანი ასაკის ფაქტიურად დასაქმებულთა რიცხოვნობის ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის [სამუშაო ძალის] რიცხოვნობასთან შეფარდებით [გამოხატული პროცენტებში] [გვ. 57-58].

დასაქმების პრობლემატიკის განხილვის შემდეგ, ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია მასთან ორგანულად დაკავშირებულ ისეთ მწვავე სოციალურ მოვლენაზე, როგორცაა უმუშევრობა. ამ მოვლენის რაობის, ფორმების, დონის, სტრუქტურისა და განვითარების ტენდენციების დეტალური განხილვის საფუძველზე, გაკეთებულია მართებული დასკვნა იმის თაობაზე, რომ საქართველოში უმუშევართა რიცხოვნობისა და უმუშევრობის დონის შესახებ ოფიციალური მონაცემები [316,9 ათ. კაცი და 16,3% - 2010 წ.] არარეალურია. ამის საილუსტრაციოდ მოტანილია რიგი არგუმენტებისა. მაგალითად, შსო-ის მეთოდის არასრულყოფილების გამო, მასში ასახვა ვერ პოვის: სოფლად თვითდასაქმებულთა კატეგორიაში უსაფუძვლოდ მოხვედრილმა პირებმა, რომლებიც სინამდვილეში უმუშევრები არიან; შრომისუნარიანი ასაკის დაუსაქმებელმა პირებმა, რომლებიც დიდი ხნის განმავლობაში ეძებდნენ სამუშაოს, მაგრამ ვერ იპოვეს იგი და, ამ უშედეგო პროცესის მობეზრების შედეგად, უკვე არ აქტიურობენ დასაქმებაზე; ფარული უმუშევრები; სეზონური უმუშევრები; უმუშევრობის შედეგად საქართველოდან საზღვარგარეთ ემიგრირებულები და ა.შ.

განსახილველ ნაშრომში ვრცლად და საფუძვლიანად, ძირითადად რაოდენობრივ პარამეტრებშია წარმოდგენილი უმუშევრობის ნეგატიური სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები საქართველოში: დიდძალი უწარმოებელი მატერიალური [და არამატრო მატერიალური] დოვლათი; როგორც თვით უმუშევრე-

ბის, ასევე სახელმწიფოს შემოსავლის დანაკარგები; მასობრივი სიღარიბე; ინტენსიური გარე შრომითი მიგრაცია; ინფლაციის ზრდა; დემოგრაფიული ვითარების გამწვავება; დემოგრაფიული დატვირთვის გადიდება; ხანგრძლივად უმუშევრად მყოფ მუშაკთა დეკვალიფიკაცია; ადამიანის ფსიქიკის შეერყევა და ნერვული სისტემის მოშლა; ფარული [დაუკვირვებლად] ეკონომიკისთვის ხელსაყრელი გარემო პირობების შექმნა; დამნაშავეობის ფართო მასშტაბები და სხვ. [გვ. 73-102].

გამოკვლევაში ჯეროვანი ადგილი აქვს დათმობილი დასაქმების დონის ამადლებსა და უნუშევრობის შემცირების გზებისა და რეზერვების განხილვას. მათ შორის აღსანიშნავია: დასაქმების სახელმწიფო სამსახურის შექმნა, უფრო ზუსტად, გაფართოებულ-გაძლიერებული ფუნქციებით აღდგენა; ინგლისური ენის სწავლების გაძლიერების მიზნით, უცხოელი სპეციალისტებისთვის შეთავაზებული 10 ათ. სამუშაო ადგილის გამოთავისუფლება და ადგილობრივი კადრებით მათი ჩანაცვლება; სახელმწიფო სტრუქტურებში ხელმძღვანელ მუშაკთა შეცვლისას ძველი [მ. შ. გამოცდილი და სტაჟიანი კადრების] მასობრივად დათხოვნისა და პირადი ერთგულების ნიშნით დაკომპლექტებული „საკუთარი გუნდით“ მოსვლის მანკიერი პრაქტიკის აღმოფხვრა; დასაქმებულთათვის კანონით მინიჭებული უფლებების დაცვა და ამ მიმართულებით პროფკავშირების როლის გაძლიერება; ზრუნვა სამუშაო ადგილებისა და სამუშაო ძალის რაოდენობრივი მაჩვენებლების დაბალანსებისთვის, პროფესიის [სპეციალობათა] გათვალისწინებით; ეკონომიკის აღორძინება და განვითარება, ინვესტიციების უპირატესად ამ დანიშნულებით მოზიდვა; მცირე ბიზნესის განვითარებისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა; შინამუშაობის ფორმის ფართოდ გამოყენება [განსაკუთრებით მთიანეთში]; სხვადასხვა კატეგორიის მუშაკთა ხელფასის მკვეთრი კონტრასტულობის აღმოფხვრა და სხვ.

ამრიგად, სარეცენზიო ნაშრომის სახით საქმე გვაქვს უაღრესად აქტუალურ და დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობის მქონე პრობლემატიკაზე მაღალმეცნიერულ დონეზე შესრულებულ მონოგრაფიულ გამოკვლევასთან, რომელსაც აქვს როგორც

თეორიულ-მეთოდოლოგიური, ასევე პრაგმატული მნიშვნელობა. იგი ენობრივადაც გამართულია, მხატვრული ნაწარმოებებით იკითხება და ქართული ეკონომიკური ლიტერატურის საუკეთესო შენაძენია. ავტორისეული საბოლოო დასკვნა ასეთია: „ჩემ მიერ შეთავაზებული რეკომენდაციები მომენტალურად ვერ გადაჭრის დასაქმებასა და უმუშევრობასთან დაკავშირებულ პრობლემებს, მაგრამ ერთი რამ შეიძლება ითქვას გარკვევით - იგი უდავოდ დადებით როლს შეასრულებს მათ გადაჭრაში [გვ. 116].

რეცეზენტები არა მარტო ვადასტურებთ ამ საოცრად მოკრძალებული სტრიქონების ჭეშმარიტებას, არამედ ვურჩევთ შესაბამის ინსტანციებს, ნაშრომში უხვად მოცემული წინადადებებისა და რეკომენდაციების რეალიზაციისთვის, სათანადო გულისხმიერების გამოჩენას. ეს უდავოდ წაადგება ჩვენი ქვეყნის წინსვლის კეთილშობილურ საქმეს.

ნაშრომის მიმართ რაიმე არსებითი ხასიათის შენიშვნა არ გვაქვს. რაც შეეხება ცალკეულ ნიუანსებს, მათ შესახებ კოლეგები, ამ წიგნის ავტორთან ერთად, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიასთან არსებულ სადისკუსიო კლუბში ვიკამათებთ.

დაბოლოს, რაოდენ დასანანიცაა, რომ შეზღუდული ტირაჟით დაბეჭდვის გამო, მასზე ხელი არ მიუწვდება ამ პრობლემატიკით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრეს. რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, იგი არც კი გამოჩენილა წიგნის ბაზარზე სარეალიზაციოდ. ავტორმა ყველა ეგზემპლარი პირადად დაურიგა თავის კოლეგებსა და ბიბლიოთეკებს.

ნოზარ ზითანავა

**ეკონ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს სოფლის მეურნეობის
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი,
ამირან ჯიბუბი**

**ეკონ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი,
მურმან სარსიკი**

ეკონ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი.

ISSN 1987-5789

დაბეჭდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბაზაზე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა -
მანანა ჯიხვიშვილი